

96/2009. (XII. 9.) OGY határozat

a 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról¹

A Magyar Köztársaság Országgyűlése

1. Elfogadja a 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programot e határozat melléklete szerint.

2. Felkéri a Kormányt a 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program végrehajtására.

Melléklet a 96/2009. (XII. 9.) OGY határozathoz

Nemzeti Környezetvédelmi Program 2009-2014

Bevezetés

Életünk minőségét a környezet állapota és változása, a természeti erőforrás-készletek gazdagsága, a környezeti kockázati tényezők alakulása alapvetően meghatározza. A méltányos emberi élethez szükséges környezeti feltételeket, az egészséges környezethez való alkotmányos jog érvényesítésének lehetőségét ezért mind a jelen, mind a jövő generációk számára biztosítani kell.

Hazai adottságainkból adódó, az ország fejlődését szolgáló környezetügyi céljaink és feladataink meghatározása mellett figyelembe kell venni a bennünket körülvevő világ folyamatait, a világban, az Európai Unióban, illetve a közép- és kelet-európai térségben végbemenő társadalmi-gazdasági és környezeti változásokat is. A természeti tőke „felélése”, a környezeti folyamatokba történő mind nagyobb mértékű beavatkozás következtében ugyanis egyes, korábban elszigetelten jelentkező helyi, regionális problémák mára már globális szintűvé váltak. Szembe kell néznünk a súlyos környezeti, és az azokból is eredő társadalmi, gazdasági kihívásokkal:

- szakítani kell azzal a gondolkodásmóddal és gyakorlattal, amely a környezeti problémák kialakulásához vezetett;

- a problémák kialakulásáért viselt arányos felelősség alapján, illetve legjobb képességeink szerint - a kiváltó okok, és nem csupán a következmények szintjén - orvosolnunk kell a kialakult helyzetet.

A fenntartható fejlődés elveit követő értékrend közös kimunkálása, a környezettudatos magatartás erősítése, az ezzel ellentétes szokások és életmód megváltoztatása tovább nem halasztható feladatunk, mely a társadalom minden tagjának közreműködését igényli.

Magyarország környezetpolitikai céljainak és intézkedéseinek átfogó keretét a 6 évre szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programok sora jelenti. A Program kidolgozásáról, céljáról, tartalmáról és megvalósításáról a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény rendelkezik.

¹ A határozatot az Országgyűlés a 2009. november 30-i ülésnapján fogadta el.

Az 1997-2002 közötti időszakra szóló első Program küldetése az volt, hogy a rendszerváltást követően felmérje a környezet állapotát, meghatározza a szükséges cselekvési irányokat és megkezdje a több évtizede felhalmozódott problémák felszámolását és a továbbiak megelőzését. A 2003-2008 között megvalósított második Program főként az EU-csatlakozás környezetvédelmi feltételeinek teljesítését segítette elő (jogharmonizáció, intézményfejlesztés, természeti értékek védelme, környezeti infrastruktúra ütemezett kiépítése), de emellett számos területen hatékony intézkedéseket vezetett be és több új, jövőbe mutató koncepció, stratégia és terv született. A két Program időszakában csökkent a környezetterhelés és hatékonyabbá vált a természeti értékek védelme, melyben az ágazati, illetve területi (regionális, megyei és helyi) együttműködésnek is növekvő szerepe volt.

Jelen, harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program a 2009-2014 közötti időszakra szól, de ennél hosszabb távra is kitekint. Az ország fenntartható fejlődési pályára való átállását kívánja sajátos eszközeivel elősegíteni. A környezeti szempontok és összefüggések megjelenítésével, a társadalmi és gazdasági lehetőségekkel összehangolt, szükséges intézkedések meghatározásával rendszerbe foglalja a környezet védelmére irányuló célokat és feladatokat. A tennivalóknak a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedő, a területi sajátosságokat és a különböző társadalmi igényeket, szempontokat is figyelembe vevő megfogalmazásával a korábbinál nagyobb súlyt fektet az együttműködésre, a decentralizáció és a szubszidiaritás elvére.

1. Helyzetértékelés és kitekintés

A Program tervezése során a legalapvetőbb kérdés, hogy honnan jöttünk és hová szeretnénk eljutni. Az első kérdésre a helyzetértékelés adja meg a választ, a másodikhoz a kitekintés (egyfajta hosszú távú, pozitív jövőkép) ad támpontot; a kettő közötti minőségi változás irányába történő elmozdulást hivatott szolgálni a Programban foglalt elvek érvényesítése, a társadalmi-gazdasági, hazai és nemzetközi feltételrendszer figyelembevétele, a megvalósítandó feladatok, intézkedések meghatározása.

A társadalom, a gazdaság és a környezet a sokrétű kölcsönhatások révén ma már olyan összetett rendszert képez, hogy a környezetpolitika csak akkor lehet eredményes, ha a környezet állapotát, folyamatait a hajtóerők, az ezek révén bekövetkező terhelések, a kialakuló környezetállapot, ennek tovagyűrűző hatásai és a problémákra adott válaszok láncolatában vizsgálja. A jelenlegi Program célrendszerének megalapozása során fő szempont a fontosabb hajtóerők, terhelések, ok-okozati folyamatok, tendenciák azonosítása és a környezet állapotának bemutatása, a komplex folyamatok feltárása volt. Ezzel összefüggésben a helyzetértékelés tartalmazza az előző Program során elért főbb eredmények, illetve nehézségek ismertetését is. (Az előző két Program végrehajtásának értékeléséről, az elmúlt 6 év során elért eredményekről és az esetleges elmaradásokról, valamint a környezetállapot alakulásáról részletes beszámolók készültek, amelyek - több más forrásmunka mellett - egyben e Program tervezésének, helyzetértékelésének megalapozását is jelentik.) A helyzetértékelés elsősorban a 2000-tól kezdődő időszakra vonatkozik, szükség szerint kitekintéssel a rendszerváltás utáni teljes időszakra.

1.1. A környezet állapotát befolyásoló főbb hajtóerők és terhelések

A társadalom és a gazdaság működése - azaz az emberi tevékenységek - hajtóerőkként együttesen befolyásolják a környezeti elemek állapotát, és sok esetben környezetterheléshez, különféle környezeti eredetű problémákhoz és konfliktusokhoz vezetnek. A terhelések alapvetően háromfélék lehetnek: természeti erőforrás igénybevétel, terület- és térhasználat, valamint a környezetbe történő kibocsátások. A hajtóerők általában egyidejűleg, komplexen jelentkeznek, környezeti hatásaik egymástól nem vagy nehezen elválaszthatók, és az egyes térségek különböző természeti adottságai következtében eltérő következményekkel járhatnak. A környezeti szempontból legfontosabb hajtóerők azonosítása és jellemzése ennek figyelembevételével történt.

1.1.1. Társadalmi hajtóerők

A társadalmi preferenciák (szokások, tradíciók, értékválasztások) az egyén és a közösségek környezethez, természethez való viszonyának alapvető tényezői. A környezettel kapcsolatos döntések további fontos hajtóerői a megszerzett ismeretek, az életmód és fogyasztási szokások. A társadalmi folyamatok rendkívül nehezen mérhetők, így az alábbiak elsősorban a tendenciák elemzésére irányulnak.

Társadalmi és egyéni értékek, ismeretek

A társadalom értékrendjében az anyagi jólét megszerzése valós jelentőségéhez képest aránytalanul nagy szerepet kap, míg a környezet minőségének, szolgáltatásainak értékelése nem megfelelő súlyú (a környezet terhelhetőségét figyelmen kívül hagyva az anyagi javak előteremtése érdekében). A környezeti ismeretek fejlesztése érdekében tett erőfeszítések (pl. környezeti nevelés, környezetvédelmi tömegkommunikáció, civil szervezetek szemléletformáló tevékenysége) hatékonyságát gyakran gátolják az anyagi értékek megszerzésére, a növekvő fogyasztásra ösztönző eszközök (pl. reklámok, a média által közvetített viselkedési minták) hatásai. Pedig az értékrend- és életmódváltás szükségességét a lakosság egészségi állapota is indokolja, amely jelentős mértékben elmarad attól a szinttől, amelyet jelen gazdasági körülményeink is már lehetővé tennének. Az értékrendben bekövetkező érdemi változást nehezíti a korábbi időszakokban az életvezetés szerves részét képező magatartásformák (takarékoság, mértékletesség) visszaszorulása, az új, alternatív minták, lehetőségek és a hosszú távú gondolkodás hiánya (bár elszigetelten vannak jó helyi kezdeményezések a környezeti értékek és a mai életforma egészséges ötvözésére). A kedvező irányú elmozdulás, a tágabb értelemben vett „jóllét” és ehhez kapcsolódva a környezettudatosság elérése rendszerszemléletű megközelítést igényel, amit nehezít a tudomány- és munkaterületek mind nagyobb mérvű specializációja, az átfogó megközelítés helyett az analitikus, technikai jellegű ismeretek előtérbe kerülése.

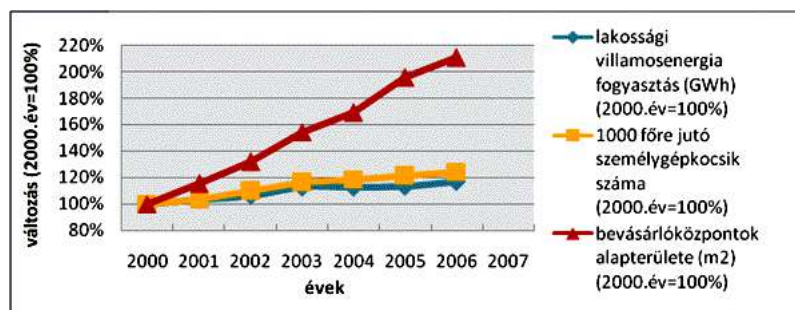
Egy nemzetközi felmérés szerint (Eurobarometer, 2008) a legfőbb környezeti ügyek megítélésében a magyarok véleménye megegyezik az európai átlaggal (első helyen a klímaváltozás áll), ugyanakkor pl. a biodiverzitás csökkenése és a nem fenntartható fogyasztási szokások kevésbé tűnnek fontosnak. Az európai átlagnál kevesebb konkrét lépést (szelektív hulladékgyűjtés és -kezelés, energiahasználat mérséklése, vízhasználat csökkentése, fogyasztási szokások) tesz a lakosság a környezet megóvása érdekében. Egy másik kutatás (www.cognative.hu) szerint a lakosság azokat az aktuális környezeti problémákat „érezkeli”, amelyeket a média reflektorfénybe állít.

Életmód és fogyasztás

A 2000-es években a reálbérek és a lakossági hitelfelvételek gyors növekedése, valamint az életmód-változás hatására nagymértékben bővült a lakosság fogyasztása. Folyamatosan nő a személygépkocsik száma (1000 lakosra vetítve a 2001. évi 243 db-ról 2008-ra 304 db-ra (KSH)), amely számos kedvezőtlen környezeti következménnyel jár. A lakossági villamosenergia-fogyasztó berendezések, különösen a - többnyire készenléti üzemmódban használt - szórakoztató elektronikai és információs technológiai berendezések száma is jelentősen gyarapodott. Az életmódváltást mutatja az internet-előfizetések számának 2003-2007 közötti alakulása is (660 ezerről 1 millió 800 ezerre emelkedett). Az internet elősegítheti a széles körű tájékozódást, az ismeretszerzést, a tudatosabb vásárlást, az utazási igények mérséklését és közlekedést nem igénylő távmunkát. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a személyi számítógép- és szerverhasználat energiaigénye dinamikusan növekszik (a szerverhasználat energiaigénye egy tanulmány szerint Nyugat-Európában évente 18%-kal nő; az USA-ban 2000 és 2005 között megduplázódott), így az internet terjedése hozzájárul a villamosenergia-igények növekedéséhez is. A hőszigeteléssel egyáltalán nem, vagy csak nagyon kis mértékben rendelkező épületek hűtése és fűtése is jelentős energiaigénnyel és - veszteséggel jár. 1990-2005 között egyharmadával nőtt az egyszemélyes háztartások száma, melyekben fajlagosan nagyobb az egy főre eső erőforrás-felhasználás (fűtés, világítás, elektromos eszközök működtetése) és a kibocsátások (hulladék, szennyvíz) is magasabbak, mint a családi háztartások esetében egy főre vetítve. Az elmúlt évek energiatakarékosági és -hatékonysági programjai ezért elsősorban csak fékezni tudták az energiafelhasználás növekedését (a lakossági villamosenergia felhasználás növekedése nem olyan mértékű volt, mint a programok nélkül lett volna).

A fogyasztás tendenciái nem választhatók el a vásárlási szokások jelentős megváltozásától. 2000-2006 között a bevásárlóközpontok területe Magyarországon megduplázódott és - változatlan népszerűségükre alapozva - az elkövetkező években további fejlesztések várhatók. A termékek széles körében növekszik az egyszer használatos, rövid élettartamú termékek fogyasztása. Az élelmiszer-kereskedelemben erős tendencia a csomagolóanyag-használat növekedése (pl. poharas és porciós termékek), a többször használható csomagolóanyagok arányának visszaesésével a csomagolás a fogyasztással egyidejűleg hulladékká válik. A vásárlók körében ma még gyenge, de erősödő pozitív tendencia az egészséges élelmiszerek, illetve az ökológiai gazdálkodásból származó termékek iránti kereslet növekedése.

Fogyasztási spirál: gépkocsiszám, villamosenergia-igény és a bevásárlóközpontok építésének trendje (KSH)

Az előző Program során számos intézkedés történt az egészséges életmód és a környezettudatos fogyasztás előmozdítása érdekében (pl. környezeti nevelés, információterjesztés, bioélelmiszer fogyasztás, környezetbarát közlekedés ösztönzése), azonban még jelentős erőfeszítések szükségesek az erőforrások takarékos használatára épülő fogyasztói kultúra megvalósítása érdekében. A fogyasztási javaktól való függés - társadalmi következményei mellett - az erőforrások és az ökoszisztéma szolgáltatások fokozott igénybevételét, a termékek szállítási igényességének növekedését, az ehhez kapcsolódó infrastruktúra fejlesztési igények és a környezeti terhelések növekedését, a hulladék és szennyezőanyagok erősödő kibocsátását okozza.

A társadalom polarizálódása a jómódúak növekvő fogyasztása mellett az elszegényedés jelentős társadalmi csoportokat érintő folyamatát is magával hozta (2000-2007 között a szegénységi arány 11,4%-ról 12,3%-ra nőtt (KSH)). A szegénység számos - a társadalom szociális helyzetével, lakásviszonyaival, iskolázottságával összefüggő - fenntarthatósági kérdést is felvet, melyek gyakran környezeti következményekkel is járnak. E kiszolgáltatott társadalmi rétegnek a városokban nincs vagy korlátozott a lehetősége az önellátásra, az életmódváltásra (pl. a panel épületekben a leginkább rászorultaknak van a legkevesebb anyagi és technikai lehetősége az energia- és víztakarékossági beruházásokra). Másfajta környezeti problémákhoz vezet a vidéki szegénység. A tartós munkanélküliség sújtotta térségekben terjed a megélhetési célú, azon belül a környezeti károkozással is járó bűnözés.

1.1.2. Környezetpolitika, szabályozás és intézményrendszer

Az átfogó és szakpolitikák kidolgozása, a jogi és gazdasági szabályozás, a támogatási és intézményi feltételek lényegükönél fogva egyfajta „válaszok” az ember és környezete harmonikus viszonyának kialakítása érdekében, ugyanakkor - céljuknál és hatókörükénél fogva - hajtóerőként működhetnek.

A környezetpolitikát a vizsgált időszakban a koncepcionális és stratégiai keretek megalkotása, kibontása, ütemezett (de esetenként a tervezettnél lassabb) végrehajtása jellemezte. Egyes elemei a sajátosan hazai adottságok, lehetőségek és problémák alapján megfogalmazható célokhoz, feladatokhoz kapcsolódtak (pl. árvízi biztonság növelése - Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése; természeti értékeink védelme - Nemzeti Ökológiai Hálózat kijelölése; potenciális környezeti kockázatok, szennyezés csökkentése - Országos Környezeti Kármentesítési Program); míg számos program esetében a hazai igény, az EU követelménye és a globális felelősségünkönkből adódó feladat egybeesett (pl. hulladékgazdálkodás, keletkező szennyvizek ártalmatlanítása, kibocsátás-csökkentés).

A környezetpolitika fontos célja volt a környezeti szempontok beépítése az egyes ágazatok tevékenységébe (a problémák megelőzése az un. csővégi megoldásokkal szemben). Ez azonban szemléleti okok, ágazati érdekek szembenállása, az ágazati információk, adatbázisok széttagoltsága, hozzáférhetőségi korlátai és egyes területeken a kapacitás- vagy forráshiány miatt csak részben sikerült. Egyes témakörökben (pl. éghajlatváltozásra történő felkészülés, az ár- és belvízgazdálkodás új szemléleti alapokra helyezése, élőhelyek rehabilitációja) ugyanakkor nemzetközi szinten is figyelemre méltó eredmények születtek.

A környezetpolitika érvényesítését elősegítő nemzeti környezetvédelmi programok megközelítésükben a környezet egyes elemei védelméről a környezeti problémák komplex kezelése felé mozdultak el (tovagyűrűző hatások), de a gyakorlatban megvalósult intézkedések többnyire a hatások (pl. szennyezés) és az azok következtében beálló állapotváltozások befolyásolására terjedtek, terjedhettek csak ki.

A második Program végrehajtása az első Programhoz képest jobban „intézményesült” és egyúttal a társadalmasítása terén is sikerült előrelépni. Kapcsolatát a költségvetési tervezéssel ennek ellenére nem sikerült sokkal szervezettebbé tenni, ugyanakkor az EU fejlesztéspolitikai támogatásai felhasználásának tervezésekor alapidokumentumként érvényesült, így végrehajtását a kohéziós és strukturális alapok forrásai jelentős mértékben elősegíthették. A hazai jogrendbe átültetett EU jogszabályok jelentős része konkrét környezetállapot-változást ír elő, amely hosszú távú, jelentős beruházási, majd ezt követően - a megnövekedő szolgáltatási díjakban is megtestesülő - működtetési és fenntartási kötelezettséget ró az országra. A magas ráfordítás-igényű, főként a környezeti infrastruktúra kiépítését, technológiai korszerűsítéseket célzó beruházások forrásigényét a hazai, illetve a fokozatosan bővülő EU források sem biztosítják teljes mértékben. E kötelezettségek teljesítése ugyanakkor forráscsökkenést idézett elő más területeken, illetve nehezítette ezek megfelelő mértékű finanszírozását (pl. vízbázis-védelem, környezettudatos szemléletformálás).

A környezetpolitika hazai helyzetének alakulása szoros kapcsolatot mutat az Európai Unión belüli helyzetével. Az EU szakpolitikái között is ez az egyik leginkább szabályozott terület (a „belső piac” megfelelő működésére irányuló jogalkotás folyó ügyeinek mintegy harmada-fele kapcsolódik környezetvédelmi témakörhöz), de a kellő hatékonyságú érdekérvényesítéshez önmagában még nem elég. A versenyképesség erősítése jegyében több közösségi szakpolitikai területen a környezeti szempontok integrációja a tervezettnél lassabban halad (különösen pl. a közlekedés, szállítás terén).

Jogalkotás

A hazai környezetvédelmi jogalkotást az 1990-es évek közepétől a környezetvédelmi jogszabályok bővülése és megerősödése jellemezte, melyben az EU környezetvédelmi joganyagának átvétele és a 2004 májusában bekövetkezett EU-tagság fontos szerepet játszott. Ez a folyamat az utóbbi években a különböző gazdasági érdekképviseletek nyomásának következtében egyes területeken megállt (termékdíj, „gyorsítások”). Az EU jogharmonizáció, a környezetgazdasági eszközök és a stratégiai környezeti vizsgálat alkalmazása a környezeti terhelések és kockázatok mérséklését, illetve annak lehetőségét hozta magával. Emellett számos környezetpolitikával összefüggő szabályozás újult meg, illetve módosult (pl. területrendezés, élelmiszerbiztonság, Büntető Törvénykönyv). A hazai jogrendszer egészét tekintve azonban problémát jelent, hogy a szabályozás többnyire a kibocsátások csökkentésére irányul, a kibocsátásokat meghatározó természeti erőforrás-, illetve térfelhasználás alakulásának mértékére, okszerűségére gyakorolt hatása elmarad a szükségestől.

A nagyszámú és „változatos” önkormányzati rendeleteknek (pl. rendezési tervek, helyi építési szabályzatok, közszolgáltatási szabályozás, közösségi közlekedés, forgalomszervezés, köztisztaság, belterületi vízrendezés) is számos természeti és épített környezeti vonatkozása van (pl. beépítettség, zöldfelületek, tájak igénybevétele, városi levegőminőség, műemlékvédelem). A helyi - gyakran kényszerűség szülte - fejlesztési prioritások azonban sokszor „felülírják” a környezetvédelmi szempontokat. A települési önkormányzatok jogkörébe utalt környezetvédelmi jogszabályalkotás kontrollja hiányos. Azt is meg kell azonban említeni, hogy az utóbbi években számos törvény készült, illetve módosult, amelyekben pozitív elmozdulás tapasztalható a települési szintű jogalkotás környezeti szempontú befolyásolására (pl. épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény módosítása).

A jogi szabályozás hatékonyságát a jogkövetés mértéke is jelzi. A gyakorlat egyes területeken azt mutatja, hogy a jogszabályokban foglalt környezetügyi célok megvalósítása, a jogegység biztosítása, a környezetvédelmi jogérvényesítés nem mindig történik meg teljes mértékben.

A környezetvédelem állami intézményrendszere

A 2000-es években számos intézkedés irányult a jogérvényesítés megerősítésére: a környezetvédelmi igazgatási szervek (felügyelőségek) széles körű engedélyezési és ellenőrzési feladatkört kaptak. A kirótt bírságok jelentős mértékben megemelkedtek. Az elmúlt évtizedben a környezetvédelem állami feladatainak ellátása többszörös és jelentős strukturális átalakuláson ment át, amely nem mindig vezetett a hatóságok és az ügyfelek közötti partnerség érdemi változásához. Kedvezőtlen tendencia, hogy a környezetvédelmi igazgatási szervek dolgozóinak létszáma csökkent, miközben az intézett hatósági ügyek száma folyamatosan növekszik. Ezt a kapacitás-problémát tovább feszíti a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvény által előírt szigorú határidők rendszere, amelynek megsértését a törvény súlyos pénzbüntetéssel sújtja. A környezeti jogalkotás erősödéséből eredő pozitív hajtóerő tényleges érvényesülését ezért a környezetvédelmi hatósági-irányítási kapacitás csökkenése gátolja. A környezetvédelmi engedélyek monitorozása terén a pénzügyi források és emberi erőforrások hiánya korlátozza a felügyelőségek ellenőrzési és jogszabály-érvényesítési lehetőségeit. A természeti erőforrásokkal gazdálkodó, illetve természeti értékek megőrzését végző állami intézmények (pl. nemzeti park igazgatóságok) hatékony működését szintén forráshiány nehezíti. Problémát jelent, hogy a hatóságok közötti közigazgatási munkamegosztásban a környezetvédelmi szakigazgatást támogató operatív intézményi koordinációnak nincs kialakult mechanizmusa.

Döntéshozatal, információkhoz való hozzáférés

Az előző Program során folyamatosan javult a környezeti információkhoz való hozzáférés (pl. OKIR rendszer folyamatos tematikai gyarapítása és nyilvánossá tétele, vagy a megfelelő jogszabályi környezet kialakítása (Aarhusi Egyezmény ratifikálása)). Bővültek és egyre szélesebb körben elérhetőek a környezetvédelmi adatgyűjtő és -feldolgozó rendszerek, kialakult a Zöld-Pont Irodák Országos Hálózata, amely környezetvédelmi tanácsadást és lakossági ügyfélszolgálatot biztosít.

A nyilvánosság döntéshozatalban való részvételének feltételei is javultak; mind a környezeti hatásvizsgálati, mind a stratégiai környezeti vizsgálati eljárások egyértelműen szabályozzák a közmeghallgatások és a vélemények figyelembevételének rendjét. Meg kell ugyanakkor említeni, hogy a környezeti hatósági ügyek száma rohamosan emelkedik. Az eljárások hossza és kimenetele a kapacitáshiány mellett nagymértékben függ a beadványok előkészítettségétől, gyakran annak hiányosságaitól. Az egyes beruházási tevékenységek társadalmi-gazdasági-környezeti megvalósíthatóságának vizsgálata és társadalmi egyeztetése gyakran nem megfelelő módon történik, így ezen kérdések is már csak a környezeti hatásvizsgálati eljárás során - jelentős konfliktust okozva - merülnek fel, ellehetetlenítve a környezeti döntéshozatalt.

Számos esetben jelent problémát, hogy a stratégiai szintű döntéshozatal során a rövid távú érdekek kerülnek előtérbe, melyek nem állnak arányban a környezethez fűződő, hosszabb távú közérdekkel. Hosszabb távon ható pozitív tendenciát alapozott meg ugyanakkor a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának megválasztása.

A környezeti demokrácia egyre szélesebb körben alkalmazott eszköze a határokon átnyúló környezeti hatásokkal és kockázatokkal járó tevékenységek engedélyezési eljárásaiban - az Espoo-i Egyezményen alapuló - nyílt és széles körű részvétel (pl. a Dráván tervezett novo virjei vízi erőmű).

A környezetvédelmi nonprofit szervezetek száma Magyarországon 2005-ben 1341, 2007-ben 1562 volt (a nonprofit szervezetek 2,5%-a (KSH)). A nonprofit szervezetek több mint 87%-át a klasszikus civil szervezetek jelentik. Ezen belül a környezetvédelmi civil szervezetek száma 2006-ban 1269 volt (2,5%). Pénzügyi támogatásuk, pályázati forráshoz jutási lehetőségeik az utóbbi években reálértékben stagnálnak, ami főként alapműködésüket veszélyezteti, csökkentve ezáltal nagyobb volumenű vagy hosszabb távú programok megvalósítását.

Adó- és támogatáspolitikai

A környezet- és a gazdaságpolitika sajátos metszetét jelenti az adópolitika alakítása. A környezetterheléshez kapcsolódó adókból származó bevételek az utóbbi években a GDP mintegy 2,5%-át tették ki. A bevételek jelentős része az energiával kapcsolatos adókból (főleg üzemanyagadók), kisebb része a közlekedéssel kapcsolatos adókból, illetve a szennyezési díjakból és erőforrás-járulékokból származott. A trendet tekintve nőtt a közlekedés részesedése a környezetvédelmi célú adókból, míg az energiával, a szennyezéssel és az erőforrások használatával kapcsolatos adók részesedése kissé csökkent.

A fenti adatok is azt mutatják, hogy az adórendszer szerkezetében a környezeti adók aránya - a munkabérré jutó közterhek egy részének kiváltásaként - még egyáltalán nem érte el azt a szintet, amikor azok terhei növekednének érdemben, akik károsítják, „túlhasználják” a környezetet, miközben azok terhei, akik a környezetet takarékos módon használják, csökkennének. Ugyanakkor az sem teljes körűen biztosított, hogy elkülönüljenek és célzott módon hasznosuljanak azok a bevételek, amelyeket a megújuló (illetve feltételesen megújuló) erőforrások mennyiségi és minőségi újratermelődésének elősegítésére, az esetlegesen keletkező szennyezések hatásainak csökkentésére szükséges fordítani.

A közvetlen és közvetett állami támogatások (pl. ágazati céllelőirányzatok, adókedvezmények) jelentős és előjelét tekintve változó környezeti hatással járnak. A 2003-2008 közötti években a megújuló energiaforrásból, illetve a kapcsoltan termelt villamosenergia termelői kapacitás bővítését szolgáló támogatások például egyrészt elsődleges energiahordozó (földgáz) megtakarítást, másrészt szén-dioxid kibocsátás csökkenést eredményeztek. A támogatások hatásossága és környezeti teljesítménye ugyanakkor nem minden esetben ismert (pl. kevés indikátor és részletes kutatás áll rendelkezésre, illetve számos esetben a meglévők sem hasznosulnak). A környezeti hatások értékelésének lehetősége szempontjából a területfejlesztési támogatások kivételt jelentenek (a területfejlesztési és -rendezési információs rendszerre alapozva rendszeresen készülnek értékelések). További probléma a természeti erőforrások értéken aluli használata, illetve reális árazásának hiánya például az energiaár támogatások, a bányajáradék kedvezmények, a vízkészlet járulék, az infrastrukturális fejlesztések, az energiahordozók jövedéki adója és az agrártámogatások terén.

A rendszerváltás óta a versenyképesség javításának egyik fő eszköze a külföldi működő tőke beruházásaihoz kapcsolódó állami támogatás (egyedi döntésű támogatások nagyberuházásokról), mely - többek között az autóiparban, az elektronikai iparban és a gépgyártásban - jelentős munkahelyteremtést, beszállítói láncok kialakulását, a GDP összetételének változását hozta magával. A külföldi működő tőkéhez kapcsolódó beruházások, továbbá a KKV támogatások segítették a hazai beszállítói lánc kialakulását, amely a takarékos és precíz gyártástechnológia követelményét, a minőségbiztosítási és környezetirányítási rendszerek elterjedését, a munkakultúra fejlődését eredményezte. Emellett azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a termék - teljes életciklusát figyelembe véve - milyen hatást gyakorol a környezetre (különös tekintettel a területfoglalásra, a szállítási igényekre és a hulladékképződésre, az előállításával és a használatával kapcsolatos hatásokra), valamint az sem, hogy a beszállítói lánc kialakulása bizonyos mértékben kiszolgáltatottá tette a hazai ipart.

Fejlesztéspolitika

Az elmúlt évtizedben az EU támogatások növekvő mértékű és jelentőségű forrást biztosítottak a gazdasági felzárkózáshoz; a 2007-2013 közötti időszakban Magyarország teljes lehívható kerete évente összesen kb. az éves GDP 4%-át teszi ki, melyen belül jelentős szerepet kapnak a környezetvédelmi támogatások is. Az EU-támogatások növekedésével párhuzamosan - az államháztartás egyensúlyának megőrzésével összefüggő megfontolások következtében - a tisztán hazai forrásokból finanszírozott támogatások és fejlesztések mértéke csökkent.

Az elmúlt években a környezetvédelmi célú EU támogatások elsősorban a környezetvédelmi infrastruktúra kiépítését szolgálták. 2000-2006 között az ISPA/Kohéziós Alap támogatások meghaladták az 1,1 Mrd EUR beruházási értéket. A 2007-2013 közötti időszakban rendelkezésre álló környezetvédelmi célú EU támogatások elsősorban az ÚMFT KEOP-ban összpontosulnak, a KEOP Kohéziós Alapból származó költségvetése a Magyarországnak szánt EU Kohéziós Alap támogatás 45%-át teszi ki (ez relatív csökkenést jelent, hiszen ez az arány korábban 50%-os volt). Emellett 2004-2006, illetve 2007-2013 között is számos más fejlesztési programban (pl. NFT, ÚMFT regionális, gazdasági, közlekedési operatív programjai, NVT, ÚMVP, ETE OP-k) voltak, illetve vannak környezetvédelemmel vagy erőforrás-gazdálkodással kapcsolatos célkitűzések.

A különböző célú fejlesztések hatásai összességükben a környezeti igénybevételekben és terhelésekben is megmutatkoznak (közúti közlekedés elősegítése, forgalomnövekedés, újabb szállítási, kereskedelmi és fogyasztási igények gerjesztése, növekvő anyag- és energiafogyasztás). Az ÚMFT-hez és az ÚMVP-hez készült stratégiai környezeti vizsgálatok ugyan igyekeztek érdemben befolyásolni a terveket, javítandó azok környezeti megfelelőségét, de a javaslatok megvalósítására a végrehajtásban egyelőre nincs visszacsatolási mechanizmus (nem áll rendelkezésre olyan elemzési/értékelési módszertan, amely egységes keretek között monitorozná e támogatások környezeti teljesítményét).

Oktatás

Az előző Programok során jelentős erőfeszítések történtek a környezeti nevelés és oktatás hazai intézményrendszerének megteremtése érdekében. Ennek eredményei ez idáig főként az oktatási rendszer egyes szintjeihez kapcsolódnak. Az „egész életen át tartó” nevelés, szemléletformálás eszközei még kiforratlanok.

Ágazatközi programok indultak (pl. Erdei iskola program), a környezeti nevelési és oktatási tevékenységekkel kapcsolatos adatbázisok, elemzések, módszertani munkák készültek. Az elmúlt években az óvodai nevelés és a közoktatás terén a kötelező és az önkéntes (támogatott) környezeti nevelési programok párhuzamosan futottak és a lehetőségek függvényében mind szélesebb körben elterjedtek. E folyamat a szakképzés terén is elindult, ugyanakkor a képzett szakmunkások hiánya akadályozza többek között a környezettudatos munkakultúra terjedését.

A felsőoktatásban az utóbbi 5-10 évben gyarapodott a környezet- és természetvédelmi tárgyú graduális és PhD programok, környezetvédelmi szakirányú képesítést adó egyetemi intézmények száma, a természettudományos végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési lehetőségei azonban több szakiránynál is kedvezőtlenebbek.

Kutatás-fejlesztés és innováció

A 2000-es években a nemzetgazdaság K+F ráfordítása a GDP-hez viszonyítva 1% körüli értéken stagnál. A Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok számos „környezetvédelmi” projekt megvalósítását támogatták (pl. megújuló energiahordozók, éghajlatváltozás, ökológia, hulladékok hasznosítása, környezeti kárelhárítás, kármentesítés, szennyvíztisztítás, és ivóvízminőség témaköreiben), melyeknek nagy része valós előrelépést jelentett. E kutatások egyik közvetett hozadéka, hogy a vállalkozások, kutató intézmények, egyetemek széles körű bevonásával a tudományos élet érdeklődését a környezetvédelem és a fenntarthatóság felé fordította, mely hosszabb távon ható, kedvező folyamatokat indíthat el. A kutatási irányok tekintetében azonban még erősíteni kell a környezetterhelés, -szennyezés megelőzését célzó kutatásokat. A stratégiai döntések megalapozását segítették a KvVM-MTA együttműködésben lezajlott környezetvédelmi kutatási programok. A kutatások egészét tekintve erős a főváros dominanciája, amit célszerű lenne oldani, a kutatás bázisait területileg kiegyenlítettebbé tenni.

A 2000-es évek második felétől fejlődésnek indult a környezet-orientált innováció. Az új ismeretek a szakemberekig már sok esetben eljutnak, azonban a szolgáltatásokban, technológiákban és a termékekben csak ritkán hasznosulnak (az innovációs lánc zárása továbbra is hiányzik). Az innovációs lánc zárására, az alap kutatások és a célzott alkalmazott kutatások támogatására az NKTH és az OTKA Iroda együttműködési megállapodást kötött. Megerősödtek a tisztább termelési módszerek elterjesztését szolgáló programok és intézmények.

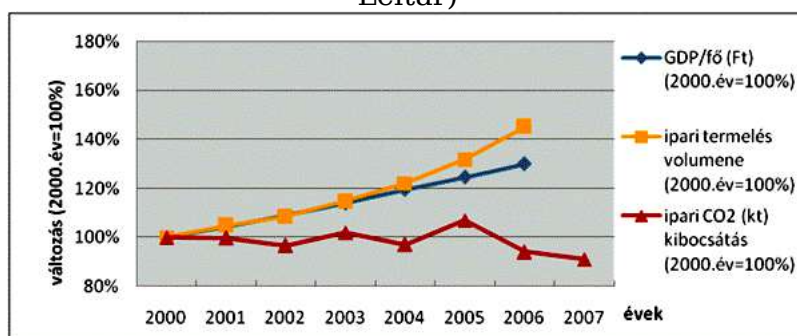
1.1.3. Strukturális szint

A strukturális jellegű hajtóerők (termelő- és szolgáltató ágazatok teljesítménye, összetétele, infrastruktúra, területhasználat, településszerkezet) meghatározóak a környezet állapotának alakulásában. A globalizáció következtében a társadalom egészének szerepe a gazdasági folyamatok irányításában, és így a gazdaság valós küldetésének teljesítésében lecsökkent; a gazdaság mind erőteljesebb visszahatása figyelhető meg a társadalom mozgásterének alakulásában.

Ipar

A 90-es évek elején lezajlott drasztikus gazdasági folyamatok eredményeként a leépülő nehézipar, anyag- és energiaigényes ágazatok helyett a feldolgozóipar és a szolgáltatások indultak fejlődésnek. Az ipari termelés értéke 2000 óta folyamatosan növekedett, részesedése a GDP létrehozásában 21% (KSH). Mindeközben az ipari eredetű kén-dioxid kibocsátás 2000-2006 között közel 40%-kal mérséklődött, a keletkezett ipari termelési hulladék mennyisége 35%-kal, az ipari szén-dioxid és szennyvíz kibocsátás kismértékben csökkent. A szilárd részecskék és a CO kibocsátása csökkentéséhez a gazdasági átalakítás és számos ipari telephely bezárása is hozzájárult. Ugyanakkor figyelemreméltó az ipari energiaigények alakulása, mely a 2000. évi 366 PJ-ről 2006-ra 421 PJ-ra emelkedett. A termelés bővülése összességében nem járt együtt a környezetterhelés hasonló arányú növekedésével, sőt egyes tényezők (pl. SO₂ és CO₂) esetében egyértelmű „szétválás” figyelhető meg.

„Szétválás” az iparban: termelési volumen és CO₂ kibocsátás (KSH és Nemzeti ÜHG Leltár)

Az előző Program során az egyes ágazatokat tekintve változó mértékű pozitív hajtóerőt képviselt a termelési hatékonyság-javítás, illetve technológiafejlesztés (pl. a vegyi anyag-politika érvényesítése, energiaintenzitás javítása, környezetirányítási rendszerek alkalmazása, másodnyersanyagok felhasználása), mely a környezeti elemekben történő kibocsátások mérséklését is eredményezi. Az ipari energiafogyasztás dinamikus növekedése azonban előrevetíti, hogy a hazai ipar összességében - a környezeti hatékonyság további javítása mellett is - kismértékben növekvő környezeti terhelést jelenthet a jövőben (növekvő termelés + enyhén javuló hatékonyság = kismértékben növekvő kibocsátások). Az erőforrások takarékos használata és az életciklus szemlélet alkalmazása még korántsem általánosan elterjedt.

Az ipari termelés során előállított, vagy annak melléktermékeként képződő anyagok közül nagyszámú rákkeltő, illetve mérgező hatású szerves és szervetlen vegyület (pl. szerves oldószerek, égési folyamatokból származó policiklikus aromás szénhidrogének, nehézfémek) kerül a talajba és a vizekbe is. A kémiai biztonság szempontjából ugyanakkor ki kell emelni a hazai vegyipar jelentőségét, mely az utóbbi évtizedben az ipari termelés 15-20%-át biztosítja, és amely jelentős előrelépést tett a kockázatok csökkentése, megelőzése terén (ami viszont még nem mindig jár együtt a fogyasztói oldal kellő elővigyázatosságával). A múltban keletkezett szennyeződések felszámolása, a területek rehabilitációja számos helyszínen megtörtént, azonban még jelentős területek kármentesítése szükséges.

Az ipari termelésen belül a hazai autógyártás részaránya 2000 és 2006 között 20%-kal növekedett, a logisztikai vállalkozások száma és árbevétele megkétszereződött. E tevékenységek - amellett, hogy a szállítási szolgáltatások és a személygépjárművek iránti kereslet változása érzékenyen érinti a foglalkoztatási viszonyokat - környezeti szempontból kedvezőtlen terheléssel járnak (autópálya építés, közúti mobilitás igényének növekedése, energiafelhasználás, levegőszennyezés, zaj és rezgés növekedése).

A hazai nyersanyag-termelés az elmúlt másfél évtizedben a rendszerváltáshoz kapcsolódó gazdasági visszaesést kiheverve, közelítőleg az 1990-es szintre tért vissza, szerkezetében azonban a piactudományi kényszer hatására jelentősen átalakult. Az átalakulás a mélyművelésű széntermelés visszaesésében, a bauxit és mangánérc kivételével az érctermelés megszűnésében nyilvánult meg. Az ipari beruházások és az útépitések következtében az építőipari nyersanyagok termelése 2000 óta azonban folyamatosan nő, amellyel párhuzamosan a kedvezőtlen környezeti hatások is növekedtek. A környezetbarát építőanyagok, technológiák elterjedtsége alacsony.

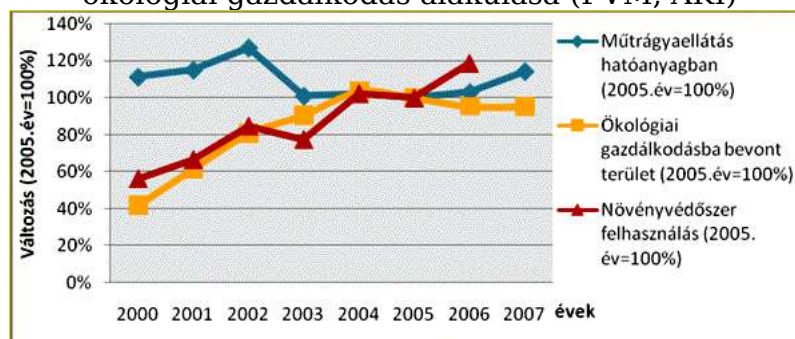
Mezőgazdaság, erdőgazdaság, élelmiszeripar

A piactudományra történő átmenet nem hagyta érintetlenül a magyar mezőgazdaságot sem. A mezőgazdaság GDP-n belüli részaránya csökkent (az évtized közepe óta 4% körüli) és hasonló tendenciák tapasztalhatók a mezőgazdasági foglalkoztatottság terén is. Ugyanakkor a mezőgazdaság továbbra is meghatározó tényező a vidéki térségekben, az ország összterületének 62%-a mezőgazdasági művelés alatt áll. A birtokszerkezet szétaprózódását követően a 2000-es évekre a birtokkoncentráció jellemző; az egy gazdaságra jutó átlagos termőterület 2000-2007 között másfélszeresére (KSH) nőtt.

A mezőgazdasági struktúraváltásra jelentős hatással van a közösségi agrár- és vidékpolitika reformja, melynek eredményeként - a többfunkciós agrármodellre alapozva - csökkennek a termeléshez (kvótákhoz, mennyiségekhez) kötődő támogatások, és az így felszabaduló források fokozatosan - de még mindig nem elégséges nagyságrendet képviselve - átkerülnek az agrár-környezeti és vidékfejlesztési kifizetésekre.

A mezőgazdaság környezeti hatása szempontjából fontos tényező a növénytermesztés és az állattenyésztés egymáshoz viszonyított aránya és szerkezete. Míg a növénytermesztés szerkezete az utóbbi évtizedben lényegében változatlan maradt, addig az állatállomány nagysága folyamatosan csökkent (2000-2008 között 2,6%-kal (KSH)). A szerves trágyázás csökkenésével párhuzamosan az utóbbi években emelkedett a műtrágya és a növényvédőszer felhasználás, amely szakszerűtlen agrotechnikával párosulva a talaj és a vizek terhelését okozza. A gazdaságok műtrágya felhasználása területi különbségeket mutat: az utóbbi évek adatai szerint az egy hektárra jutó mennyiség (hatóanyagban mérve) a dél-dunántúli és a közép-dunántúli régiókban átlagon felüli volt, míg az alföldi régiókban területarányosan kevesebb műtrágyát használtak. Az EU támogatások eredményeként az agrár-környezetgazdálkodásba vont területek nagysága 2008-ban 1,5 millió hektár volt, ugyanakkor más területeken növekedett az intenzifikáció és gyakori a hagyományos extenzív gazdálkodási formák visszaszorulása (természetközeli élőhelyek csökkenése). Kedvezőtlen folyamat, hogy 2004 óta csökken az ökológiai gazdálkodásba bevont terület nagysága, amely részben a támogatási rendszer változásaival indokolható.

Műtrágyaellátás, növényvédőszer-felhasználás (értékesítés alapján számolt) és az ökológiai gazdálkodás alakulása (FVM, AKI)

Az elmúlt években számos képzés valósult meg a környezetbarát termelési módszerek elterjesztése érdekében (pl. szakszerű agrotechnika, tápanyagellátás, vetésszerkezet), azonban a talajdegradációs folyamatok továbbra is jelentős területeket érintenek. A talajvizek szempontjából jelentős pontszerű szennyezőforrásokat jelentenek az intenzív tartású, nagy létszámú állattartó telepek. A hígtrágyatárolás és -alkalmazás javítása érdekében az előző Program során 8380 állattartótelepből mintegy 3000 állattartótelep korszerűsítése történt meg. A mezőgazdasági eredetű nitrát-terhelés csökkentését szolgálta a nitrát akcióprogram megvalósítása is.

A hazai agrárium európai összehasonlításban viszonylag alacsony gépesítettségű és energia intenzitású. A mezőgazdasági gépesítés intenzitását jellemzi, hogy amíg az EU átlagában 1dha mezőgazdasági területre 5,2 kW motorteljesítmény jut, addig Magyarországon ez a mutató 2005-ben 2,1 kW/ha. Az elmúlt évek fejlesztési támogatásainak köszönhetően megindult az agrárgazdaság műszaki hátterének megújítása, a környezetvédelmi előírásokat nem teljesítő eszközállomány lecserélése, amely kiváló lehetőséget nyújthat a környezetkímélő földhasználat szélesebb körű elterjesztésére is.

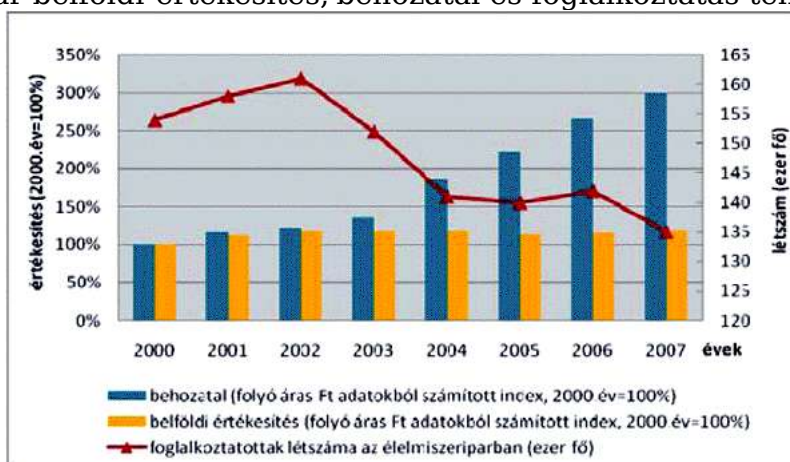
Az állattenyésztés és növénytermesztés (műtrágyázás) intenzitásának alakulása következtében a mezőgazdasági metán-kibocsátás (mely az összkibocsátás közel felét adja) az előző Program során nem változott, az ammónia kibocsátás (mely közel 100%-a az összkibocsátásnak) kismértékben nőtt.

Jelentős modernizációs kihívás az alacsony energia- és vegyszer intenzitású állapot fenntartása oly módon, hogy a mezőgazdasági termelés versenyképessége környezet- és erőforráskímélő módon javuljon. Ez csak olyan fejlesztésekkel érhető el, amely az aktuális piaci viszonyok és változó támogatási prioritások helyett a helyi ökológiai adottságokra épít. E törekvéseket gyakran gátolja, hogy az árak és a támogatások „felülírják” a termőtalaj és a klíma adottságainak megfelelő földhasználatot és termesztési módokat. A megfelelő tájgondozás, környezetkímélő hasznosítás elterjedését a vidéki települések csökkenő népessége és a hagyományos tájgazdálkodási ismeretek „kihalása” is nehezíti, ugyanakkor a magas genetikai értékű mezőgazdasági állat- és növényfajták megőrzésére irányuló - kormányzati és gazdálkodói - kezdeményezések erősödése pozitív hatású. A bioenergia előállítás iránti igény növekedése az intenzív jellegű gazdálkodást helyezheti előtérbe, amely mind az élelmiszertermelés, mind a természeti erőforrások és értékek megőrzése tekintetében eredményezhet konfliktusokat.

Hazánkban az erdőgazdálkodás alá vont terület 2000 óta több mint 100 ezer hektárral növekedett, elsősorban a 2004-től rendelkezésre álló EU-s támogatások (NVT, ÜMVP) eredményeként. Az erdőtelepítések közel felénél őshonos fafajokat alkalmaztak. Az erdők 58%-a állami, 41%-a magán, 1%-a pedig közösségi tulajdonban van (alapítványok, egyházak, önkormányzatok). A természetvédelmi oltalom alatt álló erdőterületek (az összes erdőterület mintegy 20%-a) döntő többsége szintén állami tulajdonú. Az előző Program során a természetközeli erdőgazdálkodási módok elterjesztése érdekében számos mintaterületet jelöltek ki és nőtt a szálaló üzemmódú erdőkezelés kiterjedése, aránya azonban még mindig nagyon alacsony. Az intenzív művelési energiaültetvények jelentős környezeti terheléssel járnak.

A magyar élelmiszeripar nemzetgazdasági jelentősége az ezredfordulót követően folyamatosan csökken, a GDP-ből való részesedése 2007-ben 2,25% volt. Hasonlóan alakultak a foglalkoztatottsági adatok is: 2000-2007 között közel 20 ezerrel csökkent a hazai élelmiszeriparban dolgozók száma. A magyar mezőgazdasági termelésre épülő élelmiszerfeldolgozás lehetővé teszi, hogy Magyarország a főbb élelmiszerekből önellátó legyen, a belföldi szükséglet fölött termeljen. Ennek ellenére a 2000-es évek közepétől - többek között a privatizált élelmiszeripar és kereskedelem multinacionális jellege következtében - erőteljesen nőtt a magas feldolgozottságú élelmiszerek behozatala. Az élelmiszer import-függőség számos, az emberi egészséggel és az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos kérdést is felvet, továbbá a környezeti externáliák áttérhelését jelenti (szállítási igények növekedése).

Élelmiszeripar belföldi értékesítés, behozatal és foglalkoztatás tendenciái (KSH)

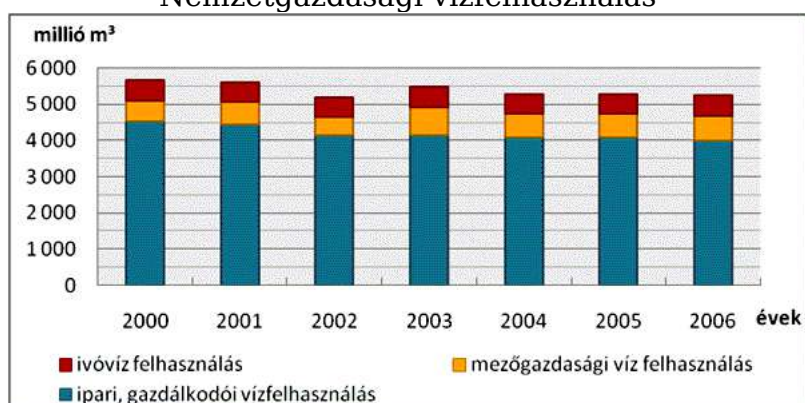

Az előző Program során mind a hatósági rendszer korszerűsítése (pl. az egymásra épülő folyamatok egységes rendszerben történő ellenőrzését biztosító szabályozás kialakítása, laboratóriumi rendszer fejlesztése), mind az élelmiszeripari vállalkozások fejlesztése (pl. minőségbiztosítási, környezetirányítási rendszerek bevezetése) terén történt előrelépés az élelmiszerbiztonság növelése érdekében.

Vízgazdálkodás

2000-2006 között a nemzetgazdaság vízfogyasztása 7,3%-kal mérséklődött, ami az ipari vízfogyasztás csökkenésének köszönhető (a legjobb elérhető technológia (BAT) hazai bevezetése felerősítette a fajlagos vízfelhasználás javulását). A mezőgazdasági célú vízfelhasználás és a lakossági ivóvízfogyasztás az elmúlt években kisebb ingadozást mutatott.

Nemzetgazdasági vízfelhasználás

A víztermelés döntő mértékben a felszín alatti vízkészletre alapozódik. Jelentős probléma az engedély nélküli vízkivétel, amely nem csupán mennyiségi problémákat okoz, hanem szennyezési veszélyt jelent a közepes mélységű vízadók számára. A vízkivétel hatással van a vízi környezetre is, az utánpótlódás és a különböző megcsapolási formák közötti érzékeny, hosszú távú egyensúlyt számottevően módosíthatja. A termálvizek túlhasználata főként lokálisan csökkentheti a termálvíz hőmérsékletét, illetve ronthatja kémiai összetételét. A kitermelt, majd a felszíni vizekbe vezetett termálvíz által okozott jelentős sóterhelés vízminőségi problémát, illetve a vízi ökoszisztéma átalakulását eredményezheti.

Az árvíz átlagosan 100 000 ha mezőgazdasági területet érint évenként, elsősorban az alföldi régióban. A belvíz országos szinten csapadékos évjárártól és árvízről függően 100-150 000 hektárt is sújthat (Berettyó-Kőrösvidék, Tisza-Maros szöge). Az ár- és belvizek mellett az utóbbi évtizedben többször előfordult, hogy a víztöbbletet még ugyanazon évben tartós aszály követte. A szélsőséges vízháztartási viszonyok a gazdálkodási kockázat mellett az ökoszisztémákat is veszélyeztetik. Az előző Program során megvalósult fejlesztések egyrészt az ár- és belvízvédelmi művek rekonstrukciójára irányultak, másrészt előrelépés történt a vízvisszatartás, tározás infrastruktúrájának fejlesztése terén is (pl. Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése).

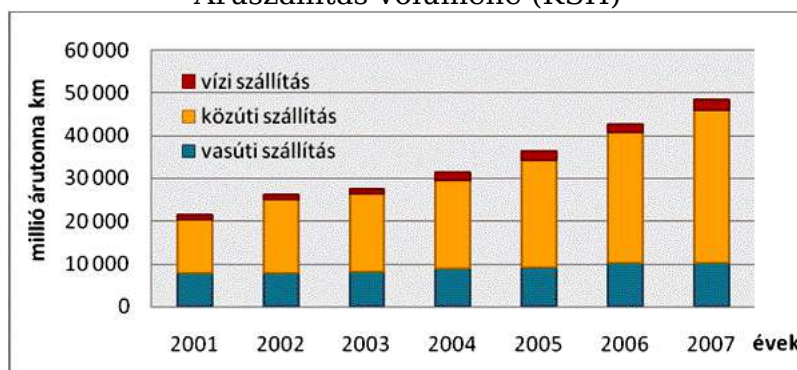
Közlekedés, szállítás

A rendszerváltás óta mind a személyek, mind az áruk, szolgáltatások vonatkozásában felgyorsult a mobilizáció, amely számos tényezőre vezethető vissza. A városi agglomerációk növekedése, a város - vidék közötti ingázás (munka, vásárlás, szórakozás, rekreáció), az intézményi centralizáció (oktatás, egészségügyi ellátás) egyaránt a közlekedési, szállítási igények/kényszerek növekedéséhez járult hozzá, ugyanakkor gyakori a helytelen szemléletből, viselkedésből adódó felesleges mobilizáció is.

A tömegközlekedést igénybe vevők száma csökkent (a helyi személyszállításban résztvevők száma 12%-kal, a helyközi viszonylatban szállított utasok száma 9%-kal csökkent 2001 és 2007 között (KSH)). Ez részben a munkahelyek megszűnése okán csökkenő mértékű ingázással, de még inkább az egyéni közlekedésre való átváltással magyarázható. A személygépkocsik számának már korábban jelzett növekedése mellett említésre méltó, hogy nemcsak több az autó, hanem azokat gyakrabban is használják, ami 2000 és 2006 között a személyforgalmi teljesítmények kb. 10%-os növekedésében is tükröződik. Ezen kedvezőtlen folyamatok ellenére a városi közlekedésben a közösségi közlekedés még mindig az uralkodó közlekedési módozatnak számít.

A 2001-2007 közötti időszakban a kereskedelmi aktivitással és a termelési módozatok változásával összefüggésben az áruszállítás, és azon belül különösen a közúti szállítás is növekedett („just in time” módszer: kis raktárkapacitások és gyakori, kis volumenű szállítások). A közúti szállításokon belül gyorsulva növekszik a hazai érdekeket kevésbé szolgáló tranzit szállítások aránya.

Áruszállítás volumene (KSH)

A közúti közlekedési igények és a szállítási volumenek növekedése - különösen a nagyvárosokban és azok agglomerációiban - számos kedvezőtlen környezeti hatással jár, többek között a helyi levegőminőség, zaj, emberi egészség, az épített környezet állapota stb. vonatkozásaiban, továbbá jelentős infrastruktúra-fejlesztési igényeket is támaszt. A helyi levegőminőség egyik legfontosabb alakító tényezője a szálló por szennyezés (PM), a 10 mikrométernél kisebb részecskék súlyos egészségkárosító hatásúak. A PM terhelések vonatkozásában 2000-2005. között az ipari (technológiai) kibocsátások a töredékére estek, a fűtési eredetű por kibocsátás lényegében nem változott, míg a közlekedési forrásból eredő PM emissziók kb. 30%-kal növekedtek.

Az előző Program során megvalósult intézkedések (pl. közúti járműállomány korszerűsítése, üzemanyag kéntartalmának csökkentése, közösségi közlekedés és a kombinált áruszállítás infrastrukturális fejlesztése, az elkerülő utak építése, forgalomszervezési lépések, a környezetbarát közlekedési szokások ösztönzése) eredményeként számos településen csökkent a fajlagos környezetterhelés, illetve szennyezőanyag-kibocsátás, de az állomány és a futásteljesítmény növekedése ezt az eredményt felülírja. A mobilizációs igények növekedéséből adódóan a közlekedés továbbra is meghatározó a környezetterhelés tekintetében (pl. a közlekedésből származó szén-dioxid kibocsátás növekszik).

A vízi közlekedés aránya az elmúlt időszakban nem növekedett, ugyanakkor nagyszabású tervek fogalmazódtak meg a nemzetközi (főként szállítási) és az ökoturisztikai célú hajózás feltételeinek megteremtése érdekében (Duna, Tisza). Az előbbieket ugyanakkor számos, a folyó és a folyó menti területek élővilágát is érintő beavatkozást és a megvalósulást követően jelentős hazai fenntartási forrást igényelnek, így megvalósíthatóságuk komplex vizsgálata nem kerülhető meg.

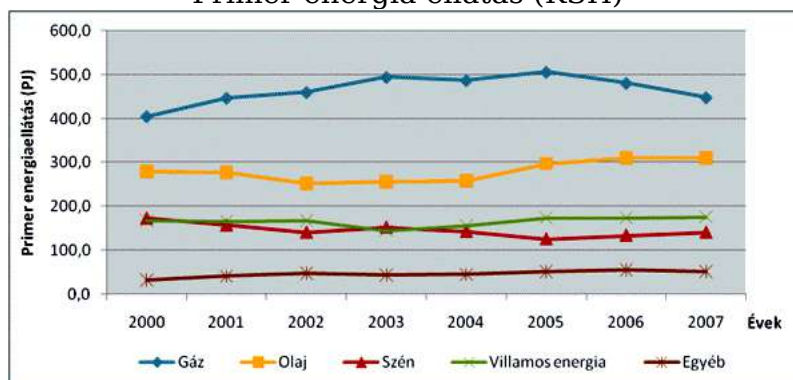
Turizmus

Az idegenforgalomban kettős tendencia tapasztalható. Amíg a Magyarországra érkező külföldi látogatók száma a 2004. évi 33,9 millió főről 2008-ra 39,6 millió főre nőtt, addig az utóbbi években - az idegenforgalmi versenyképességet javító beruházások, infrastrukturális fejlesztések hatására - bővült a belföldi turizmus is, növekedett a falusi- és kerékpáros turizmus. A turizmus fejlesztése érdekében javul az épített környezet rendezettsége, illetve a turizmus hozzájárulhat a természeti értékek elismertségéhez, az egészséges életmód elterjesztéséhez. Meg kell ugyanakkor említeni, hogy a tömegetturizmus, a látogatók számának bővülése és az infrastruktúrák fejlesztése jelentős környezeti igénybevétellel (közlekedés, hulladék, szennyvíz, zöldfelületek igénybevétel stb.) jár. A koncentrált igénybevétel mérséklését szolgálná, ha a turizmus fejlesztése területileg kiegyenlítettebb állapotot eredményezne. Ma ugyanis - bár a vendéglátóhelyek számában nincs számottevő eltérés - a szállodák vendégforgalmában már jelentős a különbség Budapest és a Dunántúl javára.

Energia-, anyagfelhasználás

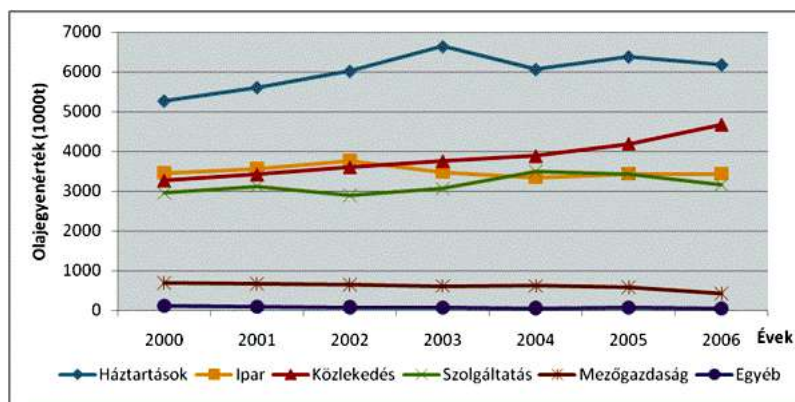
Az energiafelhasználás, a megújuló energiahordozók hasznosításának alakulása és az energiatakarékosság terén elért előrehaladás meghatározó a környezetterhelés, ezen belül az üvegházhatású gázok kibocsátásában. A nemzetgazdaság energiafelhasználása 2000 és 2006 között abszolút mértékben emelkedett (évente átlagosan 2 százalékkal) és jelentős mértékben fosszilis energiahordozókra épül.

Primer energia ellátás (KSH)

Az emelkedésben, illetve annak évenkénti alakulásában a gazdasági növekedés és az energiahatékonysági erőfeszítések hatása egyaránt szerepet játszott. 2000-2006 között az egységnyi nemzeti jövedelem előállításához szükséges energia mennyisége (energiaintenzitás) 13%-kal csökkent (KSH), összességében pedig - 2000 és 2006 között - évente 1,8 PJ (a fogyasztás kb. 0,17%-a) megtakarítást sikerült elérni részben az energiahatékonysági intézkedések eredményeként. Ezáltal ugyan sikerült csökkenteni a növekedés mértékét, de az EU-s és hazai célkitűzések teljesítéséhez további előrelépések szükségesek.

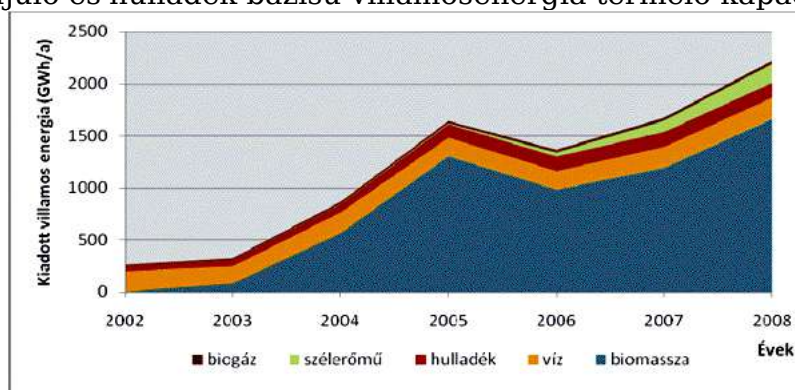
Közvetlen energiafelhasználás gazdasági ágak szerint (KSH, Energia Központ Kht.)

2000 óta jelentősen nőtt a közlekedés és a háztartások közvetlen energiafelhasználása, az iparé kismértékű ingadozást mutatott, a mezőgazdaság energiafelhasználása csökkent. Az elmúlt években az energetikai szektorban számos beruházás történt a környezetterhelés csökkentése érdekében (pl. az energetikai ágazat éves SO₂ kibocsátása a 2000-2004 közötti időszakban mintegy 230 kt-val csökkent). 2000 óta az ágazat ÜHG kibocsátása is csökkent, de a hazai ÜHG kibocsátásnak így is több mint 60%-át adja. A villamosenergia-termelés hatásfoka alacsony és a lehetőségekhez képest kis arányú a kapcsolt energiatermelés.

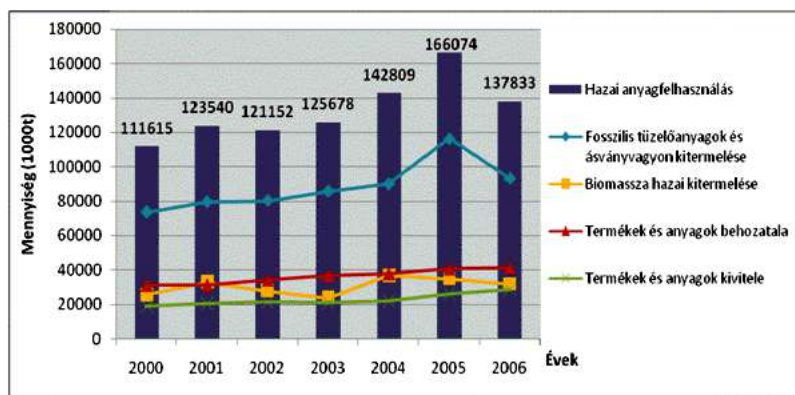
Az előző Program során a megújuló energiaforrások alkalmazása a kedvező támogatási rendszer hatására - elsősorban a biomassza alapú hő- és villamosenergia termelés felfutásának következtében - javult, részaránya a hazai energiaellátáson belül 2007-re elérte a 4,9%-ot. A legnagyobb arányban hasznosított megújuló energiaforrás a biomassza (az összes megújuló energia közel 90%-át adja), ezt követi a geotermikus energia, a megújuló alapú hulladék, a bioüzemanyag és a vízenergia felhasználás. Meg kell említeni, hogy a biomassza energetikai célú felhasználása nem feltétlenül vezet a nettó ÜHG kibocsátások mérsékléséhez (illetve növeli a más jellegű környezetterhelést, igénybevételt, kockázatokat), ezért alkalmazásuk során körültekintő, életciklus-szemléletű hatásvizsgálatok szükségesek (a környezeti kockázatok mellett az élelmiszertermelésre, a talajok termőképességének alakulására való hatások komplex értékelése, a fenntartható hasznosítás mértékének és módjának meghatározása).

Megújuló és hulladék bázisú villamosenergia termelő kapacitások

Hazánkban a felhasznált anyagok mennyisége 2000-hez képest 2006-ra 23%-kal nőtt, ezen belül a fosszilis tüzelőanyagok felhasználása (a 2005. évi kiugró értéket figyelmen kívül hagyva) 27%-kal, a biomassza-felhasználás 24%-kal növekedett.

Hazai anyagfelhasználás anyagfajtánként (KSH)

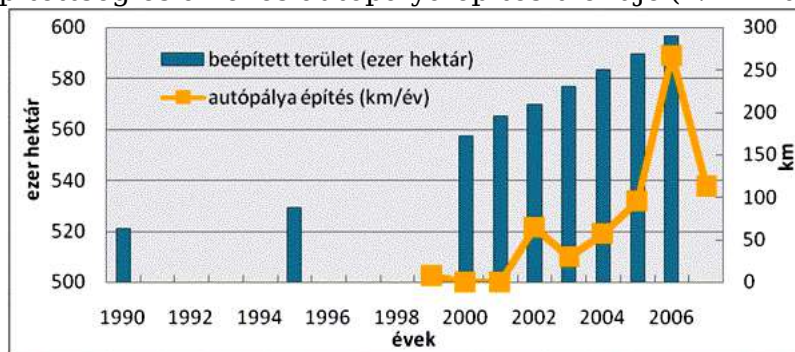

Térszerkezet és területfelhasználás

Az élővilág és az élettelen ökoszisztémák környezeti kockázatainak egyik jellemző mérőszáma a beépítettség növekedése. 2000 óta a artósan beépített területek nagysága folyamatosan nőtt, 2006-ban az ország területének 6,4%-a volt beépített. A 2001-2007 közötti időszakban a város/vidék arány (urban/rural index) hazánkban 64%-ról 67%-ra emelkedett; mely magában foglalja mind a vonalas infrastruktúra (pl. autópálya) bővülését, mind a biológiailag inaktívva váló beépített területek növekedését. A 2000-es években folytatódott nagyvárosaink települési környezetének gyorsuló agglomerálódása, mely számos esetben a környezet terhelési/igénybevételi súlypont lokális eltolódásához vezet. A logisztikai központok, ipari parkok számának és teljesítményének gyarapodása a szállítási igények növekedésén túlmenően számottevő területfoglalással is járt (Magyar Logisztikai Stratégia, 2007-2013. NGFM, 2008) és gyakran zöldmezős beruházásokat jelentettek.

2000 és 2008 között a területhasználat változását a mezőgazdasági terület nagyságának, azon belül különösen a gyepterületek csökkenése jellemezte, amelynek egyik oka a települések (belterületbe vonás), az ipar, bányászat és az infrastruktúra (útépítés) terjeszkedése, másik oka az erdőterület növekedése volt. A gyepterületek - területileg differenciált - mérséklődése különösen természetvédelmi szempontból kedvezőtlen, mivel az állandó füves területek számos védett, ritka faj számára biztosítanak élőhelyet. A területhasználat átalakulása és az urbanizáció következtében növekedett a területek árvízi kockázat-érzékenysége és kedvezőtlen hatással van a vizek minőségére, ökológiai állapotára is. A vonalas infrastruktúra bővülése (pl. intenzív autópálya építés) az élőhelyek feldarabolódásával járt.

A beépítettség és az éves autópálya építés trendje (NIF Zrt., KSH)

A szabad talajfelszín beépítettségének, tartós lefedettségének növekedése fokozza az ország klimatikus hatásokkal szembeni érzékenységét, mivel a talajok anyag- és energia-körforgalomban betöltött funkcióját korlátozza (pl. a talajok CO₂-megkötőképességét, vízraktározó szerepét, a növényzet felszámolásával megszünteti annak CO₂-nyelő kapacitását, a környezeti folyamatok szabályozásában betöltött szerepét). A nyugat-európai térség túlzott beépítettségéből fakadó kedvezőtlen környezeti tendenciák több tanulságos példát is szolgáltatnak.

Noha az utóbbi évtizedekben több tudományos kutatás eredménye adott útmutatást a természeti adottságoknak megfelelő területhasználat kialakításához, az egyéb érdekek miatt ez gyakran nem érvényesül (ipar- és kereskedelmi létesítmények elhelyezése a legjobb termőképességű talajokon, aktuális felvásárlási árak alakította vetésszerkezet). Más jellegű, sajátos problémát jelent a változó ökológiai feltételű területek megfelelő területhasználati szerkezetének kialakítása, illetve a kedvezőtlen környezeti hatások (éghajlatváltozással és/vagy más tényezőkkel összefüggő szárazodás - pl. Duna-Tisza-közi homokhátság, Szigetköz stb.) kezelése.

Településszerkezet, infrastruktúra

A növekvő mértékű urbanizáció hatásai hazánkban is nyomon követhetők. Egyrészt a beépített területek nagyságának növekedésében, másrészt a kis területen koncentrálódó lakosság adott térséget érintő fokozott környezetterhelésében, melyet a környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztése hivatott ellentételezni.

A termelési-fogyasztási szokásokkal összefüggésben 2000 óta nőtt az egy főre jutó települési szilárd hulladék mennyisége (2006-ban 468 kg/fő volt (KSH)). A települési hulladékok hasznosítási aránya a 2000. évi 3%-ról 2008-ra 20% fölé, mennyiségileg 140 ezer tonnáról 930 ezer tonnára emelkedett. Települési hulladék energetikai hasznosítása csak a fővárosi hulladékégető-műben történik, amely a 2004-2006 közötti korszerűsítésnek köszönhetően teljesíti az új hulladék irányelv energetikai hatékonysági kritériumát. A települési szilárd hulladék jelentős része azonban továbbra is lerakásra kerül, amely jelentős területfoglalással, illetve nem megfelelő kialakítás esetén környezeti kockázattal (talaj, felszín alatti víz) jár. Az előző Program során rendelkezésre álló források eredményeként előrelépés történt a korszerű hulladékkezelési rendszer kiépítése terén (pl. szelektív gyűjtés, biohulladék-kezelés infrastruktúrájának fejlesztése, korszerű lerakók kiépítése, bezárt lerakók rekultivációja), a hulladék keletkezésének megelőzése érdekében azonban további erőfeszítések szükségesek.

Az előző Program beruházásai eredményeként a közcsatornával ellátott lakások aránya a 2000. évi 51%-ról 2007-re 69,8%-ra emelkedett (KSH) és nőtt a megfelelően tisztított szennyvíz aránya is. A rákötések aránya ugyanakkor térségenként és településtípusonként is változó. A területi különbségek csökkentése érdekében a dél-alföldi, észak-alföldi és észak-magyarországi régiókban, illetve a hátrányos helyzetű kistélepüléseken még több erőfeszítés szükséges. A csatornahálózat bővüléséhez képest a korszerű, a helyi viszonyoknak megfelelőbb egyedi szennyvízkezelési módszerek alkalmazása - főként forráshiány miatt - alacsony volt. Számos településen jelent problémát a szakszerűtlen szikkasztás, amely a közegészségügyi kockázatokon kívül a talajt és a felszín alatti vizet is szennyezi. A tisztítás nélkül elvezetett szennyvíz mennyiségi adatai tekintetében Budapest és Pest megye adatai ma még kiugróak a budapesti közvetlen bevezetések miatt, de ezeken a jelenlegi fejlesztések változtatnak.

A közműolló záródásának folyamata is területileg differenciált, Dél-Alföldön, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon lassan megy végbe. A vezetékes ivóvízzel ellátott lakások aránya 2007-re elérte a 94,7%-ot, azonban az EU és hazai előírásoknak nem megfelelő vízminőség szolgáltatása mintegy 2,5 millió főt érint. Az ivóvízellátás 95%-a felszín alatti vízből történik, amelynek minőségét számos tényező veszélyezteti. Az elmúlt években a Vízbázisvédelmi Program ütemezett végrehajtását forráshiány nehezítette.

1.2. A környezetállapot változása és hatásai

Az előzőekben bemutatott hajtóerők és terhelések különbözőképpen befolyásolták a környezet állapotát (környezeti elemeket, illetve azok rendszerét, szerkezetét, folyamatait) és azon keresztül az emberi egészséget és életminőséget. E fejezet a környezetállapot főbb jellemzőinek bemutatása mellett tartalmazza annak jelentősebb ökológiai, humán-egészségügyi, társadalmi-gazdasági vonatkozásait is. Az ok-okozati hatáslánc (terhelések, állapot, hatások) komplex megközelítésű feltárása elősegíti, hogy a válaszok ne okozzanak környezeti átterheléseket.

Levegő

A levegő minőségének alakulására a különböző anyagok kibocsátásával, vagy éppen kiválásával (elnyelésével, kiülepedésével) járó, a föld-, esetleg vízfelszínen lejátszódó természetes folyamatok és emberi tevékenységek vannak hatással. Emellett fontos szerepe van az országok, kontinensek közötti légmozgásoknak, valamint azoknak a fizikai-kémiai átalakulásoknak, amelyek a légkörben pl. hőmérsékletváltozás, sugárzás, vagy egyéb hatás következtében mennek végbe.

A levegőben előforduló (szennyező)anyagok különböző fajtái, ezek koncentrációja és előfordulásuk tartóssága a természetes és épített környezet valamennyi elemére hatással van. A következmények eltérő időpontokban jelentkeznek és veszélyességük is eltérő lehet a hatásviselő érzékenységének függvényében. Fontos megjegyezni, hogy a technológiai fejlődés - számos eredménye mellett - új, hatásaiban még ismeretlen anyagok megjelenésével is együtt jár.

A sokféle kölcsönhatás eredményeképpen kialakuló levegőminőséget elsősorban az emberi tevékenységhez kapcsolódó szennyezőanyag-emissziók mérséklésével tudjuk befolyásolni. 1990 óta Magyarország jelentős mértékben lecsökkentette légszennyezőanyag kibocsátásait, és ennek következményeképpen javult a környezeti levegő minősége. Az országban mindenütt sikerült az SO₂, a CO₂, CO, a benzol és az ólom koncentrációját a vonatkozó nemzetközi és az európai egyezményekben foglalt határértékek alá csökkenteni. A környezeti levegő minőségének javulása eredményeként csökkenő tendenciát mutat a légzőszervi megbetegedések és halálozások száma.

Az 1990-es évek elejét jellemző pozitív trendek azonban lelassultak. Az NO_x és a VOC-k kibocsátása 2001 óta még mindig azonos érték körül mozog (összes kibocsátás 2007-ben 189 kt, illetve 148 kt). Az ország néhány területén és nagyobb városaiban az NO_x éves átlagértéke a küszöbértéket meghaladta. Különösen a szilárd szemcsés anyagok és a talaj-közeli ózon koncentrációja ad okot aggodalomra. Az ország számos területén előfordul a PM10 napi és éves átlagos határértékének túllépése. A környezeti levegő PM10 koncentrációjának csökkentése érdekében a környezetvédelmi felügyelőségek 2008-ban aktualizálták levegőtisztaság-védelmi terveiket. Az intézkedések elvégzése biztosíthatja azt, hogy a határértékek betartása 2011-ig sikeres lesz.

További erőfeszítések elsősorban a háztartások és a közlekedési ágazat energiahatékonyságának javítását illetően szükségesek. A motorizált járművek állományának növekedése, valamint a közúti teherszállítás EU csatlakozást követő robbanásszerű emelkedése veszélyezteti azokat az eredményeket, amelyek a gépjárművek műszaki tökéletesítése és az üzemanyagok minőségének javítása nyomán álltak elő.

Felszíni és felszín alatti víz, talaj

Vizeink ökológiai állapota elválaszthatatlan kölcsönhatásban áll a talaj, az élővilág és a mikroklíma jellegével. Romlása vagy javulása elsősorban az emberi tevékenységektől függ. A vizek állapotának változása szoros kapcsolatban van többek között a terület- és településfejlesztéssel, a földhasználattal, az ipari és mezőgazdasági tevékenységekkel, a lakáskörülményekkel és életmóddal.

Felszíni vízkészletünk döntően külföldi eredetű és mintegy 11 000 m³/év/fő körüli, amely az egyik legmagasabb érték Európában. Az országon belüli lefolyás (600 m³/év/fő) viszont a legkisebb a kontinensen. A felszíni készletek jelentős része nagy folyóink medréhez kötődik; az eloszlás egyenlőtlenége miatt a hozzáférés korlátozott. A vízkivételek, vízbevezetések és elterelések megváltoztathatják a felszíni víztestek természetes vízjárását, lefolyási viszonyait, olyan mértékben, hogy az már akadályozza az ökoszisztéma működését és a jó ökológiai állapot elérését.

Az elmúlt években az ország területének legnagyobb részén nem csökkent tovább a talajvízszint. A jelenlegi víztermelés, a természeti adottságoknak nem megfelelő területhasználat és a meteorológiai hatások következtében kivételt a Duna-Tisza-közi Homokhátság jelent (a talajvízszint süllyedés 0,3-0,8 m). A karsztvízszintek a Dunántúli Középhegység területén emelkedtek.

Nagy folyóink vízminőségét alapvetően a külföldről érkező víz minősége határozza meg. Több olyan vízfolyás van Magyarországon, amelynek állapota a vízgyűjtőn felettünk lévő országokban végzett tevékenységek miatt nem felel meg a Víz Keretirányelv előírásainak. Ennek megfelelően számos probléma csak a szomszédos országokkal együttműködve oldható meg (pl. a szigetközi Duna-szakaszon a folyó szlovák oldali elterelése miatti mennyiségi problémák, a Rábán rendszeresen visszatérő, osztrák bányák által okozott habzás, a Tiszán és mellékfolyóin levonuló, Romániából érkező nehézfém szennyezések, a Duna hajózhatóságával kapcsolatos kérdések).

Nagy tavaink (Balaton, Tisza-tó, Fertő-tó, Velencei-tó) ökológiai állapota javult, a Balaton vízminősége kiváló. De a kijelölt hazai víztestek esetében (a minősítési rendszer statisztikai hibáját is figyelembe véve) a szervesanyag és a különböző tápanyagok határértéket meghaladó koncentrációja miatt 70-80% a közepes vagy annál rosszabb minőségű víztestek aránya. Mindez a víz sokrétű ökológiai, gazdasági és rekreációs funkciójából eredően jelent problémát, hiszen azon túl, hogy az élővilág létfeltétele, a víz a mezőgazdasági termelés alapvető feltétele és a hazai turizmus egyik fő vonzereje.

A vízminőség alakulása szempontjából fontos körülmény, hogy a különböző víztípusok egymásra is hatnak: a szennyezett vízfolyás veszélyt jelent az általa táplált felszín alatti vízre vagy az állóvizekre, illetve fordítva. A szennyezett talajvíz károsíthatja a kisvízi időszakban táplált vízfolyás élővilágát, valamint kockázatot jelent az ivóvízellátás szempontjából kiemelt fontosságú mélyebb vízádóra. Egy lényeges, de kevésbé ismert probléma, hogy a nagyszámú, főként üdülési hasznosítású holtág, morotva, mesterséges tározó és kavicsbánya tó vízminőségi állapota a nagy tavakénál kedvezőtlenebb és ráadásul ezek nem is szerepelnek a fokozottabb védelmet jelentő tápanyag-érzékeny területek között.

A vizek jó ökológiai állapota szorosan összefügg az éghajlatváltozással. A várható éghajlatváltozás egyik fontos következménye, hogy kevesebb víz áll majd rendelkezésre, különösen az öntözés számára, de helyenként - a területi különbségek miatt - az ivóvízellátásra használt készletek is veszélybe kerülhetnek. A télvégi, tavaszi árvizek hamarabb, és az intenzívebb olvadás miatt növekvő csúcsokkal érkehetnek. A tavak vízforgalma átalakul, és várhatóan csökken a felületük, növekszik a tartózkodási idő és a sótartalmuk. A kisvízi hozamok csökkenése érzékenyebbé teszi a vízfolyásokat a szennyezőanyag-terhelésekkel szemben. Az éghajlatváltozás és a vízgazdálkodás integrált - a fenntarthatóságot messzemenően figyelembevevő - megközelítése indokolt, többek között a vízpótlás, a vízenergia hasznosítása, az öntözés, az ivóvízminőség javítás, árvíz- és belvíz védelem, aszály elleni védelem területein.

A talajok állapotát a vizekhez hasonlóan számos tényező befolyásolja (pl. földhasználat, infrastruktúra fejlesztése). A talajok állapotának értékelését nehezíti, hogy a talajpusztulással veszélyeztetett területek országos felmérésére forráshiány miatt évek óta nem került sor, de az egyedi vizsgálatok szerint a károsodás továbbra is jelentős területeket érint. A mezőgazdasági és erdészeti talajok nehézfémekkel, peszticid-maradványokkal és egyéb káros anyagokkal való terheltsége elmarad a szennyezettségi határértéktől.

Biológiai sokféleség

A biológiai sokféleség - mely a Föld élő rendszerei által nyújtott javak és szolgáltatások gazdag tárházának tekinthető - a társadalom és gazdaság fennmaradásának, illetve fejlődésének alapjaként szolgál. Az ún. ökoszisztéma szolgáltatások értékének és „árának” felbecsülésével ma jórészt csak a tudományos műhelyekben foglalkoznak. Pedig a felmérések szerint a biológiai sokféleség csökkenése és az ökoszisztéma szolgáltatások ebből fakadó eltűnése fellépés hiányában a jelenleginél is gyorsabb ütemben fog folytatódni a Földön. (http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/pdf/teeb_report.pdf)

Az élő rendszerek terhelése a társadalmi-gazdasági folyamatokkal függ össze. Az urbanizáció, agglomerálódás, infrastruktúra-fejlesztés és a fogyasztói igények növekedése következtében a különböző területhasználati igények az ökoszisztémák környezeti feltételeinek megváltozásához, a természetes vagy természetközeli, biológiailag aktív területek beszűküléséhez és feldarabolódásához vezettek. A civilizációs folyamat nem szükségszerű velejárójaként jelent meg a természettől való elidegenedés (mely többek között a természetkárosításban, döntéshozatali folyamatokban a természetvédelmi szempontok mellőzésében nyilvánul meg), így sokszor „feláldozzuk a természeti értékeket a növekedés oltárán”. A nem megfelelő földhasználatból adódó túlhasznosítás, az inváziós idegenhonos fajok (özönfajok) terjedése és a szennyezés is a biológiai sokféleség csökkenését okozza.

A kedvezőtlen folyamatok ellenére az elmúlt évek természetvédelmi erőfeszítései eredményeként a jelentős természetközeli élőhelyek és a fontos természetvédelmi értéket képviselő fajok élőhelye még több mint 30%-ot fed le az országban; természeti értékeink nemzetközi összehasonlításban kiemelkedő értéket képviselnek. Ugyanakkor a hazánkban előforduló 46 közösségi jelentőségű élőhely csak 11%-ának állapota kedvező, a 211 közösségi jelentőségű faj tekintetében 25%-nak kedvező a természetvédelmi helyzete. A biológiai sokféleség védelmében kiemelt szerepe van a hazai erdőszűlségnek (az ország területének 20,3%-a), amelyen belül az őshonos fafajokkal borított erdőterület 57%-ot tesz ki. A faállományok lombozata alapján erdeink egészségi állapota európai összehasonlításban átlagosnak tekinthető. Számos hazai növénytársulás, azon belül valamennyi természetes erdőtársulás és a hazánkban megtalálható fajoknak megközelítően 20-25%-a veszélyeztetett.

Magyarország természetes élővilágában a klímaváltozás hatására a zonális vegetáció határainak eltolódása; a természetes élővilág fajainak visszaszorulása és hosszú távon az inváziós fajok tömegessé válásával a biodiverzitás csökkenése; a társulások és táplálékhálózatok átrendeződése; az ökoszisztéma funkciók károsodása és az ökoszisztéma szolgáltatások csökkenése várható.

Éghajlatváltozás

Az éghajlatváltozás hajtóerői és hatásai gyakorlatilag valamennyi ágazatban jelentkezők, a kialakuló állapotra és a következményekre a nagytávolságú átterhelések és a jelentős időbeni késleltetés jellemző.

Jelenleg az atmoszféra CO₂ koncentrációja 380 ppm körül van és növekedési üteme megközelíti a 0,5%/év-et. Magyarország részesedése a világ összkibocsátásából kb. 0,2%. Az ÜHG kibocsátás fő forrásai közül meghatározó a lakossági és közületi fűtés, villamosenergia fogyasztás és a közlekedés, ugyanakkor ez az a terület, ahol az érdemi csökkentéshez a legszélesebb érintetti kör megnyerésére és közreműködésére, ehhez pedig differenciált szemléletformálási, jogi és gazdasági szabályozási, valamint kiterjedt ellenőrzési rendszerre volna szükség. Ennek hiányában jelenleg aránytalan pl. a lakosság, illetve a közúti közlekedésben résztvevők szerepvállalása a csökkentési célok megvalósításában.

A kibocsátás csökkentés mellett fontos eszköz lehet a nyelő kapacitások léte, illetve bővítése is, azonban a környezeti folyamatok összetettsége miatt ezzel igen körültekintően lehet csak számolni. Az e téren meghatározó szerepet betöltő erdők ugyanis csak akkor tudják CO₂ elnyelő szerepüket érdemben betölteni, ha ehhez a megfelelő ökológiai feltételek (terület, termőföld, ökológiai vízigény biztosítása, az életközösségek megfelelő ökológiai állapota) fennállnak.

Az éghajlatváltozás következményei (pl. megváltozó hőmérséklet és csapadékviszonyok, szélsőséges meteorológiai, hidrometeorológiai jelenségek gyakoriságának növekedése) egyaránt jelentkeznek a természeti rendszerekben (így pl. az erdők termőhelyi feltételeiben), az infrastruktúrákban, a gazdasági tevékenységekben és az emberi egészségben.

Lényeges, hogy a klímavédelmi beavatkozások nem vezethetnek újabb fenntarthatósági problémákra, más környezeti elemekre vagy más földrajzi térségekre vonatkozó átterhelésekre. Például a mezőgazdasági alapú energiahordozók alkalmazása - klímavédelmi előnyeik mellett - esetenként az ételmiszerárakban, illetve az ökoszisztéma szolgáltatásokban is jelentkező visszahatásokra vezethet; más jellegű fenntarthatósági problémák merülhetnek fel egyes árvízvédelmi megoldások, illetve az atomenergia alkalmazása során is.

SWOT értékelés

A SWOT-elemzés erősségei, gyengeségei, lehetőségei és veszélyei a helyzetelemzés legfontosabb megállapításai, az országos környezeti állapot és a jellemző környezeti folyamatok figyelembevételével kerültek meghatározásra.

- Az erősségek közé elsősorban a meglévő természeti, környezeti értékek, természeti erőforrások és azokat fenntartó társadalmi-gazdasági folyamatok kerültek.

- A gyengeségek között az erősségeket gyengítő, létező környezeti problémák, a környezetre, a természetre, tájra, illetve azok állapotára ható társadalmi és gazdasági folyamatok szerepelnek.

- A lehetőségek azokat a kirajzolódó igényeket és tendenciákat, meglévő hatásokat mutatják be, amelyek önmagukban ugyan még nem tartoznak az erősségek közé, de azokhoz és a környezet állapotának javulásához képesek hozzájárulni.

- A fenyegetésekben, veszélyekben bemutatott állapotok, trendek a lehetőségekkel ellentétesen hatva csökkentik vagy károsan befolyásolják a környezeti eredményeket és összességében a környezeti állapotot.

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
-----------	-------------

<ul style="list-style-type: none"> - európai viszonylatban is jelentős felszíni és felszín alatti vízkészlet; - értékes, kiterjedt termőföld-állomány; - különböző szintű természeti oltalom alatt álló természetes és természetközeli területek ökológiai hálózata - változatos tájak, egyedi természeti értékek, jelentős biológiai sokféleséget képviselő, sajátos bioregionális egység; - kedvező természeti adottságok egyes megújuló energiaforrások tekintetében (pl. geotermikus, napenergia); - egyre több környezeti oktatási, nevelési és szemléletformáló program működik; - javul a környezeti információkhoz való hozzáférés lehetősége; - kialakultak a lakossági tájékoztatás országos hálózatai; - előrelépés történt a nyilvánosság döntéshozatalban való részvételének intézményesítésében és működtetésében; - nemzetközi összehasonlításban is fejlett (EU-konform) környezeti jogi szabályozás; - kiemelt jelentőségű ügyekben széles körű koncepció- és stratégiaalkotás, programozás (pl. éghajlatváltozás, biológiai sokféleség); - széles körű nemzetközi kapcsolatok és együttműködés; - a szabályozásnak és technológia-váltásnak köszönhetően csökkenő ipari légszennyezőanyag, hulladék és szennyvíz kibocsátás; - az agrár-környezetgazdálkodás terjedése; - a hagyományos tájgazdálkodás fenntartását, környezet-harmonikus életmód kialakítását célzó kezdeményezések (helyi és nemzeti parki szinten); - növekszik a hulladékok szelektív gyűjtési és hasznosítási aránya; - javuló környezeti infrastruktúra számottevő EU-források a környezetvédelmi projektek támogatására. 	<ul style="list-style-type: none"> - az ország osztott vízgyűjtőkön helyezkedik el, ezért meghatározó felszíni vízfolyásainak állapotát a szomszédos országokban folyó tevékenységek jelentősen befolyásolják; - a víztestek 70-80%-ának VKI minősítése közepes vagy annál rosszabb; - a nagy kiterjedésű, mélyfekvésű területeket ár- és belvizek veszélyeztetik; - a felszín alatti víztartók jelentős része felszíni érzékeny területen található, a vízbázisvédelmi program végrehajtása lassan halad; - a honos növény- és állatfajok, életközösségek nagy része sérülékeny; a területhasználatok számos honos társulás élőhelyét, állományainak nagy részét felszámolták, vagy romlottak a környezeti feltételeik (pl. élőhelyek feldarabolása, szárazodás, zavarás, invazív fajok terjedése); - továbbra is jelentős az ökológiai adottságoknak nem megfelelő földhasználat; - lassú a változás a lakosság környezeti értékrendjében, a termelési és fogyasztási szokásokban; a környezeti szempontok integrációjában; - a környezeti vonatkozású kutatás-fejlesztés-innováció eredményei nem kellőképpen hasznosulnak; - nehézségek a környezetvédelmi jogérvényesítésben; - az EU- és nemzetközi kötelezettségek teljesítése jelentős erőforrásokat köt le, így számos fontos ügyre nem marad elég szabad forrás (pl. szemléletformálás); - a korszerű környezeti infrastruktúra kiépítése jelentős működtetési többletköltségeket jelent; - az ország közútjain lebonyolódó jelentős átmenő forgalom légszennyező, zaj- és rezgés hatása; - a közúti közlekedés és szállítás dominanciája, amely rontja a helyi környezetminőséget; - a települési szennyvizek jelentős része még mindig megfelelő kezelés nélkül kerül a környezetbe; - nő a települési hulladék mennyisége; - továbbra is magas a hulladéklerakás aránya; - az energiatakarékosság és -hatékonyság terén lassú az előrehaladás; - a megújuló energiahordozók alkalmazása nem éri el a teljes energiaigény 5%-át; - kármentesítést, rehabilitációt igénylő területek nagy száma.
---	--

LEHETŐSÉGEK	FENYEGETÉSEK
-------------	--------------

<ul style="list-style-type: none">- a fenntarthatóság elveit követő értékrend és fejlődés (társadalmi, környezeti és gazdasági szempontok összehangolása);- a mindenki számára elérhető, tiszta és biztonságos környezet, egészséges élelmiszerek iránti igény;- az ökogazdálkodás felértékelődése;- a közösségi közlekedés még kedvező részaránya;- környezetvédelmi civil szervezetek szakmai tevékenysége és közreműködése a döntéshozatalban, tervezésben;- a környezeti kutatások bővülése és megfelelő hasznosulása;- anyag- és energiatakarékos, környezetkímélő termelési módszerek terjedése;- a környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszer alkalmazásának terjedése;- a nemzetközi együttműködés erősödése.	<ul style="list-style-type: none">- a természeti erőforrások túlhasználata (pl. felszíni és felszín alatti vizek, termálvizek, területek beépítése);- a mobilizációs és szállítási igények növekedése;- az energiaigények további emelkedése;- az agrokemikália felhasználásának további emelkedése;- az értékrend megfelelő irányú változásának hiánya, (nincs kedvező irányú elmozdulás az egészségtudat, a környezeti etika kialakítása terén);- nem sikerül áttörést elérni az ökológiai, fenntarthatósági szemlélet kialakításában, elterjesztésében (folytatódik az ésszerűtlen, pazarló fogyasztás, a természeti tőke felélése);- felkészületlenség az éghajlatváltozás következményeinek kezelésére;- a klímaváltozás hatásai következtében növekednek a vizek hiányából és többletből eredő károk;- környezetvédelmi civil szervezetek tevékenységének visszaszorulása vagy megszűnésük forráshiány miatt;- rövid távú előnyök preferenciája a fejlesztési, támogatási döntésekben, a környezeti szempontok rovására.
---	---

A SWOT-elemzésben szereplő megállapítások, felsorolások három fő tényező köré csoportosulnak.

Az egyik csoportban a természeti erőforrások és értékek szerepelnek (pl. termőföld, természeti területek, tájak, ökológiai adottságok, víz). E csoport egy része erősségekként kezelhető (pl. értékes, kiterjedt termőföld-állomány vagy a jelentős felszín alatti vízkészlet), melyet veszélyeztetnek a túlhasználatok, másrészt gyengeségek is megjelennek (ár- és belvizek, fajok sérülékenysége, ökológiai adottságoknak nem megfelelő földhasználat), valamint olyan lehetőségek, amelyekkel javulhat ezek állapota (pl. a termőföld az ökogazdálkodás felértékelődésével).

A másik csoportba a társadalmi-gazdasági folyamatok által jelentősen átszőtt, a környezetre számottevő hatást gyakorló adottságok, folyamatok tartoznak (pl. termelési és fogyasztási szokások, szemléletmód). Ezt a típust mind a 4 SWOT elem érinti: az erősségek között található többek között a működő környezeti nevelési, oktatási programok vagy a javuló információs és tájékoztatási hálózatok. Gyengeségek között a környezeti értékrendben történő lassú változás vagy a jogérvényesítés nehézségei emelhetők ki. E csoportban a lehetőségek igen széles körűek: az anyag- és energiatakarékos, környezetkímélő termelési módszerek, illetve a környezetvédelmi vezetési és hitelesítési rendszer alkalmazásának terjedése; környezetvédelmi civil szervezetek szakmai tevékenysége és közreműködése a döntéshozatalban, tervezésben; a környezeti kutatások bővülése és megfelelő hasznosulása. Ugyanakkor számos fenyegetéssel, veszéllyel is számolni kell, mint pl. ha továbbra sem lesz kedvező irányú elmozdulás az egészségtudat, a környezeti etika kialakítása terén, ha nem sikerül áttörést elérni az ökológiai, fenntarthatósági szemlélet kialakításában, elterjesztésében és folytatódik az ésszerűtlen, pazarló fogyasztás, a természeti tőke felélése.

A harmadik csoportot azok a környezeti állapotok, folyamatok alkotják, melyeket erősen jellemez a műszaki meghatározottság, és főleg a települések életéhez kötődnek (pl. környezeti infrastruktúra, környezetbiztonság, zaj-rezgés, hulladékgazdálkodás). Ezen a téren is számos erősség (pl. javuló környezeti infrastruktúra vagy a csökkenő ipari hulladék és szennyvíz kibocsátás); gyengeség (a korszerű környezeti infrastruktúra kiépítése jelentős működtetési többletköltségeket jelent, az átmenő forgalom zaj- és rezgésterhelése; a közúti közlekedés és szállítás dominanciája, amely rontja a helyi környezetminőséget); lehetőségeket (a közösségi közlekedés még kedvező részaránya) és olyan veszélyek találhatók, melyek a települési élet- és környezetminőség romlása irányába hatnak (a mobilizációs és szállítási igények növekedése; rövid távú előnyök preferenciája a fejlesztési, támogatási döntésekben, a környezeti szempontok rovására).

1.3. Kitekintés - jövőkép

Magyarországnak jelenleg nincs átfogó, hosszú távú, széles körű társadalmi és politikai konszenzuson nyugvó jövőképe, amelynek környezeti dimenziója, a társadalmi-gazdasági folyamatokba történő beágyazottsága egyértelmű alapot, vagy legalább kiindulási pontot jelentene a Program számára a jelenlegi helyzet és a jövőkép összekapcsolásához. A Kormány által elfogadott Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiában foglaltak és a tudományos műhelyek egyes ezirányú munkái nyújthatnak támpontot egy távlati jövőkép levezetéséhez. Fentiek alapján jelen fejezet a kitekintés szerepét tölti be, egyfajta „jövőbe vetített közös többszörös” felvázolását, mely az egészséges környezethez fűződő alkotmányos jog, az Országgyűlés által elfogadott hosszú távú stratégiák, nemzetközi kötelezettségeink, a lakosság körében végzett eseti jövőkép-elképzelés felmérések megállapításai és a szakterületi célok figyelembevételével készült. Egyúttal a jelenlegi helyzet sajátos tükrö, amely rámutat arra, hogy közös gondolkodás, társadalmi támogatás és cselekvés révén milyen világban, milyen környezetben élhetnénk egy-két évtized múlva, és segítséget ad az oda vezető út kijelöléséhez, ütemezéséhez, az első lépések megtételéhez.

Hosszú távon elérendő jövőképünk szerint a környezetügy a fenntartható fejlődés elősegítésének egyik katalizátorává válik, ugyanakkor a fenntarthatósági elvek érvényesítése a társadalmi és a gazdasági szférában hozzájárul a környezeti problémákat is kiváltó hajtóerők megváltoztatásához. A társadalom értékrendjében az ember és a természet tisztelete az azt megillető helyre kerül, mind etikai és kulturális megközelítésben, mind azon érdekből következően, hogy az élet természeti alapjainak védelme és megőrzése nélkül a társadalmi jóllét és fejlődés bizonyos időhatáron túl lehetetlenné válik.

A helyes értékrend kialakításában a holisztikus szemlélet érvényesül. A társadalmi-gazdasági munkamegosztás magas szintje nem gátja annak, hogy a környezet-társadalom-gazdaság szervesen összefonódó rendszerét összefüggéseiben ismerjük meg és ennek megfelelően kezeljük. Az értékrend megváltozását a társadalmi normák megújulása, a jogi és gazdasági szabályozórendszer reformja követi, illetve segíti annak érvényesülését. A környezettudatos gondolkodás és cselekvés erényt és előnyt jelent, a fenntartható termelési és fogyasztási szokások válnak meghatározóvá.

Az információs társadalom új korszakába lép: a szellemi javak, tudás, kultúra, tapasztalatcsere globális szinten hozzáférhetővé válik, de ezzel párhuzamosan nagyobb szerepet kap a helyi közösségek önszerveződése és -gondoskodása, kultúrájuk ápolása és a helyi erőforrásokra épülő gazdasági életképesség javítása. A döntéshozást és a társadalom véleményformálását a környezet állapotának nyomon követését lehetővé tevő, hiteles és nyilvános információk segítik. A környezet állapotát mérő megfigyelő rendszerek minőségi továbbfejlesztésével növekszik a környezet megővására irányuló döntések megbízhatósága.

A társadalom tudatára ébred, hogy a környezet és fejlődés kérdései nem szétválaszthatók, a környezetet érintő negatív hatások egyben a társadalmi fejlődés esélyeit csökkentik. Azonosul azzal a gondolattal, hogy környezetünk állapotának megőrzése csakis közös akarattal, együttműködéssel, minden egyén aktív és felelősségteljes fellépésével valósulhat meg. A környezeti szempontok beépülnek a döntésekbe, és arra ösztönzik a társadalmat, hogy takarékoskodjon az erőforrásokkal, védje természeti értékeit és csökkentse környezetterhelését. A döntéshozók és a társadalom döntő része szem előtt tartja tevékenysége, életvitele környezeti vonatkozásait. A gazdasági szereplők körében általánossá válik az a gondolkodásmód, melynek hatására már fejlesztéseik tervezésénél figyelembe veszik a környezetvédelem szempontjait. Tudatosul, hogy a korszerű, környezetbarát technológiák bevezetése, a szennyezés-megelőzés hosszú távon versenyelőnyt is eredményez. A fogyasztói magatartás és a kínálat is a környezetileg fenntarthatóbb, organikus termékek és szolgáltatások felé tolódik el. Olyan esetekben, amikor hiányos ismeretek állnak rendelkezésre a természeti rendszerek megváltozásának lehetséges hatásairól, az elővigyázatosság elve kerül alkalmazásra.

A kormányzat a politikaalkotás (pl. adó- és támogatáspolitikai) és intézményei működtetése során példát mutat a környezettudatos megoldások, vívmányok bevezetésére. A környezettudatos magatartás így egyre inkább a mindennapok részévé válik. Mindezek által olyan eredmények érhetők el a környezetminőség javításában, a természeti erőforrások és értékek védelmében, amelyekhez a hagyományosan értelmezett környezetpolitikai eszköztár önmagában nem elégséges (de amelyet célirányosan még sokáig alkalmazni kell a már kialakult problémák felszámolásához). A fenntarthatósági elvek hatékony érvényesítésének eredményeként az ország fejlődése kiegyensúlyozottan haladhat, tevékenységünket a globális és regionális környezet változásaihoz való kreatív alkalmazkodás, a globalizáció velejáróinak előnyünkre fordítása jellemzi majd.

Magyarország természeti adottságai - egyes erőforrásokban gazdag, míg másokban korlátozott lehetőségekkel bír - előre vetítik a következő évtizedek legfontosabb stratégiai kérdéseit, szoros összefüggésben az éghajlatváltozással összefüggő kihívásokkal:

- takarékos, hatékony, egyre inkább a megújuló energiaforrásokra épülő, környezetbarát energiagazdálkodás és közlekedés;
- biztonságos élelmiszer- és vízellátás (mind a termőföld, mind a stratégiai vízkészletek védelme és fenntartható hasznosítása magas szinten biztosított);
- a biológiai sokféleség és az ökoszisztéma szolgáltatások védelme;
- a környezeti lehetőségekhez és korlátokhoz illeszkedő, okszerű területhasználat.

A megújuló, a fenntarthatóság elvein nyugvó tájhasználat elősegíti a vidéki lakosság lakhelyén való érvényesülését, megélhetését, identitásának erősödését. A jóléthez szükséges erőforrások igénybevétele és az ökoszisztéma szolgáltatások feltételrendszere közötti összhang kezd helyreállni. A vidéki települések hagyományörző módon tükrözik a magyar falvak és városok kultúráját, településszerkezetét, jellegzetes építészeti stílusait, faluképét, zöldterületeit, mint a magyar települési, táji örökség részét. A városi környezet sokkal „élhetőbbé” és egészségesebbé válik, az ehhez szükséges emberi léptékű épületekkel, infrastruktúrával, szolgáltatásokkal, egészséges, tiszta környezettel, energiatakarékos, egyre csökkenő energiafelhasználású épületekkel, bővülő sétálóutcaikkal és zöldterületekkel. A célzott intézkedések hatására sikerül az éghajlatváltozást kiváltó-erősítő tényezőket a tervezett mértékben csökkenteni, és a tudatos felkészülés eredményeként alkalmazkodni az éghajlatváltozás már elkerülhetetlen hatásaihoz.

E hosszú távú kitekintésben foglaltak megközelítése, elérése legtöbb esetben hosszú ideig tartó, következetes munkát igényel. Az elkövetkező hatéves időszakot a következők jellemezhetik:

Az ország gazdasági helyzete, pénzügyi stabilitása várhatóan a Program ideje alatt is behatárolja egyes célkitűzések megvalósításának lehetőségét, ugyanakkor a Programban foglaltak hozzájárulnak a helyzet stabilizálódásához (pl. a környezet- és az életminőség javításával a társadalmi kohézió erősítése, a hátrányos helyzetű térségek természeti értékeinek, erőforrásainak védelme mellett történő felzárkóztatása, a környezet- és energiagazdálkodás fejlesztése, a gazdasági ágazatok tudás-intenzív, ökohatékony pályára állítása, a környezetbarát mobilitás feltételeinek javítása terén). Mindemellett számos, az értékvédelemmel és a környezettudatosság fejlesztésével összefüggő feladat megvalósítására - melyek esetében nem a beruházási igény, hanem sokkal inkább a folyamatos működtetés fontos - kerülhet sor.

Előtérbe kerülnek a fenntartható termelési és fogyasztási szokások, melynek eredményeképpen a társadalmi-gazdasági fejlődés és a környezetterhelés még inkább szétválik. Mindebben jelentős szerepe van az oktatás és nevelés területén egy olyan Környezeti Tudáslánc felépítésének, amely hatékony információs és együttműködési rendszert teremt az óvodától a felsőoktatásig, illetve a felnőttképzésig, valamennyi korosztályt lefedve. A továbblépést az innovációs lánc zárása is szolgálja.

A jogi és gazdasági szabályozórendszer fejlesztésének eredményeként mentesülnek a közösségi források az egyesek által okozott károk helyreállításának finanszírozása alól úgy, hogy ezeket a költségeket részben vagy egészében a tényleges károkozókra, szennyezőkre terhelik, amivel gazdasági érdekeken keresztül ösztönözhetik, kényszeríthetik az érintetteket a környezet és természet károsításának, terhelésének, szennyezésének csökkentésére, felhagyására. A gazdasági szabályozó eszközök alkalmazása egyúttal elősegíti a természeti erőforrásokkal való takarékos bánásmódot.

A legnagyobb környezeti infrastruktúra-fejlesztési beruházások lezárulnak. A klímavédelmi intézkedések következményeként előtérbe kerülnek az „alacsony széntartalmú” technológiák, általánossá válik a megváltozó éghajlathoz való alkalmazkodásra való felkészülés többek között a mezőgazdasági, egészségügyi, vízügyi, településfejlesztési intézkedések során.

A szabályozás szigorítása és a meghozott intézkedések eredményeként a levegő minősége az ország egész területén javulni fog. A zajcsökkentő intézkedési tervek végrehajtása következtében csökken a zajjal terhelt területek aránya. A víziközmű szolgáltatás jelentős fejlődésen megy keresztül. A szolgáltatott ivóvíz minősége minden szempontból megfelel majd az uniós és hazai előírásoknak, ezzel is csökkentve a lakosság egészségterhelését. A fogyasztók számára megfizethető, mennyiségi és minőségi tekintetben is biztonságos ivóvíz szolgáltatást, a szennyvízelvezetést és -tisztítást a feladatellátásra minden szempontból felkészült, hatékonyan működő víziközmű szolgáltatók végzik. 2015-re a felszíni és felszín alatti vizek túlnyomó részénél elérjük a „jó” állapotot.

A nagy mennyiségben gyártott és alkalmazott vegyi anyagok egészségi és környezeti kockázata a vegyi anyagok értékelése, indokolt esetben helyettesítése vagy korlátozása révén elfogadható szintre csökken.

A hulladékképződés növekedésének megállítása, a képződő hulladékok hasznosításának általánossá tétele, a nem hasznosuló hulladékok teljes körű, biztonságos ártalmatlanítása, ezen belül a lerakással történő ártalmatlanítás csökkentése tisztább környezetet teremt, anyag- és energia megtakarítást eredményez. A lakosság környezeti tudatosságának erősödésével számottevően csökken a felelőtlen hulladék-elhagyás, illegális hulladék-elhelyezés, ugyanakkor mindenki számára elérhető lesz a hasznosításhoz szükséges szelektív gyűjtési rendszer. Általánossá válik a házi komposztálás és a lebomló szerves hulladékok feldolgozása, biztosítható lesz a használt, feleslegesnek ítélt termékek újra-használata. Társadalmi elismertséget vív ki a meg nem újuló természeti erőforrások hulladékból kinyert anyagokkal történő helyettesítése.

A környezettechnológia és a környezetvédelmi ipar a következő 10 évben az egyik húzóágazattá válik. A környezetvédelmi követelményeknek való megfelelés szükségessége, a tisztább technológiák iránti igény és a környezettudatosság javulása egyúttal a keresleti oldal erősödését is magával hozza. Mindez jelentős mértékben hozzájárul a hazai gazdaság versenyképességi és foglalkoztatási mutatóinak javulásához.

A környezetdiplomácia erőfeszítéseiként - Magyarország külpolitikai prioritásaival összhangban - erősödik együttműködésünk az euroatlanti (EU, OECD, NATO) intézményrendszeren belül, valamint a szubregionális partnereinkkel és a szomszédos országokkal.

A fentiekkel összefüggő konkrét célállapotértékeket az egyes horizontális intézkedések és a tematikus akcióprogramok tartalmazzák (lásd 5. fejezet).

2. A Program tervezésének és megvalósításának keretei

A hazai környezetpolitika stratégiai tervezési feladata, hogy az ország adottságait, a társadalom hosszú távú érdekeit és jövőbeni fejlődési céljait, valamint a globális felelősségből és a nemzetközi együttműködésből, EU-tagságból adódó kötelezettségeket áttekintve meghatározza az ország hosszú, közép és rövid távú környezeti céljait és az elérésükhöz szükséges eszközöket. A környezetpolitikának a sokoldalú politikai-stratégiai tervezési rendszerben elsősorban horizontális szakpolitikai szerepet kell betöltenie, amely biztosítja a környezeti szempontok hatékony érvényesítését a társadalmi-gazdasági fejlődés egész folyamatában. Ezt hivatott elősegíteni a Nemzeti Környezetvédelmi Program.

A tervezés főbb környezetpolitikai szempontjai és kapcsolódási irányai:

- Magyarország környezetpolitikája - mind kialakításában, mind végrehajtásában - szervesen kapcsolódik az EU vonatkozó szakpolitikáihoz és szabályozási eszközeihez, valamint a nemzetközi környezeti politikákhoz, programokhoz és megállapodásokhoz;

- a Nemzeti Környezetvédelmi Program a környezetügy átfogó középtávú programja, mely keretet ad minden környezetügyi szakterületi cselekvési tervnek, s emellett számos más, a környezetet érintő ágazati, alágazati stratégiát, tervet és programot is integrál, illetve útmutatást fogalmaz meg a kidolgozásukhoz;

- a környezetpolitika alakításának további kereteit szükségszerűen számos más átfogó, illetve horizontális hazai szakpolitika képezi, ennek megfelelően a környezetpolitika fejlesztésekor egyrészt tekintetbe kell venni ezen átfogó szakpolitikák fő célkitűzéseit, másfelől biztosítani szükséges, hogy a környezeti megfontolások ezen politikákba is megfelelő módon beépüljenek.

2.1. Kapcsolódás meglévő stratégiákhoz és programokhoz

A Program tervezése során kiemelt figyelmet kapott a környezetügyet közvetlenül vagy közvetve érintő tervekkel, programokkal való összhang biztosítása, hiszen az ország hosszú távú jövőjével kapcsolatos célok csakis egy egységes koncepció, egymást kiegészítő és erősítő intézkedések révén valósíthatók meg. Az illeszkedés elősegítése több szempontból történik: a közös érdekeltségek, egymást támogató elemek keresése (többszörös hasznú, koordinált célok és intézkedések), a Program sajátos céljaival összeegyeztethető és eszközeivel támogatható átfogó vagy tematikus társadalmi-gazdasági, különböző ágazati célok figyelembevétele, lehetőség szerinti támogatása, valamint az érdekütközések feltárása és a környezeti szempontokat is kielégítő feloldása. A harmonizáció megvalósítása ugyanakkor nem vezethet a környezeti szempontok érvényesítésében bekövetkező visszalépéshez, sőt, mindinkább az érvényesítő képesség erősítése szükséges.

Kül- és biztonságpolitika

Magyarország külkapcsolati stratégiájában kiemelt témakörként szerepel az integráció, amellyel összhangban a környezetdiplomácia erőfeszítései is kiterjednek az euro-atlanti (EU, OECD, NATO) intézményrendszeren belüli egyre szorosabb kapcsolatépítésre, a szubregionális és a szomszédos országokkal történő együttműködés erősítésére. Az EU tagjaként a közösségi politika megvalósításán túlmenően következetesen érvényesíteni kell nemzeti és szubregionális érdekeinket, különösen azokon a területeken, amelyek hosszú távon határozzák meg az ország környezetbiztonságát (Európa-politikai Stratégia új irányvai és feladatai).

A biztonságpolitikán belül a környezetbiztonság témaköre világszerte egyre nagyobb jelentőséget kap, különös tekintettel a természeti erőforrások stratégiai készleteivel és a környezeti katasztrófákkal összefüggésben. A Magyar Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiájának főbb célterületei a globális és a belső biztonsági kockázatok. A Kül- és Biztonságpolitikai Stratégia, valamint a Program célkitűzései elsősorban a környezetügy nemzetközi kapcsolatainak és együttműködésének fejlesztéséhez, másrészt a környezetbiztonság témaköréhez kapcsolódnak.

Társadalompolitika

A népesség alakulása, egészségi állapota, értékrendje, képzettsége, környezettudatossága, esélyegyenlőségi és foglalkoztatási helyzete összefügg a környezetpolitika környezetminőségi, valamint a természeti erőforrások és értékek védelmére és fenntartható használatára vonatkozó célkitűzéseivel. A környezetminőség hat egészségi állapotunkra. A lakosság értékrendje, képzettsége, életmódja alapvetően meghatározza fogyasztási szokásait, amely viszont kedvező vagy kedvezőtlen irányba is képes módosítani a környezet állapotát.

A stratégiai tervezés terén különösen a környezet-egészségügy és a környezeti nevelés témakörében alakult ki szoros együttműködés; emellett azonban számos más hazai stratégiában is megjelennek a fenti témakörök (pl. A szociális védelemről és társadalmi összetartozásról szóló nemzeti stratégiai jelentés, Népegészségügyi Program, Egész életen át tartó tanulás magyarországi stratégiája, Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv, „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia, „Roma Integráció Évtizede Program” Stratégiai Terv).

Gazdaság- és innovációpolitika

A gazdaság szerkezete, színvonala meghatározó szerepet tölt be a természeti erőforrás-gazdálkodásban és a területhasználatban, a környezetterhelés alakulásában. A Középtávú Tudomány-, Technológia- és Innovációpolitikai Stratégia megvalósítása számottevően hozzájárulhat az erőforrások (köztük a termőföld és a megújuló energiaforrások) takarékosabb, hatékonyabb felhasználásához, a környezetkímélő (hulladék- és kibocsátásminimalizáló, illetve energiahatékony) technológiák fejlesztéséhez. Az EU gazdaságfejlesztési stratégiájával összhangban kidolgozott hazai program (Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért) azon makro-, mikrogazdasági és foglalkoztatási célokat fogalmazza meg, amelyek a leginkább hozzájárulhatnak a gazdasági teljesítmény és a foglalkoztatás növeléséhez. Prioritásai közé tartozik a környezeti ipar és az öko-innováció fejlesztése is. A fenntartható fejlődés és a versenyképesség egymáshoz való viszonyának vizsgálata, összeegyeztetése ugyanakkor globális, EU és nemzeti szinten is számottevő feladatot jelent.

A fenntartható fejlődés egyik fontos feltétele az államháztartás stabilitása. A Konvergencia-programból adódó intézkedések a környezetpolitikai célok megvalósíthatóságát is jelentős mértékben befolyásolják, ugyanakkor a környezetpolitikának az az alapvető célja, hogy a nemzetgazdaság stabilitásának biztosítása a jövőben a fenntarthatósági elveket követő módon történjen.

Területpolitika

A területpolitika célja egy olyan harmonikus és fenntartható társadalmi - gazdasági - környezeti térszerkezet és területi rendszer létrehozása, amely a helyi adottságokra épülő, saját arculattal és identitással rendelkező térségekben szerveződik, s amelyben a társadalom számára az alapvető esélyeket meghatározó közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében nincsenek jelentős területi egyenlőtlenségek. Az Országos Területfejlesztési Koncepció átfogó céljai 2020-ig: a térségi versenyképesség, területi felzárkózás, fenntartható térségfejlődés és örökségvédelem, területi integrálódás Európába, decentralizáció és regionalizmus. A területrendezési tervek között a legjelentősebb az Országos Területrendezési Terv, amely az ország egészére határozza meg a léptéknek megfelelő mélységben a területhasználatra és az infrastruktúra térbeli rendjére vonatkozó jövőképet és az annak elérését szolgáló szabályokat.

A természeti rendszerek (természetföldrajzi tájak) működése, valamint ennek eredményeként az ún. „ökoszisztéma szolgáltatások” (tájpotenciál, környezeti szabályozó- és regenerálódó képesség, terhelhetőség) alakulása elválaszthatatlanul összefonódik a térszerkezet, valamint az azt alkotó elemek/rendszerek minőségi jellemzőinek változásával. A területpolitika az egyik legfontosabb eszköze lehet annak, hogy a társadalmi, gazdasági folyamatok, a különböző ágazati tevékenységek és az általuk létrejövő művi környezeti elemek, valamint a környezet között szerkezeti és funkcionális értelemben is harmonikus viszony alakuljon ki. Megújítása során törekedni kell a környezeti/fenntarthatósági szempontok megfelelő érvényesítésére.

Fejlesztéspolitika

Az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció céljai között a több munkahely, magasabb jövedelmek, biztonságosabb, tisztább és jobb minőségű környezet, egészségesebb és hosszabb élet szerepel. A fejlesztéspolitikai eszközök és tervek (Új Magyarország Fejlesztési Terv, Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv és Program) jelentős forrásokat biztosítanak környezeti célok megvalósításához, ugyanakkor számos olyan fejlesztést is támogatnak, amelyek összességükben további környezetterheléssel és -igénybevétellel járnak. Kiemelt feladat ezért a környezeti szempontok fejlesztéspolitikai döntésekben történő érvényesítése.

A Program kapcsolódási pontjai a főbb ágazati, szakterületi politikákhoz

Az ágazati, illetve több ágazatot érintő szakpolitikák jelentős része szoros összefüggésben áll a természeti erőforrás-gazdálkodással és értékvédelemmel, illetve célokat fogalmaz meg az ágazati tevékenységekkel összefüggő környezeti hatásokkal, kibocsátásokkal és az ágazatok tevékenységének eredményességét befolyásoló környezeti feltételekkel kapcsolatban (pl. Energiapolitikai Koncepció, Magyar Közlekedéspolitika, Nemzeti Erdőprogram, Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia, Országos Környezeti Kármentesítési Program).

A szakterületi programok (pl. Ivóvízminőség-javító Program, Ivóvízbázis-védelmi Program, Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Program) a környezetügy egy-egy speciális területére vonatkozó célokat és részletes feladatokat tartalmaznak.

2.2. A Program tervezésének alapelvei

A célok és az intézkedések megfogalmazása - azok összhangja érdekében is - a következő alapelvek figyelembevételével történt:

- a környezetügy terén hagyományosan kialakult, a környezetvédelmi törvényben is szereplő alapelvek, amelyek alapvetően a környezethasználat helyes módjára (elővigyázatosság, megelőzés), a felelősség vállalására (szennyező fizet), a közérdekből fakadóan az együttműködés és átláthatóság fontosságára hívják fel a figyelmet (tájékoztatás, nyilvánosság);

- a környezeti problémák, jelenségek, folyamatok összetettségéből eredően mind nagyobb teret kell kapnia a holisztikus megközelítésnek (összefüggések vizsgálata, hatásfolyamatok feltárása), az integráció elvének, valamint a rövid, közép és hosszú távú szempontok egyidejű figyelembevételének;

- a területiség figyelembevétele átfogó elvének érvényesítése, a fenntartható térhasználat, a kedvező területi hatások elősegítése és területi szinergia megvalósítása, a környezeti, társadalmi és gazdasági adottságokhoz illeszkedő, területileg differenciált beavatkozások kialakításának elve;

- tekintettel arra, hogy az Alkotmány szerint „a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”, kiemelt figyelmet kell szentelni az esélyegyenlőség, a társadalmi igazságosság, valamint a nemzedéken belüli és nemzedékek közötti szolidaritás elvének; ezek egyúttal kapcsolódnak a helyi erőforrások fenntartható hasznosításának elvéhez, miszerint törekedni kell a közösségek szükségleteinek helyi szinten, helyi erőforrásokból történő kielégítésére, de egyben a helyi sajátosságok, sokszínűség, készletek védelmére.

A tervezés során további irányadó szempont volt:

- az életciklus elemzés széles körű alkalmazása, a tevékenységek valamennyi várható hatásának figyelembevétele a fenntarthatóság elősegítése érdekében;

- a környezet- és költséghatékonyság érvényesítése, a kölcsönös hasznú és érdekeltsgű („mindenki nyer”) megoldások feltárása és előtérbe helyezése, programozhatóság és a fejlesztések megfelelő előkészítése.

Ezen alapelvek és szempontok következetes érvényesítése a tervezésen túl a megvalósításnak is fontos eleme kell, hogy legyen.

3. A Program átfogó célterületei

A Program hosszú távú célkitűzése, hogy hozzájáruljon a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosításához. Szemléleti alapja a környezet rendszerszemléletű megközelítése oly módon, hogy a társadalmi szükségletek anyagi és nem anyagi természetű feltételeinek biztosítása, valamint az ehhez kapcsolódó tevékenységek harmonikus viszonyban álljanak a környezettel. Ennek része a környezeti potenciál megőrzése, a természeti önszabályozó mechanizmusok védelme, a környezet terhelhetőségének, valamint az ökoszisztémák anyag- és energiaforgalmi sajátosságainak figyelembevétele.

A helyzetelemzés és a SWOT-analízis alapján, a jövőképhez és a hosszú távú célkitűzéshez kapcsolódóan a Program átfogó céljai: a települési élet- és környezetminőség javítása, a környezetbiztonság erősítése; természeti erőforrásaink és értékeink megőrzése; a fenntartható életmód, termelés és fogyasztás elősegítése. Az átfogó célok megvalósítása - miképpen ezt a helyzetértékeléssel foglalkozó fejezetben szereplő hajtóerők és összetett hatásfolyamataik is mutatják - nem csupán környezetpolitikai feladat. A Program irányultsága ezért kettős: egyrészt a problémák gyökerének bemutatásával ösztönzi a hajtóerők pozitív irányú megváltoztatását, másrészt biztosítja a környezetügy terén ehhez szükséges intézkedések megtételét.

A települési élet- és környezetminőség javítása, a környezetbiztonság erősítése

- Cél az emberhez méltó, kiegyensúlyozott, egészséges élet közvetlen környezeti feltételeinek biztosítása. Ezek közé tartozik a környezet-egészségügyi feltételek teljesülése, a magas színvonalú környezeti infrastruktúra, a település, a lakóhely épített és természeti elemeinek megfelelő aránya, minősége és összhangja, valamint a környezetbiztonság javítása. Ez utóbbi az élet- és vagyonbiztonság szempontjait is figyelembe véve kiterjed a szélsőséges természeti folyamatok és természeti katasztrófák (pl. árvizek, szélviharok, földrengések, erdőtűzek) előrejelzésére és kárainak csökkentésére, valamint az ipari balesetek, technológiai eredetű katasztrófák (pl. vegyi balesetek) megelőzésére és kárcsökkentésére.

Természeti erőforrásaink és értékeink megőrzése

- Ezen átfogó cél a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás kialakítására, a környezetszennyezés megelőzésére, a terhelhetőség/megújuló képesség figyelembevételére épülő fenntartható használat megvalósítására irányul. Kiemelt figyelmet kap a természeti értékek, ökoszisztémák védelme, az életközösségek működőképességének megőrzése, a biológiai sokféleség csökkenésének megállítása.

A fenntartható életmód, termelés és fogyasztás elősegítése

- A fenntartható életmód, fogyasztás és termelés együttesen biztosítja a társadalmi-gazdasági fejlődés és a környezetterhelés szétválását, azaz, hogy a lakosság növekvő jólléte csökkenő környezetterhelés mellett legyen biztosítható. A fogyasztói magatartás megváltozása, a környezeti szempontból fenntarthatóbb, organikus termékek és szolgáltatások felé történő elmozdulás keresleti oldalról erősíti meg a termelői folyamatok „fenntarthatósága” iránti igényt. A fenntartható termelés forrástakarékos (beleértve az anyag-, a víz-, a terület-, a termőföld- és energiahasználatot, az újrahasználhatóság és a tartósság tervezését, az anyagciklusok körfolyamattá zárását); csökkenti a környezetre gyakorolt káros hatásokat (kibocsátások és hulladékok minimalizálása, a megújuló erőforrások fenntartható mértékű használata); növeli a termékek és szolgáltatások értékét a fogyasztók számára.

E célok nem valósíthatók meg a társadalom környezettudatosságának erősítése nélkül. Ezáltal biztosítható, hogy az életminőséget közvetlenül érintő tényezők mellett az emberi élet alapjait jelentő természeti erőforrások és értékek védelme és fenntartható használata, valamint az ezekkel szorosan összefüggő életmód, fogyasztási és termelési szokások együttesen szolgálják a társadalom hosszú távú jóllétét.

A Program átfogó célterületei, illetve a tematikus akcióprogramok keretében meghatározott célok és intézkedések egyaránt arra irányulnak, hogy hidat képezzenek a jelenlegi helyzet és a jövőképből megfogalmazott fő irányok időarányos megvalósításához.

4. A Program átfogó intézkedési területei, eszközei

A környezetügy átfogó felelőssége, hogy feladatai magas színvonalú ellátásával segítse elő az ország társadalmi-gazdasági fejlődését, ugyanakkor tudatosan lépjen fel a társadalmi és környezeti értékek rombolása ellen. Ez átfogó, rendszerszemléletű megközelítést és a környezeti szempontoknak az élet minden területén való figyelembevételét teszi szükségessé. Ennek érdekében olyan célorientált, hatékony, ugyanakkor „ügyfélbarát” horizontális intézmény- és eszközrendszert kell kialakítani, amely a kutatás-fejlesztés, a tervezés, a szabályozás és ellenőrzés, a támogatás, a szemléletformálás, valamint a folyamatok nyomon követése és a visszacsatolás teljes körét átfogja.

4.1. A stratégiai tervezési tevékenységek összhangja

A környezetügyi - ezen belül a környezet-, természetvédelmi és vízügyi - stratégiai tervezési és végrehajtási feladatok ellátása csak akkor lehet eredményes, ha a szakterületek tervezési tevékenységei összehangoltak, megfelelő kapcsolat van a különböző területi szintű tervek között, és minden más - fejlesztési és ágazati - stratégia-alkotási folyamat is integrálja a környezetvédelmi szempontokat, tudomásul veszi a természeti környezet eltartóképeségének határait, a természeti értékeink megőrzésének érdekét.

Az utóbbi években a környezetüggyel kapcsolatos stratégiai tervezésben mind a kormányzat, mind a régiók, megyék, települések szintjén jelentős előrelépés történt. Ez kiterjed az átfogó, a tematikus és az egyedi stratégiákra, tervekre és programokra is. Ezt a folyamatot kell továbbvinni, fejleszteni jelen Nemzeti Környezetvédelmi Program időszakában is.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

A Nemzeti Környezetvédelmi Program az előírásoknak és a kialakult gyakorlatnak megfelelően egyidejűleg, összhangban készült a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervvel (amely a Program keretében kerül benyújtásra) és az Országos Hulladékgazdálkodási Tervvel. A stratégiai tervezéssel összefüggő további kiemelt feladatok:

- A Programhoz kapcsolódó környezetügyi témakörökben rövid, illetve középtávú programok, tervek kidolgozása (pl. Nemzeti Éghajlatváltozási Program).

- Egyes környezetügyi témakörökben új stratégia kidolgozása, illetve a meglévők megújítása (pl. vízgazdálkodás, aszály, talajvédelem, levegőminőség), s egyúttal gondoskodni kell az új kihívásokra való megfelelő felkészülésről is (pl. a nanotechnológiák és a géntechnológiák környezeti és környezet-egészségügyi vetületei). A környezetügyet érintő stratégiák, tervek, programok kidolgozása és megvalósítása során a környezeti szempontok integrálása.

- A Program céljaihoz kapcsolódóan, a környezetvédelmi törvényben foglaltak szerint az egymásra épülő regionális, megyei és települési környezetvédelmi programok megújítása vagy megalkotása és végrehajtást elősegítő szabályozási és támogatási rendszer fenntartása.

- A stratégiai tervezés, megvalósítás, végrehajtás, értékelés és nyomon követés (monitorozás) egymáshoz kapcsolódó feladatköreiben a tervezési folyamat részét képező stratégiai környezeti vizsgálat alkalmazásának fejlesztése, a tervezés és az utóellenőrzés során a környezet- és költséghatékonyság vizsgálat gyakorlatának kialakítása.

- A külső és belső, társadalmi, gazdasági és környezeti feltételrendszer dinamikus változásának, továbbá a kutatás-fejlesztés és innováció eredményeinek figyelembevételével a különböző stratégiák, programok, tervek aktualizálása.

4.2. Közreműködés az Európai Unió környezetpolitikájának fejlesztésében és végrehajtásában

A Program tervezésének és megvalósításának szerves részét képezik az EU-tagságból adódó kötelezettségek: érvényesíteni kell a közösségi környezetpolitikát a vonatkozó szabályozások átvételével, a hazai jogrendszerbe való illesztésével és végrehajtásával, a hazai sajátosságok, nemzeti érdekek szem előtt tartásával részt kell venni az új közösségi programok, jogi eszközök kidolgozásában, továbbá tevékenyen részt kell vállalni a nemzetközi környezetügyi együttműködés keretében az EU szerepének, álláspontjának alakításában.

A közösségi környezetpolitika keretét jelenleg a 2012-ig szóló hatodik Környezetvédelmi Akcióprogram adja, amely fokozatosan kiegészült - előre meghatározott témakörökben - tematikus programokkal, illetve esetenként szabályozási eszközökkel is. Az Akcióprogramhoz kapcsolódva számos közösségi terv (pl. Európai Éghajlatváltozási Program, EU Biológiai Sokféleség Akcióterve, Környezettechnológiai Cselekvési Terv) tartalmaz további fontos javaslatokat és konkrét feladatokat. A harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program kidolgozása a hatályos közösségi programok és környezetvédelmi szabályozás figyelembevételével történt, átfogó intézkedései és tematikus akcióprogramjai tartalmazzák az azokból adódó tagállami feladatokat.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

Az elkövetkező időszakban számos - hazai szempontból is kiemelt jelentőségű - átfogó közösségi stratégia, szabályozási eszköz terén várható előrelépés, amely egyrészt befolyásolja a hazai környezetpolitika alakulását, másrészt a Program időszakában végrehajtandó feladatokat eredményez. A környezetügy számára is kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a 2010 januárjában kezdődő másfél éves időszakban a spanyol-belga-magyar elnökség veszi át az Európai Közösség irányítását. A harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program keretében is a legátfogóbb feladatok egyikét a 2011 első félévében esedékes magyar elnökségre történő felkészülés jelenti. Magyarország kiemelt érdeke - az érintett tagállamokkal együttműködve - egy magas színvonalú, tartalmas környezetvédelmi elnökségi program kialakítása, amely a későbbiekben is lehetőséget biztosít a környezetvédelmi szempontok még hatékonyabb és eredményesebb képviselésére. Mindezek figyelembevételével e téren a legfontosabb cselekvési irányok, alapvető feladatok a következők:

- Az EU megújított Fenntartható Fejlődési Stratégiájának végrehajtása során fontos mérföldkőnek számít 2009 decembere, amikor az állam- és kormányfők az Európai Tanács ülésén második alkalommal tekintik át a Stratégia végrehajtását, valamint annak prioritásait. Megkülönböztetett figyelem irányul ehhez is kapcsolódóan a fenntartható fogyasztásról, termelésről és iparpolitikáról szóló cselekvési terv végrehajtására, továbbá a Bizottság által előterjesztett javaslatokra (pl. „energia-felhasználó” termékek környezetbarát tervezése; új ökocímke rendelet, új EMAS rendelet kidolgozása; az energiacímkézési irányelv átdolgozása, a közbeszerzés „zöldítése”). Az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája és esetleges megújítása (a Lisszaboni Stratégia megújításával egyetemben), valamint a fenntartható fogyasztás és termelés kérdése a magyar EU-elnökség időszakában is várhatóan kiemelt témakör lesz.

- A Program időszakának második felében - s már a magyar EU-elnökség idején - időszerű feladat lesz a hatodik közösségi környezetvédelmi akcióprogram értékelése, majd a hetedik program előkészítésével kapcsolatos teendők ellátása.

- Az éghajlatváltozás, illetve annak kedvezőtlen hatásai elleni küzdelem terén folytatódnak egy új globális megállapodás kidolgozására irányuló nemzetközi tárgyalások, amelyekben az EU-tagállamok közösen lépnek fel. A cél az, hogy az új nemzetközi megállapodás 2013-tól hatályos legyen és ennek megfelelően mind az EU keretében, mind a hazai Program keretében számításba kell venni annak következményeit.

- A klíma-energia csomagba tartozó nyolc EU jogszabály hazai jogrendbe való átültetése kitüntetett kormányzati feladatként jelentkezik a Program időszakának első felében. 2013-tól ezen jogszabályok végrehajtása jelöli ki a kormányzati teendőket.

- Magyarország az EU tagországaival együtt elkötelezett a biológiai sokféleség csökkenésének megállítására, az ezzel kapcsolatos uniós és nemzetközi célkitűzések teljesítése iránt. A Program időszakában lesz esedékes a 2010-ig szóló Biológiai Sokféleség Akcióterve értékelése és a további teendők meghatározása.

- A környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről szóló irányelv és az ipari kibocsátásokra vonatkozó további kapcsolódó rendelkezések felülvizsgálata érdekében a Bizottság új jogszabály-javaslatot készített, amelynek 2008-ban megkezdődött az egyeztetése. Az új tervezet hat, az ipari kibocsátásokra vonatkozó meglévő irányelv konszolidációját végzi el.

- A Víz Keretirányelv előírásainak megfelelően 2009. december 22-re elkészülő vízgyűjtő gazdálkodási tervek végrehajtásához szükséges EU és tagállami szintű intézkedések kialakítása, megvalósításuk megkezdése. Várható, hogy a vízkészletek szűkösségével és az aszályokkal kapcsolatos problémák nagy hangsúlyt kapnak, és kezelésük a magyar elnökség számára is kiemelt feladat lesz.

- Közreműködés és a hazai környezeti szempontok és érdekek képviselése a Duna Stratégia kidolgozásában.

- Az előző Program időszakában megkezdődött a talajvédelmi keretirányelv tervezetének egyeztetése, melynek mielőbbi lezárása szükséges.

- A levegőtisztaság-védelem terén az egyes szennyezőanyagok nemzeti összkibocsátási határértékeit meghatározó irányelv hatálya 2010-ig tart. E szabályozás megújítására a Program időszakban kerül sor.

- Számos közösségi jogszabály felülvizsgálatával kapcsolatos munka lezárása az elkövetkező években várható: az elektromos és elektronikai berendezések hulladékairól szóló irányelv, az egyes veszélyes anyagok elektromos és elektronikai berendezésekben való alkalmazásának korlátozásáról szóló irányelv, az ózonréteget károsító anyagokról szóló rendelet, valamint az ivóvíz minőségéről szóló irányelv. Fontos kérdés lesz a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról szóló rendelet további végrehajtása.

A fentiek mellett a Program végrehajtása során az egyes elnökségi periódusokhoz kapcsolódó prioritásokat is figyelembe kell venni. A további közösségi programok és eszközök hazai végrehajtását az érintett tematikus akcióprogramok tárgyalják.

4.3. Nemzetközi együttműködés

A környezeti hatások átlépik az országhatárokat, s erre is tekintettel a globális szinten és térségünkben jelentkező környezeti problémák megoldásában részt kell vennünk. Ez hozzájárul a közös természeti értékek védelméhez és erőforrások fenntartható használatához, az ország környezetbiztonságának erősítéséhez, a határon áterjedő szennyezések megelőzésével, illetve mérséklésével a környezetállapot javításához.

A környezetvédelem területén folytatott nemzetközi együttműködés szorosan összefügg hazánk általános nemzetközi szerepvállalásával, célkitűzésével, amelynek átfogó keretét az ország külpolitikai stratégiája jelenti. A stratégia céljainak (integráció, euro-atlanti, szubregionális és a szomszédos országokkal való együttműködés erősítése) megvalósítása mellett a környezetvédelem területén ugyancsak lényeges a globális környezeti problémákkal foglalkozó nemzetközi együttműködésben való hatékony részvételünk.

EU-tagságunk azt is jelenti, hogy a sokoldalú nemzetközi programokhoz, megállapodásokhoz kapcsolódóan az EU-tagállamok egyeztetett állásponttal lépnek fel, együttműködnek a nemzetközi kötelezettségek teljesítésében, s egyes esetekben közös - közösen végrehajtandó - kötelezettségvállalást is tesznek. A második Nemzeti Környezetvédelmi Program tervezéséhez képest tehát jelentősen megváltozott a helyzet: a nemzetközi együttműködésben is szem előtt kell tartani, hogy az európai és atlanti közösség tagjaként megváltozott az ország érdekérvényesítési képessége, ugyanakkor a tágabb környezetért viselt felelőssége megnőtt. Az előzőeknél nagyobb figyelmet kell fordítanunk a globalizáció környezeti hatásaira, az országok ebből is következő egymásrautaltságára, a hazai körülményeket és környezetpolitikát is befolyásoló külső hatásokra, nemzetközi folyamatokra. A Program időszakára eső magyar EU-elnökség (illetve a másfél éves csoportos EU-elnökség) komoly hatással lesz a nemzetközi - globális és regionális szintű - környezetvédelmi együttműködésben vállalt szerepünkre.

EU-tagságunk más vonatkozásban is érinti nemzetközi környezetvédelmi kapcsolatainkat: a közösség „szomszédságpolitikájában”, valamint az EU-bővítés folyamatában és az EU partnerségi együttműködésekben érintett országokkal való együttműködés, tapasztalatátadás különböző mértékben kiterjed a környezeti kérdésekre is. A nemzetközi fejlesztési együttműködés pedig további keretet nyújt az EU-n kívüli környezetvédelmi donori szerep kialakítására és betöltésére. Az EU jogrendszerében nem szereplő olyan jelentős témakörökben (pl. mesterséges fürdők vize), amelyek az emberi környezet minősége és az egészség szempontjából kiemelt fontosságúak, aktívan kell használni a nemzetközi érdekegyeztetésekben a rendelkezésre álló jogi-kapcsolati kereteket (pl. a Helsinkii Konvenciót és a Víz és Egészség Jegyzőkönyvet.)

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a szomszédos országokkal folytatott és a regionális együttműködés terén

- A meglévő környezet- és természetvédelmi együttműködési megállapodások végrehajtása tekintettel többek között környezetbiztonsági érdekeinkre, valamint - az Európai Unió által elismert önálló pannoni biogeográfiai régió és a környező biogeográfiai régiókkal való szerves kapcsolat fenntartásának érdekében - a határmenti természetvédelmi együttműködések fejlesztésére.

- A vízügyi együttműködés fejlesztése és korszerűsítése, a meglévő határvízi egyezmények hatékony eszközként történő alkalmazása, elsősorban alvízi helyzetünkből eredő érdekeink nagyobb védelmére; ezen belül a Szlovákiával készült új egyezmény aláírása és végrehajtásának megkezdése.

- A szomszédos országokkal folytatott együttműködés nemzetközi jogi alapjainak korszerűsítése, többek között új határvízi egyezmény kidolgozása Szerbiával, illetve a környezetvédelmi egyezmény megújítása Ukrajnával.

- Kapcsolatfejlesztés a Nyugat-Balkán országaival, uniós csatlakozási tapasztalataink átadása a jogharmonizáció és a környezetfejlesztési programok támogatási forrásainak felhasználása terén.

- Az uniós Keleti Partnerség környezetvédelmi programjába történő bekapcsolódási lehetőségek feltárása és kiaknázása.

- A Visegrádi országok közös fellépésének hatékony érdekérvényesítési eszközként történő felhasználása az EU döntéshozatali eljárása során, valamint a regionális és multilaterális kérdésekben.

- Duna-medencei együttműködésben való részvételünk további erősítése többek között a Nemzetközi Duna Védelmi Egyezmény, illetve annak végrehajtását irányító Bizottság (ICPDR) keretében, és különösen a Tisza vízgyűjtő-gazdálkodási tervezésében.

- A Kárpátok térségi együttműködés továbbfejlesztése, a kölcsönös előnyök feltárása és kiaknázása.

- A határon túli intézmények, szervezetek bevonása a környezettudatosságot fejlesztő programokba, közös akciók kidolgozása a környezeti nevelés terén, a Magyar-magyar Zöld Program cselekvési irányáiban megfogalmazott középtávú célkitűzések végrehajtása a civil és gazdálkodó szervezetek részvételével.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a más országokkal és régiókkal fenntartott kétoldalú kapcsolatokban

- A hazai szempontból fontos területeken (pl. környezeti technológiák és kutatások) a környezetügyi együttműködés megalapozása, illetve fejlesztése, mindenekelőtt az Egyesült Államokkal és Japánnal.

- Oroszországgal a gazdasági kapcsolatfejlesztési folyamathoz illeszkedő együttműködési programok előkészítése és megvalósítása a kétoldalú környezetvédelmi egyezmény kereteiben.

- A kaukázusi és a közép-ázsiai térség tagállamaival az EU Víz Stratégiájára, a Helsinki Konvencióra és a Víz és Egészség Jegyzőkönyvre alapozó szakmai együttműködési lehetőségek kihasználása, közös projektek nemzetközi finanszírozással történő megvalósítása.

- A Kínával megkezdett vízügyi együttműködés erősítése, koncepció és prioritások kialakítása a kapcsolatépítésre Ázsia más gyorsan fejlődő országaival.

- Hatékony részvétel a kétoldalú gazdasági együttműködési megállapodásokban annak elősegítésére, hogy a hazai környezeti és vízipar jobban bekapcsolódhasson a nemzetközi külgazdasági együttműködésbe.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a többoldalú nemzetközi programok, megállapodások terén, illetve az ezekkel kapcsolatos EU együttműködésben

- Részvétel az ENSZ égisze alatt folyó nemzetközi környezetvédelmi együttműködésben, globális és regionális szervezeteiben (pl. nemzetközi környezeti kormányzás reformja, megerősítése).

- Az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága által koordinált pán-európai környezetpolitikai folyamat („Környezetet Európának”) támogatása.

- A nemzetközi környezeti megállapodásokból, programokból adódó kötelezettségek, feladatok teljesítése, és részvétel azok továbbfejlesztésében (pl. a klímavédelem területén, a vegyi anyagok fenntartható kezelésére vonatkozó stratégia és a vonatkozó nemzetközi egyezmények, a határokat átlépő vízfolyások és nemzetközi tavak védelme, ipari balesetek határokon áttérjedő hatásai kapcsán).

- Részvétel az OECD keretében folyó környezetpolitikai együttműködésben.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a hazai donorpolitika környezeti programjában

- A környezetvédelmi donor szerep ellátását célzó program előkészítése, kidolgozása, beindítása, ami hozzájárulhat a hazai környezeti ipar külgazdasági pozíciójának támogatásához is.

- Részvétel környezetvédelmi, vízügyi tárgyú EU és nemzetközi fejlesztési együttműködési programokban, projekteknél.

4.4. Jogi szabályozási eszközök

Az Európai Közösséggel kapcsolatos jogközelítési feladatok teljesítéséből adódóan az utóbbi évtizedben Magyarországon is felgyorsult a környezetjogi szabályozás fejlesztése. A környezetet érő hatások szabályozásának alapvetően két fő iránya alakult ki: a közvetlen (engedélyező-tiltó, korlátozó jellegű) és a közvetett (gazdasági) szabályozási módszer. Mindkét szabályozás alapja a környezet igénybevételeért, terheléséért, szennyezéséért felelős magatartásának befolyásolása, melynek eredményeként a felelős biztosítja a szennyezés megelőzését, a kialakult környezeti károk mérséklését, felszámolását. A környezetvédelmi szabályozórendszer sok új területre terjedt ki, számos más területen pedig átalakult, megújult. A hazai és a közösségi jogalkotás szintjén ugyanakkor a továbbiakban is szükséges - a kialakult rendszer vívmányainak megtartása mellett - az egyes környezeti jogterületek közötti összhang javítása, valamint a végrehajthatóság, alkalmazhatóság feltételeinek biztosítása.

A hazai szabályozási rendszerben több területen történt előrelépés a környezeti szempontok integrációja érdekében, azonban továbbra is szükséges a szabályozási tárgyak, célok áttekintése és a korrekciós döntések meghozatala. Az elővigyázatosság és a környezeti felelősség elvét szem előtt tartva a Program célja, hogy a környezeti szempontok beépüljenek a hazai jogrendszer egészébe, azaz a környezetet érő hatások szabályozása ne elszigetelt maradjon, hanem annak egységes, a kölcsönhatásokat figyelembe vevő, integrált kezelése alakuljon ki mind a szakpolitikák, mind azok megvalósítása szintjén. Szükséges továbbá egyes eljárások „ügyfélbarátabbá” tétele, az eljárások lehetőség szerinti egyszerűsítése és gyorsítása, amely azonban nem jelentheti a tartalmi követelmények fellazítását. További feladat a szabályozók szükség szerinti felülvizsgálata, korszerűsítése is.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- Az állam és a környezeti szereplők közötti partneri viszonyra épülő környezetvédelmi szabályozás továbbfejlesztése szükséges mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás során. A szabályozás során biztosítani kell az információáramlást a szabályozás előkészítésében jelentős feladatokat ellátó szakmai, jogi műhelyek és a tárcák, önkormányzatok között. A hatályos joganyagot a jogalkalmazók (pl. hatóságok, gazdasági szereplők, zöld szervezetek) bevonásával folyamatosan át kell vizsgítani, és az átvilágítás eredményétől függően a szükséges normatív tartalmú módosításokat el kell végezni. A jogszabály-módosítások célját képezi az is, hogy elősegítsék a környezethasználattal járó elvárások, feltételek „ex lege” érvényesülését, szemben a közigazgatási szervek egyedi jogalkalmazói döntésein keresztül megvalósuló jogérvényesítéssel.

- A megfelelő, ösztönző hatású szankciórendszer kiépítése keretében további megfontolást érdemel a környezetre kiemelten kockázatos, illegális tevékenységet folytatók számára rendkívül szigorú, fékező erejű joghátrányok kilátásba helyezése, a bírságtételek, a környezetterhelési díjak emelése, a büntetőjogi, szabálysértési, polgári jogi felelősségre vonás lehetőségének kiterjesztése. Ugyanezen célból meg kell vizsgálni, hogy lehetséges-e valamely kedvezményrendszert életbe léptetni az igazoltan jogkövető magatartást folytató környezethasználók (pl. EMAS-t alkalmazók) esetében.

- Át kell tekinteni a környezethasználók önszabályozó eszközeinek (közigazgatási szerződések, önkéntes megállapodások, vállalati környezetvédelmi programok stb.) továbbfejlesztési lehetőségeit. A szükséges védelmi szint megtartása, biztosítása mellett, a technikai egyszerűsítés igényével indokolt felülvizsgálni, hogy szükséges-e minden esetben fenntartani az engedélyező rendszert, vagy egyes esetekben a környezeti célt hatékonyabban szolgálhatja-e egy bejelentési-regisztrációs rend. Mérlegelni szükséges, hogy az állam a jogszabályban (törvényben, kormányrendeletben) meghatározott egyes feladatokat ellátási kötelezettséggel és véglegesen átadja nem állami szervezeteknek, társadalmi szervezeteknek, illetve köztestületeknek.

- Olyan jogi környezet kell teremteni, amelynek keretei között letisztult, a környezetügyi érdekeknek és az állampolgárok elvárásainak megfelelően módosult hatósági jogkör alakul ki (túlszabályozás, illetve a szabályozás elaprózottságának megszüntetése, hatáskör-ésszerűsítés). Ezzel összefüggő feladat az állami és önkormányzati feladatmegosztás jogi, szakmai alapon történő felülvizsgálata (a zöldhatósági jogkörből pl. a kistérségek számára leadható feladat- és hatáskörök lehetőségének, okszerűségének vizsgálata, különösen a hulladékgazdálkodással, a levegőtisztaság-védelemmel, valamint a zaj- és rezgésvédelemmel kapcsolatos ügyekre); az önkormányzati hatásköri feladatok áttekintése, szükség szerinti módosítása (például a védelemre tervezett területekkel kapcsolatos hatáskörök, valamint az önkormányzati természetvédelmi őrszolgálat szervezési, ellenőrzési feladatai); a székhely-hatóságok és kirendeltségek közötti feladatmegosztás szabályozása. Mindezen vizsgálatok és a javaslatok megfogalmazása során kiemelt figyelmet kell fordítani a feladatok és a rendelkezésre álló kapacitások összhangjának kialakítására, hatáskör telepítés esetén a feladatellátáshoz szükséges költségvetési források biztosítására.

- Az engedélyezési típusú hatáskör lazítását (amely nem jelentheti a szükséges védelmi szint csökkenését) a bejelentési rendszer mellett a hatósági ellenőrzés jogszabályban is meghatározott és konkrétan nevesített fokozottabb és hatékonyabb gyakorlásához kell kötni.

- Meg kell vizsgálni, hogy a meglévő működő, de költséges jogintézményeket a környezeti érdekek sérelme nélkül fel lehet-e váltani más jogi konstrukciókkal (pl. az állami felelősség körébe tartozó kármentesítések finanszírozása, a termékdíj-betétdíj rendszer szerepe a hulladékgazdálkodási kötelezettségek végrehajtása kapcsán).

- Célszerű újragondolni, hogy milyen körben lehetnek hatékonyabbak a gazdasági szabályozó eszközök, és milyen esetben a hagyományos engedélyező-szankcionáló eszközök és mechanizmusok. A tevékenységi, műszaki, technológiai határértékek, előírások fejlesztése során a területi sajátosságok figyelembevételének erősítése szükséges.

- A környezeti szabályozás fejlesztése, a hatékonyság javítása a jogalkalmazási szempontok figyelembevételét is igényli és az új szabályozás bevezetése során megfelelő felkészülési időt kell biztosítani. Ehhez kapcsolódó feladat a jogszabály monitoring működtetése és a végrehajtás helyzetének nyomon követése, értékelése.

4.5. Gazdasági szabályozási és pénzügyi eszközök

A környezet károsításának, szennyezésének, a természeti erőforrások használatának egyre növekvő ára van, emellett jelentősen befolyásolja a gazdasági teljesítményt, a fejlődés lehetőségeit, költségeit. Szükség van olyan eszközök alkalmazására, amelyek biztosítják, hogy a környezet terhelésének, szennyezésének vagy károsításának helyreállítási költségeit részben vagy egészben az viselje, aki azt okozta, ezzel tehermentesítve a közösségi forrásokat. Ezt a célt szolgálják az adók és díjak („negatív ösztönzők”), amelyek az érintetteket környezetterhelő, -szennyező, -károsító tevékenységük felhagyására kívánják rászorítani, illetve ösztönzik a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodást. A közvetett és közvetlen támogatások („pozitív ösztönzők”) a környezettudatos tevékenységek, intézkedések, beruházások végrehajtását segítik. A speciális gazdasági eszközök közé tartozik a szennyezési jogok kereskedelme (pl. kvótakereskedelem) és a biztosítékadás rendszere.

A fenti gazdasági szabályozók egyaránt jelen vannak a hazai környezetpolitikában, azonban jelenleg nem járulnak hozzá kellő hatékonysággal a környezeti szempontok érvényesüléséhez.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

A Program célkitűzéseinek elérése érdekében felül kell vizsgálni és a lehetőségek szerint meg kell erősíteni a környezetvédelmi célú közgazdasági szabályozórendszereket, és a kölcsönhatások megfelelő kezelése érdekében át kell tekinteni a teljes közgazdasági szabályozórendszert (a szabályozó eszközök egymást kioltó, illetve erősítő hatása).

A szabályozás fejlesztése során a következő elveket, szempontokat kell irányadónak tekinteni:

- A környezetvédelem hagyományos elvei alapján mind a termelők, mind a fogyasztók tekintetében érvényesíteni kell „a szennyező fizet” és „a használó fizet” elvet, valamint átfogóan a „megelőzés elvét”.

- A versenyképesség erősítéséhez a hazai adottságoknak megfelelő, ökohatékony, innovatív, illetve élőlátás-igényes ágazatok előtérbe helyezésével kell hozzájárulni.

- A környezeti szempontok érvényesítését fokozatosan ki kell terjeszteni a termelési folyamatról a termék teljes életciklusára (a tervezéstől, illetve az erőforrások biztosításától egészen a termék hasznos élettartamának végéig, illetve újrahasználatáig, a hulladékká vált termék hasznosításáig), és ezzel a megközelítéssel kell meghatározni a gazdasági szabályozókat is. Az erőforrás-használat valós költségeinek megfizettetését a konkrét adópolitikai intézkedések kialakítása során irányadónak kell tekinteni.

- A termelőkre összpontosító jelenlegi szabályozást ki kell egészíteni a fogyasztói keresletet szabályozó eszközökkel.

Hosszabb távú cél az adórendszer fokozatos zöldítése, amely nem az összterhelés növelése, hanem strukturális átrendezése érdekében történik, az adóterhek igazságosabb, méltányosabb megosztásával, az egyensúly folyamatos megőrzése mellett:

- A (feltételesen) megújuló erőforrások mennyiségi és minőségi újratermelődésének elősegítéséhez, az esetlegesen keletkező szennyezések hatásainak csökkentéséhez szükséges költségek biztosítása elkülönített, célzott felhasználású bevételekből.

- A meg nem újuló (illetve történeti távlatban ilyen mértékben meg nem újuló) erőforrások felhasználására kivetett adók egy részének felhasználása a kiváltásukat célzó kutatásra, fejlesztésre és innovációra.

- A főként szemléletformálási célzattal, a fenntartható termelés és fogyasztás ösztönzésére megállapított (fogyasztási) adóbevételek egyéb célú felhasználása (pl. az élőlátás közterheinek csökkentése, oktatás, kultúra, egészség).

A szabályozórendszer átfogó zöldítésének lényege az, hogy a közpénzekből csak olyan projektek kapjanak támogatást, amelyek messzemenően figyelembe veszik a környezetvédelmi követelményeket és a fenntartható fejlődés szempontjait, ennek megfelelően az átalakítás során az adórendszert, a támogatási rendszert, valamint a közbeszerzési rendszert egységesen kell áttekinteni és kezelni.

A Program időszakában a gazdasági szabályozórendszer fejlesztését illetően a rövid és középtávú célok a következők:

- A termékdíj rendszer fejlesztése a hulladék keletkezésének megelőzése és hasznosításának növelése érdekében, a kapcsolódó adminisztrációs terhek lehetőség szerinti mérséklése.

- A biztosítékadási rendszer bővítése a gazdasági tevékenységből adódó környezeti és természeti károk felszámolásának károkozó által történő finanszírozása érdekében (a kárfelszámolás jelenleg a károkozó „eltűnése” miatt sok esetben közösségi költségvetésből történik).

- Az energiahordozók (földgáz, elektromos áram), az ivóvíz és a szennyvízelvezetés és -tisztítás fogyasztói díjszabásának felülvizsgálata és átalakítása, a takarékos használat ösztönzése és a teljes előállítási-szolgáltatási költség fedezése érdekében.

- A víz- és csatornadíj támogatási rendszer átalakítása 2010-ig, a vonatkozó EU előírások teljesítése érdekében (csak a rászorulóknak szociális alapú támogatása), a vízszolgáltatások költségmegtérülési elvének érvényesítése.

- A közbeszerzés „zöldítésére” vonatkozó Nemzeti Cselekvési Terv végrehajtása, a közsféra szemléletének, működési és beszerzési gyakorlatának környezettudatos átalakítása (példamutatás, a „zöld” technológiák piacának bővítése).

- A levegő minőségének javítása érdekében, az Egységes Közlekedésfejlesztési Stratégiához kapcsolódóan a közösségi közlekedés vonzóbbá tétele az egyéni közlekedéssel szemben, a közösségi közlekedés támogatási rendszerének ezen cél szolgáló működtetése, az üzemeltetést segítő forgalomtechnikai intézkedések kiterjesztése.

- Az útdíj rendszer felülvizsgálata és átalakítása az autópályák használatának ösztönzése érdekében (az alsóbbrendű, a településeken és védendő természeti területeken átvezető utak tehermentesítése).

4.6. Jogalkalmazás, hatósági intézményrendszer

A környezetügy és az érintett partnerek (lakosság, önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek) közös érdeke a szervezeti innovációt és a regionális közigazgatást támogató, ügyfélbarát, hatékony intézményi környezet kialakítása. Ennek érdekében 2006-ra megvalósult a környezet-, természetvédelmi és vízügyi feladatokat ellátó szervezeteket érintő közigazgatási reform első szakasza, amelynek keretében szétvált a hatósági és a vagyonkezelői intézményrendszer és létrejött az „egyablakos”, integrált zöldhatóság. E folyamathoz kapcsolódva a harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program időszakára is számos teendő maradt.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A zöldhatóságok szervezeti átalakítási szempontjainak, célszerű módjának meghatározása az átfogó közigazgatási reform-törekvésekhez kapcsolódóan. Fontos feladat a regionalizálás objektív alapjainak eldöntése (összevont megyék, természetföldrajzi meghatározók, a hét statisztikai régió - NUTS II. - szerinti besorolás).

- További cél a jogalkotói és jogalkalmazói szempontok közelítése, az információcsere javítása, a joggyakorlat egységességének biztosítása, a környezetvédelem területén azon szakmai fórumok gyarapítása, melyek közelebb tudják hozni a európai jogot a hazai napi gyakorlathoz, különös tekintettel az EK Bíróság szerepére, súlyára. A jogszabályok végrehajtása „legjobb gyakorlatának” megvalósítását segíti elő a csatlakozás az EU Környezetvédelmi Jogszabályok Alkalmazásáért és Érvényesítéséért Hálózatához (IMPEL). Biztosítani kell a hatósági munkában résztvevők rendszeres továbbképzését, a megfelelő kapacitások kiépítését.

- Kiemelt feladat, hogy a hazai jogérvényesítés, azaz a környezetvédelmi hatósági tevékenység ellátása egyfelől a hatékonyság erősítésével, másfelől a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló törvényben meghatározott tételes jogi követelményekre is figyelemmel az ügyintézés gyorsabbá tételével párhuzamosan valósuljon meg. A szükséges kapacitásokat ezzel összhangban kell biztosítani.

- A követelmények és az ezzel összefüggő magatartási szabályok betartásának célirányos és rendszeres ellenőrzésére és az ebből következő intézkedések, valamint a végrehajtás következetes alkalmazására indokolt a jelenleginél sokkal nagyobb hangsúlyt helyezni. Mindezt a kapcsolódó környezetvédelmi jogszabályi rendelkezésekben való hangsúlyosabb megjelenítéssel kell alátámasztani annak érdekében, hogy az ellenőrzésben az ágazati szabályozás is legalább akkora szerepet kapjon, mint az általános eljárási szabályok.

- Az ellenőrzési rendszer hatékonyabbá tétele érdekében a vonatkozó EU-s előírásoknak megfelelően a tagállamoknak biztosítaniuk kell az ellenőrzési tevékenységek előre megtervezettségét. Ennek érdekében olyan környezetvédelmi terveket kell készíteni, amelyekben az ellenőrzött tevékenységek is feltüntetésre kerülnek. A terveket a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé kell tenni.

- Fontos feladat a hatósági nyilvántartási rendszer fejlesztése, továbbá a környezethasználók adatszolgáltatási fegyelmeinek javítása, ahol erre szükség van.

- A tervezési, értékelési, hatósági és tájékoztatási munka elősegítése érdekében meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok a jelenleginél szélesebb körben lássanak el nem hatósági, de a környezetgazdálkodással összefüggő adatgyűjtési vagy monitoring feladatokat.

4.7. Fejlesztéspolitika, beruházások

Az első két Nemzeti Környezetvédelmi Program időszakában nyilvánvalóvá vált, hogy a hazai környezetpolitika egyik fő megvalósítási eszköze a fejlesztéspolitika, illetve azon belül kiemelten a környezetvédelmi fejlesztések. Ugyanakkor az EU-tagországokban és a Közösség szintjén is a fejlesztések alapvetően a kohéziós politika, valamint a vidékfejlesztés keretei közé tartoznak, és ezért megkövetelik ezen szakpolitikák szorosabb összehangolását. Ez a stratégiai megfontolás tetten érhető a nemzeti fejlesztési tervekben, illetve világosan kirajzolódik az Országgyűlés által 2005-ben elfogadott Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióban.

A 2004-es EU csatlakozás óta a környezetügy fejlesztési forrásainak egyre jelentősebb részét az EU-támogatások teszik ki. A harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program fejlesztési eszközei a 2007-2013-as időszakra szóló Új Magyarország Fejlesztési Tervben (ÚMFT), az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban és az Európai Területi Együttműködési Programokban, valamint a kisebb léptékű LIFE+ programban, a 7. EU K+F keretprogramban, Tempus, Erasmus stb. oktatási programokban, illetve a Norvég (EFTA) és Svájci Támogatásokban, valamint a fenti nemzetközi programokhoz kapcsolódó magyar költségvetési kiegészítésekben található meg.

A környezeti fejlesztések fő forrása az ÚMFT Környezet és Energia Operatív Programja (KEOP). A KEOP források felhasználását nagymértékben a települési környezetvédelmi infrastruktúrafejlesztések (szennyvíz, ivóvíz, hulladék) és az ezekhez kötődő derogációs és más uniós kötelezettségek teljesítése határozza meg. Nagy jelentőséget kapnak ezen túlmenően a felszíni és felszín alatti vizek védelmét és az árvízvédelmet célzó beruházások. A források tekintetében egyelőre kisebb, de perspektívájukban nagy jelentőségűek a megelőzési szemléletet tükröző anyag- és energiahatékonysági, megújuló energia felhasználási, a természetvédelmi és a fenntartható életmód terjedését ösztönző intézkedések, illetve a környezeti információ és adatszolgáltatást elősegítő fejlesztések. Az energetikai fejlesztések terén fontos szempont a decentralizált, megújuló források fenntartható használatán alapuló programok támogatása. Az ÚMFT-n belül más operatív programok (pl. regionális operatív programok) is hozzájárulnak egyes környezeti célok eléréséhez.

Az EU kohéziós politikájának megújítása is kulcsfontosságú tényezője a következő 10-15 év hazai környezetfejlesztésének. 2007. május 30-án az Európai Bizottság „Növekvő régiók, növekvő Európa” címmel közzétette a gazdasági és társadalmi kohézióról szóló negyedik jelentését. A Program végrehajtásának időszaka alatt válnak véglegessé a 2013 utáni európai fejlesztési feltételek, amelyekben érvényre kell juttatni a közösségi klímavédelmi stratégiát és a kapcsolódó célokat, valamint ennek érdekében a fejlesztésekben erősíteni kell az energiahatékonyság és -takarékoság szempontjait. A kohéziós politika jövőjéről szóló vitában hazánk minden esetben az európai érdekek mentén kívánja kialakítani pozícióját oly módon, hogy az megfelelő rugalmasságot biztosítson a magyar (illetve egyéb tagállami) speciális érdekek kezelésének. Az EU-s és egyéb nemzetközi együttműködésekben megvalósuló fejlesztések terén a megelőzésnek még nagyobb hangsúlyt kell kapnia.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A környezetvédelmi szempontoknak be kell épülniük a fejlesztéspolitikával kapcsolatos kormányzati döntésekbe, ezzel egyúttal arra ösztönözve a társadalmat, hogy takarékoskodjon a természeti erőforrásokkal és csökkentse a környezetterhelést.

- Az operatív programok, illetve más fejlesztési dokumentumok végrehajtásának környezeti hatásait, illetve hatékonyságát folyamatosan nyomon kell követni. Az akcióterveket ezen tapasztalatok, valamint a Program vonatkozó célkitűzéseiből eredő feladatok figyelembevételével szükséges módosítani az előírt kétévenkénti felülvizsgálat, illetve megújítás keretében.

- A KEOP részletes támogatási stratégiáját meghatározó akcióterveket kétéves gördülő tervezéssel kell aktualizálni, összhangban a Program célkitűzéseinek időarányos végrehajtásával.

- A kormányzati beruházások során példát kell mutatni a környezettudatos megoldások, vívmányok bevezetésével és tudatos alkalmazásával. A beruházások egyedi állami támogatásáról szóló döntések meghozatala előtt a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontokat, előnyöket és hátrányokat egyaránt figyelembe kell venni.

4.8. Kutatás-fejlesztés, innováció

A kutatás-fejlesztés hatékonyságának növelése érdekében napjainkban egyre inkább előtérbe kerül az együttműködés (hazai, EU és nemzetközi), a kapacitások célirányos koncentrációja, a hálózat-szervezés, a tudásközpontok kialakítása.

Az EU-ban a kutatás-fejlesztés-innováció (K+F+I) kiemelt stratégiai terület, amely a Kutatási, Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogramokon keresztül valósul meg. Ennek egyik fontos eszköze a tagállamok közötti kutatások, fejlesztések végzése, koordinációja és finanszírozása, az Európai Kutatási Térség tematikus hálózatainak kialakítása. A budapesti székhelyű Európai Innovációs és Technológiai Intézet (EITI) egy olyan új, uniós kezdeményezés, amely kiegészíti a meglévő közösségi és nemzeti politikákat és kezdeményezéseket. A szakmai munka tudás- és innovációs közösségek keretében valósul majd meg, s az EITI egyik fontos feladata e közösségek együttműködésének támogatása. 2013-ig három - a klímaváltozással, az energetikával, s az infokommunikációval foglalkozó - közösséget hoznak létre, amelyek jelentősek a környezetpolitika szakmai megalapozása szempontjából is.

A 2004-ben elfogadott kutatási és technológiai innovációról szóló törvény új szemléletet hozott a K+F+I állami szerepvállalás rendszerében. 2008-ban a kutatás-fejlesztésért felelős tárca nélküli miniszter és hivatalának megalakulása átalakította az állami K+F+I intézményrendszert. Ennek keretében új testületek alakultak meg. A környezetügyi K+F+I fontos alappillére a környezet-, természetvédelmi és a vízügyi kutatás-fejlesztés helyzetével és irányvonalával foglalkozó koncepció.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A környezetvédelem kutatás-fejlesztési irányvonalainak továbbfejlesztése a középtávú stratégiai célkitűzések figyelembevételével, támaszkodva a Kormány középtávú tudomány-, technológia- és innováció-politikai stratégiájában megfogalmazott célkitűzésekre és a középtávú Intézkedési Terv által előírtak végrehajtására.

- A hazai földhasználati, környezet- és természetvédelmi, vízügyi és meteorológiai kutatások-fejlesztések országos koordinációja, a stratégiai feladatok döntéshozatal előtti megalapozásához szükséges kutatások-fejlesztések megvalósítása.

- A földhasználati, környezet-, természetvédelmi és vízgazdálkodási K+F+I stratégiák, pályázati rendszerek kialakítása során a hazai kutatásirányító intézmények, az érintett tárcák, egyetemek, akadémiai kutató intézetek, civil és iparági szervezetek közötti együttműködés erősítése.

- A környezetvédelmi műszaki fejlesztés és innováció területén működő kutatóintézetek, egyetemek, kutatóhelyek, kis- és középvállalkozások és azok konzorciumai által elnyerhető források részarányának növelése (Nemzeti Technológiai Pályázat, Nemzeti Technológiai Platform). Azokon a közcélú, globális területeken, ahol a gazdasági szféra közvetlenül nem, vagy kevésbé érintett, állami forrásokból közös tárcaközi programok indítása a környezet állapotának fenntartása, illetve javítása érdekében.

- Az MTA, a felsőoktatási intézmények, a kormányzat, illetve az egyes ágazatok környezeti vonatkozású kutatási programjai közti együttműködés erősítése és az eredmények minél szélesebb körű hasznosítása (pl. interdiszciplináris kormányzati stratégiai kutatások, területi kutatások). A MeH-MTA és a KvVM-MTA együttműködési megállapodásokban rögzített - környezetvédelmi tárgyú - stratégiai irányvonalak, programok és egyedi projektek kidolgozásának és megvalósításának ösztönzése, támogatása.

- Az állami szerepvállalás, koordináció folytatásával a hazai szakma-specifikus kutatói társadalom részvételének elősegítése a nemzetközi műszaki tudományos együttműködésekben, különös tekintettel az EU Kutatási, Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogramjaiban és a tematikus kutatási hálózatokban, amelyek a nemzeti és regionális kutatási tevékenységek és együttműködések koordinálására jönnek létre.

A korszerű technológiák létrehozásának és alkalmazásának kiemelt kezelését környezetvédelmi és versenyképességi szempontok egyaránt indokolják. A teljes gazdaság korszerű környezetvédelmi technológiákkal történő működtetése csökkenti a gazdasági tevékenységek, a termelési eljárások, a szolgáltatás és fogyasztás anyag- és energiaigényét, a környezet terhelését. A környezeti technológiák fejlesztésének támogatása és piaci pozícióinak javítása az EU célkitűzései között is kiemelt helyet kap. Az EU 2004-ben elfogadott Környezettchnológiai Akcióterve a kutatástól a beruházásig tartó teljes folyamat ösztönzését, valamint a környezetvédelmi ipar és technológia széles körű elterjesztését akadályozó tényezőknek gazdasági, adminisztratív eszközök alkalmazásával történő megszüntetését célozza meg. A környezetvédelmi ipar bővülésével erősödő hazai kis- és középvállalkozások hosszú távú növekedésének egyik alappillére a nemzetközi piacokon való megjelenés/terjeszkedés jelentheti. Ma a mintegy 2000 hazai környezetvédelmi vállalkozás 40%-a végez exporttevékenységet. A magyar környezetvédelmi iparban felhalmozódott tudás, a fejlett technológiák, és innovatív megoldások alkalmazásának hazai gyakorlata nemcsak a külföldön való fokozott megjelenés lehetőségét vetíti elő, de azt is, hogy a magyarországi nagyberuházásoknál, infrastrukturális fejlesztéseknél a magyar környezetvédelmi beszállítók előtérbe kerüljenek. A magyar innovatív megoldások, technológiák, tudás exportjának elsődleges területei a szomszédos országok és a világ feltörekvő térségei, melyek politikájában egyre inkább előtérbe kerül a környezetvédelem ügye. A magyar jelenlét ezeken a piacokon, és az ily módon megvalósuló környezetvédelmi beruházások az üzleti haszon mellett a környezeti terhelések csökkentését is szolgálják elsősorban regionális, de globális szinten is. Ezt a törekvést támogatja a kormányzati, iparági, kereskedelemfejlesztési és K+F eszközök összehangolt és strukturált alkalmazására 2006-2008 között kidolgozott átfogó környezet-technológiai export program. Az érintett operatív programokon keresztül megvalósuló támogatások hatására a környezettchnológia, a környezetvédelmi ipar piaci pozíciói, K+F feltételei, az innováció piacra jutási lehetőségei, valamint az exportlehetőségek javulnak. A hazai intézmények, vállalkozások szerepének növelése az uniós szintű programokban meghatározó jelentőségű a magyar gazdaság számára.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A környezettchnológia támogatása a hazai kutatás-fejlesztési programokban és a versenyképességi, gazdasági támogatásokban.
- Az integrált (technológián belüli) környezetvédelmi fejlesztések, beruházások arányának további növelése, 2020-ra legalább a jelenlegi arány megduplázása érdekében a szabályozási, támogatási eszközök fejlesztése.
- A hazai környezettchnológiai vállalkozások piaci pozíciónak javítása érdekében az EU Bizottság szándékával összhangban a nemzeti cselekvési terv rendszeres megújítása.
- A vállalkozói kör intenzív bevonása mellett a környezet-technológiai export program megvalósítása.

4.9. Szemléletformálás, kommunikáció

Az állampolgárok környezeti ismereteiről, készségeiről és hajlandóságáról készült felmérések azt mutatják, hogy értékrendjükben fontos szerepet tölt be a környezet, de az egyéni cselekvésekben még mindig csak ritkán jelenik meg a környezettudatos gondolkodásmód, a fenntarthatóságra való törekvés. Az átalakulásnak több feltétele is van.

A társadalom környezettudatosságának erősítése, a környezettudatos szemléletformálás érdekében elengedhetetlen a környezeti nevelés és oktatás hatékonyságának megerősítése, valamint a média és az oktatás együttműködése. A média alkalmas lehet a problémák iránti figyelem felkeltésére, míg az ismeretek pontos és hiteles átadása már az oktatás, nevelés lehetőségei közé tartozik (egész életen át tartó tanulás, szemléletformálás).

A környezeti szemléletformálás hatékonyságának fontos feltétele, hogy az állampolgárok környezeti ügyekben megfelelő információval rendelkezzenek. Ehhez szükséges az érdeklődés felkeltése, az új információknak a már meglévő ismeretekhez kapcsolhatósága, továbbá a tájékoztatás céljának megfelelő tartalmú, pontos, hiteles üzenet közvetítése. Az információhoz jutás módját illetően megállapítható, hogy az emberek globális és országos környezeti ügyekről alkotott véleményét saját tapasztalataik mellett főként a médiában (mindenekelőtt a televízió által) közölt ismeretek alakítják, míg a helyi hírek tekintetében a fő információforrást a barátok, ismerősök, a család, a helyi televízió és rádió jelenti. Az információk tartalmát illetően megállapítható, hogy a hazai média - a nemzetközi trendnek megfelelően - egyre nagyobb figyelmet szentel a környezetvédelmi témájú híreknek, de a médiafigyelem még mindig nem megfelelő mértékben követi e téren a lakosság valós érdeklődését. A média által közvetített információtartalmat érintő további probléma, hogy túl gyakran közvetít a fenntarthatósággal ellentétes értékeket és ideálokat.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a környezeti nevelés és oktatás terén

- A környezetvédelem kérdésének előtérbe kerülése szükségszerűvé teszi, hogy az elkövetkező években az oktatás, nevelés minden típusában és teljes folyamatában kapjon nagyobb szerepet a környezeti jelenségeket, környezeti folyamatokat megismertető tantárgyak oktatása, ismeretek és tevékenységek fejlesztése, illetve a környezeti célokat szolgáló kiegészítő pedagógiai tevékenységek szervezése, melyek tudatosan felépítve jelenjenek meg a nevelési-oktatási intézményekben. (A megvalósítást szolgáló konkrét intézkedéseket az 1. TAP - 5.1.1. pontja - tartalmazza.)

- El kell érni, hogy az oktatásban érvényesüljenek olyan környezeti szempontok, illetve kapjanak helyet olyan ismeretek, amelyek segítik a tanulók mindennapi életben való eligazodását, illetve előrejutását. Az oktatás terén fejleszteni kell a problémák összefüggéseinek feltárását és a megoldás módjainak hiteles bemutatását (holisztikus szemlélet, globális, regionális és helyi szempontok, érdekek megkülönböztetése, konfliktuskezelés stb.).

- A lexikális ismeretek átadását célzó oktatási módszer megőrzése mellett a mindennapi élet összefüggéseit feltáró és megértető, kompetencia-alapú képzés alkalmazásának ösztönzése.

- A környezettudatosságra nevelés feladatai szerves részét kell, hogy képezzék a fenntartható fejlődéssel, a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek átadásának. A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata feltételezi az egész életen át tartó tanulást, amelynek segítségével olyan tájékozott és tevékeny állampolgárok nőnek fel, akik kreatív, problémamegoldó gondolkodásmóddal rendelkeznek, eligazodnak a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság ügyeiben, és vállalják a felelősséget egyéni és közös tetteikért.

- Fontos cél a környezet- és az oktatáspolitikai összehangolása, melynek kereteit a környezetvédelemért és az oktatásért felelős tárcák együttműködési keret-megállapodása, illetve annak végrehajtási munkatervei biztosítják.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a környezeti információk megfelelő tartalmának és formájának biztosítása érdekében

- Meg kell teremteni a kapcsolatot a tudományos eredmények és a társadalmi tudás között.

- A környezeti ismeretek célzott és megfelelő terjesztése érdekében szükséges a társadalom környezettel kapcsolatos értékrendjét és szükségleteit nyomon követni, a környezettudatosság mérésének módszereit és eszközeit fejleszteni.

- A kommunikáció, a tájékoztatás szolgálja az informáláson túl egy adott jogszabály végrehajthatóságát, társadalmi elfogadottságát; hívja fel a figyelmet az egyén felelősségére és adjon konkrét cselekvési támpontokat; ismertesse meg az igazán fontos ügyeket.

Cselekvési irányok, alapvető feladatok a média szerepének erősítésére a környezeti tudatosság növelésében

- Célszerű egy megfelelő adatbázis létrehozása, mely információs bázisként szolgál a környezeti ügyek iránt érdeklődő újságírók, médiaszakemberek számára.

- Közérthető és mégis pontos fogalomhasználatra van szükség a környezeti ügyek média megjelenései során.

- A kommunikációs kampányok során figyelmet kell fordítani a környezeti neveléssel összefüggő stratégiákban foglaltakra is.

- A civil zöld szervezetek hatékonyabb kommunikációjának, a társadalom és a kormányzat közötti közvetítő szerepének elősegítése érdekében kezdeményezni kell környezetvédelmi kommunikációs fórum létrehozását civil és szakmai szervezetek részvételével közös kommunikációs stratégia kialakítására; kommunikációs képzés szervezése, környezeti hírügynökség létrehozása a szervezetek média-megjelenéseinek segítésére.

4.10. Társadalmi részvétel, környezeti információ

A környezeti ügyekben az információhoz való hozzáféréstől, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban elfogadott egyezményt a 2001. évi LXXXI. törvény hirdette ki, azonban az ezzel kapcsolatos alapelveket Magyarországon már az 1990-es évek eleje óta alkalmazzák. Az adatvédelmi törvény 1992 óta széles körben biztosítja a környezeti adatnyilvánosságot, az 1995. évi környezetvédelmi törvény magas szinten elismerte a környezetvédelmi civil szervezetek részvételi jogát a különböző hatósági eljárásokban, a Legfelsőbb Bíróság pedig a részvételi jogokkal kapcsolatos eltérő értelmezéseket kiküszöbölendő 2004-ben jogegységi döntést fogadott el.

A lakosság, a civil szervezetek egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a környezetük állapotát jellemző mutatók, információk iránt. Ezen igényük teljesítése növeli a környezettudatosságot és erősíti a társadalmi részvételt a döntések meghozatalakor. A környezeti ügyekben való aktív társadalmi részvételt számos jogszabályi előírás (környezetvédelmi törvény, a stratégiai környezeti vizsgálatra és a környezeti hatásvizsgálatra vonatkozó szabályok, az uniós támogatást élvező projektekre vonatkozó előírások stb.) támogatja.

A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a hazai környezetvédelmi szervek általában betartják a társadalmi részvételre vonatkozó szabályokat. A más hatóságok előtt folytatott eljárásokban való megfelelő részvétel biztosítása problematikusabb, főképp az ügyféli jogokat szűkítő értelmezés miatt. Ezen esetekben a jogorvoslathoz való jog - a harmadik pillér - jelenthet korrekciós segítséget.

A legfontosabb hazai célok tehát a környezeti információhoz való hozzáférés biztosítása mind a passzív, mind az aktív adatszolgáltatás terén; részvétel lehetőségének biztosítása a környezeti ügyekhez kapcsolódó döntéshozatali eljárásokban; valamint a jogorvoslathoz való jog biztosítása, ha az ügyfélnek a fenti két pillérben foglalt jogai csorbát szenvednek. (Az érvényesülést a konkrét intézkedések szintjén az 1. TAP - 5.1.3 pontja - segíti.)

Cselekvési irányok, alapvető feladatok

- A környezeti információhoz való jogok legszélesebb, a korlátok legszűkebb értelmezése (a személyiségi jogok, az üzleti titok pontos lehatárolása; ügyféli jog értelmezésének tisztázása; a környezeti információ bontása hozzáférhető és nem hozzáférhető részekre).

- A környezeti információkhoz való hozzáférés lehetőségének erősítése (ágazati és helyi információs rendszerek fejlesztése, hatóságok (pl. felügyelőségek), önkormányzatok honlapjainak egységesítése, a környezeti információkat tartalmazó dokumentumok, adatok teljessé és kereshetővé tétele, stratégiák, jelentések, jogszabály-tervezetek, hatástanulmányok, kockázatelemzések, határozatok és közlemények stb. internetes elérhetősége).

- A környezeti ügyekhez kapcsolódó döntéshozatali eljárásokban a részvétel lehetőségének gyakorlati biztosítása, erősítése (az illetékes szervek jogalkalmazási gyakorlatának egységesítése, javítása; tájékoztatás a jogszabályi alapokról, az információk elérhetőségéről; felelősök nevesítése, gyakorlati segédanyagok készítése, adatkezelési szabályzatok gyakorlatiasabbá tétele, útmutatóval történő kiegészítése).

- A hatóságoknál és az igazságszolgáltatásban dolgozók képzése az Aarhusi Egyezmény mindhárom feltételének, valamint a bírósági felülvizsgálat időigényének rövidítése a jogorvoslathoz való jog érvényesülésének elősegítése érdekében.

- Az adatszolgáltatás kapcsán felmerülő költségek egységes meghatározása, az Egyezmény végrehajtási jogszabályainak megfelelően, és ezekről egyértelmű és előzetes tájékoztatás közreadása.

- Központi szintű szabályozás a helyi-területi szint feladatainak (adattartam, forma) meghatározására; segítségnyújtás, útmutatók készítése önkormányzatok részére saját szabályzataik, útmutatóik készítéséhez a közérdekű környezetvédelmi adatok megismerésének, az adatszolgáltatásnak az elősegítése érdekében. Megfelelő források biztosítása a helyi, területi szint számára a feladat ellátásához.

- Helyi, területi szabályozás (jogforrások, szabályzatok, útmutatók) megalkotása a közérdekű környezetvédelmi adatok megismerésének rendjéről, az adatszolgáltatás szabályairól a környezeti adatok, információk naprakész hozzáféréseinek biztosítása érdekében, valamint rendszeres önkormányzati tájékoztatás biztosítása a lakosság felé a környezet állapotáról a környezetvédelmi törvény előírásainak megfelelően.

5. Tematikus akcióprogramok

A Program átfogó céljainak megvalósítását szolgáló tematikus akcióprogramok kialakítása során kiemelt szempont volt az egymással összefüggő problémák és célok bemutatása, ugyanakkor az áttekinthetőség és a végrehajtás elősegítése érdekében az átfedések elkerülése. Az akcióprogramok a folytonosság jegyében építenek a második Nemzeti Környezetvédelmi Program megvalósítása során elért eredményekre. Minden egyes akcióprogram bevezetője ismerteti a témakörrel kapcsolatos fő problémákat, értékeket és kihívásokat, utal a hazai, EU, illetve nemzetközi keretekre és tartalmazza az akcióprogram fő célkitűzését. Erre alapozva a részletes célok és intézkedések specifikus célterületek, illetve komplex témakörök esetében rész-célterületek formájában jelennek meg. A specifikus célterület helyzetértékelése a legfontosabb problémák és összefüggések bemutatására irányul, és ismerteti a 6 évre vonatkozó, illetve hosszabb távú célokat, célkitűzéseket. A Program új eleme, hogy a célokat követően nem általános jellegű feladatokat határoz meg, hanem a környezeti problémák megoldását, illetve megelőzését biztosító együttműködésre építve egy-egy témakörnél a kormányzati felelősségi körbe tartozó intézkedések mellett az önkormányzatokat, a gazdasági szférát és a lakosságot érintő feladatokat is megjeleníti. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt, a környezeti cél eléréséhez szükséges intézkedések meghatározása a jogszabályi előírások, támogatási lehetőségek figyelembevételével, a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedve történt. A Programban jogszabályi előírásokon alapuló intézkedések is szerepelnek, amelyek feltüntetését maga a Program egyik célja, azaz a jogkövetés és jogérvényesítés elősegítése indokolja. Az előrehaladás nyomon követését a célterületek végén szereplő mutatók segítik.

5.1. A környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése

Az ember és a természet viszonyát, a jelen és a jövő generációk számára kedvező vagy kedvezőtlen jellegét hosszabb távon a társadalmi értékrend és az ebből fakadó viselkedés, termelési-fogyasztási szokások befolyásolják leginkább. A társadalmi értékrend részét képező, azt befolyásoló környezettudatosságnak olyan szintjét kell elérni a jövőben, amely az ok-okozati összefüggések és az ezek mélyén rejlő hajtóerők feltérképezésének fényében biztosítja, hogy a társadalmi-gazdasági tevékenységekkel együtt járó környezetterhelés a lehető legkisebb mértékű legyen, beleértve a szennyezőanyag kibocsátás és a hulladéktermelés minimalizálását, az erőforrások takarékos használatát.

A környezettudatos viselkedés elterjedését, a környezettudatos életvitel kialakítását, a lakosság és a döntéshozók széles körét érintő szemléletváltást segíti - a jelenlegi trendekkel ellentétben - a mindennapi életben előforduló pozitív minták, példaértékű cselekvések támogatása, bemutatása, elismerése, illetve a környezeti szempontból helytelen viselkedés, közösségnek okozott kár számonkérése és társadalmi elítélése. A tennivalók kapcsán megkerülhetetlen az egyéni felelősség kérdése, valamint annak felismerése és elfogadása, hogy a környezettudatos viselkedés sok esetben a rövid távú „kényelmi” szempontok háttérbe szorításával, esetenként többletráfordítással jár, de a pozitív hatások, illetve az elkerült károk rövidebb-hosszabb távon ezt ellensúlyozzák.

Természetesen a környezeti szemléletformálás sikerességéhez a társadalom részéről olymértékű fogadókészség szükséges, ami elősegíti a strukturális változásokat. Ehhez kapcsolódik a termelési oldal környezettudatos, a fenntarthatósági szempontok mentén történő folytonos alkalmazkodása az adott kihívásokhoz, továbbá a megfelelő környezeti információk közérthető formában való rendelkezésre állása és terjesztése az egyéni és közösségi döntéshozatal megalapozottságának növelése érdekében.

Az akcióprogram fő célkitűzéseinek és céljainak megvalósítása szorosan összefügg a Program többi akcióprogramjával.

Fő célkitűzések

- A környezeti nevelés, szemléletformálás megvalósítása az élethosszig tartó tanulás teljes folyamatában.
- Fenntartható termelési eljárások és fogyasztási szokások térnyerése.
- A környezeti információkat biztosító rendszerek fejlesztése, az információk hatékonyabb terjesztése.

5.1.1. Környezeti nevelés, oktatás, szemléletformálás

A környezeti nevelés és oktatás a személyes példaadással párosuló ismeretátadáson keresztül ösztönzi minden korosztály környezettudatos szemléletének alakulását annak érdekében, hogy képes legyen döntéseiben és életvitelében is alkalmazni, viselkedése szerves részévé tenni az elsajátított ismeretanyagot. A környezeti szemléletformálás - sikeressége esetén - átalakító hatással van az értékrendre, a viselkedésre. A nevelés és oktatás területén tehát jövőbeli cél egy olyan környezeti tudáslánc felépítése, amely hatékony információs és együttműködési rendszert teremt az óvodától a felsőoktatásig, illetve a felnőttképzésig, valamennyi korosztályt bevonva, ösztönözve a megfelelő környezetállapot kialakításában és megőrzésében való részvételt, a fenntartható fogyasztási minták alkalmazását. Mindez hozzájárul az UNESCO által meghirdetett „ENSZ évtized a fenntarthatóságra nevelésért 2005-2014” programmal összhangban készült ENSZ EGB régió stratégia megvalósításához.

5.1.1.1. Közoktatás

A környezeti nevelés elsődleges célterülete a közoktatás, amelynek jogi környezetében és intézményi feltételeiben számos pozitív kezdeményezés nyert teret. Az elmúlt időszakban sor került a közoktatási törvény módosítására, amely minden iskola számára kötelezővé tette helyi környezeti nevelési és egészségnevelési program készítését. Létrejöttek és működnek a környezettudatosság erősítését támogató nemzeti szintű minősítési keretrendszerek (Zöld Óvoda, Ókoiskola, Erdei Óvoda és Erdei Iskola programok), valamint egyéb fejlesztési és tehetséggondozási programok (pl. GLOBE, BISEL program, tanulmányi versenyek). A nemzetközi Ókoiskola Hálózat hazai tagjai számára a környezeti nevelés hangsúlyosabban jelenik meg a mindennapi oktatásban és az iskola működtetése is a környezeti szempontok figyelembevételével történik. Ahhoz, hogy valamennyi intézmény saját igényeinek és lehetőségeinek megfelelően bekapcsolódjon a valódi fejlesztő munkába, szükséges a továbbiakban a környezettudatosság erősítését szolgáló középszintű (regionális, megyei, kistérségi) támogatórendszer kiépítése.

Célok

- Az iskolák működtetésében a környezettudatos szemlélet és gyakorlat erősödése.
- A környezettudatosság és a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek erőteljesebb megjelenítése az oktatási segédanyagokban; a környezet iránt felelős magatartást kialakító, tapasztalatokat és ismereteket nyújtó, valamint készségeket fejlesztő tevékenységek erősítése az oktatási-nevelési folyamatban.

- Meglévő programok fenntartása és kiterjesztése (Zöld Óvoda, Ökoiskola, Erdei Óvoda és Erdei Iskola Program, GLOBE, BISEL, Duna Ismerettár).

- Az iskolák és helyi közösségek, szülők együttműködésének erősítése a környezeti nevelés által elért eredmények fenntartása érdekében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az intézményértékelési rendszer kibővítése környezeti szempontokkal.

- A környezettudatosság erősítését szolgáló regionális szintű pedagógiai, módszertani szakmai szolgáltató feladatok ellátásának biztosítása.

Kormányzat, oktatási intézmények, társadalmi szervezetek:

- Rendszerszemléletű, a hagyományos tantárgyi szemléleten túllépő tananyag és módszertani fejlesztés a fenntartható fejlődés elveinek, valamint a környezettudatos szemléletmód és viselkedésnek a közoktatásban való minél erőteljesebb érvényesülése érdekében.

- A környezeti nevelés és szemléletformálás területén az országos szintű minősítési rendszerek, tehetséggondozási és nevelési, oktatási programok működtetése, a résztvevő intézmények körének bővítése, bázisintézmények létrehozása és működtetése, tevékenységük ellenőrzése.

- A természetközeli élményszerzés, a gyakorlati tapasztalatgyűjtés ösztönzése (erdei óvodák és iskolák, nemzeti parkok, erdészeti oktatóközpontok, ököcentrumok, múzeumok, valamint mindezek bemutató és látogató helyei látogatásának elősegítése), valamint a hagyományos tanulási formáktól eltérő (élménypedagógiai, projektpedagógiai) tanulásszervezési formák elterjedésének, megvalósításának támogatása hagyományos iskolai keretek között.

Önkormányzatok:

- Nevelési-oktatási intézményekben folyó egészség- és környezeti nevelési törekvések, valamint a környezettudatos működés ösztönzése, támogatása.

Oktatási intézmények:

- Környezeti nevelési és oktatási koncepció kidolgozása és érvényesítése a működés során.

- Az iskolák működésének környezetközpontúvá tétele (pl. energia- és vízhasználat mérséklése, a felhasznált eszközök és anyagok körében a hasznosítottak arányának növelése, az iskolai büfékben árusított termékek körében az egészséges, organikus gazdálkodásból származók, hulladékszegények arányának növelése).

Lakosság, társadalmi szervezetek:

- Az iskolák és a szülők együttműködésének elősegítése, ösztönzése a környezeti nevelés terén.

Mutatók

- Az erdei óvoda és erdei iskola programokon részt vevő gyermekek száma.

- A minősített „zöld” intézmények (Zöld Óvoda és Ökoiskola) regionális bázisintézményeinek száma.

- A nevelési-oktatási intézmények közül a Zöld Óvoda és Ökoiskola cím elnyerésére pályázók aránya; a Zöld Óvoda, Ökoiskola, Erdei Óvoda és Erdei Iskola Programban résztvevő intézmények száma.

5.1.1.2. Szakképzés

A környezet-, természetvédelmi és vízügyi szakképzés területén létrejött modulrendszerű képzés megerősíti a szakma gyakorlásához szükséges kompetenciák kialakulását. Az új szabályozási környezet megteremti azokat az alapokat, melyek megfelelő végrehajtása eredményes, a korszerű kutatási és fejlesztési eredményeket, a fenntarthatóság elveit és gyakorlatát alkalmazni és közvetíteni képes környezetvédelmi szakképesítéssel rendelkező szakemberekkel látja el a munkaerőpiacot. Az elmúlt időszak fontos eredménye volt a Környezettudatos Szakképző Iskola Hálózat létrejötte is.

Fontos azonban minden más szakképzés esetében is mind oktatói, mind tananyag-fejlesztési területen a környezettudatosság növelése, a fenntarthatósággal kapcsolatos ismeretek beépítése a megfelelő kapcsolódási pontokon. Ezáltal érhető el ugyanis, hogy teljes társadalmi szinten teret nyerjen, a legkülönbébb területek munkavégzésébe horizontális alapként beépüljön a környezetérzékeny, környezettudatos gondolkodás és ne csupán elszigetelt szakma maradjon a környezetvédelem.

Célok

- A környezet-, természetvédelmi és vízügyi szakképzés hatékonyságának és igényességének növelése, úgy emberi, mint eszköz és módszertani oldalról.

- A nem környezet-, természetvédelmi és vízügyi szakképzésekben a környezettudatosság és a fenntarthatósági szempontok, ismeretek szerepének erősítése.

- A környezetvédelmi végzettséggel rendelkezők munkába állási lehetőségének javítása, az alkalmazható tudás hangsúlyának erősítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Humánerőforrás fejlesztési stratégia kidolgozása egyrészt a környezet-, természetvédelmi és vízügyi szakképzés területén tevékenykedő, másrészt a nem szakirányú területeken oktató pedagógusok, gyakorlati oktatásvezetők részére.

- A Regionális Fejlesztési Képzési Bizottság tevékenységében a környezetvédelmi szempontok fokozottabb érvényesítése.

Kormányzat, oktatási intézmények, társadalmi szervezetek:

- Új képzési anyagok kidolgozása, korszerű pedagógiai módszerek széles körű megismertetése és alkalmazásuk elősegítése, az e-tanulás feltételeinek megteremtése mind a környezet-, természetvédelmi és vízügyi, mind a nem szakirányú szakképzés területén a környezettudatos szemlélet, a fenntarthatósági szempontok erősítése érdekében.

- A szakmai érdekképviselői szervek, valamint a szakképzést és a szakképzésfejlesztést végrehajtó intézmények szakértői fórumának létrehozása.

- Műhelymunkák keretében a környezetvédelmi szakképzés fejlesztésére, valamint az egyéb szakképzési területek környezettudatos alakítására irányuló cselekvési programok kialakítása, megvalósítása.

- A környezet-, természetvédelmi és vízügyi szakképzés, számonkérés, valamint foglalkoztatás monitoring rendszerének kidolgozása.

- A környezetvédelmi szakmai képesítéssel rendelkezők társadalmi elfogadottságának javítása, a foglalkoztatás növelését szolgáló eszközrendszer (pl. gyakornoki rendszer, állásbörzék) és a pályatervezés támogató rendszerének kialakítása.

Mutatók

- A környezetvédelmi szakképesítéssel rendelkezők foglalkoztatása.

5.1.1.3. Felsőoktatás

A felsőoktatásról szóló törvény alapján bevezetett bolognai képzés és a képzési szerkezet háromévenkénti felülvizsgálata lehetőséget nyújt arra, hogy az új szakok létesítése, a képzési és kimeneti követelmények meghatározása, illetve ezek akkreditálása során fokozottan érvényesüljenek a környezetvédelem szempontjai. Az állami felsőoktatási intézmények finanszírozása 2008. január 1-jétől hároméves fenntartói megállapodás keretében történik. Az ehhez kapcsolódó teljesítményértékelés keretében mód van a környezettudatosság kiemelt kezelésére, ösztönzésére és a finanszírozás révén történő elismerésére. A környezettudatos képzés és szemléletformálás szerepének erősítésében szoros együttműködés kialakítására kell törekedni az érintett felek között (kormányzat, felsőoktatási intézmények fenntartói, oktatói, kutatói, hallgatói menedzsmentjei).

Célok

- Valamennyi hallgató kapjon - képzési irányának megfelelő - környezet- és természetvédelmi, vízügyi szakismereteket.

- Minden pedagógusképzésben és pedagógus továbbképzésben résztvevő kapjon a környezettudatosság jelentőségére, tudásanyagára vonatkozó, a környezeti nevelés megvalósítását elősegítő képzést.

- A felsőoktatás környezetvédelmi szakirányú képzései keretében széles körű ismeretekkel és megfelelő kompetenciákkal rendelkező szakemberek, továbbá eredményes szemléletformálásra képes pedagógusok képzése.

- A környezettudatosság szerepének növelése a fenntartói megállapodások intézményi teljesítménycéljaiban.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat, oktatási intézmények:

- Környezetvédelmi szempontok, környezetvédelmi és korszerű természettudományos ismeretek érvényesítése az új, bolognai típusú alap- és mesterképzési szakok létesítésekor, a képzési és kimeneti követelmények meghatározása és akkreditálása során (felsőoktatási intézmények, Magyar Akkreditációs Bizottság).

- A tanár és óvodapedagógus képzés, továbbképzés tartalmi megújítása a környezettudatos gondolkodás és a fenntartható fejlődés elveinek az oktatásban, nevelésben való megjelenítése érdekében.

- A felsőoktatási intézményekben a környezeti nevelés, természettudományos ismeretterjesztés szakspecifikus módszertani elemeinek beépítése a képzésbe, az alkalmazásukra irányuló tevékenységek, jó megoldások elterjedésének ösztönzése.

- A felsőoktatási intézmények kutatási és szolgáltatási infrastruktúrájának fejlesztése által a környezet- és természetvédelmi képzések feltételrendszerének javítása.

- A környezet- és természetvédelemhez kapcsolódó tehetséggondozási programok támogatása, valamint OTDK, szak- és diploma dolgozatok, doktori disszertációk elismerési rendszerének kidolgozása és működtetése.

- Olyan mutatószámok szerepeltetése az állami felsőoktatási intézmények fenntartói megállapodásaiban és teljesítményértékeléseiben, valamint a Felsőoktatási Vezetői Információs Rendszerben, amelyek alkalmasak a felsőoktatási intézmények környezetvédelmi tevékenységének, környezettudatos működésének mérésére az oktatásban, a kutatásban és az intézmény-fenntartásban.

- Felsőoktatási honlap környezetvédelmi információtartalmának fejlesztése.

Kormányzat, oktatási intézmények, társadalmi szervezetek:

- Az adott képzési iránynak megfelelő, a környezettudatos szemléletet és gondolkodást erősítő, a környezeti hatásokat ok-okozati rendszerben bemutató, megfelelő természettudományos alapokon nyugvó oktatási segédanyagok elkészítése és beillesztése valamennyi felsőoktatási intézmény képzési struktúrájába.

- A képzés gyakorlatorientáltsága és az élménypedagógiai elemek erősítése érdekében külső oktatási helyszínek alkalmazása (oktatóközpontok, erdei iskolák és óvodák, ököcentrumok, civil szervezetek stb.).

- A környezeti neveléssel kapcsolatos ismeretek megjelentetése szakmai folyóiratokban (pl. Educatio).

Mutatók

- A környezet-, természetvédelemhez és vízgazdálkodáshoz közvetlenül kapcsolódó képzések száma (alap- és mesterképzés, Ph.D., továbbképzés); végzett hallgatók száma.

- Környezetvédelemmel foglalkozó OTDK dolgozatok, diplomamunkák és doktori (Ph.D.) disszertációk száma.

- A környezettudatossággal, fenntarthatósággal kapcsolatos indikátorok szerepeltetése az intézményi teljesítménycélokban.

- Az oktatási tárca honlapjának környezetvédelmi menüpontját látogatók száma.

5.1.1.4. Környezeti szemléletformálás

A formális oktatás keretei között végzett környezeti szemléletformálás akkor eredményes, ha a mindennapok gyakorlatában is megjelenik hatása. Ehhez szükséges, hogy az egész társadalom (lakosság, döntéshozók, gazdálkodók, média, egyházak stb.) támogató módon álljon a környezeti ügyek mellett. A környezeti szemléletformálás célja, hogy az állampolgárok tájékozottak legyenek a szűkebb és tágabb környezetük állapotáról, az ökoszisztéma szolgáltatások fontosságáról, a környezetvédelem szükségességéről és ismerjék az általuk is használt termékek, eszközök környezeti, kémiai és biológiai kockázatait, azok következményeit, a mérséklés és kezelés lehetőségeit, továbbá akarjanak tenni a környezet megóvása érdekében. Ismerjék meg és alkalmazzák a természeti erőforrásokkal való gondos bánásmód lehetőségeit (energia- és víztakarékosság, hulladékcsökkentés stb.). Fontos, hogy az egyes ágazatokban, szakterületeken dolgozók tevékenységében integrált módon jelenjenek meg és kerüljenek figyelembevételre a környezeti szempontok. (Ezzel összefüggésben számos szakterületen (pl. honvédelem) történt előrelépés a környezeti szempontok elméleti és gyakorlati alkalmazása terén.)

A közgyűjtemények (könyvtárak, múzeumok), a közművelődési intézmények és szervezetek a környezeti nevelést, szemléletformálást közvetlen és közvetett módon képesek segíteni, szervezni, alakítani. A kulturális örökségvédelem, mint kapcsolódó terület esetében javasolt a környezettudatosságra neveléshez illeszkedő önálló program kidolgozása, amely integrált módon kezeli a környezetet, mint az ember és a természet által közösen kialakított egységet.

A környezeti nevelés és szemléletformálás területén az együttműködő partnerek körét - a már eddig is aktív szereppel rendelkező civil szervezeteken túl - bővíteni szükséges az egyházakkal és a médiával.

Célok

- A környezet- és természetvédelem erőteljesebb megjelenése a társadalom élethosszig tartó tanulási folyamatában.

- A környezeti szempontok erősödő térnyerése (pl. az intézmények működésében), a környezet-, természetvédelem kapcsolatának, kapcsolódási pontjainak erősítése más szakterületekkel.

- Az ismeretterjesztés és szemléletformálás terén erőteljes hatást gyakorló szereplők (közgyűjtemények, közművelődési intézmények és szervezetek, civil szervezetek, egyházak, média) közti együttműködés erősítése, aktív részvételük a környezeti nevelés és szemléletformálás munkájában.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat, önkormányzatok:

- Az állami, kormányzati és önkormányzati területen dolgozók környezet-, természetvédelmi és vízügyi képzettségének, tájékozottságának növelése, különös tekintettel a döntéshozatalban, az igazságszolgáltatásban dolgozókra.

- A környezeti nevelés, szemléletformálás terén hagyományokkal rendelkező közgyűjtemények, közművelődési intézmények és szervezetek gyakorlatának bemutatása, megismertetése és népszerűsítése.

- A környezettudatos életvitel és a kulturális örökségvédelem kapcsolódását bemutató program kidolgozása, a környezeti neveléssel foglalkozó anyagokban a kulturális örökségvédelem megjelenítése.

Kormányzat, önkormányzatok, gazdálkodók, társadalmi szervezetek:

- Az egyes szakterületeken belül a környezettudatosság gyakorlati érvényesítésének lehetőségeit bemutató szakmai, módszertani anyagok elkészítése, népszerűsítése, alkalmazása.

- Környezetvédelmi szemléletformálást és ismeretterjesztést szolgáló tevékenységek (akciók, programok, tanácsadó jellegű mintairodák stb.) szervezése, ösztönzése, támogatása.

- Állami és önkormányzati szervek, közintézmények, gazdálkodó szervezetek környezettudatos, a fenntarthatóság elvei mentén történő működésének ösztönzése, támogatása, megvalósítása (pl. intézményértékelési rendszer kidolgozása, alkalmazása) és a dolgozók környezettudatosságának növelését szolgáló programok, képzések támogatása.

- Az együttműködés erősítése a médiával és az egyházakkal; környezettudatosságuk, tájékozottságuk növelése.

Média:

- A környezettudatosság témakörének erőteljes megjelenése a műsorkínálatban; pozitív hazai és nemzetközi példák bemutatása, az ellentétes irányba ható folyamatok kritikus megjelenítése.

- Közreműködés a civil környezetvédő szervezetek kommunikációjának, információt átadó képességének javításában.

Egyházak:

- Aktív részvétel a környezettudatos szemléletformálásban és példamutatás a környezettudatos életvitel terjesztése érdekében.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: tanácsadó irodák (5.1.3.2.).

Mutatók

- A lakosság környezettudatossága felmérések alapján.

5.1.2. Környezettudatos termelés és fenntartható fogyasztás

A hazai és a nemzetközi kutatások azt mutatják, hogy a termelés (beleértve a szolgáltatásokat is) és fogyasztás jelenlegi módjai nem fenntarthatóak. A Föld népességének növekedése és a termelés rohamos bővülése következtében egyes természeti erőforrások - különösen a víz és az energia - egyre szűkösebbek, sőt némelyek kimerülőben vannak, a hulladék mennyisége folyamatosan növekszik. Hazánkban az elmúlt mintegy másfél évtizedben a környezetet különösen terhelő termelési technológiák fokozatosan hatékonyabbakra cserélődtek, de a termelés nyersanyag- és energia-hatékonysága még napjainkban sem éri el a fejlett országokban elvárt szintet. A fogyasztási szokások változása terén sem egyértelmű az eredmény: bár környezeti szempontból sok esetben egyre kedvezőbb termékeket fogyasztunk, a fogyasztás abszolút mértékének növekedése lerontja ezt a kedvező hatást.

Olyan termelési módszereket és fogyasztási szokásokat kell elterjeszteni, amelyek a társadalom és az egyén valódi jólétét, a társadalmi esélyegyenlőséget, igazságosságot szolgálják, egyúttal megvalósítva az erőforrásokkal való fenntartható és takarékos gazdálkodást, elkerülve a környezeti értékek pusztulását.

Bár a fogyasztás és a termelés szerkezete valójában nem szétválasztható - mivel egyrészt minden termelés fogyasztással indul a nyersanyag- és energiaigény révén, másrészt a termelés kínálata legalább annyira megszabja a fogyasztást, mint a fogyasztásból származó kereslet a termelést -, mégis a Program keretében szükséges technikailag szétválasztani, külön fejezetben kezelni őket. Az alkalmazni kívánt intézkedések összességében azonban integrált, egységes rendszert képeznek.

5.1.2.1. Fenntartható fogyasztás

Az elmúlt évtizedek vizsgálatai igazolták, hogy csupán a termelési eljárások hatékonyságának növelésével és a környezetterhelés csökkentésével nem valósítható meg a fenntartható fejlődés; a fogyasztók (háztartások, vállalkozások, intézmények, vagyis végső soron minden állampolgár) szemléletének és gyakorlatának megváltoztatása azonban nem egyszerű feladat. A fogyasztói társadalom értékrendje miatt a fenntartható fogyasztás magatartásformái alig terjednek; a környezeti nevelésben megjelenő normákat a mindennapi élet gyakorlata nem erősíti; a reklámok, a média által sugallt életmódok általában ellentétesek a fenntarthatósággal. Ennek megváltoztatásához partner lehet egyrészt a média a pozitív példák bemutatásán, másrészt az egyházak az egyetemes értékek és a jelenlegi fogyasztói szokások között feszülő ellentétek felmutatásán keresztül. A fogyasztás fenntarthatóbbá tétele érdekében továbbá széles körű tájékoztatást kell nyújtani a lakosságnak a környezet és az ökoszisztéma szolgáltatások állapotáról, a várható folyamatokról, ezeknek a jelenlegi fogyasztási és életmódmintákkal való összefüggéséről, a változtatás lehetséges módjairól; valamint meg kell adni a lehetőséget és az információt ahhoz, hogy olyan terméket választhasson, amely minél kevésbé terheli a környezetet.

A fogyasztóvédelem hazai irányításáért felelős szervezeteknek tisztában kell lenniük a fenntartható fogyasztás fogalmával, alapvető követelményeivel és fel kell készülniük új típusú problémák kezelésére is. Egy-egy termék „fenntarthatósági” megítélése például a legtöbb esetben tudományos kérdés, nehezen hozzáférhető információkon alapul. Mivel a fogyasztó érdekeinek védelme utólagosan különösen nehéz - az esetleges fogyasztói problémák későn jelentkeznek (egészségkárosodás, környezetszennyezés), az ok-okozat bizonyítása ellehetetlenülhet, a helytállás számonkérése meghiúsulhat -, ezért a vásárlói döntés meghozatala az elsődlegesen védendő fogyasztói helyzet; a megelőzés, a fogyasztók széles körű tájékoztatása minden eddigénél fontosabbá válik.

Célok

- A fenntartható fogyasztás mint fogalom ismertségének és az iránta való igénynek a növelése.

- A vásárlói tudatosság szintjének emelése: a fogyasztók tájékozottságának növelése vásárlói döntéseik hatásairól, a lehetséges alternatívákról; az életciklus szemléletnek megfelelő gondolkodásmód kialakítása a környezetet jobban kímélő termékek és szolgáltatások előnyben részesítése érdekében.

- A fenntartható fogyasztási alternatívák piaci térnyerése, megfizethetővé válása.

- A fogyasztói érdekvédelemben a fenntarthatóság elveinek meghonosítása: a fogyasztók és a fogyasztóvédelmi intézményrendszer felkészültségének javítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A kisebb környezeti terhelést jelentő alternatívák széles körben elérhetővé válásának és fogyasztásának ösztönzése, a jogi környezet szükséges átalakítása.

Kormányzat, társadalmi szervezetek:

- A tudatos vásárlást támogató környezetbarát minősítő és termékjelölési rendszerek ismertségének növelése (pl. „élelmiszermérföld” címke; fogyasztóbarát termék- és szolgáltatás embléma; ökocímke, környezetbarát termék).

- Kutatások, felmérések, tanulmányok készítése a fenntartható fogyasztás lehetőségeinek vizsgálata érdekében.

- Oktatás, képzés, tudásmegosztó események szervezése, tájékoztató anyagok, útmutatók készítése, közérdekű, közcélú adatbázisok működtetése a fenntartható fogyasztási szokások elterjesztése és a fogyasztók jogtudatosságának (környezettudatosságának) növelése érdekében.

Kormányzat, önkormányzatok:

- A környezettudatos fogyasztás elveinek beépítése a fogyasztóvédelmi és piacfelügyeleti gyakorlatba (pl. jogszabályi háttér megteremtése, hatóságok felkészültségének javítása, fogyasztói problémák orvoslása, útmutatók, segédletek készítése és közzététele).

Kormányzat, önkormányzatok, társadalmi szervezetek:

- Közösségi használatú szolgáltatások (pl. mosodák), közös háztartásigép-használat ösztönzése.

- Helyi, szezonális, bio- és magyar termékek forgalmának/választásának ösztönzése (piacok, értékesítési pontok).

Lakosság, társadalmi szervezetek, gazdálkodók:

- Szemléletformáló akciók, programok szervezése, az anyagi javak iránti kereslet csökkentése.

- Háztartások, intézmények átvilágítása, „személyre szabott” fenntartható fogyasztási programok kidolgozása, megvalósítása.

- Termelői-fogyasztói hálózatok, szakmai közösségek létrehozása; közösségi összetartó személyek képzése.

- A fenntartható életmódot bemutató, oktató közösségek bemutatóházainak létrehozása, fejlesztése.

Média:

- A fenntartható fogyasztás pozitív hazai és nemzetközi példáinak bemutatása, médiaműsorok készítése.

- A tudatos fogyasztás és a valódi értékek népszerűsítése.

Egyházak:

- Az egyetemes értékek felmutatásán keresztül a jelenlegi fogyasztási igények mérséklése, a fogyasztásorientált szemlélet fenntarthatóbb irányba fordítása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: tanácsadó irodák (5.1.3.2.), turizmus (5.1.1.4.), ökoturizmus (5. TAP), hulladékképződés megelőzése, tartós és újrahasználatos termékek ösztönzése (8. TAP); energiatanúsítvány, energiahatékonyság és -takarékoság, autonóm házak (2. TAP); bioélelmiszerek a közétkeztetésben (3. TAP); közösségi közlekedés, kerékpáros közlekedés (4. TAP).

Mutatók

- Biopiacok és -boltok száma, forgalma; biotermékek forgalma.

5.1.2.2. Környezettudatos termelés

Jelenlegi fogyasztási szokásaink komoly környezeti és társadalmi terhet jelentenek. A tiszta termelés iránt elkötelezett gazdálkodó szervezetek számára ösztönző erővel hat, ha a fogyasztók érdeklődnek vásárlási döntéseik környezeti-társadalmi hatásai iránt, valamint keresik azokat a termékeket és szolgáltatásokat, amelyek kisebb környezeti és társadalmi terhet jelentenek. A környezettudatos termelés terén egy önmagát erősítő folyamat támogatása a cél, melyben egyrészt a termékválaszték/minőség segíti a fogyasztói szokások kedvező irányba történő elmozdulását, másrészt az új fogyasztói igényekre is érdemi „válasz” születik a termelők, gyártók, kereskedők és szolgáltatók részéről. A meglévő és folyamatosan újratemelődő fogyasztói igények kielégítésére a környezeti követelményeknek megfelelő helyettesítő termékeket, illetve szolgáltatásokat kell elérhetővé tenni, továbbá a termékben és szolgáltatásban foglalt környezeti előnyöket fogyasztói előnyökké kell alakítani.

Célok

- A termeléshez kapcsolódó környezeti terhelés megelőzését, illetve csökkentését segítő elvek és módszerek széles körű alkalmazása (tisztább termelés, ökohatékonyság; a megelőzés elve, környezetközpontú irányítási rendszerek, életciklus-szemlélet, környezettudatos terméktervezés, ökotermékek).

- Átlátható, számon kérhető vállalati működés és a nyilvánosság biztosítása a termelési körülmények, kereskedelmi folyamatok környezeti hatásának megismerhetősége tekintetében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A vállalatok környezettudatosabb működését biztosító eszközök, rendszerek (pl. Környezetvédelmi Vezetési és Hitelesítési Rendszer (EMAS), környezetbarát termékminősítés) fejlesztése, alkalmazásának ösztönzése (jogi háttér, információáramlás, intézményrendszer működtetése, piaci előnyök biztosítása, pályázati rendszer fenntartása) különös tekintettel a kis- és közepes vállalatokra.

- Az önkéntes környezeti szabályozás gyakorlatának elősegítése.

Gazdálkodó szervezetek:

- A tisztább termelés elveinek, valamint a környezetirányítási rendszerek és az integrált termékpolitika (életciklus-elemzés, környezettudatos terméktervezés) alkalmazása.

- A Vállalati Környezetvédelmi Vezetési és Hitelesítési Rendszerben (EMAS) való részvétel.

- Környezetbarát minősítő és termékjelölési rendszerekben való részvétel.

- Önkéntes környezeti szabályozásban való részvétel.

- A környezeti számvitel alkalmazása, környezeti/fenntarthatósági jelentések készítése.

- Etikai kódexek kidolgozása, alkalmazása.

Társadalmi szervezetek:

- „Jó példa” adatbázis létrehozása a vállalati szféra számára.

- A vállalati működés környezettudatosságát mérő, nyilvánosságát biztosító megoldások használatának ösztönzése (jogi környezet, esettanulmányok, konferenciák, szakemberképzés).

Mutatók

- Környezeti/fenntarthatósági jelentést kiadó vállalatok száma.

- EMAS minősített szervezetek száma.

- Ökocímke használatára jogosult gyártók és termékek száma.

5.1.3. Környezeti információhoz való hozzáférés

A környezet állapotára és a környezetvédelmi problémákra vonatkozó információk iránt mind nagyobb igény mutatkozik, egyre több figyelmet élveznek a világpolitika szintjén és egyre nagyobb mennyiségben jutnak el az emberekhez is. A jelenlegi mértékhez képest azonban még mindig bővíteni kell az ilyen jellegű információk értékeléséhez, közreadásához, hasznosításához szükséges lehetőségeket és ismereteket. (A környezeti információkhoz való hozzáférés, a környezeti ügyekben való társadalmi részvétel és az igazságszolgáltatáshoz való jog érvényesülése kapcsán az általános kereteket a 4.10. pont tartalmazza.)

5.1.3.1. Környezeti információk előállítása - információs rendszerek működtetése

A természeti környezet összetett és dinamikusan változó rendszer, melynek megismerése a fenntartható fejlődés alapfeltétele. A környezetállapot és a természeti erőforrások értékelése, a környezeti és gazdasági folyamatok nyomon követése, a szükséges beavatkozások meghatározása, a környezetpolitika kialakítása és hatékonyságának mérése elképzelhetetlen jól működő környezeti információs rendszer és az arra épülő környezetstatisztika nélkül.

A környezetvédelmi tárca irányítása alá tartozó szervezeteknél a környezet terheléséről és a környezet állapotáról rendelkezésre álló adatokat különböző környezetvédelmi szakrendszerek gyűjtik, amelyek összessége - a vízgazdálkodási alapadat nyilvántartás kivételével - alkotja az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszert (OKIR). A rendszer elsődleges feladata, hogy a környezet állapotának és használatának figyelemmel kísérését, igénybevételi és terhelési adatainak gyűjtését, feldolgozását és nyilvántartását támogassa, és az érintett felhasználókat ellássa a szükséges információkkal.

A továbblépéshez a statisztikai célú adatkezeléseket el kell különíteni a hatósági adatkezelésektől, hogy a hatósági adatrendszerekből statisztikai adatösszegezések legyenek képezhetők további elemzés és értékelés számára; továbbá az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program keretében gyűjtött, a környezeti folyamatok elemzéséhez szükséges statisztikai adatokat integrálni kell a statisztikai célú adatkezelés számára. Ezen a bázison alakítható ki - hosszabb távon - az integrált környezetértékelési rendszer, amely megteremti a kapcsolatot az emberi tevékenységek (természetierőforrás-felhasználás és környezetszennyezés), a környezet állapota és a környezetvédelmi intézkedések, valamint a környezetpolitika célterületei között. A Program keretében megvalósuló környezeti informatikai fejlesztések összhangban állnak az EU vonatkozó stratégiájával, valamint a kormányzat e-közigazgatás 2010 stratégiájában meghatározott célkitűzésekkel.

A Vizgazdálkodási Információs Rendszer a vizgazdálkodási alapadatok nyilvántartásának és feldolgozásának olyan rendszere, amely a társadalom vízzel kapcsolatos igényeire figyelemmel, az ezzel összefüggő döntéseket megalapozó adatokat tartalmazza és kezeli, valamint képes a rokon információs rendszerekkel kapcsolatos adatcserére. A VIZIR alapadatbázisaihoz (Vízügyi Adattár) sok szakági alkalmazás, modul (részrendszer) tartozik (vízkárelhárítás, vízgyűjtő-gazdálkodás, víziközmű rendszerek), amelyek fenntartása és további továbbfejlesztése szükséges.

A Természetvédelmi Információs Rendszerrel összefüggő feladatokat az 5. TAP és a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv tartalmazza.

Célok

- Nemzeti stratégiák, tervek, környezetvédelmi szakpolitikák megalapozottságának növelése, környezeti informatikai támogatottságának javítása.

- Az elektronikus ügyintézés, az e-kormányzás alkalmazási lehetőségeinek bővítése.

- A környezeti és vízügyi információk elérhetőségének javítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Elektronikus és nem elektronikus környezeti tartalmak mennyiségi és minőségi fejlesztése az adatszolgáltatókkal együttműködésben.

- Közvetlen adatcserét biztosító „online” kapcsolatok a társtárcák, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség, az ENSZ és az EU-tagállamok között; települési, térségi és regionális együttműködések informatikai támogatása.

- Egységes ügyiratkezelő és hatósági nyilvántartó rendszerek, engedélykérelem minták kialakítása, engedélyek szabványosítása, a környezetvédelemmel összefüggő engedélyek kiadásának teljes körű elektronikus szolgáltatása stb.

- Az Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat (EIONET) magyarországi szegmensének teljes körű kiépítése (a GRID-Budapest és a hálózatot alkotó intézmények közötti összeköttetés megteremtése, az OKIR és a Területfejlesztési Információs Rendszer online számítógépes összekapcsolása, INSPIRE kiépítése, valamint a szakrendszerek továbbfejlesztése és integrálása).

- Az OKIR és VIZIR, valamint szakterületi rendszereik továbbfejlesztése: környezeti és környezeti vonatkozású mutatók fejlesztése; az Európai és Nemzeti Szennyezőanyag-kibocsátási és - szállítási Nyilvántartás kialakítása, továbbfejlesztése és bővítése.

- A környezeti információkhoz való hozzáférés érdekében a téradat alapadatok (pl. kataszter, topográfia) és alrendszereinek, téradat infrastruktúrájának biztosítása; az ország aktuális CORINE felszínborítási adatbázisának működtetése, valamint a FÖMI „Nemzeti Referencia Központ” szerepének fenntartása a felszínborítási adatok biztosításában.

- A civil társadalom, a lakosság esetében a környezet védelmét szolgáló, a környezeti adatok, információk körét bővítő kezdeményezéseik (monitorozás, adatgyűjtés) támogatása, az e-tanulás lehetőségeinek megteremtése.

- Ágazati környezetvédelmi adatgazdálkodási rendszerek kiépítése, fejlesztése (pl. honvédelem).

Az egyes szakrendszerekre vonatkozó intézkedések az adott tematikus akcióprogramokban szerepelnek.

5.1.3.2. A környezeti információk terjesztése

A Zöld-Pont Irodák Országos Hálózata a környezetvédelmi tárcánál 1997 óta működő Közösségszolgálati Iroda, majd Zöld-Pont Szolgálatból alakult át 2005-ben országos lefedettséget biztosító, minden területi szervnél, egységes formában működő, egységes tartalmat közvetítő, a környezeti információkhoz való szabad hozzáférést, az egyablakos, ügyfélközpontú hatósági ügyintézését szolgáló környezet-, természetvédelmi és vízügyi tájékoztató hálózattá.

A Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata (KÖTHÁLO), mely 20 taggal az ország egész területét lefedi, 1997 óta fűzi egybe azon civil zöld szervezeteket, amelyek kiemelt tevékenységei közé tartozik a lakossági környezeti tanácsadás. A KÖTHÁLO küldetése elősegíteni a környezeti információkhoz való jog érvényesülését, a környezeti tudatosság minél szélesebb körű elterjesztését és a fenntartható fejlődés megvalósulását, az ország környezeti állapotának és a lakosság életminőségének javulását. A Hálózat szakmai együttműködésének célja, hogy továbbképzésekkel, adatbázis fejlesztésekkel, az internetes tanácsadás bővítésével azonos színvonalúvá fejlessze az irodák tevékenységét a lakosság környezeti ügyeinek hatékony kezelése érdekében.

E hálózatok és a környezetvédelmi információszolgáltatást végző szervezetek erőfeszítéseinek köszönhetően javult a környezeti információk terjesztése, mégis a lakosság még mindig több mint fele érzi azt, hogy rosszul, vagy egyáltalán nem informálják a környezeti problémákról.

Célok

- A környezeti információhoz való jog érvényesülése (naprakész információk széles körű terjesztése, nyilvánosság biztosítása), a lakosság környezeti informáltságának javítása.

- Az állampolgárok környezeti problémák iránti érzékenységének növelése, a környezeti ügyekkel kapcsolatos aktív részvétel motiválása.

- A környezeti ügyekhez kapcsolódó hatósági munka támogatása.

- A környezeti tanácsadás minőségfejlesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Naprakész, hiteles, közérthető, a döntéseket valóban megalapozó és támogató környezeti információk szolgáltatása (információk gyűjtése, tematikus adatbázisok létrehozása, kezelése, frissítése; tájékoztatás aktuális környezeti adatokról, kiadványok terjesztése) és információátadást szolgáló események szervezése, ezeken való részvétel.

- Ügyfélbarát ügyintézés elősegítése (hatósági ügyintézés támogatása, lakossági bejelentések fogadása, megoldása és adott esetben továbbítása keretében; ügyintézők folyamatos képzése; jogszabályok hozzáférhetőségének biztosítása; folyamatosan frissített, naprakész, letölthető nyomtatványokat, iratmintákat is tartalmazó honlapok működtetése).

- Együttműködés kiépítése, javítása a hálózatos intézmények között (Zöld-Pont Irodák Hálózata, KÖTHÁLO), valamint önkormányzatok, regionális információs központok hasonló feladatot ellátó szerveivel, szaktárcákkal, hatóságokkal, társadalmi és szakmai szervezetekkel, oktatási intézményekkel, a médiával, gazdálkodókkal segítve a valódi párbeszédre és konszenzusra alapuló döntések meghozatalát is.

- Pályázati források biztosítása a tanácsadó irodák működésének segítése érdekében.

Társadalmi szervezetek:

- A környezeti vonatkozású információk gyűjtése és terjesztése kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel együttműködésben.

- Tudásátadás a környezettudatosság növelése érdekében (egységes adatbázisok fenntartása, kiadványok, tematikus füzetek, szórólapok megjelentetése, rendezvények - előadások, fórumok, sajtótájékoztatók, kiállítások stb. - szervezése).

- Az irodák alkalmazottainak folyamatos továbbképzése, együttműködések szervezése és érdekképviselet.

- Jogsegélyszolgálat működtetése.

Mutatók

- Tanácsadó irodák szolgáltatásait igénybe vevők száma.

5.1.4. A turizmus környezeti hatásainak felmérése, tudatosítása

A turizmus a fenntartható fejlődés elérésének kérdésében kiemelt jelentőséggel bír: a szabadidő minőségi eltöltésén keresztül szolgálja az életminőség javítását, hozzájárul a helyi közösség szociális jólétéhez munkaalkalmat teremtő és gazdasági potenciálján keresztül, illetve kölcsönhatásban áll a természeti, kulturális és épített környezet állapotával (terhelési potenciál és turisztikai vonzerő). Utóbbi szempont miatt a turizmus hosszú távú eredményességének záloga a természeti környezet értékeinek megőrzése.

A turizmus negatív hatásai (melyek körültekintő tervezés és üzemeltetés segítségével kiküszöbölhetők vagy enyhíthetők) a természeti környezetben is jelentkezők. A szembevetendő lokális hatások (szemetelés, zsúfoltság, tájrombolás, levegő és vízszennyeződés, erózió, új növényfajták betelepítése), megnövekedett ivóvízigény és szennyvízkibocsátás mellett a turizmus globális környezeti hatással is jár, amely elsősorban a turizmushoz elengedhetetlen helyváltoztatás, a közlekedés következménye. A környezetre gyakorolt terhelés szempontjából további fontos jellemző a turizmus erős szezonális jellege, ami a turisztikai infrastruktúra kihasználtságát is jelentősen befolyásolja.

A turizmus ugyanakkor hozzájárulhat a védett természeti értékek megismeréséhez. Jelentős lehet tudatformáló hatása is, amennyiben a turisták utazásaik során a környezetvédelemről, a flóráról, faunáról szereznek ismereteket.

Bár a turizmus jelentősen befolyásolja a környezet állapotát, nem léteznek olyan mutatószámok, amelyekkel ezek a hatások összességében mérhetők lennének. Az indikátorrendszer hiánya ellenére a már működő különböző környezeti minősítő rendszerek (Magyar Szállodaszövetség Zöld Szálloda díja, az idegenforgalmi szálláshelyekre kidolgozott EU ökocímke és környezetbarát, környezetkímélő megkülönböztető jelzés minőségtanúsítási és védjegyhasználati rendszerei, az erdei iskola szolgáltatások minősítése), garanciát jelentenek arra, hogy az adott fejlesztés, szolgáltatás, vagy desztináció (fogadó területről) a természeti értékek védelmének elveit figyelembe véve működik.

Az ENSZ turizmusért felelős szervezete ajánlást fogalmazott meg a nemzeti Kormányok számára, hogy a fenntartható turizmus megvalósítása érdekében nemzeti minőségbiztosítási, védjegyhasználati rendszert dolgozzanak ki. Az Európai Bizottság 2007 októberében közép és hosszú távra szóló stratégiát fogadott el annak érdekében, hogy az európai turizmus fenntartható és egyben versenyképes fejlődését segítse elő. A turizmus fejlesztésének környezeti szempontjaival hazai szinten a 2005-2013 közötti időszakra szóló Turizmusfejlesztési stratégia foglalkozik, s ebben már megfogalmazódik a fent említett minőségbiztosítási és védjegyhasználati, valamint az indikátorrendszer létrehozásának szükségessége.

A közlekedési és energiaigényekből adódóan a turizmus jelentősen hozzájárul az éghajlatváltozást kiváltó CO₂ kibocsátáshoz, ugyanakkor ki is van téve az ebből eredő hatásoknak. Ezt felismerve az ENSZ turizmussal foglalkozó szervezete célkitűzései között szerepel az éghajlat-semleges turizmus szektor megvalósítása mind az alkalmazkodás, mind a kibocsátás-csökkentés oldaláról. Az ÖM és a KvVM együttműködésével folyamatban van az éghajlatváltozás turizmusra gyakorolt hatását vizsgáló tanulmány előkészítése.

Célok

- A turizmus környezeti, szociális és hosszú távú gazdasági hatásait integráltan vizsgáló monitoring és indikátor-rendszer bevezetése.

- A turizmus területén egymásra épülő, országos - a környezeti szempontokat is magában foglaló - minőségbiztosítási és védjegyrendszer kialakítása.

- A turizmus természeti környezetre gyakorolt káros hatásainak minimalizálása a szemléletformálás eszközével.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A turizmus és a környezet kapcsolatrendszerének széles körű megismertetése és a megfelelő magatartás érvényesítésének ösztönzése (a felelős turista viselkedésére vonatkozó tervezet kidolgozása; a fenntartható, természetközeli turisztikai formák népszerűsítése; a létrejövő minőségbiztosítási rendszerben való részvétel ösztönzése). Látogató- és családbarát fejlesztések szakmai megalapozása.

- Hazai minősítő, indikátor és monitoring rendszer kidolgozása a turizmus és a természeti környezet kapcsolatára vonatkozóan (átfogó kutatás a nemzetközi tapasztalatok megismerésére; a 2008-ban elfogadott nemzetközi „fenntartható turizmus” kritérium rendszer hazai bevezetése; magyar turizmus védjegyben a környezeti szempontok fokozott érvényesítése, területek teherbírásának vizsgálatát lehetővé tévő rendszer megalkotása).

- Együttműködési terv kidolgozása és megvalósítása a turisztikáért és a természetvédelemért felelős tárcák között.

Gazdálkodó szervezetek:

- A turisztikai építési beruházásokban az anyag- és energiatakarékos módok alkalmazása, a turisztikai létesítmények működtetése, a programok szervezése során a környezeti szempontok fokozott figyelembevétele.

Lakosság:

- A felelős turistára vonatkozó szabályok betartása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: környezetbarát közlekedés (2., 4. TAP), éghajlatváltozás (2., 3. TAP) ivóvíz és gyógyvizek (3., 4. TAP), szennyvíz (4. TAP), ökoturizmus (5. TAP).

Mutatók

- A környezeti szempontokat is figyelembe vevő védjegyrendszerben minősítést szerzett turisztikai vállalkozások száma.

5.2. Éghajlatváltozás

Az emberi tevékenységek következtében fokozott mennyiségben a légkörbe kerülő és ott felhalmozódó üvegházhatású gázok hatására erősödik az éghajlat megváltozásának veszélye. A globális változás elleni nemzetközi fellépés keretében minden országnak vállalnia kell arányos felelősségét. Ennek megfelelően hazánk is hozzá kell járulnia a kibocsátások csökkentéséhez - összhangban az EU közösségi célkitűzéseivel.

Az éghajlatváltozás a magyar nemzetgazdaságot és társadalmat is érintő, cselekvésre kényszerítő kockázat. A megváltozó hőmérséklet és csapadékviszonyok, az évszakok lehetséges eltolódása, egyes szélsőséges meteorológiai, hidrometeorológiai jelenségek erősödése, gyakoriságuk növekedése veszélyezteti a lakosság életminőségét, a természeti értékeket, a víz- és talajkészleteket, erdőállományokat és az élelmiszertermelés biztonságát. A már elkerülhetetlennek látszó változásokra fel kell készülni, egyrészt a káros hatások mérséklésével, másrészt az alkalmazkodási képességek erősítésével. Az elmúlt években az éghajlatváltozással is összefüggő természeti csapások (fagykár, jégeső, árvizek, aszály, erdőtüzek) a becslések szerint jóval meghaladták az éves hazai össztermék 1%-át.

Magyarország középtávú klímapolitikájának irányait az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről szóló törvény alapján elkészített és elfogadott stratégia jelöli ki. A stratégia célkitűzéseinek megvalósítását a kétévenként kidolgozásra kerülő Nemzeti Éghajlatváltozási Programok segítik elő. A stratégia célkitűzéseivel összhangban a tematikus akcióprogram „klímabarát” célok és intézkedések megfogalmazása révén kíván hozzájárulni az ország fenntartható fejlődési pályára való áttéréséhez; az emberek biztonságának, életminőségének és az ország versenyképességének javításához.

A Program tartalmazza a sztratoszférikus ózonréteget károsító anyagok csökkentését, megszüntetését célzó, valamint a káros ultraibolya sugárzás elleni védekezéssel kapcsolatos intézkedéseket is.

Fő célkitűzések

- Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése.
- Az energiahatékonyság és energiatakarékosság növelése.
- Az üvegházhatású gázok megkötésének növelése a szabad talajfelszín és növényborítottság növelésével.
- A kedvezőtlen ökológiai és társadalmi-gazdasági hatások elleni védekezés az alkalmazkodóképesség javításával, a károk megelőzésével, enyhítésével.
- A sztratoszférikus ózonréteg védelme, a kialakult helyzethez való alkalmazkodás erősítése, a kockázatok csökkentése.
- A klímatudatosság erősítése.

5.2.1. Az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése

Az 1990-es évek gazdasági szerkezetváltásának jelentős szerepe volt az üvegházhatású gázok hazai kibocsátásának visszaesésében, a hazai kibocsátások összértékét tekintve azóta nem történt jelentős változás. A teljes kibocsátás 75%-át az összes tüzelőanyag és üzemanyag elégetését magában foglaló energiaszektor adja. A mezőgazdaság 13%-kal, az ipari folyamatok további 7%-kal járulnak hozzá az üvegházhatású gázok kibocsátásához, míg a hulladék szektor 5%-ot képvisel a leltárban (2007). A közlekedési ágazatban folyamatosan nő a végső energiafelhasználás, s a jelenlegi üzemanyag-szerkezetből következően az ágazat szén-dioxid kibocsátása is. Az energia-végfelhasználók kibocsátásának döntő hányadát adja a lakossági, intézményi szektor (az összes hazai szén-dioxid kibocsátás mintegy 24%-áért felel). Ebből adódóan az éghajlatváltozás mérséklésére irányuló intézkedések kulcsterületei az energia ágazat, a közlekedés, a lakossági és a kommunális szektor.

Az EU 2020-ra elérendő, legalább 20%-os kibocsátás-csökkentési céljához - a közösségi erőfeszítés-megosztásról szóló megállapodás és az emisszió-kereskedelmi rendszer megújításával foglalkozó irányelv alapján - Magyarországnak is hozzá kell járulnia (viszonyítási érték az 1990. évi kibocsátási szint). Az EU-álláspont szerint új globális klímavédelmi megállapodás esetén a fejlett államok csoportja 30%-os kibocsátás-csökkentést vállal.

Az energia- és erőforrás-hatékonyság javítása, az egységnyi termék előállítására felhasznált energia csökkentése hozzájárul a versenyképesség és az energiaellátás biztonságának javulásához. Mindamellet a kibocsátások csökkentése és az éghajlatváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás többletköltséget jelenthet.

5.2.1.1. Részvétel az EU kibocsátás-csökkentési rendszerének fejlesztésében, végrehajtásában

Az EU klímapolitikájának elsődleges területe az üvegházhatású gázok kibocsátás-csökkentését szolgáló közösségi eszközök fejlesztése és végrehajtása. Az erre irányuló törekvések, előírások a közösségi politika és szabályozás mind több területén jelennek meg. Az Európai Bizottság döntésének megfelelően a 2008-2012 közötti időszakban kizárólag a 2005. évi hitelesített kibocsátásokkal közel megegyező mennyiségű kibocsátási egység-mennyiséggel lehet gazdálkodni.

A közösségi szintű kibocsátás-csökkentés eddiginél is meghatározóbb eszköze lesz a 2012 utáni EU emisszió-kereskedelmi rendszer (ETS) megvalósítása. Az érintett ágazatok esetében EU-szinten összesen 21%-os kibocsátás-csökkentés elérése a cél. Bár a „kvóta-kiosztás” 2013-tól az Európai Bizottság hatásköre, a Program időszakában sokoldalú feladatot jelent majd az e rendszerbe foglalt intézkedések hazai bevezetésére való felkészülés. Az új emisszió-kereskedelmi rendszer kiegészül a hatálya alá nem tartozó ágazatok kibocsátás-szabályozását érintő közösségi szintű rendelkezésekkel. E szektorokra vonatkozóan, EU-szinten 10%-os kibocsátás-csökkentést kell elérni, Magyarország számára pedig előírás, hogy a kibocsátások esetleges növekedése 2020-ra ne haladja meg a 10%-os szintet, a 2005. bázisévhez képest. Minden évben egy meghatározott szinten belül kell maradnia a kibocsátásoknak, a növekedési lehetőség ellenére.

Célok

- A 2012-ig hatályos emisszió-kereskedelmi rendszer hatékony végrehajtása.
- Felkészülés a 2012 utáni ETS végrehajtására.
- A kibocsátás-csökkentési célok megvalósítása és a versenyképesség csökkenésének elkerülése az érintett ágazatok esetében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A nemzetközi és nemzeti keretek között elfogadott szakpolitikák alkalmazása. (Az üvegházhatású gázok kibocsátási leltárának működtetése.)
- A korábbiaknál hatékonyabb, a szakterületi célkitűzések tekintetében összehangolt programok kidolgozása. A jogi szabályozás fejlesztése (pl. hiányok és ellentmondások megszüntetése), jogharmonizáció. Gazdasági ösztönző eszközök kidolgozása, alkalmazása.
- Az állami támogatási lehetőségek felmérése és alkalmazása, Zöld Beruházási Rendszer működtetése.
- Az EU emisszió-kereskedelmi rendszer (ETS) megvalósítását szolgáló Nemzeti Kiosztási Terv végrehajtása.
- Az EU környezet- és klímapolitikájába illeszkedő speciális szabályozók, intézkedések alkalmazása az anyag- és energia-intenzív ágazatokban.
- Közreműködés a 2013-tól kezdődő időszakra vonatkozó közösségi emisszió-kereskedelmi rendszer megújításában, illetve hazai bevezetésének előkészítésében.
- Közreműködés a nem-ETS szektorba tartozó (pl. közlekedési) kibocsátásokra vonatkozó EU szabályozás előkészítésében.

Gazdálkodó szervezetek:

- A kibocsátással megegyező mennyiségű kvóta visszaadással kapcsolatos jogszabályi követelmények betartása.
- A kibocsátások nyomon követési rendszerének korszerűsítése, fejlesztése.
- Ideális esetben: a kibocsátás csökkentés eredményeképpen értékesített kvótákból befolyó összegekből további kibocsátás csökkentési intézkedések finanszírozása.

Mutatók

- Az évenkénti nettó és bruttó üvegházhatású gáz kibocsátás értékei.
- A szektorok részesedése a teljes hazai üvegházhatású gáz kibocsátásban.
- Egy főre eső metán, dinitrogén-oxid, CO₂ kibocsátás.
- A metán, dinitrogén-oxid, CO₂ kibocsátás alakulása ágazatonként.
- A részlegesen fluorozott szénhidrogének kibocsátásának alakulása.
- A Nemzeti Kiosztási Terv hatálya alá tartozó üvegházhatású gáz kibocsátási egységgel gazdálkodó létesítmények száma.
- A Nemzeti Kiosztási Terv hatálya alá tartozó létesítmények által leadott jelentések száma.

5.2.1.2. Energiagazdálkodás

A hazai energiagazdálkodás átfogó keretét a 2007-2020 közötti időszakra szóló magyar energiapolitika jelenti, melynek fő alapelvei: az ellátásbiztonság, a versenyképesség és a fenntarthatóság. Ez utóbbi általában az energiagazdálkodással kapcsolatos környezeti követelményeket jelenti, s ezen belül mindenekelőtt az üvegházhatású gáz kibocsátások szabályozásának ügyét. A konkrét feladatokat elsősorban az energia-hatékonyság javításával és a megújuló energiák alkalmazásával foglalkozó programok tartalmazzák.

Magyarország számára az egyik legnagyobb kihívás az ország energiaszükségleteinek kielégítése, energiaimport-függőség csökkentése, valamint a környezeti szempontoknak megfelelő, kiegyensúlyozottabb (diverzifikált) energiaszerkezet kialakítása, melynek során kiemelt szerepet kell szánni a decentralizált energiatermelésnek. A megújuló energiaforrások felhasználásának környezet- és természetvédelmi szempontjait a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv tartalmazza.

Célok

- Az energiahatékonyság évi 1-1%-os javítása a 2008-2016 közötti időszakban, összhangban az EU vonatkozó irányelvvel és a Nemzeti Energiahatékonysági Cselekvési Tervvel. Az Európai Bizottság által 2007. januárban közzétett klíma-energia csomag ezt a kötelezettséget 2020-ra 20%-ra emeli, valamint

- a közösségi szinten előírt célkitűzések elérése érdekében, Magyarország számára 2020-ra az összenergia végfelhasználásban, megadott ütemezésben 13%-os megújuló energiaforrás részarányt, illetve

- a közlekedési benzin- és dízelolaj felhasználáson belül, az energiatartalomra vetítve minimum 10%-os bioüzemanyag részarányt ír elő.

A Program feladata e célok időarányos teljesítése.

- A hazai energiastratégiával összhangban 2020-ra az összenergia felhasználáson belül 14,9-15,9%-os megújuló energiahordozó részarány elérése (186,3 PJ elérése a 2006. évi 55 PJ-hoz képest), ami ágazati célokra bontva

- a villamosenergia felhasználáson belül 20,1-21,4%-os zöldáram részarányt (ami a 2006. évi 1630 GWh-hoz képest 9470 GWh-t (79,6 PJ)),

- a hőtermelésen belül a 2006. évi 36 PJ-hoz képest 87,1 PJ megújuló energiaforrás felhasználást, valamint

- az üzemanyag-fogyasztáson belül a 2006. évi 0,935 PJ-hoz képest 19,6 PJ bioüzemanyag energiaértéket jelent.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A 2016-ig tartó időszakra szóló Energiahatékonysági Cselekvési Terv végrehajtása az önkormányzatok, a gazdasági szféra és a lakosság közreműködésével, különös tekintettel az energiaátalakítás, a közlekedés-szállítmányozás területére és a jelentős energiafogyasztású termékcsoportokra.

- Összehangolt kormányzati program kialakítása és megvalósítása a lakossági és az intézményi szektor meglévő épületállományának, valamint az új épületek energia-hatékonyságának javítására (pl. Klímabarát Épületek Keret Program kidolgozása és végrehajtása).

- A megújuló energiaforrások felhasználásának lehetőségek szerinti növelése a környezeti hatások részletes, teljes életciklus-elemzésen alapuló vizsgálati eredményei függvényében; a vonatkozó stratégia figyelembevételével Megújuló Energiahordozó Program kidolgozása és ütemezett megvalósítása.

- A célok megvalósítását szolgáló gazdasági ösztönzők (pl. adóintézkedések) és jogi előírások megteremtése és alkalmazása.

- Az energiatakarékosság, -hatékonyság növelését, a megújuló energiaforrások alkalmazását segítő finanszírozási és támogatási rendszer működtetése.

- A mezőgazdasági eredetű megújuló energiaforrások alkalmazását elősegítő Agrárrenergetikai Program végrehajtása: szabályozási keretek, ösztönző rendszer kidolgozása.

- A bioüzemanyag és más alternatív üzemanyagok részarány növelése hazai feltételrendszerének értékelése (életciklus-elemzés alapján), különös figyelemmel az élelmiszerellátás biztonságát és a környezeti átterhelést érintő kérdésekre; ennek függvényében hazai program kidolgozása.

- A falusi és kisvárosi közintézmények hő- és elektromos áram felhasználásának decentralizált biogáz-előállító rendszereken alapuló, költség-hatékony kiváltása szabályozási feltételeinek megteremtése.

- A szennyvíziszapok megújuló energiaforrásként történő hasznosításának ösztönzése (az egyéb hasznosítások kiegészítéseként).

- A hőhasznosítási célú geotermikus energia felhasználás korszerűsítése, a visszasajtolás fokozott támogatása (Kapcsolódás: 7. TAP).

Kormányzat, önkormányzatok:

- Középületek, közintézmények energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása (fűtési, hűtési és világítási rendszerek modernizálása, tanúsítása, épületszigetelés).

- Helyi megújuló energiaforrások (biomassza, biogáz, földhő, nap- és szélenergia) lehetőség szerinti, decentralizált felhasználása.

Gazdálkodó szervezetek:

- Teljes életciklus elemzés alapján az energiatermelési és szolgáltatási folyamat (ideértve az alapanyag-előállítói, beszállítói, szállító és értékesítési tevékenységeket is) hatékonyságának növelése, a kibocsátások és környezeti terhelés minimalizálása (pl. technológiafejlesztés, kapcsolt villamos és hőenergia termelés, szállítási energiaigény és veszteség csökkentése).

- A termelő és szolgáltató tevékenységek során takarékos és hatékony energiahasználat (pl. ehhez kapcsolódó intézkedési tervek kidolgozása, fejlesztések végrehajtása, legjobb elérhető technológia alkalmazása).

Lakosság:

- Háztartások energiatakarékos működtetése, energiahatékonyságának javítása („okos mérés” kialakítása, bevezetése, különböző zónaidők között eltérő tarifa szerkezet, fűtési, hűtési és világítási megoldások, háztartási gépek modernizálása és okszerű használata, épületszigetelés).

- Életvitelben és fogyasztási szokásokon belül is megjelenő energiatudatos gondolkodás (kialakítása).

Mutatók

- Az egy főre jutó, illetve az ágazatonkénti energiefelhasználás.

- (Lakó)ingatlanok, háztartási gépek energiahatékonyági besorolás szerinti megoszlása.

- A megújuló energiaforrások használatának aránya a teljes energiamérlegen, illetve a villamosenergia termelésen belül.

- A megújuló energiatípusok megújuló energiahordozókon belüli aránya.

- A biomassza alapú energiatermeléshez telepített fás- és lágyszárú energiaültetvények területfoglalása.

- A működő biogáz üzemek száma és termelése.

- A bioüzemanyag termelés és belföldi felhasználás aránya, hazai területfoglalása.

- Bioüzemanyag előállító üzemek száma és termelése.

5.2.1.3. Közlekedés

A közlekedési-szállítási célú energiefelhasználás és az ezzel járó környezetterhelés, s különösen a szén-dioxid kibocsátás hazánkban is gyorsan növekszik. A klímavédelem érdekében e téren is határozott intézkedésekre van szükség.

A magyarországi közlekedésfejlesztés fő irányait az Országgyűlés által 2004-ben jóváhagyott Közlekedéspolitikai Stratégia jelöli ki, melynek célkitűzései között szerepel az épített és a természeti környezet védelme. A 2007-ben kidolgozott Egységes Közlekedésfejlesztési Stratégia a közlekedési alágazatok hatékonyabb együttműködését, a szolgáltatások egységes célrendszerét határozza meg. Horizontális témái között megtalálható a környezetkímélőbb, energia hatékony szállítási rendszerek kialakítása és a fenntarthatóság hosszú távú biztosítása.

Célok

- A közlekedési-szállítási igények csökkentése.
- A közlekedési-szállítási eredetű környezetterhelés (különösen a szálló por terhelés) csökkentése, a közlekedési-szállítási teljesítmény és a szén-dioxid kibocsátás növekedésének szétválasztása.
- A vasúti szállítás előtérbe helyezése, de legalábbis az áru- és személyszállításon belüli aránya visszaszorulásának megállítása.
- A távolsági közösségi közlekedés versenyképességének javítása.
- Az alternatív, környezetkímélő üzemanyagok használata.
- A vízi közlekedés és szállítás fejlesztése a természeti értékek védelme és az ökológiai rehabilitáció komplex figyelembevételével.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A használatarányos, illetve az externális költségeket figyelembe vevő gazdasági szabályozás kialakítása a közösségi közlekedés rendszerének (vasút, távolsági autóbusz), eszközállományának, infrastruktúrájának, szolgáltatási színvonalának fejlesztése érdekében.
 - A meglévő közlekedési infrastruktúra környezet-hatékony működtetése, a fejlesztések során a természet- és környezetvédelmi, vízgazdálkodási, tájvédelmi, ökológiai értékek megőrzésének érvényesítése.
 - Időjárási és útviszonyok, útállapot, forgalmi helyzetek (akadályok) valós idejű jelzésére figyelő és jelzőrendszer kiépítése.
 - Az áruszállítás környezeti hatásainak mérséklése céljából a környezetbarát közlekedési módok elterjedésének ösztönzése, a vasúti és vízi szállítás előtérbe helyezésének szabályozási, infrastrukturális feltételeinek megteremtése.
 - A járműállomány korszerűsítésének keretében a teljes életciklusukat (gyártás, (energia)használat és feldolgozás) tekintve legtakarékosabb, legjobb energetikai és nyersanyag-felhasználás hatékonyságú, és legkisebb káros anyag- és üvegházhatású gáz kibocsátású személygépkocsik elterjedésének elősegítése, az ezt célzó jogszabályok és gazdasági eszközök alkalmazása.
 - Az új gépjárművekre vonatkozó környezeti normák - köztük a fajlagos szén-dioxid kibocsátás - szigorítása az EU-előírásokkal összhangban.
 - A környezeti és földhasználati szempontokat figyelembe vevő, a vasúti, közúti és a folyami teherszállítás összekötését szolgáló országos rendszer, azon belül csomópontokra/központokra vonatkozó átfogó koncepció kialakítása és végrehajtása.
 - Az I. és II. kategóriájú vasútvonalak, országos vasúti mellékvonalak fejlesztése, a személyszállítás fenntartása, a vasúti közlekedés vonzóbbá tétele.
 - A Duna védelmének és hasznosításának összehangolt ökológiai, vízgazdálkodási és területfejlesztési értékelése, a nemzetközi törekvések áttekintésével stratégia kimunkálása, a hajózhatóság javítása környezet- és költséghatékonysági vizsgálata, tekintettel a folyó menti ökoszisztémák állapotának védelmére és javítására (NATURA 2000 területek), valamint a vizek VKI szerinti „jó” állapotának elérését célzó EU kötelezettségeire.
 - A korszerű, környezetkímélő és energiatakarékos önjáró hajók beszerzéséhez szükséges kormányzati garanciavállalás feltételrendszerének megteremtése és pályázható források létesítése.
 - A magyar folyami információs szolgáltatások (PannonRIS) fejlesztésének folytatása (pl. vízi közlekedés biztonságának növelése, hatósági ellenőrzés megteremtése, monitoring rendszer kiépítése).
 - A folyami teherszállítások elősegítése érdekében a kikötő-fejlesztések támogatása (pl. Győr-Gönyű Országos Közforgalmú Kikötőnél a kombinált terminál és logisztikai központ létesítése, továbbá a Mohácsi kikötő, Baján EU-s kötelezettségként is a szervizkikötő befejezése).
- #### Gazdálkodó szervezetek:
- A jelenlegi közösségi közlekedési rendszerek (vasút, távolsági autóbusz) működtetése, eszközállományának továbbfejlesztése.

- Intermodális logisztikai rendszerek kialakítása, azon belül az áruszállítás átcsoportosítása, lehetőség szerint a nehéz tehergépjárművekről a vasútra, hajóra.
- A járműpark javítása, takarékos használata, meglévő kapacitások kihasználása és ezen keresztül versenyelőnyök elérése.

Lakosság:

- Közlekedési szokásaiban a környezeti szempontok hangsúlyosabb érvényesítése (közösségi közlekedés választása, járművásárlás, illetve használat során nagyobb hangsúly a takarékos és hatékony üzemeltetésen, megfelelő karbantartáson).

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: A (nagy)városi és utasforgalmi intermodális csomópontok kialakításának és fejlesztésének támogatása (Kapcsolódás: 4. TAP).

Mutatók

- A közúti gépjárműállomány, ezen belül a személygépkocsi-állomány változása.
- A személygépkocsi-állomány környezetvédelmi besorolás szerinti megoszlása.
- A személygépkocsi-állomány és az újonnan eladott autók szén-dioxid-kibocsátás szerinti megoszlása.
- Személygépkocsival megtett utak hossza, utasszáma.
- A közösségi közlekedés igénybevételi részarányának alakulása.
- Az áruszállítás fajlagos energiafelhasználása közlekedési módozatokként.
- A járműállomány korszerűsítés mutatói.
- Intermodális közlekedési központok száma.
- A fejlesztés alá vont vasúti fő- és mellékvonalak hossza.
- A vízi szállításra alkalmas hajózható napok száma a Dunán és a Tiszán.
- A magyar hajózási vállalkozások száma (szállítási, turisztikai célú).

5.2.1.4. Mezőgazdasági eredetű kibocsátások

Az országos üvegházhatást okozó gázkibocsátáson belül mintegy 13% mezőgazdasági eredetű (2007), mely az utóbbi években csökkenő tendenciát mutatott. A kibocsátás elsősorban a mezőgazdasági termelés intenzitásával és az állatállománnyal függ össze.

Cél

- A mezőgazdasági eredetű kibocsátások csökkentése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Mezőgazdasági üzemek energia-hatékony korszerűsítésének, megújuló energiaforrások alkalmazásának támogatása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A mezőgazdasági termelés során az energiatakarékos megoldások alkalmazása.

A fenti cél megvalósítását szolgáló további intézkedéseket a 6. TAP (környezetbarát mezőgazdaság) tartalmazza.

Mutató

- A mezőgazdaságból származó ÜHG kibocsátás.

5.2.1.5. Erdőgazdálkodás

Az országos éves szén-dioxid-kibocsátás mintegy 60 millió tonna, e mennyiségből erdeink jelenleg megközelítően 6%-ot képesek megkötni, ami új telepítésekkel további néhány tized százalékkal növelhető. A program megvalósítása esetén a hazai erdők faanyagában megkötött 4-5 millió tonna/év szén-dioxid mellett évente további néhány százezer tonna szén-dioxid kerülne lekötésre.

Az európai, köztük a hazai erdők egyre több biomasszát termelnek, tekintettel arra, hogy a fakitermelés mennyisége az erdőkben évente újraképződő fatömegnek csak mintegy 60%-át éri el. Így az élőfa készlet (jelenleg országosan összesen 347 millió m³) az elmúlt időszakban folyamatosan és jelentősen (évente 3-5 millió köbméterrel) emelkedett. Az erdő talaja szintén jelentős szénraktár, a faanyaghoz képest további 30% szenet tárol tartósan. A fa természetes, megújítható nyersanyag- és energiaforrás, így alkalmas a kevésbé környezetbarát anyagok kiváltására, és a „zöld” energia előállítására. Fontos kérdés ezért az erdőtelepítés, -kezelés, az erdő ökológiai-tájökológiai és jóléti funkciójának, valamint a biomasszaként való hasznosítás megfelelő egyensúlyának biztosítása.

Célok

- A hazai szén-dioxid nyelő- és tároló kapacitások erősítése az erdőgazdálkodásban.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat, gazdálkodók:

- Az erdőterületek nagyságának növelése a Nemzeti Erdőtelepítési Programban foglaltak szerint, az éghajlatváltozás hatására módosuló új termőhelyi viszonyok függvényében lehetőség szerint őshonos fafajok alkalmazásával. Az erdőtelepítések sikerének ellenőrzése légi, illetve űr-távérzékeléssel (Kapcsolódás: 6. TAP).

A fenti cél megvalósítását szolgáló részletes intézkedéseket a 6. TAP (erdőgazdálkodás) tartalmazza.

Mutatók

- Az erdők és talajaik CO₂ nyelő- és tárolókapacitásának mértéke.

- Az őshonos fafajokkal telepített erdők aránya.

5.2.2. Felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira

Az éghajlatváltozás alakulására vonatkozó - nemzetközi és hazai együttműködésben készült - becslések alapján hazánk éghajlatát az évszázad utolsó három évtizedében (2071-2100), a Föld velünk megegyező földrajzi szélességén található területekhez hasonlóan, a földi átlaghoz képest mintegy 40%-kal nagyobb melegedés fogja jellemezni. Az évszakok közül a nyár az éves átlagnál nagyobb mértékben (átlagosan 1,7 Celsius-fokkal), míg a tél ahhoz képest kevésbé (1,3 fokkal) fog melegedni. Az átmeneti évszakok melegedése nagyjából azonos az évi átlagkéval. A kiugróan magas nyári hőmérsékletek gyakoribbá válnak. Éves átlagban valószínűleg csak kismértékben csökken a csapadékösszeg (0,3%-kal), ugyanakkor az éven belüli eloszlás jelentős átrendeződésére kell számítani: a tenyészidőszak összes csapadéka számottevően (mintegy 8%-kal) csökken. A nagy csapadékot hozó események - főleg a téli időszakban - gyakoribbá válnak. Ezzel párhuzamosan a kevés és átlagos csapadékhozamú napok gyakoriságának csökkenése várható, ami valószínűleg az eddigiéknél gyakrabban vezet majd aszály kialakulásához.

A felkészülés az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásra elkerülhetetlen, mivel a múltbeli üvegházhatású gáz kibocsátások miatt már jelenleg és a jövőben is számolni kell a környezeti feltételek változásával. Míg a kibocsátás csökkentési feladatok leginkább globális összefogással valósíthatók meg, addig az alkalmazkodási törekvések elsősorban helyi és regionális szinten vezetnek eredményre. A prognosztizált klímaváltozás egy hosszú folyamat, ezért a csökkentése érdekében foganatosított intézkedések kedvező hatása csak hosszú idő múlva érzékelhető. A ma kibocsátás-csökkentése tehát nem a következő esztendő jobb időjárásában fog tükröződni. A társadalom pedig türelmetlen, s a gyors hatások elmaradása bizonyos csalódottságot, kiábrándultságot okozhat, s a lelkes tenni akarást lohasztja.

A nemzetközi PRUDENCE projekt modelleredményei alapján készült becslések pontosításához, az előrejelzésekben rejlő bizonytalanságok csökkentéséhez és az érintett területekre vonatkozó alkalmazkodási stratégiák kidolgozásához szükség van az éghajlatváltozás regionális hatásainak feltérképezésére, melyhez a Magyarországon futó négy különböző, finomabb térbeli felbontású regionális éghajlati modell szolgáltat megfelelő információkat. A modell-fejlesztésekhez több intézmény hatékony együttműködése szükséges (pl. OMSZ, FÖMI).

Célok

- Az alkalmazkodóképesség - azaz a valószínűsíthető változásokra való felkészülés, megelőzés és kárenyhítés - erősítése, a természeti, társadalmi, gazdasági összefüggések valamennyi metszetében.

- Az alkalmazkodóképesség javítása és a kibocsátás-csökkentés terén megvalósítandó intézkedések közötti összhang megteremtése.

- A hatásvizsgálatok finomítása, módszertani fejlesztések megvalósítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A térségünkre vonatkozó éghajlati és azzal összefüggő környezeti jövőképek pontosítása a globálisan összehangolt, nagy pontosságú mérőrendszerek és a regionális éghajlatmodellek fejlesztésével.

- Ágazati éghajlatváltozási programok kidolgozása, illetve az átfogó ágazati fejlesztési programokban a vonatkozó követelmények és feladatok megjelenítése az érintett gazdasági ágazatok alkalmazkodási adottságainak függvényében (Kapcsolódások: vízgazdálkodás: 7. TAP, mező- és erdőgazdaság: 6. TAP, természetvédelem: 5. TAP, egészségügy: 3. TAP, energiagazdálkodás, közlekedés: 2. TAP).

- A szélsőséges meteorológiai, hidrometeorológiai jelenségekre való felkészülés biztosítása, összehangolt cselekvési tervek kidolgozása.

Önkormányzatok:

- Az éghajlatváltozásra való felkészüléshez térségi és helyi programok kidolgozása, megvalósítása (pl. klímabarát települések).

- A szükséges intézkedések beépítése a fejlesztési és környezetvédelmi tervekbe, programokba, a térségi és helyi szabályozásba.

Lakosság:

- A klímatudatos életmód és fogyasztói magatartás kialakítása a mindennapi életben (Kapcsolódás: 1. TAP).

- A környezeti nevelés, oktatás adta lehetőségek kihasználása a változásra való felkészülésben (Kapcsolódás: 1. TAP); a kedvezőtlen élettani, lakókörnyezeti hatások csökkentésének elősegítése.

Mutatók

- A kidolgozott ágazati éghajlatváltozási programok száma.

- Az éghajlatváltozásra való felkészülést segítő térségi, helyi programok száma.

5.2.3. Ozonkárosító anyagok kibocsátásának csökkentése

A földi élet számára védelmet jelentő ózonréteg elvékonyodása következtében a Napból érkező káros ultraibolya (UV) sugárzás az emberek, az állatok és a növények egészségét veszélyezteti. Vizsgálatok szerint az elsődlegesen fehérbőrű népességű európai régióban a melanoma kialakulása jelenti a legnagyobb veszélyt. Az élőlényeket érő kockázatok mellett a tárgyi környezet sérülékenysége is meghatározóvá vált.

A magaslégtörő ózonréteg védelme érdekében nemzetközi összefogással zajlik az ozonkárosító anyagok gyártásának és felhasználásának visszaszorítása. A Bécsi Egyezmény (1985) és a Montreali Jegyzőkönyv (1987), valamint ennek módosításai írják elő a tennivalókat. Következetes végrehajtásuktól remélhetjük, hogy az évszázad közepe táján visszaáll az 1970-es évek magaslégtörő ózonszintje, s ezzel együtt lecsökken a káros UV sugárzás is. Addig azonban mindent meg kell tenni az ártalmak kivédése érdekében.

Bár minden jel arra mutat, hogy megindult az ózonréteg regenerációja, az Egészségügyi Világszervezet (WHO) előrejelzései szerint továbbra is az UV sugárzás miatt bekövetkezett betegségek folyamatos növekedésére kell számítani. Ebből adódóan az EU a korábbiaknál szigorúbb intézkedéseket vezetett be, melynek megvalósításával hazánkban is 2010-től egészen minimális szintre esik vissza az ozonkárosító anyagok felhasználása.

A kockázatok megismeréséhez szükséges az UV sugárzás mérése, melyből a kockázat nagysága becsülhető. Az Országos Meteorológiai Szolgálat mérései szerint 2008 nyarán kiemelkedően magas volt a maximális UV sugárzású napok száma, valamint az UV sugárzás éves összdózisa is emelkedett az elmúlt tíz év során. Ebből adódóan elsődleges fontosságú a lakosság részletes és pontos tájékoztatása a várható UV dózis mértékéről. Magyarországon ma már a nyomtatott és az elektronikus sajtó is rendszeresen közli az ezzel kapcsolatos információkat, a tájékoztatás köre évről évre bővül.

Az ózonkárosító anyagok kiváltása egyben jelentős mennyiségű üvegházhatású gáz levegőbe kerülését is megelőzi.

Célok

- A megnövekedett UV-B sugárzással szembeni alkalmazkodóképesség, védekezés erősítése, a kedvezőtlen ökológiai és egészségügyi hatások elleni védekezés, valamint a megelőzéssel kapcsolatos tevékenység javítása.

- Az ózonkárosító anyagok felhasználásának teljes visszaszorítása, a termékekben, berendezésekben lévő ózonkárosító anyagok légkörbe jutásának megakadályozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az UV-B sugárzást mérő hálózat működtetése.

- A nyári időszakban a lakosság rendszeres, naprakész tájékoztatása, a megfelelő magatartásformákra ösztönzése.

- Munkavédelmi intézkedések keretében védőeszközök használatának előírása.

- Az ózonkárosító anyagok felhasználásának, visszanyerésének, ártalmatlanításának fokozott ellenőrzése.

- Az ózonkárosító anyagok illegális kereskedelme elleni küzdelem a szállítmányok fokozott ellenőrzésével.

- Rendszeres, naprakész tájékoztatás az UV dózis mértékéről.

Önkormányzatok:

- Települési klímaprogramok részeként UV riadó tervek készítése.

Lakosság:

- A tudatos fogyasztói magatartás kialakítása a mindennapi életben (1. TAP).

- A környezeti nevelés, oktatás, tájékoztatás adta lehetőségek kihasználása a káros UV sugárzás elleni védekezésben.

Mutatók

- Klórozott-fluorozott szénhidrogének kibocsátása.

- Az UV sugárzás miatt bekövetkezett betegségek száma.

- A maximális UV sugárzású napok száma, az UV sugárzás éves összdózisa.

- Az ózonkárosító anyagok felhasználásának alakulása.

5.3. Környezet és egészség

Az egészség az életminőség semmi mással nem helyettesíthető eleme, melynek megtartása vagy helyreállítása megkülönböztetett figyelmet kell, hogy kapjon mind az egyén, mind a társadalom értékrendjében és cselekvésében. A magyar lakosság egészségi állapota kedvezőtlen képet mutat. A születéskor várható átlagos élettartam hat évvel az EU átlaga alatt van. A két vezető halálok, a légzőszervi daganatos betegségek tekintetében hazánk Európában első helyen áll, a keringési rendszer betegségei esetében is a legrosszabb eredménnyel rendelkező országok között szerepel. A halandósági kockázati tényezők között kiemelt fontosságúak - az életmód és a táplálkozás mellett - a környezeti ártalmak, a települési és lakókörnyezet egészségkárosító hatásai. A környezeti tényezők és az emberi egészség közötti ok-okozati összefüggés elemzése alapján feltételezhető, hogy a halálesetek mintegy 15%-ának az oka a szennyezett, rossz minőségű környezet. Az OECD 2008-ban Magyarországról készített környezetpolitikai teljesítményértékelésében felhívja a figyelmet arra, hogy a környezet-egészségügyben jelentkező problémákat tovább súlyosbíthatja mind a szegénység, mind a jövedelem egyenlőtlenségek növekedése. A jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani a levegőszennyezéssel és az ivóvíz minőségével összefüggő egészségi problémák megelőzésére, illetve mérséklésére.

Az akcióprogram célrendszere, prioritásai szervesen illeszkednek a hazai és a nemzetközi egészségpolitika átfogó törekvéseihez, melyeket a következő stratégiai dokumentumok, átfogó programok fogalmaznak meg: az Egészség Évtizede Népegészségügyi Program környezet-egészségügyi alprogramja, EU Európai Környezet és Egészség Stratégiája, EU Népegészségügyi Programja, a Helsinkiben aláírt egyezményhez kapcsolódó Víz és Egészség Jegyzőkönyv, az európai környezetvédelmi és egészségügyi miniszterek 4. budapesti konferenciájának nyilatkozata és az európai gyermek-központú környezet egészségügyi cselekvési terv (CEHAPE).

A lakosság egészségi állapotának javítása a problémákat kiváltó okok hatásfolyamatának feltárásával és az alapvető okok megszüntetésére irányuló intézkedésekkel érhető el.

Fő célkitűzések

- A lakosság egészségét károsító folyamatok fékezése és visszafordításának elősegítése.

- Az egészséges környezet kialakítása révén a környezeti eredetű betegségteher mérséklése (ennek megalapozása egészség-hatás vizsgálati, kockázat-felmérési és elemzési eszközökkel).

- A környezeti kockázatokból eredő, a lakosság egészségi állapotában megnyilvánuló egyenlőtlenségek mérséklése és a sérülékeny csoportok fokozott védelme.

- A környezet-egészségügy felkészültségének javítása annak érdekében, hogy megfelelően tudja kezelni a globális környezeti változásokból eredő problémákat.

5.3.1. Beltéri levegőminőség

Az egészség alakulásában a kültéri és a beltéri levegőminőség egyaránt nagy szerepet játszik. A települési környezetben kialakuló légszennyezettség csökkentése a lakosság megítélése alapján is sürgető feladat; a beltéri levegőminőség egészségre gyakorolt hatásának jelentősége azonban még nem kellően ismert. Amellett, hogy a környezeti levegő minősége alapvetően befolyásolja a belső terek levegőjének minőségét, számos olyan szennyezőanyag lehet jelen benne, amely a belső terekben termelődik (pl. égéstermékek) vagy ott szabadul fel (pl. illékony szerves szennyezők). Tekintettel arra, hogy az ember életének legnagyobb részét zárt terekben tölti, az ott előforduló szennyezőanyagok egészségkárosító hatásának megismerése és feltárása alapvető fontosságú a szennyezőforrások kiküszöbölése és az egészségkárosító hatások megelőzése szempontjából. A gyermekek védelmének biztosítása ezekkel az egészségkárosító hatásokkal szemben kiemelt fontosságú feladat.

Cél

- A gyermekek napi tartózkodása szempontjából meghatározó zárt terek (lakás, óvoda, iskola) belsőtéri levegőminősége és a gyermekek egészségi állapota közötti összefüggések vizsgálata révén az egészségre ártalmas kockázati tényezők azonosítása, és az egészségkárosító hatások kiküszöbölése, megelőzése.

- Az irodai környezetre speciálisan jellemző belsőtéri légszennyező anyagok felmérése és egészségkárosító hatásai elleni védekezés.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A lakókörnyezet és a gyermekek egészsége közötti összefüggések értékelése (a krónikus légzőszervi és allergiás tünetek gyakorisága, a lakósűrűség, a nedves, penészes, dohos lakás, a dohányfüst, a fűtési mód és más belsőtéri jellemzők, valamint az egyes térségek adottságai közötti összefüggések elemzése).

- Az óvodai, iskolai belsőtéri levegőminőség és a gyermekek egészsége közötti összefüggések értékelése az alprogramba bevont intézményekben végzett helyszíni mérések és megfigyelések, valamint kérdőíves felmérés adatai alapján, a lakókörnyezeti hatások figyelembevételével.

- Az irodatechnikai eszközök működése során keletkező, valamint a lakások és irodák bútortárából, burkolóanyagaiból felszabaduló belsőtéri légszennyező anyagok egészségkárosító hatásainak felmérése.

- A fenti vizsgálatok és értékelések lezárása, javaslatként többek között a belsőtéri levegőminőségi határértékekre (különös tekintettel az oktatási intézményekre) és a belsőtéri szennyezőforrások egészségkárosító hatásának megelőzését szolgáló intézkedésekre (széles körű tájékoztatásra, szükség esetén a szabályozási környezet módosítására, támogatásra és ellenőrzésre).

Oktatási intézmények, lakosság:

- A belsőtéri levegőminőség javítását szolgáló intézkedések végrehajtása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A beltéri levegőminőséget befolyásoló tényezők (különös tekintettel az irodatechnikai berendezésekre és a lakások, irodák, iskolai intézmények bútortárából és burkoló anyagaiból felszabaduló légszennyező anyagokra) károsító hatásainak csökkentése, helyettesítő alternatívákra való áttérés.

Mutatók

- A lakásukban dohányfüst expozíciónak kitett gyermekek aránya.

- Nedves, penészes lakásban lakó gyermekek aránya.

- Krónikus légzőszervi tünetekkel küszködő gyermekek aránya.

5.3.2. Biológiai allergének

Hazánkban közel 2,5 millió ember szenved allergiás megbetegedésben. A legtöbb tünetet kiváltó hazai allergének közül első helyen a rendkívül erősen allergizáló pollent termelő parlagfű áll. A légköri pollenkoncentráció 2000-2007 között általános csökkenő tendenciát mutatott, bár ez idő alatt is jelentős volt az „igen magas” (100 pollenszem/m³) pollenkoncentrációjú napok száma. 2008-ban azonban szinte valamennyi állomáson az előző évinél jóval magasabb parlagfű pollenkoncentrációt mértek.

Az éghajlatváltozás hatásaként további kihívásokkal kell számolni, változik az allergén növények térbeli és időbeli elterjedése. Az 1980-as és 1990-es években a hazai időjárás fokozatos felmelegedése, a gyakori enyhe telek hatására egyre több melegkedvelő növényfaj jelent meg és terjedt el az ország területén. Ezek a jövevényfajok szubmediterrán, mediterrán, szubtrópusi és trópusi területekről származnak. Amennyiben Magyarország éghajlata is fokozatosan tovább fog melegedni, várható, hogy a mediterrán allergén növények megjelennek a Kárpát-medencében is. Ezért szükséges a jövőben az új allergén növényfajok monitorozása is.

Az elmúlt évek jogszabályi változásai, a következetes ellenőrzés és a hatósági szankcionálás eredményeként érezhetően csökkent a parlagfűvel fertőzött területek nagysága. A levegő allergén virágportartalma azonban nem mutat lineáris csökkenést a parlagfű területcsökkenésével, mivel a növény pollenképzése igen intenzív. A parlagfű-mentes környezet fenntartása folyamatosan igényli a hatóság következetes, intenzív közreműködését. A pollenkoncentráció előrejelzése pedig elősegíti az információhoz jutást a gyógyítás és megelőzés javítása érdekében.

Célok

- Hosszú távú célkitűzés, hogy az év minden napján, minden egyes településen 30 pollenszem/m³ érték alatt maradjon a parlagfű koncentrációja, és csökkenjen a biológiai allergének okozta egészségi kockázat.

- A biológiai allergének terjedésének kutatása, monitorozása, előrejelzése.

- A parlagfű elleni hatékony védelem szervezeti kereteinek fenntartása, fejlesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az ÁNTSZ Aerobiológiai Hálózat fenntartása, a meglévő automata pollenfelismerő rendszer szoftverfejlesztése, különös tekintettel az új pollenszemek azonosítására. A pollen előrejelzések fejlesztése, közzététele. (A források függvényében.)

- A különböző (már betelepült, illetve betelepülő) allergizáló fajok elterjedésének részletes felmérése, kutatása, a fertőzési góccok feltárása és ennek alapján a védekezés térbeli súlypontjainak megállapítása. Az új allergén, illetve korábban nem monitorozott növényfajok palinológiai és aerobiológiai vizsgálata. (A források függvényében.)

- Az időjárási tényezők és a pollenszórás közötti összefüggések tudományos vizsgálata.

- A parlagfű és egyéb igen erősen allergén növények allergénitásának vizsgálata, illetve a lakosság általános szenzitizáltságának (érzékenysége) felmérése.

- Az állami tulajdonban lévő területek (pl. vízügyi, katonai területek, nyomvonalas létesítmények) gyommentesítése.

- A parlagfű elleni közérdekű védekezést elősegítő hatósági rendszer hatékony működésének biztosítása. A helyszíni ellenőrzések folytatása, parlagfű és az ellene való védekezési kötelezettség elmulasztásának felderítése, a kapcsolódó hatósági intézkedések foganatosítása. (A források függvényében.)

- A műholdfelvételeken alapuló parlagfű veszélyeztetettségi térkép elkészítése, frissítése. A Földmérési és Távérzékelési Intézet, valamint az eljáró hatóságok közötti elektronikus adatcserét biztosító „parlagfű-szerver” üzemeltetése. (A források függvényében.)

- Gyommentesítéssel kapcsolatos közmunkaprogramok támogatása.

Önkormányzatok:

- Az önkormányzati területeken a parlagfű-mentesítéssel kapcsolatos feladatok végrehajtása.

- A parlagfűvel borított területek felderítése, hatósági intézkedés a parlagfű elleni védekezés elmulasztása esetén.

Ingatlan tulajdonosa, termőföld használója:

- A parlagfű elleni védekezés elvégzése és a parlagfűmentes állapot fenntartása.

- A környezetbarát gyepgazdálkodási technikák alkalmazása, a szántóföldi művelés alatt nem álló területek növényzeti záródásának segítése.

Mutatók

- A parlagfű és új, invazív növények éves össz-pollen koncentrációja, a 30 pollenszem/m³ koncentrációjú napok száma.

- A szénanátha és asztma megbetegedések előfordulási gyakoriságának alakulása.

5.3.3. A vízminőség és egészség

A közműves vízellátásból származó ivóvíz nem megfelelő minőségének egészségügyi következményei az elmúlt évek során végzett kutatások eredményeiből ismertek. Erre figyelemmel az ivóvízben található egészségre ártalmas anyagok további csökkentése a Program egyik fontos feladata. A természetes és mesterséges fürdővizek egészségügyi kockázatainak feltárása és megismertetése nemcsak egészségügyi szempontból, hanem a hazai fürdővizek növekvő turisztikai vonzerejére tekintettel is szükséges.

5.3.3.1. Ivóvíz

Magyarország településeinek közműves vízellátása mennyiségi szempontból alapvetően rendezettnek tekinthető. Az ország minden települése rendelkezik közüzemi vízművel, az ivóvízbekötéssel rendelkező lakások aránya pedig országos átlagban meghaladja a 94%-ot. További fejlesztésre elsősorban vízbiztonsági-vízminőségi téren van szükség és lehetőség.

A hazai lakosság ivóvízellátása döntően felszín alatti vízkészletekből történik. A szükséges víz kitermelését biztosító üzemelő vízbázisok, valamint a stratégiai tartalékot jelentő távlati vízbázisok védelmét, a készletek megőrzését az Ivóvízbázis-védelmi Program szolgálja (7. TAP-ban).

A szolgáltatott ivóvíz minőségének javítását, a kiemelt vízszennyezők koncentrációjának csökkentését (arzén, bór, nitrit, fluorid, ammónium) az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása biztosítja (4. TAP-ban). Az arzén emberi egészségre gyakorolt hatásáról készült elemzés szerint, az arzénnel szennyezett ivóvizet tartósan fogyasztó lakosság körében a daganatos többlet-halálozás évi 300 főre becsülhető. A további kiemelt vízszennyezők főleg az érzékenyebb lakosság-csoportok számára jelentenek egészségügyi kockázatot.

A vízáadó forrás környezeti hátterének biztonságától eltekintve megoldatlan a teljes vízbeszerzés- és elosztás során fellépő kockázatok kezelése. A vízellátó rendszerek műszaki karbantartásának elmaradása a szolgáltatott ivóvíz mikrobiológiai és/vagy kémiai szennyeződését, ezzel a fogyasztói kockázatok növekedését és - szerencsére ritkán - megbetegedését okozhatja. Az elosztóhálózatok rendszeres karbantartásának, felújításának elmaradása a szolgáltatás biztonságát is veszélyeztetheti, pl. a szolgáltatás rövidebb vagy hosszabb időtartamú kimaradása (lásd 4. TAP).

Célok

- Az ivóvíz-szennyezők miatt fennálló egészségi kockázatok jelentős csökkentése.
- Az ivóvíztermelés- és elosztás biztonsági hiányosságainak megszüntetése.
- A lakosság számára az egészséges ivóvízhez való hozzáférés egyenlő esélyű biztosítása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az ivóvízellátó rendszerek vízminőségi és vízbiztonsági adatbázisának, információs és tájékoztatói rendszerének létrehozása, és az információk elérhetőségének biztosítása mind a közegészségügyi-vízbiztonsági felügyelet szintjei, mind a nyilvánosság számára.

- A közüzemi ivóvíztermelés és vezetékes szolgáltatás vízbiztonsági rendszere szabályzatának és felügyeleti rendszerének kidolgozása.

- Az egészséges ivóvízhez jutás egyenlő esélyének hiányával érintett lakosság-csoportok azonosítása és az ehhez vezető okok felmérése, az esélyek helyreállítását elősegítő megfelelő szociális és műszaki rendszer kidolgozása.

A célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: ivóvízellátás, ivóvízminőség javítása (4. TAP), vízbázisvédelem (7. TAP).

Mutatók

- Az egyes szennyezőanyagok esetében a jogszabályban rögzített határértékek túllépésének száma.

- Az ivóvíz okozta megbetegedések száma.

5.3.3.2. Természetes és medencés fürdők

A természetes vizek az ország számos területén lehetnének a nyári felüdülés helyszínei, de környezetszennyezés miatt a víz minősége sok esetben nem alkalmas a fürdőzésre. Bár az engedélyezett és nyilvántartott fürdővizek túlnyomó többségében a víz minősége erre megfelelő, azonban számos további folyóban, folyószakaszon az ÁNTSZ vízminőségi okok miatt eleve nem engedélyezi a fürdést. Ide sorolható pl. a Duna egész hazai szakasza (néhány mellékágtól eltekintve) és a Tisza egyes szakaszai is. Ennek ellenére igen sokan használják a nem engedélyezett víztereket is fürdésre, aminek Magyarország vonatkozásában az egészségügyi hatásai nem ismertek. A hazai természetes rekreációs vizek által okozott humán megbetegedések felügyeleti (surveillance) rendszerének fejlesztése szükséges.

A leglátványosabb fejlődés a hazai turizmus területén a medencés fürdők számának és szolgáltatási színvonalának növekedéséhez köthető. A mintegy 900 egységben üzemelő több mint 2500 medence túlnyomó többsége el van látva az előírt víztisztító-forgató berendezéssel, vagy gyógymedenceként üzemel. A rendszeres vízminőség-ellenőrzés által feltárt, kifogásolt eredmények azonban arra utalnak, hogy a fürdőzés nem csak felüdülés, de gyakran egészségkockázat forrása is lehet.

Cél

- A fürdővízzel kapcsolatos egészségügyi kockázatok csökkentése mind a felszíni vizek, mind a közhasználatú medencés fürdők esetében.

- A használt fürdővizek esetleges magas sótartalmából eredő környezetkárosító hatásának csökkentése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Azon felszíni vizek környezetvédelmi helyzetének felmérése, amelyekhez lakossági fürdővíz-igények fűződnek, de fürdővízként történő elismerésük vízminőségi okok miatt jelenleg nem lehetséges. A vízminőség-javítás prioritási rendszerének kidolgozása, akcióterv készítése és időarányosan az intézkedések végrehajtása.

- A köz- és magánhasználatú élménymedencék engedélyezése és üzemeltetésének felügyelete során az egészségre veszélyes tényezők kiszűrése.

- A természetes és a medencés fürdők vízminőségi és -biztonsági adatbázisának, információs és tájékoztatási rendszerének létrehozása, és az információk elérhetőségének biztosítása mind a közegészségügyi-vízbiztonsági felügyelet szintjei, mind a nyilvánosság számára.

Fürdő beruházók és üzemeltetők:

- A medencés fürdők és műszaki létesítményeik tervezése és üzemeltetése során a kor műszaki-higiénés színvonalának megfelelő szabályok alkalmazása.

- A befogadóba történő bevezetés előtt a használtvíz megfelelő vízminőségi küszöbértékének elérése vízkezeléssel, hígítással.

Mutatók

- Vízminőségi paraméterek.

- Az egyes szennyezőanyagok esetében a jogszabályban rögzített határértékek túllépésének száma.

5.3.4. Élelmiszerbiztonság

A lakosság jólétének, életminőségének javítása hosszú távon csak úgy biztosítható, ha megfelelő figyelmet fordítunk a minőségi, megfelelő tisztaságú élelmiszerekre, az élelmiszerbiztonságra.

Napjainkban hatékony eszközök és intézményrendszer áll rendelkezésre annak érdekében, hogy magas szintű hatósági élelmiszer ellenőrzés valósuljon meg Magyarországon. Az egymásra épülő, szoros kapcsolatban lévő folyamatok egységes, korszerű rendszerben történő ellenőrzésének jogszabályi keretét az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló törvény teremtette meg.

Annak érdekében, hogy az élelmiszerek okozta megbetegedések, fertőzések, a környezetből származó szennyeződések (pl.: dioxinok, PCB-k, nehézfémek), és az ember által az élelmiszerláncban alkalmazott anyagok (pl.: állatgyógyászati készítmények, növényvédőszeresek, termésművelő anyagok) maradékai minél kisebb veszélyt jelentsenek a fogyasztókra, a hatósági tevékenység mellett különböző, a Magyar Élelmiszer-biztonsági Hivatal által szerkesztett kiadványok állnak a fogyasztók rendelkezésére.

Az élelmiszerekben előforduló idegen kémiai maradékanyagok és természetes tartalomként jelenlévő mérgező hatású anyagok kimutatását és meghatározását hazánkban a MgSzH Élelmiszer- és Takarmánybiztonsági Igazgatósága monitoring rendszer keretén belül végzi.

Környezet-egészségügyi szempontból kiemelhető a dioxinszerű vegyületek jelenléte az élelmiszerláncban. Az élelmiszerbiztonsági problémát jelentő szennyezőanyag kimutatása érdekében az élelmiszer alapanyagok és késztermékek (hús, hal, tej, tojás) monitoring rendszerben történő ellenőrzése elengedhetetlen. 2007-ben sem a hazai (évente 37 minta), sem az európai (évente 2000 minta) dioxin monitoring rendszer nem jelzett ilyen jellegű szennyeződést.

A magyar mezőgazdasági termelésben évente közel 26 ezer tonna növényvédőszer kerül felhasználásra. A felügyeleti hatóság feladata és felelőssége a termelési gyakorlat és a forgalomba kerülő növényvédőszeresek felhasználása mellett a termékek szermaradék tartalmának ellenőrzése, biztosítva a fogyasztók egészségének védelmét és elősegítve a magyar termékek értékesítését az Unió piacain is.

A fizikai eredetű szennyezőanyagok közül elsősorban a talajból, csapadékból származó radioaktív anyagok érdemelnek figyelmet. A szennyezett élelmiszerek gyakrabban okoznak mérgezést, járványokat, mint a fertőzött ivóvíz, talaj, vagy levegő. Ezek mellett az élelmiszerlánc minden elemében (mezőgazdaság, feldolgozóipar, kereskedelem, vendéglátás, háztartás) képződnek környezetterhelő melléktermékek, hulladékok.

Az élelmiszeripari vállalkozásoknak tevékenységük folytatásához számos elvárásnak kell megfelelniük. Ilyenek a különböző belsőellenőrzési, minőségbiztosítási rendszerek, valamint a 2006. január 1-től bevezetett HACCP rendszer. A rendszer lényege, hogy az élelmiszeripari vállalkozó meghatározza, hogy tevékenységének mely lépései kritikusak az élelmiszerbiztonság szempontjából és ezeknél a lépéseknél hatékony szabályozó- és felügyelő módszereket alkalmaz. Emellett a környezetközpontú irányítási rendszer (KIR - MSZ EN ISO 14001:2005, száma 2007-ben 336 volt) a dolgozók és a lakosság egészségének megőrzése érdekében az élelmiszerlánc szereplőinek tevékenysége során is elősegíti a természeti erőforrások megőrzését, a szennyezések és kockázatok csökkentését.

A csomagolóanyagok fontos szerepet játszanak mind az élelmiszerbiztonságban, mind a környezetvédelemben. A Központi Élelmiszer-tudományi Kutatóintézet az elmúlt időszakban biológiailag lebomló csomagolóanyagokat fejlesztett ki, amelyekkel a különböző, nagy mennyiségben keletkező, egyszer használatos műanyag-csomagolások részben kiválthatók. Ezek az anyagok az emberi szervezetre veszélytelenek, élelmiszerbiztonság szempontjából nem jelentenek kockázatot.

Célok

- Megfelelő minőségű és tisztaságú élelmiszerek előállításának, az élelmiszerek szermaradvány tartalmának csökkentése a fogyasztók egészségének védelme érdekében.

- A különböző minőségirányítási rendszerek, ISO szabványok alkalmazásának növelése az élelmiszeripari vállalkozásoknál.

- Hatékony szaktanácsadási rendszereken keresztül nyújtott használható tudományos, gyakorlati ismeretekkel a civil szervezetek, a kereskedelemben érdekelték - gyártók, termelők, importőrök - szerepének és felelősségének növelése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az elavult nemzeti szabályozások korszerűsítése a mai technikai feltételeknek megfelelően.
- Az élelmiszerbiztonsági intézményrendszer működtetése, fejlesztése (ellenőrzés, monitoring).
- Központi intézkedések a mindinkább igényes és tudatos fogyasztói kör létrejöttének elősegítésére.
- Higiéniai útmutatók készítése, kiadása, aktualizálása annak érdekében, hogy az élelmiszervállalkozások biztonságos termékeket állítsanak elő és hozzanak forgalomba.
- A növényvédelem, a rovar- és rágcsálóirtás során felhasznált szerek, állatgyógyászatban alkalmazott gyógyszerek folyamatos vizsgálata, mivel azok bomlási, átalakulási termékei szennyezőként jelenhetnek az élelmiszerekben, vagy azok felületén.
- Nemzetközi együttműködésben való részvétel a biztonságos élelmiszerek előállításának érdekében.
- Adatgyűjtés az Európai Közösségre kiterjedően az élelmiszerek lehető legszélesebb körében a dioxinok, furánok és dioxinszerű PCB-k előfordulásáról ezen anyagok élelmiszerekben lévő háttérszintjeinek időbeli alakulásának megismerése érdekében.
- Az élelmiszeripari vállalatok energiahatékonysági, levegő-, illetve talajszennyeződést megelőző intézkedéseinek ösztönzése.
- Élelmiszer életpálya követése logisztikai térinformatikával.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az élelmiszergyártás, -feldolgozás környezettudatos tervezése és megvalósítása.
- Az élelmiszeripari vállalatoknál energiahatékonysági, levegő-, víz-, illetve talajszennyeződést megelőző intézkedések megvalósítása.
- A közétkeztetés során az élelmiszerbiztonsági előírások betartása, a bioélelmiszerek lehetséges szerinti bevonása.

Lakosság:

- Környezettudatos fogyasztói magatartás az élelmiszervásárlás során.
- Civil szervezetek, média:**
- A környezettudatos vásárlói magatartás elősegítése, az ehhez szükséges tájékoztatásban való közreműködés.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: környezettudatos termelés és fenntartható fogyasztás (5.1.2); ivóvíz minőségének javítása (4. TAP).

Mutatók

- Elvégzett ellenőrzések száma, eredménye.

5.3.5. Klíma és egészség

Az éghajlatváltozás jelenleg is világszerte hozzájárul a globális betegségteherhez és az idő előtti halálozáshoz. A hőhullámok gyakorisága és intenzitása is nagy terhet ró Európa lakosságára. A legnagyobb kockázatnak kitett csoportok a krónikus betegségekben szenvedők, illetve a 65 éven felüliek csoportja. A hazánkban végzett klíma-egészségügyi vizsgálatok alapján megállapították, hogy a Kárpát-medencében jelenleg a hőmérséklet hatása, az extrém meteorológiai események jelentenek jelentős egészségi kockázatot. Az éghajlatváltozással összefüggésben potenciálisan növekszik az UV sugárzásnak való kitettség mértéke. A hazai mérések is igazolják azt a nemzetközi tapasztalatot, hogy a hőhullámok alatt jelentősen növekedhet a légszennyezettség, elsősorban az ozon koncentráció emelkedésére lehet számítani.

Várhatóan új, invazív, allergén növényfajok jelennek meg, megnyúlik az allergén gombaspóra szórás ideje és változik az allergiás betegek érzékenysége. A különböző betegségek és az ivóvízzel, illetve a nem megfelelően kezelt - elsősorban rosszul hűtött - élelmiszerekkel terjedő bakteriális, vírusos és protozoon fertőzések gyakorisága is növekedhet. Szintén várható az egyéb bakteriális, vírusos és protozoon eredetű megbetegedések számának növekedése.

Célok

- A klímaváltozásból fakadó valamennyi - már ma és a jövőben - hazánkban fellépő emberi megbetegedés számba vétele, jellemzőik feltárása, valamint az érintettek teljes körének elérése a megelőző intézkedésekkel.

- A védekezésben a megelőzés (megelőző felkészülés) szerepének fokozatos növelése, majd előtérbe helyezése a beavatkozás (mentés, betegellátás, rehabilitáció) súlyához képest (azok szolgáltatási minőségének egyidejű megőrzésével, szükség szerinti javításával).

- Klíma-egészségügyi hálózat (tovább)fejlesztése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az emelkedő hőmérséklettel, a szélsőséges és változékonyabb időjárás-helyzetekkel összefüggő érzékenységi indikátorok kidolgozása. Hősokk, hőséguta, idő előtti halálozás, illetve lehülés, fagyhalál, frontérzékenységből eredő problémák, terjedő vektorok (kullancs stb.) által közvetített megbetegedések, nagyobb valószínűséggel kialakuló fertőzések, járványok, pollen és gombaspóra felszaporodása miatti növekvő allergia-morbiditás, fokozódó élelmiszerbiztonsági (szavatossággal, élelmiszer fertőzéssel, mérgezéssel kapcsolatos) problémák, ivóvízben megnövekvő fertőzésveszély, illetve további, ma még számításba nem vehető vagy ismeretlen, hőségtől függő megbetegedés és egészségromlás, valamint az egyéb rendkívüli időjárási események (árvíz, belvíz, sárlavina), járványokat előidéző események számbavétele, elemzése, megelőzési módok kidolgozása.

- A megnövekedett UV-B sugárzással összefüggő bőr- és szembetegségek, a felszín közeli fotokémiai szmog-kialakulásból bekövetkező légúti megbetegedések és egyéb, ezen okból keletkező további lehetséges egészségkárosodások felmérése.

- A felmelegedés, illetve az ózonréteg-csökkenés kölcsönhatásában a légszennyezők által a szem és bőrön okozott irritációk, az immunrendszer gyengülésének fokozódása és egyéb, ez okból bekövetkező, ma még figyelembe nem vett megbetegedések számbavétele, elemzése, előrejelzése, javaslatok és megelőző intézkedések kidolgozása.

- Az egyéni fogékonysággal sújtott személyek (pl. a 65 év feletti, illetve 14 év alatti korúak, a légzőszervi, krónikus szív-érrendszeri betegségben szenvedők, a túlsúlyosak, a különböző jellegű fogyatékosok, a hajléktalanok, valamint az önellátásban korlátozottak és/vagy szegénységben élők, valamint a melanoma vonatkozásában a sok aszimmetrikus, sötét anyajeggyel rendelkező egyének) csoportjainak azonosítása.

- A fogékonyságot elősegítő tevékenységek (pl. a rendszeres kültéri munka vagy zárt, nem kondicionált térben hosszan töltött munkavégzés és tartózkodás, illetve a külső szabadidős elfoglaltságok) felmérése.

- Egyes, fogékonyságot fokozó helyszíneken (pl. felszíni közlekedési eszközök és utasvárók, sportlétesítmények, városi hőszigetek) való tartózkodás jellemzőinek feltárása, a kialakulást megelőző vagy a fogékonyság mértékét csökkentő javaslatok, intézkedések kimunkálása.

- Nagy pontosságú időjárás-, elsősorban hőmérséklet-hőérzet monitoring és előrejelző, figyelmeztető-riasztó, visszajelző/visszacsatolási alrendszer kifejlesztése.

- Klíma-egészségügyi adat-, információ- és tudásbázis megtervezése, beleértve az alrendszerek és az azokban közreműködő szervezetek feladatkörét, együttműködésük szabályait.

- A nagyobb létszámú csoportokat ellátó (szociális, oktató stb.) intézmények kötelezése „intézkedési terv” összeállítására, ahhoz központi szempontrendszer kidolgozása.

- A lakosság számára tájékoztató anyagok készítése, valamint javaslatok kidolgozása az oktatás és ismeretterjesztés részére.

- Veszélyhelyzetek (hőhullám, nem közismert vektor terjedése) esetére személyes magatartási szabályok összeállítása és az érintettek számára történő eljuttatása.

Mutatók

- A hőhullámokkal kapcsolatos többlethalálozás, többlet megbetegedés adatai.

- A hideg hatásával összefüggő többlethalálozás, többlet megbetegedés adatai.
- A vektorok által terjesztett megbetegedések adatai.
- Az allergén növényekkel kapcsolatos megbetegedések száma.
- Az ivóvíz és élelmiszerek által terjesztett fertőzések száma.
- A bőr rosszindulatú daganatai miatti megbetegedések száma.
- Rendkívüli események és ehhez kapcsolódó megbetegedések száma.

5.3.6. Környezet-egészségügyi információs rendszer

Az egészségkárosító környezeti expozíciók és ezek egészségi hatásainak csökkentését és megelőzését szolgáló jogi szabályozások és akcióprogramok kidolgozásához és végrehajtásához megbízható információkra van szükség a környezeti és közegészségügyi tényezőkről, valamint az ezek közötti összefüggésekről. A környezet-egészségügyi monitoring és jelentési rendszer kialakításához elengedhetetlenül szükséges egy információs rendszer kifejlesztése. Ennek kapcsán figyelembe kell venni a nemzetközi együttműködésből adódó feladatokat és lehetőségeket is, beleértve többek között az átfogó Európai Környezet-egészségügyi Információs Rendszer kialakítására irányuló folyamatot.

Cél

- A környezet-egészségügyi információs rendszer fejlesztése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Új nemzeti és regionális környezet-egészségügyi indikátorok kialakítása.
- A környezet-egészségügyi adatok gyűjtése, térinformatikai elemzése, megjelenítése.
- Környezet-egészségügyi jelentések készítése.
- A környezet-egészségügyi térinformatikai rendszer és a környezeti térinformatikai rendszer (INSPIRE) összekapcsolása, az adatok kölcsönös hozzáférhetőségének, a rendszerek átjárhatóságának biztosítása.

Mutatók

- Környezet-egészségügyi indikátorok (kifejlesztett/adatokkal feltöltött) száma.
- Az indikátorok alapján elkészített jelentések száma.

5.4. Települési környezetminőség

A település környezeti állapotának jellemzői, a település és a környező táj kapcsolata, a települési infrastruktúra, a szolgáltatások színvonala mind az életminőséget alapvetően meghatározó tényezők. Az „élhető település” az ott élők számára elsősorban környezeti ártalmaktól mentes, esztétikus, komfortos, megfelelő rekreációs feltételekkel rendelkező, biztonságos lakóhelyet jelent. A környezeti infrastruktúra részét képezi az egészséges ivóvíz szolgáltatás, a szennyvízelvezetés és -tisztítás, valamint a rendszeres és szervezett hulladékgyűjtés és kezelés. Fontos, hogy a településen élők igényeinek kielégítése, a településfejlesztés és rendezés, illetve az infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztés a fenntarthatóság szempontjainak figyelembevételével történjen, beleértve többek között az energiatakarékos és egyúttal „klímatudatos” építést és fenntartást, a környezetkímélő közlekedés elterjesztését, a zöldfelület-gazdálkodási szempontok megfelelő érvényesítését.

A világszerte zajló urbanizációs folyamatokhoz hasonlóan Magyarországon is folytatódik a városok növekedése és terjeszkedése (ezzel párhuzamosan egyes kistelepülések elnéptelenedése), emellett egyes területeken éppen a városokból való kiáramlás figyelhető meg. A városokba települő, ott összpontosuló gazdasági tevékenységek, a beruházások, legfőképpen pedig az ezek nyomán létesülő munkahelyek komoly vonzerőt jelentenek. A városok népességének növekedésével párhuzamosan a lakosság ellátási igénye, a környezet igénybevétele és terhelése is nő. E folyamatok a vidék fejlődési lehetőségeire, a tájvédelem és -hasznosítás helyzetére is visszahatnak. Ha nem történnek megfelelő intézkedések a környezeti problémák mérséklésére, a folyamat kedvezőtlen hatást gyakorol mind a helyi társadalomra, mind a gazdaságra (csökken a város vonzereje a családok, a gazdasági élet szereplői, a befektetők számára). Erősödő vagy új típusú kihívásokkal is szembesülni kell, mint pl. egyes területek egyre nagyobb mértékű beépítése, az éghajlatváltozás és annak hatásai, a kulturális és a természeti örökség megőrzése.

A települések harmonikus fejlesztése, a fenntarthatósági szempontok érvényesülésének terület- és településfejlesztési, településrendezési eszközökkel való elősegítése az EU és a különböző nemzetközi szervezetek politikáiban is egyre hangsúlyosabb szerepet kap. Ezt tükrözi az EU Városi Környezet Tematikus Stratégiája, valamint a fenntartható európai városokról szóló Lipcsei Charta (2007) is. Hasonló szándék nyilvánul meg a települések oldaláról is, hiszen számos nemzetközi szervezetet alakítanak azzal a céllal, hogy az önkormányzatok rendelkezésére álló eszközök és módszerek hatékony alkalmazásának jó példáit egymásnak átadják.

Fő célkitűzések - az „élhető települések” jegyében:

- A településfejlesztés tudatosabbá tétele, a fejlesztés és a rendezés során a fenntarthatósági szempontok hatékonyabb érvényesítése.
- Az épített környezet és a zöldfelületi rendszer védelme.
- A települések harmonikusabb tájba illesztése.
- A mobilitási igények mérséklése, illetve a mobilitás feltételeinek oly módon történő biztosítása, hogy az ne okozzon egészségkárosító légszennyezést és zajterhelést.
- A települések zavartalan működését biztosító környezeti infrastruktúra kiépítése.

5.4.1. Településfejlesztés, -rendezés és környezetvédelem

5.4.1.1. Környezeti szempontok érvényesítése a településfejlesztésben és a településrendezésben

Az egészséges környezethez való jog érvényesítésének egyik eszköze az önkormányzatok által végzett településfejlesztési és -rendezési tevékenység. Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló törvény kimondja, hogy a településrendezés során figyelemmel kell lenni az emberhez méltó környezet folyamatos alakítására, értékeinek védelmére. A településfejlesztés az érintettek közös elképzelésein alapulva úgy kell, hogy szolgálja a település jelenlegi és jövőbeli lakóit, hogy összhangban legyen a település természeti, kulturális és művi adottságaival.

A településrendezéssel kapcsolatos döntések hosszú távra határozzák meg - javítják, rontják, vagy rossz döntés esetén akár végérvényesen károsan befolyásolják - a település környezetét. Az önkormányzatok ezen eszközüket igen változó eredménnyel alkalmazzák. Napjainkban a településrendezési tevékenység egyik alapvető problémája, hogy a települések fejlesztési elképzelései sok esetben elnagyoltak, a fejlesztési koncepciók nem jelölnek ki határozott irányokat, a településrendezési eszközök nincsenek stratégiai döntésekkel megalapozva. Számos új beruházás a településen belüli felhagyott (barnamezős) területek hasznosítása helyett a beépítetlen külső (zöldmezős) területek rovására valósul meg. Ennek következtében a településrendezési tevékenység többnyire az adott állapot rögzítésére szorítkozik, vagy a rövidtávon felmerülő területfelhasználás-változási (befektetői) igényeket elégíti ki, és nem a település közép és hosszú távú céljait, érdekeit. Gyakran a helyi lakosságot és közösségeket sem vonják be megfelelően a döntések előkészítésébe. További problémát jelent, hogy az önkormányzati tulajdonú területek (pl. barnamezős területek, rozsdáövezetek) fejlesztésének, megfelelő kialakításának és üzemeltetésének pénzügyi háttere szűkös és bizonytalan.

A jogi szabályozás a településrendezési feladatok tekintetében már kialakult, de a településfejlesztési koncepció részletes tartalmi követelményeinek jogszabályban történő meghatározása hiányzik, holott minden érintett indokoltnak tartaná, hogy differenciált jogszabályi feltételek keretében megalapozott, a területi tervek rendszeréhez illeszkedő, széles körű társadalmi támogatáson alapuló koncepciók készüljenek. A városok esetében egyúttal alapot adnának az Európai Bizottság által támasztott követelményeknek megfelelő integrált városfejlesztési stratégiák elkészítéséhez is. Mindehhez az önkormányzatok településrendezési tevékenységgel kapcsolatos szemléletváltására is szükség van.

A tartalmi követelmények egyértelművé tételével tovább kell erősíteni a településfejlesztési és -rendezési tervezés kapcsolatát (pl. a kidolgozás összehangolása, közös vizsgálati adatbázis létrehozása). A települések koncepcióinak a fenntartható fejlődés mindhárom dimenzióját - társadalom, gazdaság, környezet - egyforma súllyal kell kezelnie. A településrendezési döntések meghozatalakor tudatosan mérlegelni kell, hogy a településrendezési tevékenység miképpen befolyásolja a környezeti állapotot (területekkel és erőforrásokkal való takarékos bánásmód, a talaj-, a víz-, a levegőminőség, a biológiai sokféleség és a táj védelme a műszaki infrastruktúra és közüzemi szolgáltatások kialakítása során, a települések összenövésének korlátozása, átszellőzés biztosítása, a településrészekben belüli és azok közötti egyenlőtlenségek csökkentése).

Célok

- Előrelátó, tudatos településfejlesztés a társadalmi - gazdasági - környezeti szempontok figyelembevételével.

- Takarékos területfelhasználás, barnamezős területek újrahasználatának előtérbe helyezése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A területfejlesztés és -rendezés, valamint a településfejlesztés és -rendezés szakmai és hierarchikus rendszerének jogszabályi harmonizációja (beleértve a régiós és kistérségi szinteket is), valamint az egyes munkarészek elkészítéséhez szükséges tervezői jogosultság jogszabályi pontosítása.

- A településfejlesztési koncepció részletes tartalmi követelményeinek jogszabályban történő meghatározása, külön rögzítve a környezeti, illetve a fenntarthatósági szempontokat és kritériumokat.

- Útmutatók megjelentetése, szakmai anyagok elkészítése, a legjobb gyakorlatok felkutatása, képzések, workshopok, rendezvények szervezése az érintettek (főként települési önkormányzatok) részére.

- Országos adatgyűjtési módszer kidolgozása és monitoring rendszer felállítása a beépítési szándékok nyomon követése érdekében.

- A takarékos területfelhasználás lehetőségeinek vizsgálata és szükség szerinti szabályozása.

- Települési tervezés támogatása (pl. települési környezetvédelmi programok és egyéb települési tervek).

- Barnamezős területek, rozstdaövezetek rehabilitációjának támogatása.

Önkormányzatok:

- A településfejlesztés tervezésekor, a településfejlesztési koncepció készítése során a jogszabályban foglalt tartalmi követelmények érdemben történő teljesítése.

- A települések adottságaira és lehetőségeire alapozott fejlesztési irányokról szóló döntések meghozatalakor a fenntarthatósági szempontok figyelembevétele, összhang teremtése a településfejlesztési elképzelések és településrendezési eszközök között.

- Barnamezős területek felhasználásának tervezése a települési tervekben és a beruházások elősegítése pl. az Integrált Városfejlesztési Stratégia segítségével.

Mutatók

- A beépített terület évenkénti változása.

5.4.1.2. Települési zöldfelület

A települések dinamikus kölcsönhatásban vannak természeti környezetükkel. E kapcsolat egyik legfontosabb települési eleme egy funkcionálisan jól működő, biológiailag aktív zöldfelületi rendszer, amely a települési életminőség javítása szempontjából is fontos tényező. A települések zöldfelületi rendszerének funkciója - területe, szerkezete és minősége függvényében - sokrétű: kedvezően módosítja a helyi klímát, védelmet biztosít egyes kedvezőtlen környezeti hatásokkal szemben, a létesítményeket keretbe foglalja, lehatárolja, illetve összekapcsolja a település különböző rendeltetésű területeit, alkalmas a lakosság rekreációjára, valamint hozzátartozik a település vizuális megjelenéséhez.

A települési környezet minőségét nagymértékben befolyásolja a művi és természeti elemeinek aránya. Magyarország éghajlati viszonyai és földrajzi adottságai alapján a zöldfelületi arány célszerűen 55-60% volna. Teljes körű zöldfelületi adatfelvétel Magyarországon nincs, adatok elsősorban a közhasználatú közparkokról, közkertről, játszóterekről állnak rendelkezésre. Gyakran előfordul, hogy miközben a települések a közvetlen természeti környezetük rovására terjeszkednek, a településen belül egyre több az elhagyott, használaton kívüli telek. Az egységes zöldfelületi rendszer, valamint a zöldgyűrűk megteremtése sok esetben hiányos. A zöldterületek mind távolabb kerülnek a beépített területektől. A „zöldfolyosók” egyre keskenyebbek, sok helyen mozaikossá válnak. Új zöldterületek alig létesülnek, nő a művi felületek aránya.

A zöldfelületek hiánya, esetenként mennyiségi csökkenése elsősorban a városokat fenyegeti. Az 1970-es években az új lakóterületek (lakótelepek) kialakításával egyidőben 21-30 m²/lakos új zöldterület létesítése volt kötelező. Noha ez a követelmény nem teljesült minden esetben, hasonló előírás - egyes térségek kivételével - ma már nincs is. A közelmúltban módosított építési törvény a biológiai aktivitásérték szinten tartásának kötelezettségét írja elő. A jelenlegi kedvezőtlen helyzetet jól jellemzi, hogy míg az egy lakosra jutó parkállomány a hazai városokban 23 m², mellyel elérte a 21 m²/fő minimumot, Budapesten azonban csak 13 m², sőt a belső kerületekben még az 1 m² -t sem éri el. A közvetlen lakókörnyezetben a parkoknál is nagyobb jelentőséggel bír, hogy vannak-e fák az utcában.

A települési zöldfelületek fontos elemei az egyes intézmények (például kórházak, iskolák) zöldfelületei, illetve a nagyobb temetők. A régi, bezárásra került temetők települési zöldfelületi szerepét fontos volna újragondolni. Ezeket különösen az alacsony zöldfelületi arányú települések esetében a lakosság számára is használható területként kellene újrahasznosítani pl.: kegyeleti parkként, vagy az átalakítás mértékétől függően közparkként.

A települési zöldterületek jelentős részét alkotják a történeti kertek (kastélyparkok, régi közparkok, villakertek stb.), amelyek rekreációs és település-ökológiai értékükön túl a kulturális örökségnek is fontos részét képezik.

A zöldfelületeknek nemcsak hiánya, de a meglévők elhanyagolt állapota, vagy nem megfelelő kialakítása is problémát jelent, hiszen így alkalmatlanok sokrétű funkciójuk ellátására. Az önkormányzatokra nagy terhet ró a meglévő zöldterületek fenntartása, a fejlesztési célú (pályázható) források pedig szűkösek. Jelenleg nincsenek olyan források, amelyek finanszíroznák a biológiai aktivitásérték szintentartása érdekében szükséges telepítéseket (pl. új zöldterületek).

A települések zöldfelületi rendszerének fontos alaptényezője a talaj, amely a beépítések, egybefüggő burkolatok kialakítása révén azonban elveszíti eredeti funkcióját. Ezért fontos, ahol erre lehetőség van, olyan építési rendszerek alkalmazása, amelyek megőrzik a beépített talajfelszín lehető legtöbb funkcióját (pl. hálós térburkolat használatával a csapadékvíz-befogadó és -tározó kapacitás növelése). Az élő és biológiailag aktív talaj energia- és hőszabályozása kedvezően tompítja a szélsőséges városi mikroklímát.

A települési zöldfelületek karbantartását, fejlesztését 1994 óta segíti a Virágos Magyarországért verseny, amelyben az utóbbi években már 350-400 település vesz részt, a verseny lebonyolítását minisztériumok, szakmai és társadalmi szervezetek támogatják. A jelentkezők azt vállalják, hogy saját anyagi kereteik felhasználásával javítják településük környezetállapotát, képi megjelenését, ezzel az ott élők életminőségét. A versenysorozat folytatását a környezetminőség javulásának látható eredményei mellett az is indokolja, hogy a részvétel mozgósítja a település lakosságát, erősíti környezettudatos gondolkodásukat.

Célok

- Összefüggő, egységes zöldfelületi rendszer kialakítása, növelése, megújítása, fenntartása.

- A zöldfelületek ökológiai és használati értékének növelése, a zöldterületek elérhetőségének és minőségének javítása.

- A zöldfelületek vizuális, esztétikai célú fejlesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A településrendezési szabályozás, az egységes zöldfelületi rendszer megvalósulását szolgáló előírások áttekintése és szükséges módosítása (a zöldterületek arányos területi eloszlása, differenciált szabályozás lehetősége, favédelem korszerűsítése).

- A Virágos Magyarországért program támogatása.

- Települési zöldfelületek felmérésének, megújításának, kialakításának (különös tekintettel a helyi védelem alatt álló területekre), valamint a köztéri játszóterek bővítésének, felújításának támogatása.

- Történeti kertek megőrzésének és helyreállításának támogatása.

Önkormányzatok:

- Zöldfelület kataszter létrehozása.

- A zöldfelület gazdálkodási feladatok megtervezése (pl. a zöldfelületek állapotának javítása, parkfenntartásba bevont területek kibővítése, zöldsávok létesítése, kibővítése, fasorok állapotfelmérése, felújítása és telepítése, falak, tetők, tűzfalak zöldítése, véderdők, kiegyenlítő zöldfelületek megőrzése, kiegészítése, telepítése) és megvalósítása.

- Önálló rendelet alkotása a közhasználatú zöldfelületekről.

- A zöldfelületek védelmének erősítése (parkóri, mezőöri stb. tevékenység).

- A meglévő zöldfelületeken kerti berendezések, játszó/sportterek építése; új lakóterületen közös zöldfelületet létesítése; intézménykertek korszerűsítése.

- A helyi lakosság és intézmények bevonása a települési zöldfelületek tervezésébe és fenntartásába.

- Az igénybevételekre kerülő biológiailag aktív felületek magas biológiai aktivitású területek létesítésével történő területi pótlása.

- Részvétel a Virágos Magyarországért programban.

- A települések talajának védelme, a talaj funkció-megőrzését biztosító burkolatok kialakítása a baleset-veszélyességi szempontok figyelembevételével.

Gazdálkodó szervezetek:

- Magas biológiai aktivitású, kondicionáló zöldfelületek, illetve védő erdők telepítése a környezetterhelések mérséklése érdekében.

Lakosság:

- Részvétel a települési zöldfelületek tervezésében, a közparkok gondozásában, felújításában.

- A magántelkeken a mesterséges felszínborítás minimalizálása; faültetés, gyepesítés; a zöldfelületek gondozása.

- Zöldtetők, tetőkertek létesítése és fenntartása.

Kormányzat, Önkormányzatok, Gazdálkodó szervezetek, Lakosság:

- A mesterséges felszínborítás minimalizálása; az igénybevett zöldfelület pótlása; faültetés, gyepesítés; a zöldfelületek gondozása.

- A talaj védelme, a talaj funkció-megőrzését biztosító burkolatok kialakítása a baleset-veszélyességi szempontok figyelembevételével.

Mutatók

- A zöldterületek változása évenként.

- A zöldfelületek változása évenként.

- A rendszeres fenntartásba bevont parkterületek nagyságának változása évenként.

5.4.1.3. Épített környezet

A településeken nagy számban, igen változatos formában és sokféle rendeltetéssel fordulnak elő az épített környezet elemei, és ezek egyedileg is, de főként összességükben, területi elhelyezkedésükkel és a természeti környezettel kialakult kapcsolatukkal meghatározói a település és a térség jellegének, hangulatának, élhetőségének. Az épített környezet elemeiben testesül meg a nemzeti vagyoni jelentős része, ezért ezek fenntartása, időszakos felújítása feltétlenül szükséges, ez biztosítja azt is, hogy az építmények rendeltetésüknek folyamatosan megfeleljenek.

A településeken különleges szerepet töltenek be a védett épületek és épületegyüttesek, kultúrtáji területek, amelyek valamilyen védettségi kategóriához tartoznak (helyi védettségű épített környezeti elemek, műemlékek, műemléki területek, illetve az UNESCO Világörökség Listáján a kulturális, valamint az együttesen a kulturális és természeti kategóriába tartozó elemek). Ezek az épületek/épületegyüttesek, kultúrtájak különleges vonzerőt jelenthetnek a hazai és külföldi turisták számára, ezért fenntartásuk és védelmük nemcsak kötelezettség, de gazdasági érdek is.

Az épített környezet védett és nem védett elemeinek fenntartását, felújítását és fejlesztését részletes adatállomány alapján lehet megtervezni, ütemezni, illetve a szükséges feladatok elvégzésének fedezetéről gondoskodni. Problémát jelent, hogy alig van hiteles, naprakész ismeret, adat a meglévő mintegy 4 millió védett és nem védett objektum műszaki állapotáról, értékéről.

Az épített környezet minőségét jelentősen befolyásolja, hogy a környezeti szempontokat figyelembe veszik-e az építési folyamatok, anyagok és technológiák kiválasztása során. A fenntartható építés egyrészt a környezeti terheléseket csökkenti, másrészt a lakosság számára egészségügyi és gazdasági előnyökkel is jár.

Célok

- Az épített környezeti értékek védelme és az ehhez szükséges feltételek biztosítása.

- Környezetbarát építési anyagok, folyamatok, technológiák szélesebb körű használata.

- Leromlott településrészek megújítása a környezeti szempontok figyelembevételével.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az adatgyűjtés, -értékelés egységes rendszerének kialakítása.

- A szükséges felújításokhoz kedvezmények, támogatások jogi hátterének kidolgozása.

- Az épített környezet (különösen a védett épületek, kultúrtáji területek) alakításával és védelmével kapcsolatos szabályozás, illetve oktatási, nevelési, továbbképzési programok kidolgozása, működtetése.

- Településrehabilitáció részeként megvalósuló környezeti célokat is szolgáló fejlesztések (pl. zöldfelület megújítása/kialakítása, azbesztmentesítés, épületek energiatakarékos felújítása) támogatása.

- Épületek felújításának támogatása (pl. oktatási intézmények, múzeumok, helyi védelem alatt álló épületek).

- Közterületek épített elemeinek felújítása, korszerűsítése a közösségi funkciók ellátása érdekében (pl. akadálymentesítés, tájjellegű és kulturális örökséget jelentő épületek bemutathatóvá tétele, közterületi ivóutak).

- Környezetbarát építési anyagok, folyamatok, technológiák felhasználásának ösztönzése és alkalmazása a kormányzati beruházások során.

- A kormányzati tulajdonú épületállomány adatainak nyilvántartása, és ennek alapján a karbantartások, felújítások megtervezése és végrehajtása.

Önkormányzatok:

- Az önkormányzati tulajdonú épületállomány adatainak nyilvántartása, és az erre épülő karbantartások, felújítások megtervezése és végrehajtása.

- A helyi építészeti örökség számbavétele, védetté nyilvánítása és fenntartása.

- Környezetbarát építési anyagok, folyamatok, technológiák előnyben részesítése az önkormányzati beruházások során.

Gazdálkodó szervezetek:

- Környezetbarát építési anyagok, folyamatok, technológiák alkalmazása a kivitelezés során.

Lakosság:

- A saját tulajdonú épületek karbantartása, felújítása környezetbarát építőanyagok, eljárások alkalmazásával.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: épületek energetikai korszerűsítése (pl. energiatakarékoság, hőszigetelés) (2. TAP).

5.4.2. A települések levegőminőségének javítása

Az emberi tevékenységekből eredő levegőszennyező anyagok hatására megváltozik a levegő minősége. Ez a folyamat nem csak az ember és más élő szervezetek számára lehet káros, de kedvezőtlen hatású a természeti és az épített környezet elemeire is. Országos léptékben a termelés és fogyasztás szerkezete, a felhasznált energiahordozók mennyisége és minősége, az alkalmazott technológiák, és nem utolsósorban a közlekedés határozzák meg a levegőszennyező anyagok kibocsátásának alakulását.

A levegőminőség változásának nyomon követésére az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) szolgál (automata hálózat 28 településen 51 mérőállomással és 3 háttér állomással, valamint a manuális hálózat mérőpontjai 123 településen). A mérőhálózat eszközparkjának folyamatos fejlesztését a mérendő anyagok körének bővülése pl. 2009-től PM_{2,5}, valamint az elavult műszerek cseréje (a készülékek 35%-a 10 évnél régebbi) teszi szükségessé. A mérési adatok alapján nemcsak a rendszeres (éves) állapotértékelés végezhető el, de biztosítható a lakosság tájékoztatása, és esetleges vészhelyzet esetén az azonnali beavatkozások is elvégezhetőek. Az országos hálózat mellett néhány településen működik helyi levegőminőség figyelő rendszer is, amely közvetlenül a helyi lakosság tájékoztatását szolgálja. A légszennyező anyag kibocsátó telephelyek alapadatait és éves kibocsátásait a Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer (LAIR) tartja nyilván. A légköri szennyezőanyagok terjedésének vizsgálatához, modellezéséhez Magyarországon jelenleg 4 regionális háttérszennyezettség-mérő állomás (K-puszta, Nyírjes, Hortobágy és Szentgotthárd-Farkasfa) adatait használják fel. Az Országos Meteorológiai Szolgálat kezelésében működő állomásokon a legfontosabb légköri nyomgázok (pl. kén-dioxid, nitrogén-dioxid, ózon) koncentrációját, az aeroszol részecskék összetevőit (pl. szulfát, nitrát, ammónium), valamint a csapadékvíz kémiai összetételét, savasságát és vezetőképességét regisztrálják.

Az ország átlagos légszennyezettsége nemzetközi összehasonlításban közepesnek tekinthető, azonban az egyes térségek, települések szennyezettsége között jelentős eltérések vannak. A levegő minőségét napjainkban elsősorban a hazai közlekedés és a lakossági fűtés okozta szennyezőanyag terhelés határozza meg, de a meteorológiai helyzettől függően időszakosan szerepe lehet a nagyobb távolságról érkező szennyezésnek is. Az ipari kibocsátások hatása - a szigorú követelmények életbe lépésével és ezek betartásával - csökkent.

A forgalmas útvonalak környezetében, a nagy gépkocsiforgalommal terhelt településeken a levegő nitrogén-oxid (NO_x) és kisméretű szálló por (PM10) tartalma haladja meg időszakosan az egészségügyi határértéket, a felszín közeli ózon szennyezettség pedig növekvő tendenciát mutat ugyanúgy, mint más európai országokban. A fűtési időszakban az NO_x , a kisméretű szálló por, nyáron a felszín közeli ózon szennyezettség jelenthet egészségügyi problémát (szmoghelyzet kialakulása). A kisméretű szálló por azért is került a levegőminőségi szabályozás középpontjába, mert felismerték fokozottabb egészségügyi kockázatát, amit többek között a szálló por részecskék felületén megkötött nehézfémek és nehezen lebomló szerves vegyületek okoznak.

A korábban jelentős légszennyező anyagnak számító kén-dioxid (SO_2) mára már nem okoz levegőminőségi problémát, köszönhetően az erőművi szektor fejlesztéseinek, valamint az üzemanyagok és tüzelőanyagok minőségében bekövetkezett pozitív változásnak. Az üzemanyagok kéntartalmára vonatkozó előírások folyamatosan - 2009-től valamennyi EU tagországban ismét - szigorodnak, és a nem közlekedésben használt tüzelőanyagok kéntartalmát is jogszabályban előírt határérték korlátozza. 2008. november 1-től valamennyi ipari létesítménynek be kell tartania az elérhető legjobb technika figyelembevételével megállapított, EU előírásokkal harmonizált kibocsátási határértékeket. Nem teljesítés esetén a hatóság a létesítmény működését korlátozhatja, vagy akár be is zárhatja azt.

A települések levegőminőségében javulást főként a lakossági gázfűtés széles körű elterjedése eredményezett, mert ezzel jelentős csökkenés történt a szénmel fűtött kályhák okozta magas kén-dioxid és por szennyezés tekintetében. A háztartási tüzelőberendezések rendszeres karbantartása nemcsak a baleseti kockázatot mérsékeli, de a szennyezőanyagok kibocsátását is csökkenti.

Az illékony szerves vegyületek (VOC) és az ammónia (NH_3) kibocsátásában 2000 óta kismértékű növekedés figyelhető meg. A VOC kibocsátás alakulásában a közlekedés és egyes ipari technológiák játszanak szerepet, az NH_3 kibocsátás elsősorban az állatállomány ingadozásával és a műtrágya felhasználással függ össze.

Az ország területén - az EU vonatkozó irányelvével összhangban - a légszennyezettség mértéke alapján zónacsoportokat (agglomerációt, zónákat, kijelölt városokat) határoztak meg. Kiemelten kell kezelni azokat a zónacsoportokat, ahol a légszennyezettség meghaladja, vagy közelíti az egészségügyi határértéket. Ezekre a területekre az elmúlt években a környezetvédelmi hatóság és az érintett önkormányzatok együttműködésével intézkedési programok készültek. A környezeti levegőminőség előírt értékeinek betartásához a programok ütemezett végrehajtása, ezen belül pedig a települési önkormányzatok tevéleges közreműködése szükséges.

A légszennyezés elleni küzdelem globális szinten nemzetközi egyezmények keretében történik. Magyarország részese az összes vonatkozó nemzetközi egyezménynek (pl. a nagy távolságra jutó, országhatárokon átterjedő légszennyezés mérséklésére irányuló Genfi Egyezmény és Jegyzőkönyvei; a környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyagok, az ún. POP-ok korlátozását célzó Stockholmi Egyezmény).

A légszennyezőanyag kibocsátási szerkezet átalakulása, az elmúlt évek környezet-egészségügyi kutatásainak eredményei szükségessé tették a korábbi levegőminőségi stratégiai szempontok felülvizsgálatát. Az EU 2005-ben elfogadta a levegőszennyezésről szóló tematikus stratégiáját, valamint az alapján 2008-ban megszületett az új levegőtisztaság-védelmi keretirányelv, amely a hazai levegőtisztaság-védelmi stratégiai célkitűzések alapjául is szolgál. Az EU tematikus stratégiája alapján a 2020-ra előírt célok teljesítéséhez az EU területén az SO₂-kibocsátást 82%-kal, az NO_x kibocsátást 60%-kal, a VOC-t 51%-kal, az NH₃-at 27%-kal és a primer PM 2,5-t 59%-kal kell csökkenteni a 2000. évi kibocsátáshoz képest. A Magyarországra készített előzetes prognózisok alapján a nitrogén-oxidokra és az illékony szerves vegyületekre vonatkozó célértékek betarthatósága problematikus.

Célok

- Légszennyezettség kialakulásának megelőzése.
- A levegő minőségének védelme: a szennyezettség csökkentése, illetve a jó minőség megőrzése - az ún. zónákba nem sorolt - tiszta levegőjű térségekben:
 - A 2,5 mikrométernél kisebb átmérőjű szálló por részecskék 20%-os csökkentése 2010 és 2020 között (25 µg/m³-ről 20 µg/m³-re).
 - A Genfi Egyezményrel összhangban 2010. évi kibocsátási célértékek teljesítése: kén-dioxidra 500 kt, nitrogén-oxidokra 198 kt, illékony szerves vegyületekre 137 kt és az ammóniára 90 kt.
 - Az EU tematikus stratégiájával összhangban a 2020-ra teljesítendő célok megalapozása, időarányos teljesítése (kén-dioxid: 55 kt, nitrogén-oxidok: 89 kt, illékony szerves vegyületek: 96 kt, ammónia: 90 kt).

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A levegőminőségi jogszabályok korszerűsítése (kisméretű szálló por, talajközeli ózon), az új levegőminőségi keretirányelv átültetése 2010. májusig.
- A jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült területi levegőtisztaság-védelmi intézkedési programok ütemezett végrehajtásának támogatása.
- Az ipari kibocsátások szabályozásának felülvizsgálata, különös tekintettel a nagy kibocsátó forrásokra (pl. erőművek, cement- és mészgyárak, kohók, hulladékégetők). Az elérhető legjobb technikák alkalmazásának, határértékek betartásának ellenőrzése.
- A levegőminőségi határértékek betartásának ellenőrzése az ország egész területén, beleértve a közlekedéssel terhelt forgalmas belvárosi területeket is.
- Az Országos Légszennyezettségi Mérőhálózat (OLM) megfelelő színvonalú működtetése tárgyi és személyi feltételeinek biztosítása.
- A Levegőtisztaság-védelmi Információs Rendszer (LAIR) működtetése, korszerűsítése.
- A regionális háttérszennyezettség-mérő állomások működtetése

Önkormányzatok:

- A jogszabályban előírt levegőtisztaság-védelmi feladatok teljesítése, elsősorban a kis tüzelőberendezésekkel kapcsolatosan.
- Közreműködés a jogszabály által kijelölt, szennyezett levegőjű légszennyezettségi zónákra készült területi levegőtisztaság-védelmi intézkedési programok ütemezett végrehajtásában (pl. helyi közlekedéssel, lakossági fűtéssel kapcsolatos intézkedések).
- Szennyezés nélküli, vagy a legkisebb levegőszennyezést okozó megoldások előnyben részesítése a közlekedésfejlesztést, iparfejlesztést érintő önkormányzati döntések során.
- Az avar és a kerti hulladék égetésére vonatkozó helyi szabályozás megalkotása.
- Szmogriadó tervek készítése, rendszeres felülvizsgálata és az új előírásoknak megfelelő módosítása.

- A lakosságot veszélyeztető levegőminőségi helyzet (szmogriadó) esetén a szükséges intézkedések megtétele (pl. gépjárműforgalom korlátozása).

- A lakosság folyamatos tájékoztatása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A kibocsátások minimalizálása érdekében az elérhető legjobb technikák (BAT) alkalmazása és fejlesztése a tudományos-műszaki fejlődésnek megfelelően.

Lakosság:

- Háztartási tüzelőberendezések (pl. kályhák, kazánok, konvektorok) és kémény rendszeres karbantartása.

- Tisztább tüzelőanyagok használata.

- Fűtés korszerűsítés.

- Gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: energiagazdálkodás (2. TAP), közlekedés (2. és 4. TAP), mezőgazdaság (6. TAP), nitrát akcióprogram (7. TAP).

Mutatók

- A levegőminőségi értékek, az egyes szennyezőanyagok jogszabályban rögzített határértékekhez viszonyított mennyisége, a határérték túllépések száma.

- Országos összes szennyezőanyag kibocsátási értékek, az egyes szektorok részesedése az összes kibocsátásból.

5.4.3. A zajterhelés csökkentése

A településeken a lakosság számára veszélyes vagy károsító zajterhelések csökkentését aktív vagy passzív módon, különböző műszaki megoldással, adminisztratív eszközzel, illetve ezek kombinált alkalmazásával lehet megoldani.

Az EU városaiban a folyamatosan növekvő zajterhelés miatt döntés született a stratégiai zajtérképek elkészítéséről és az ezekre épülő intézkedési tervek kidolgozásáról. A stratégiai zajtérkép elsősorban a tendenciák vizsgálatára, összehasonlításra alkalmas, az adott területen belüli aktuális zajhelyzet értékelését és a jövőbeli zajhelyzet előrejelzését mutatja be. Az intézkedési terv azokat a zajcsökkentési vagy más, a zaj elleni védelmet célzó műszaki, szervezési, településrendezési megoldásokat és egyéb intézkedéseket (pl. hatósági eljárás kezdeményezését) tartalmazza, amelyek biztosítják a zajterhelések csökkenését az önkormányzat által kijelölt csendes területeken. Az EU tagországokhoz hasonlóan Magyarországon is nőtt a zajforrások száma, valamint az általuk kibocsátott zaj zavaró hatása, amit a lakossági panaszok számának emelkedése és zajérzékenységének fokozódása is tükröz.

A hazai zajhelyzetre vonatkozó, egész országra kiterjedő, átfogó felmérés még nem készült el, de az eddigi munka eredményeként a potenciálisan legveszélyeztetettebb területek állapota már ismert. Jelenleg Budapest és a közvetlen környezetében található 21 település, Szeged, valamint a Ferihegyi Repülőtér, a 6 millió jármű/év-nél forgalmasabb közutak és a 60 000 jármű/év-nél forgalmasabb vasutak stratégiai zajtérképe áll rendelkezésre. Az így elkészült zajtérképek összesen 2 360 000 ember lakókörnyezetének zajvédelmi helyzetéről adnak információt. Az elkészült zajtérképek (is) azt mutatják, hogy az eddigi erőfeszítések ellenére a közlekedés zajvédelmi szempontból is az egyik legtöbb gondot okozó tevékenység.

A közlekedési zajforrások közül a közúti közlekedés a legjelentősebb. A lakosságot zavaró hatásának aránya országosan általánosan eléri az 50-55%-ot. A nagyvárosokban ez az arány 60-65%. Különösen a főforgalmi utak városokon átvezető szakaszai mellett élők éri nagy zajterhelés. A vasúti közlekedésből származó zaj ugyan kevesebb embert érint, de helyi hatása jelentős lehet főleg szakaszos jellege miatt, amely zavaróbb is lehet az állandó zajhatáshoz képest. Az elmúlt 5-10 évben a légi közlekedés erőteljes növekedésével a repülőterek körüli területek környezeti állapotában is kedvezőtlen változások történtek.

A fejlett államok tendenciái, illetve a hazai közlekedési igények várható növekedése alapján valószínűsíthető a közlekedési eredetű kibocsátások, így a zajterhelés további jelentős emelkedése, ezért a közlekedésfejlesztési intézkedések során fokozott figyelmet kell fordítani a környezetkímélő közlekedési módok előtérbe helyezésére.

Célok

- A zaj- és rezgésterhelés mértékének, az emberi egészséget károsító, veszélyeztető hatásának, egészségkárosító kockázatának csökkentése:

- a közlekedési létesítmények mentén csökkenjen azoknak a területeknek az aránya, ahol az egész napra számított átlagos zajterhelés (L_{den}) 65 dB, az éjjeli ($L_{éjjel}$) 55 dB

felett van;

- ezen belül prioritást kell élvezzenek azok az intézkedések, amelyek olyan területek zajcsökkentésére irányulnak, ahol az egész napra számított átlagos zajterhelés (L_{den})

meghaladja a 75 dB, az éjszakai pedig a 65 dB mértéket.

- A zaj- és rezgésforrások számának csökkentése.

- A határérték feletti zajterhelés megszüntetése az ipari és szolgáltató létesítmények környezetében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hazai zajvédelmi szabályozás rendszerének továbbfejlesztése.

- Stratégiai zajtérképezés és intézkedési terv készítés támogatása.

- Településeken zajvédő gátak, falak, fasorok kialakításának támogatása.

- A fő közlekedési létesítmények (nagy forgalmú közutak, vasútvonalak és fő repülőtér) listájának és a kötelezettek közzététele.

- A települési önkormányzatok eddigénél nagyobb mértékű szakmai támogatása (pl. több szakmai fórum).

- Az intézkedési terv végrehajtását és eredményeit értékelő egységes módszertan kidolgozása.

- A gépjárművek - elsősorban a motorok - közúti ellenőrzésének fokozása az illegálisan átalakított, nagy zajkibocsátást okozó járművek kiszűrése érdekében.

- A hatóságok zajmérési műszerállományának fejlesztése a hatósági feladatok magasabb szintű ellátása érdekében.

- Passzív zajvédelmi rendszerek kialakítása a katonai használatú repülőterek környezetében.

- Országos repülőtér fejlesztési stratégia kidolgozása (a területfejlesztési elképzelések, a repülési igények, a gazdasági és a környezetvédelmi szempontok összhangba hozásával).

- A légi forgalom biztonságos lebonyolíthatóságával összeegyeztethető, racionálisan kidolgozott zajcsökkentő eljárások további bevezetése.

Önkormányzatok:

- A 100 000 főnél népesebb városokra 2012. június 30-ig stratégiai zajtérkép és 2013. július 18-ig intézkedési terv készítése, valamint ezek szükség szerinti, de legalább ötévenkénti felülvizsgálata.

- Az intézkedési tervek megvalósítása elsősorban azokon a sűrűn lakott területeken, ahol a zajterhelés 75 dB-nél magasabb.

- Zajcsökkentést célzó intézkedések megtétele a 100 000 főnél kisebb népességű településeken.

- A helyi zaj- és rezgésvédelmi szabályok megállapítása (pl. csendes övezet, illetve zajvédelmi szempontból fokozottan védett terület kijelölése; zajkibocsátási határérték megállapítása, ellenőrzése).

- A helyi lakosság tájékoztatása, szemléletformálása.

Fő közlekedési létesítmény kötelezettje (a közlekedési miniszter által kijelölt szerv):

- Az évente 3 millió jármű áthaladásánál nagyobb forgalmat lebonyolító nagy forgalmú közútra, a 30 000 szerelvénynél többet áteresztő nagy forgalmú vasútvonalra és a fő repülőterekre 2012. június 30-ig stratégiai zajtérkép, 2013. március 18-ig intézkedési terv készítése és legalább ötévenkénti felülvizsgálata.

- Zajcsökkentési intézkedési tervek végrehajtása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A termelési és szolgáltatási tevékenységből származó zaj- és rezgésterhelés megelőzése, csökkentése, szükség esetén passzív zajvédelmi megoldások alkalmazása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: közlekedés (2. és 4. TAP), településrendezés (4. TAP).

Mutatók

- Az elkészült stratégiai zajtérképek (zajterhelési zajtérképek és konfliktustérképek) száma, érintett terület, lakosság.

- Az elkészült/felülvizsgált zajvédelmi intézkedési tervek.

- Határérték feletti zajhatásnak kitett lakosok száma.

5.4.4. Közlekedés és környezet

A közlekedés leglényegesebb környezeti hatásait, a levegő- és zajszennyezést jelen tematikus akcióprogram 5.4.2 és 5.4.3 pontja tárgyalja; e fejezetrész a települési közlekedés környezetbarát fejlesztési lehetőségeivel foglalkozik.

Hazánkban a 2006. évi utaskilométer teljesítmény a személygépkocsik és a tömegközlekedési eszközök (autóbusz, vonat, villamos, metró) között kb. 60-40% arányban oszlott meg; az EU 27 tagállama közül Magyarországon volt a legmagasabb a közösségi közlekedési arány (uniós átlag 18%). Sajnálatos azonban, hogy a tendenciák az arány várható romlását mutatják. Az egyéni közlekedésben a környezetkárosítóbb, motorizált közlekedési módok fokozódó térnyerése jellemző, amit alátámaszt a személygépkocsi-állomány folyamatos gyarapodása. A közösségi közlekedést a szolgáltatási színvonal javításával, a járműpark korszerűsítésével, akadálymentessé tételével, valamint az infrastruktúra átalakításával, illetve fejlesztésével lehet vonzóbbá, a gépkocsival szemben versenyképes alternatívát jelentő utazási móddá tenni. A lakóterületek közlekedési eredetű terhelésének csökkentéséhez nagyban hozzájárulnak a településeket elkerülő utak.

A gyalogos közlekedés mára háttérbe szorult egyrészt a fennálló akadályok (pl. járdák állapota, nem megfelelő, illetve hiányos közvilágítás, a nagyvárosokban a közhygiéniai viszonyok, elhanyagolt közterületek, és a járdán parkoló gépkocsik), másrészt a megváltozott életmód, fogyasztási szokások miatt. Az Európai Parlament által 1988 őszén elfogadott „Gyalogosok Jogainak Chartája” elveinek teljesülése máig nem teljes körű. Hasonló, infrastrukturális, közlekedésbiztonsági és egyéb tényezők akadályozzák a településeken belüli kerékpáros közlekedés terjedését, amely így - különösen a nagyobb városokban - nem jelentheti a mobilitási igények kielégítésének valódi, környezetbarát alternatíváját.

A különféle közlekedési módok közötti átjárhatóság biztosítása, a közlekedési rendszerek összekapcsolása a közlekedés hatékonyabbá tétele mellett a környezetre gyakorolt káros hatások csökkenéséhez is hozzájárul.

Az országos jellegű közlekedési kérdéseket a 2. TAP közlekedési része tárgyalja.

Célok

- Fenntarthatóbb települési közlekedési rendszerek kialakítása (környezetkímélőbb, energia- és költségtakarékosabb személy- és áruszállítás).

- Az egyéni és közösségi közlekedés igénybevételi részarányát érintő romlási folyamatok mérséklése, lehetőség szerint megállítása, illetve a jelenlegi kedvező arány további javítása.

- Az egyéni motorizált közlekedés környezetkímélőbbé tétele, különösen a személygépkocsi közlekedés környezeti hatásainak mérséklése.

- Az egyéni, nem motorizált közlekedési formák elősegítése, fejlesztése.

- A különböző közlekedési eszközök és formák (egyéni és közösségi) használatának hatékony összehangolása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Önkormányzati tervek készítésének előírása: 100 000 lakosnál nagyobb városok esetében mobilitás terv, kisebb városokban közforgalmú közlekedési terv.

- Intermodális csomópontok kialakításának és fejlesztésének támogatása.
- A közösségi közlekedési módok ütemes és összehangolt menetrendi struktúrájának kialakítása, tarifák összehangolása.
- Közlekedési szövetségek létrehozásának ösztönzése, a meglévők támogatása.
- A helyi közösségi közlekedés támogatása, igénybevételeinek ösztönzése.
- Települések átmenő közúti forgalmát csökkentő elkerülő utak támogatása.
- A kerékpárutak fejlesztésének támogatása.
- Akadálymentes közlekedés fejlesztésének támogatása.

Önkormányzatok:

- A mobilitási igények csökkentése várostervezési, forgalomszervezési és szabályozási eszközök segítségével.
- Kerékpárberlés, -kölcsönzés feltételeinek megteremtése, javítása (Budapesten és a nagyvárosokban).
- Az intézmények kerékpártároló kapacitásának bővítése.
- A külső és városkörnyéki területeken - lehetőleg őrzött - kerékpártárolók (B+R) és gépkocsi parkolók (P+R) létrehozása.
- A közlekedési igényt csökkentő kampány szervezése (autómentes nap).
- A gyalogos és a kerékpáros közlekedés feltételeinek javítása (járda- és kerékpárút-építés, valamint ezek karbantartása, a biztonságos használat feltételeinek javítása: közvilágítás, köztisztaság, közbiztonság).
- Intermodális csomópontok kialakítása és fejlesztése forgalmas vasútállomások közvetlen környezetében, korszerű utastájékoztatóval (a helyközi-helyi, a helyi közlekedési módok közötti, illetve a közösségi-egyéni közlekedési módok közötti váltás megkönnyítésére).
- A helyi közösségi közlekedés (infrastruktúra, járműpark) fejlesztése (a vidéki városok, pl. Miskolc, Debrecen, Szeged villamos és/vagy trolis hálózatának bővítése és fejlesztése).
- A települési úthálózat por-, illetve síkosság mentesítése (környezetbarát anyagok alkalmazásával).

Kormányzat, önkormányzatok:

- Intelligens közlekedési rendszerek kiépítése.
- Az egyéni közlekedési szokások alakítása szemléletformálással, folyamatos tájékoztatóval.
- Infrastruktúra-fejlesztés a környezeti szempontok figyelembevételével (pl.: a meglévő vasúti infrastruktúrára épülő elővárosi vasúti, valamint komp- és révközlekedési szolgáltatás fenntartása, korszerűsítése, szükség szerinti bővítése).

Önkormányzatok, közlekedési szolgáltató társaságok:

- A kis fajlagos szennyezőanyag kibocsátású tömegközlekedési járművek számának és arányának növelése.
- Közlekedésszervezési intézkedések végrehajtása (nyomvonal, megálló kijelölése, járatsűrűség).
- A helyi közlekedést lebonyolító járművek akadálymentesítése.

Lakosság:

- Az egyéni közlekedési szokások környezetbarát alakítása.
- Községi közlekedési eszközök és a nem motorizált közlekedési lehetőségek igénybevétele.
- Környezetkímélő gépjármű és üzemanyag használata.
- A saját tulajdonú gépjárművek megfelelő műszaki állapotának fenntartása.
- Környezetkímélő gépkocsi-használat (osztott autóhasználat, közös járművek).

Mutatók

- Kerékpáros közlekedési infrastruktúra százalékos arányának változása.
- Az egyéni és közösségi közlekedés igénybevételei részarányának alakulása.
- Integrált ütemes menetrendbe bevont járatok (vonat, autóbusz) aránya a teljes közforgalmú járatszámhoz képest.
- A közlekedési csatlakozási pontok összehangolt menetrendbe történő integrációjának aránya.

- Intermodális csomópontok, P+R és B+R parkolóhelyek száma.

5.4.5. A települési közszolgáltatások és a környezetvédelem

5.4.5.1. Biztonságos ivóvízellátás

A lakosság ivóvízzel való ellátása a legfontosabb közszolgáltatások egyike, amely nélkülözhetetlen emberi szükségletet és társadalmi-közegészségügyi igényt elégít ki. A lakosság egészséges ivóvízzel való ellátása az önkormányzatok kötelező feladata. Hazánk települései rendelkeznek közműves ivóvízellátással (2007-ben 3151 településen működött a szolgáltatás, a kiépített ivóvízhálózat hossza 65,3 ezer km). A lakások több mint 94%-a csatlakozik a vezetékhálózatra, a lakosság további 4-5%-a 150 m-en belül elérhető közkifolyón keresztül vételezhet hálózati vizet. Az ellátási hiányosságok a lakosság 1-2%-át érintik, főként azokat, akik a különálló belterületi településrészeken vagy a települések külterületi részén laknak. Az elmúlt években a hangsúly a szolgáltatott ivóvíz minőségével, az ellátás biztonságával kapcsolatos kérdésekre helyeződött.

A közüzemi vízművek által szolgáltatott víz minősége az ország lakosságának 30%-ára kiterjedően néhány paraméter tekintetében nem felel meg az uniós és a hazai előírásoknak. Közegészségügyi szempontból öt paraméter - bór, fluorid, nitrit, arzén és/vagy ammónium - kifogásolható (23%), illetve a vas és/vagy mangántartalom haladja meg a határértéket (7%). A közüzemi vízellátással nem rendelkező területeken szintén hasonló minőségi problémák jellemzőek a lakosság egyedi kutas ellátására.

Magyarország a Csatlakozási Szerződésben kötelezettséget vállalt arra, hogy a bór, fluorid, nitrit és arzén tartalom tekintetében az átmeneti mentességek szerinti határidőre (2006, illetve 2009) biztosítja az emberi fogyasztásra szánt víz minőségéről szóló irányelv határértékeinek történő megfelelést. Az irányelv előírásainak megfelelően elkészült az Ivóvízminőség-javító Program, amely 873 települést (a településrészekkel együtt 908 helyszínt), több mint 2,5 millió lakost érint. Az egyes régiók érintettsége igen eltérő (pl. dél-alföldi régió: 1,2 millió lakos, észak-alföldi régió: közel 700 ezer lakos, dél-dunántúli régió: 263 ezer lakos).

A hazai és EU támogatással megvalósult beruházásoknak köszönhetően 2008 végére az Ivóvízminőség-javító Programban érintett települések száma 836-ra, az érintett lakosok száma pedig 2263 ezer főre csökkent. Kiemelt jelentőségű az Észak-alföldi Régió Ivóvízminőség-javító Program I. üteme (41 érintett település, 108 ezer fő), melynek befejezése 2009 év folyamán várható.

Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtásának a tervezettnél/szükségesebnél lassabb előrehaladása miatt Magyarország 2009. évben halasztási kérelmet nyújt be az Európai Bizottsághoz hivatkozással arra, hogy az ország csak a saját teherbírásának megfelelő ütemezéssel tudja elvégezni ezt a komoly erőfeszítést igénylő, az ország lakosságának egynegyedére kiterjedő programot. Az Ivóvízminőség-javító Program várhatóan 2012 végére hajtható végre. A települési ivóvízellátás fejlesztése érdekében az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtásán kívül még két területen van szükség beavatkozásra:

- Az új felmérések szerint 410 településen a szolgáltatott ivóvíz vas- és/vagy mangántartalma az érvényes határértékeket meghaladja (közegészségügyi kockázat nem merül fel).

- Az elmúlt években, évtizedekben sok helyen elmaradt a hálózatok felújítása, amelyet a szolgáltatás biztonsága érdekében (üzemzavar mentes szolgáltatás, a külső szennyezések csőhálózatba jutásának megelőzése) is pótolni kell.

A víziközmű szolgáltatásban napjainkban mintegy 370 szervezet vesz részt, ezen belül 320 lát el vízmű üzemeltetési feladatot (a további 50 szervezet csak csatornaművet üzemeltet). Az elmúlt években számos, az ivóvíz-szolgáltatás mennyiségi és minőségi biztonságát veszélyeztető probléma halmozódott fel. Ennek megfelelően megoldásra váró feladat a víziközmű szolgáltatás kiemelt stratégiai jelentőségű, közösségi ügyként való kezelése, az ehhez szükséges garanciák megteremtése (pl. tulajdonviszonyok, üzemeltetési feltételek), az elaprózódott víziközmű üzemeltetési struktúra fejlesztése, illetve ehhez kapcsolódóan a szakszerűség és a szolgáltatás biztonságának emelése.

Célok

- Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtása: az EU-s határértékeknek is megfelelő minőségű ivóvíz biztosítása a derogációs területeken (846 település, 2,48 millió fő).

- A csak vas- és/vagy mangántartalom szempontjából kifogásolható ivóvízzel ellátott települések ivóvíz-minőségének javítása (410 település, 680 ezer fő).

- A közműves vízellátás területén fennálló ellátási hiányok felszámolása (érintett a lakosság 1-2%-a).

- A víziközmű üzemeltetési struktúra fejlesztése.

- Az ivóvíz szolgáltatás biztonságának növelése, a hálózati felújítások elvégzése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A víziközművekre vonatkozóan szükséges átfogó jogi szabályozás kidolgozása és bevezetése (ezen belül pl. a díjrendszer és a támogatások EU-konform és szociális szempontú átalakítása).

- Az Ivóvízminőség-javító Program végrehajtásának szakmai és anyagi támogatása (pl. Észak-Alföld II. ütem és Dél-Alföld Ivóvízminőség-javító Programja központi nagyprojektek).

- A Programban nem szereplő feladatok végrehajtásának ösztönzése (vas/mangán tartalom csökkentése, hálózatrekonstrukció).

- Környezet- és költséghatékony megoldások feltárása, alkalmazásuk ösztönzése.

- Az ivóvíz-szolgáltatás biztonságát javító intézkedések támogatása (vízbázisok veszélyeztetettsége esetében).

- Az ivóvízellátó rendszerek átfogó felülvizsgálatának és felújításának támogatása.

Önkormányzatok:

- Az ivóvízminőség-javítás előkészítése (pl. pályázat előkészítése, kommunikáció) és a szükséges beruházások megvalósítása a vízművet üzemeltető szervezetekkel együttműködve.

- A fogyasztói igények időszakos felülvizsgálata, a szükséges hálózatbővítés kivitelezése.

- Jövőbeni díjpolitika megállapítása.

- A szolgáltatóval együttműködve üzemeltetési koncepció és felújítási ütemterv kidolgozása és végrehajtása (részletes felülvizsgálat, digitalizált hálózati adatok alapján).

- Az átmeneti ivóvízellátás feltételeinek biztosítása.

Vízművet üzemeltető szervezetek:

- Az ivóvízellátás biztosítása, a szükséges fejlesztések megvalósítása.

Lakosság:

- Takarékos ivóvíz-használat, víztakarékos eszközök használata.

Mutatók

- Az Ivóvízminőség-javító Program eredményeként egészséges ivóvízzel ellátott települések, illetve lakosok száma.

- Az ivóvízminőség-javító intézkedések következtében, vas- és/vagy mangántartalom tekintetében a határértékeknek megfelelő ivóvízzel ellátott települések, illetve lakosok száma.

- A közműves vízellátásba bekapcsolt lakások/lakosok száma.

- A felújított ivóvízvezeték hossza.

- A közműves ivóvízellátás évi üzemzavarainak száma.
- A víziközmű vállalatok száma.

5.4.5.2. Szennyvízelvezetés és -kezelés

A településeken keletkező szennyvizek elvezetése és -tisztítása a lakosság életminőségének javításához, a közegészségügyi szempontok érvényesítéséhez, a környezet védelméhez, valamint a gazdaság fejlesztéséhez egyaránt hozzájárul.

Magyarországon a csatornabekötéssel rendelkező lakások aránya 69,8% (2007). További mintegy 7% ellátott területen van, mégsem rendelkezik csatornabekötéssel, azaz a lakosság 7%-a nem veszi igénybe a szolgáltatást, annak ellenére, hogy az elérhető lenne számára. Jelenleg nincs olyan jogszabály, amely kiépült csatornarendszer esetén kötelezővé tenné a rákötést. A lakások mintegy 23%-a ellátatlan területen található. Mind a rákötéssel nem élő lakosság esetében, mind az ellátatlan területeken az elszikkasztott szennyvíz jelentős talaj és talajvíz szennyezést okoz. Az összegyűjtött szennyvíznek több mint 71%-a biológiai tisztítás után kerül vissza a környezetbe. A teljes körűnek tekinthető vezetékes ivóvíz szolgáltatáshoz képest a közműves szennyvízelvezetés jelenleg mintegy 30%-os elmaradásban van.

Magyarországnak a megfelelő települési szennyvízgyűjtő és -tisztító rendszerek kiépítésére vonatkozó tagállami kötelezettségeit - a vonatkozó irányelv előírásai szerint - a 2000 lakosegyenérték (LE) szennyezőanyag terhelés feletti szennyvízelvezetési agglomerációkban a Csatlakozási Szerződésben előírt határidőkre kell teljesítenie. Ennek végrehajtását szolgálja a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és-tisztítási Megvalósítási Program (Szennyvíz Program). A Szennyvíz Programban érintett településeken kívül biztosítani kell a 2000 LE alatti településeken keletkező szennyvizek kezelését is.

A megvalósuló fejlesztések monitorozását, illetve az EU által előírt adatszolgáltatási igények kielégítését a Települési Szennyvíz Információs Rendszer szolgálja, amely a szennyvíztisztító telepek és gyűjtőrendszerek kataszter-jellegű adatait tartalmazza.

Célok

- 2015. december 31-ig a lakosság 89%-a számára a csatornázottság biztosítása a 2000 LE feletti agglomerációkban.

- Az összegyűjtött szennyvizek 100%-ának legalább biológiai fokozatú tisztítása 2015. december 31-ig.

- A „közműolló” fokozatos bezárása.

- A Szennyvíz Programban nem szereplő, de gazdaságosan kiépíthető és üzemeltethető rendszerek létesítése.

- Az egyedi szennyvízelhelyezési, -tisztító és -tároló berendezések, létesítmények használatának, valamint a természetközeli kezelési megoldások alkalmazásának ösztönzése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A szennyvízkezelési beruházások pályázati támogatása az EU irányelvben foglalt határidőket figyelembe véve.

- A 2000 LE alatti szennyezőanyag-kibocsátással jellemezhető területek (települések, agglomerációk) szennyvízkezelésének támogatása.

- Települési Szennyvíz Információs Rendszer működtetése.

- Jogszabály kidolgozása a csatornázott területeken található lakások bekötésének ösztönzésére.

Önkormányzatok:

- Közreműködés a Szennyvíz Program végrehajtásában, a szükséges beruházások megvalósítása.

- A lakások csatornabekötésének ösztönzése.

- A települési folyékony hulladék kezelésére kötelezően ellátandó és igénybe veendő hulladékkezelési közszolgáltatás szervezése és fenntartása.

- A települési folyékony hulladék ártalommentes elhelyezését biztosító előkezelő és fogadó létesítmények kialakítása.

- Települési szennyvíziszap kezelési és elhelyezési tervek kidolgozása.

Csatornaművet üzemeltető és folyékony hulladékot kezelő (közszolgáltató) szervezetek:

- A szennyvízelvezetés- és tisztítás biztosítása, a szükséges fejlesztések megvalósítása.

- Korszerű szállítójármű alkalmazásával a települési folyékony hulladék szakszerű gyűjtése és megfelelő ártalmatlanítása.

Lakosság:

- Bekötés a meglévő települési csatornahálózatba.

- Egyedi szennyvízkezelő létesítmények/berendezések szakszerű kialakítása, megépítése és előírás szerinti használata azokon a településeken, településrészekben, ahol a csatornahálózat kiépítése nem gazdaságos.

- Az ideiglenes tárolásra szolgáló közműpótló létesítmény üritéséről való gondoskodás.

Mutatók

- A szennyvízelvezető-hálózatba bekötött lakások száma.

- A legalább biológiailag tisztított szennyvíz aránya az összes elvezetett szennyvízhez képest.

- A közműolló aktuális értéke.

5.5. A biológiai sokféleség megőrzése, természet- és tájvédelem

Magyarország természeti gazdagsága hegyvidékekkel övezett földrajzi helyzetének, kőzettani változatosságának, valamint a területén érvényesülő sokféle éghajlati hatásnak köszönhető. A Kárpát-medencében megtelepedett élőlények és közösségeik sajátos evolúciós egységet - önálló Pannon biogeográfiai régiót - alkotnak, és egyúttal szoros kapcsolatban állnak a környező régiókkal.

A társadalom folyamatosan növekvő terület-, energia- és anyagigénye miatt a természeti környezet és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve. A legfőbb veszélyeztető tényező az élőhelyek csökkenése, feldarabolódása, pusztulása; a környezetszennyezés, a nem megfelelő földhasználatból fakadó túlhasznosítás, az özönfajok terjedése és az éghajlatváltozás. Az ENSZ égisze alatt közzétett jelentés, a Millenniumi Ökoszisztéma Jelentés eredményei bizonyítják életmódunk pusztító hatásait a természeti környezetünkre. Földünk élő rendszereinek az emberiség számára nyújtott legalapvetőbb szolgáltatásai, amelyek az emberi társadalom és gazdaság fennmaradásához szükséges javakat és feltételeket nyújtják - az olyan ökoszisztéma szolgáltatások, mint az élelmiszerek, tüzelő- és rostanyagok, gyógyszerek, környezeti folyamatok szabályozása, a talaj termékenységének fenntartása stb. - egész Földünkön sérültek.

Az élő rendszerek ember által történt szétdarabolódása Európában a legnagyobb mértékű. A negatív hatások, a mozgatórugók, a változások iránya a fogyasztói társadalom térhódítása következtében fő vonalaiban már Magyarországon is hasonlóak ahhoz, amit Nyugat-Európában tapasztalhatunk, de helyzetünk az eddigi természetvédelmi erőfeszítéseknek köszönhetően ma még kedvezőbb. Természeti örökségünk jövőbeni megőrzése érdekében a természetvédelmi szempontokat nem csupán a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, hanem - ha különböző módon és mértékben is - de minden területen és tevékenységben érvényesíteni kell.

Napjainkban a genetikai sokféleség megőrzése, csökkenésének megállítása mind a földi élet, mind az emberiség táplálása szempontjából a jövő kulcskérdése. Egy fajta eltűnése adott esetben egyúttal a tulajdonságait meghatározó génállomány végleges elvesztésével jár, amely többé nem rekonstruálható és mással nem pótolható. A biológiai alapok, növény- és állatfajok, fajták, vetőmagvak és a szaporítóanyagok genetikai értékének megőrzése, fenntartása, fejlesztése, valamint a természet- és a tájvédelem az agrártermelés céljainak hosszú távú megvalósítását és a termelés folyamatosságát is biztosítja.

Hazánk - számos természetvédelmi célú nemzetközi egyezmény részeseként - kötelezettséget vállalt az azokban foglalt előírások végrehajtására. E nemzetközi megállapodások célkitűzései: a biológiai sokféleség megőrzése, elemeinek fenntartható használata, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztása; a nemzetközi kereskedelem által veszélyeztetett fajok, valamint a vándorló fajok védelme; az európai veszélyeztetett állat- és növényfajok és veszélyeztetett élőhelyeik megőrzése, Európa táji örökségének megtartása, a Kárpátok értékeinek fennmaradása.

Fő célkitűzések

- A védett természeti területek állapotának megőrzése és javítása (ehhez kapcsolódóan a hazai jogszabályoknak és a nemzetközi követelményeknek megfelelő működtetés feltételeinek megteremtése).

- A biológiai sokféleség megőrzésének és helyreállításának elősegítése a védett természeti területeken kívül is.

- A biológiai sokféleség ex situ védelmének megerősítése (génbank).

- A biológiai sokféleség fenntartható használata.

- A biológiai sokféleség megőrzése, mint prioritás beépítése a különböző politikákba, tervekbe és programokba (különösen: mezőgazdaság, erdészet, halászat, területrendezés, infrastrukturális fejlesztések (energia, közlekedés), ipar, turizmus, bányászat, nemzetközi kereskedelem stratégiájába és programjaiba).

5.5.1. A természeti és táji értékek védelme

5.5.1.1. Védetté nyilvánítás

Napjainkban is jelentős azon területek kiterjedése, melyek természeti értékeinek gazdagsága indokolja a hazai jogrend szerinti védetté nyilvánításukat. Jelenleg a 837 ezer hektár országos jelentőségű védett természeti terület 58%-án a 10 nemzeti park, 39%-án a 37 tájvédelmi körzet 3%-án a 163 országos jelentőségű természetvédelmi terület osztozik, az 1296 helyi jelentőségű védett természeti terület kiterjedése 39 ezer hektár. Védelem alatt áll 720 növényfaj, 35 gombafaj, 8 zuzmófaj, 997 állatfaj és 6 fészeképítő hangyafaj fészkei. A védelemre tervezett területek jegyzékének felülvizsgálatára 2003-2008 között került sor; a még hátralévő védetté nyilvánítások egyfelől már meglévő védett területekhez kapcsolódó bővítéseket, másfelől a nemzeti park igazgatóságok által védelemre tervezett területekként vagyongezelt területeket érintenek. E tevékenységek során kiemelt figyelmet kell fordítani az érdekelttel (önkormányzatok, gazdálkodók, civil szervezetek, tudomány) való konstruktív együttműködésre.

Cél

- Védelemre tervezett területek, védelemre szoruló fajok: védetté nyilvánítások véghezvitele.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A tervezett, illetve szükségessé váló védetté nyilvánítások lebonyolítása.

- A nem védett fajok és egyéb természeti értékek állományának, veszélyeztető tényezőinek figyelemmel kísérése, szükség esetén a védelemre szoruló fajok és egyéb természeti értékek védetté nyilvánításának előkészítése, lebonyolítása.

Önkormányzatok:

- A tervezett, illetve szükségessé váló helyi védetté nyilvánítási eljárások lefolytatása.

Mutatók

- Védett területek száma, kiterjedése (ezer hektár) védettségi kategóriák szerint.

- Védett fajok száma (védettségi fokozatok szerint), állomány nagysága.

5.5.1.2. Védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítása

Hazánkban a védett természeti területeken a földtulajdonviszonyok meghatározóan állami tulajdonra épülnek, amely a természeti értékek megóvásának jelenleg legeredményesebb formája. A magántulajdonba került védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény értelmében a védett és védelemre tervezett természeti területek közül a korábban szövetkezeti tulajdonban, illetve használatban lévő területeket a magyar állam tulajdonába és a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába kell venni. 2007 végéig a kijelölt 250 ezer hektár területből mintegy 141 ezer hektár került állami tulajdonba. 2005 óta az érintett területek állami tulajdonba vétele költségvetési fedezet hiányában lelassult. Nehézséget jelent az érintett területek elaprózottsága, illetve az oszthatatlan közös tulajdon igen nagy aránya és az ezekből fakadó bonyolult adminisztráció.

Cél

- A törvény határidőre, 2010 végéig történő végrehajtása (a hátralevő 109 ezer hektár terület állami tulajdonba vétele). Ezen belül kiemelt cél az ún. jogosulti körbe tartozó 48 ezer hektár rendezése. Amennyiben a jelenlegi feltételek kellő mértékben nem változnak, a törvény végrehajtási határidejének módosítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A védettségi szint helyreállításáról szóló törvény végrehajtási határidejének módosítása.

- Az állami tulajdonba vételek (adásvételek, kisajátítások) lebonyolítása, a szükséges költségvetési előirányzat biztosítása.

- Az állami tulajdonba vett területek nemzeti park igazgatósági vagyongazdálkodásba adása.

Mutató

- Állami tulajdonba vett terület kiterjedése; a jogosulti körbe tartozó terület kiterjedése.

5.5.1.3. Natura 2000 területek

A Natura 2000 az Európai Unió területén kijelölt ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhely-típusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmének keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megóvását és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához. A magyarországi Natura 2000 hálózat 55 különleges madárvédelmi és 467 különleges természet-megőrzési területet foglal magába. A Bizottság további területkijelölést írt elő közösségi jelentőségű 7 élőhely, 11 növényfaj, 8 állatfaj esetében, és jogsértési eljárást indított Magyarország ellen a különleges madárvédelmi területek elégtelen kijelölése miatt, ami további Natura 2000 területek létrehozását teszi szükségessé. Ezen intézkedések végrehajtásával a Natura 2000 hálózat kialakítása befejezettnek tekinthető.

E területek ökológiai értékének megőrzése nem könnyű feladat, hiszen például a hatósági munka során is számos tényezőt kell figyelembe venni, és a jövőben a természetvédelmi hatóságok ezen tevékenységekbe való bevonását is hatékonyabbá kell tenni, a különböző nemzeti hatóságoknak (pl.: az erdészeti hatóság és a zöldhatóságok) konstruktív együttműködésének a jövőben kiemelkedő szerepe van, valamint előtérbe kell helyezni az érdekelt felek (gazdálkodók) hatékony bevonását és támogatását. A Natura 2000 területeken folytatható tevékenységek EU előírásoknak megfelelő biztosítása érdekében továbbra is szorgalmazni kell például a EU-csatlakozás előtt kiadott erdőüzemtervek és a Natura 2000 szempontrendszerének összehangolását, valamint a gazdálkodók minél hatékonyabb bevonását. Fontos részeredmény, hogy megszületett a Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás részletes szabályairól szóló jogszabály. A Natura 2000 erdőterületek vonatkozásában - a magánerdők esetében - felmerült a kompenzációs kifizetési intézkedés bevezetésének lehetősége, de ehhez mindenképpen szükséges a Natura 2000 területekre vonatkozó földhasználati előírások meghatározása, valamint szakmai együttműködés és pénzügyi támogatás.

Cél

- Az EU által előírt kötelezettségek teljesítése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Natura 2000 területek kezelése, fenntartása.

- Az EU agrár- és vidékfejlesztési támogatáspolitikájának felülvizsgálata során a fenntarthatósági szempontok érvényesítése és annak kezdeményezése, illetve támogatása, hogy a gyepterületekhez hasonlóan az erdőterületeken és vizes élőhelyeken gazdálkodók is részesülhessenek a támogatásból.

- A Natura 2000 támogatási rendszer működtetése.

- A Natura 2000 természeti értékeinek, fenntartásuk, megőrzésük szabályainak, a gazdálkodók által igénybe vehető támogatásoknak minél szélesebb körű megismertetése.

- Az ágazati jogszabályokban, átfogó és tematikus tervekben és programokban a Natura 2000 területek megőrzési követelményének megjelenítése, végrehajtása.

- A Natura 2000 területekre vonatkozó szabályozás továbbfejlesztése a hatósági munka elősegítése érdekében.

- Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről szóló 45/2006. (XII. 8.) KvVM rendeletben foglalt helyrajzi számok felülvizsgálata.

Mutatók

- Az előírt területkijelölések végrehajtása (élőhely, növény- és állatfaj szerint).

- A gazdálkodók által igénybe vehető támogatások mértékének és megoszlásának alakulása.

- A Natura 2000 területeken lévő fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetének alakulása.

5.5.1.4. Egyéb nemzetközi minősítésű területek

A Ramsari Egyezmény keretében bejelentett 28 hazai nemzetközi jelentőségű vadvízi terület kiterjedése 233 ezer hektárt tesz ki. A ramsari területek csaknem teljes egésze védett természeti terület, vagy Natura 2000 terület. Hazánkban három Európa Diplomás terület található, összesen 2371 hektár kiterjedésben. A magyarországi 5 bioszféra-rezervátum jogi minősítésének korszerűsítése, és a bioszféra-rezervátum magterületek (amelyek a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény által fokozottan védett természeti területek) jogszabályi kihirdetése megtörtént.

Jelenleg 7 természetvédelmi, tájvédelmi jelentőséggel is rendelkező világörökségi helyszín van és 4 természetvédelmi szempontból fontos helyszín szerepel a világörökségi várományosi listán. A hazai szabályozási környezet - a védett természeti területek és a Natura 2000 területek kivételével - nem biztosítja azokat a feltételeket, amelyek mellett meg lehet őrizni világörökség helyszínek értékeit. A világörökségi címmel járó kötöttségek - egyes helyszínek esetében - jelenleg inkább hátrányosak a térség számára, mert korlátozzák a gazdasági fejlesztést, a munkahelyteremtést.

Célok

- A ramsari vizes élőhelyek megőrzése és bölcs hasznosítása, az egyezmény végrehajtás társadalmi elfogadásának javulása.

- A hazai Európa diplomás területek Európa Tanács ajánlásainak megfelelő természetvédelmi kezelése.

- A bioszféra rezervátum hálózat bővítése, működtetésének korszerűsítése.

- A világörökségi helyszínek védelmének hatékonyabbá tétele.

- A világörökségi helyszínek körének bővítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A nemzetközi jelentőségű ramsari vizes élőhelyek fenntartása, a védelmüket szolgáló szempontok beépítése a vízgyűjtő-gazdálkodási tervekbe. Allapot térképek készítése légi-, illetve űrfelvételek alapján.

- A ramsari kommunikációs program végrehajtása.

- A határon átnyúló magyar-horvát Mura-Dráva-Duna Bioszféra-rezervátum kialakítása. Állapot térképek készítése légi, illetve űrfelvételek alapján.
- A bioszféra-rezervátumok bővítése, működtetése, működtetésének korszerűsítése, a nemzeti park igazgatóságok és a térségi érdekképviseleti szereplők közötti intézményesített kapcsolat kialakítása.
- A világörökségi helyszínek védelme.
- A világörökségekre vonatkozó szabályozás fejlesztése és kezelési tervek kidolgozása és megvalósítása, a világörökség helyszínek természetvédelmi, tájvédelmi érdekeinek érvényesítése.
- Az Európa Diplomás területek természetvédelmi kezelése.

Mutatók

- A természetvédelmi, tájvédelmi jelentőséggel rendelkező világörökségi helyszínek száma.
- A világörökségekre vonatkozó jogszabály, és a világörökségi kezelési tervek kidolgozása.

5.5.1.5. Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok

A barlangok 1961 óta a törvény erejénél fogva kiemelt oltalom alatt állnak. A természet további élettelen értékeinek a kiemelt oltalma csak egyedi jogszabállyal történő védetté nyilvánítással biztosítható.

Az ismert, nyilvántartott barlangok száma jelenleg 4077. Az elmúlt időszakban a fokozottan védett barlangok száma 132-ről 147-re emelkedett, és kihirdetésre került a megkülönböztetett védelmet igénylő 302 barlang is. Megtörtént 3482 külterületen nyíló barlang felszíni védőövezetének lehatárolása, ami feltétele a barlangok ingatlan-nyilvántartási megjelenítésének is. A barlangok ingatlan-nyilvántartási feljegyeztetésével kapcsolatban nehézséget okoz, hogy a barlangok bejáratának területi kiterjedését nehezen, vagy nem is lehet meghatározni. Kihirdetésre került a nyílt karszterületek (180 ezer hektár) külterületi jegyzéke, amelyek - felszínalaktani, barlangtani és élővilágvédelmi jelentőségük mellett - meghatározó szerepet játszanak az ivóvízellátásban egyre jelentősebb súlyú karsztvizek utánpótlódása és minősége szempontjából is. 11 ásványfaj került természetvédelmi oltalom alá. Elkészült a földtani alapszervénynek minősülő kőzetfeltárások országos adatbázisa, melynek alapján a 471 földtani alapszervényből 220 élvez kiemelt oltalmat, 30 alapszervény védetté nyilvánításának előkészítése folyamatban van.

Célok

- A nyílt karszterületek és barlangok hatékonyabb felszíni védelmének biztosítása.
- A jelentős természeti értéket képviselő ősmaradványok; a védett ásványok lelőhelyeként, denevérvédelmi vagy egyéb természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek; valamint a védett területen kívül elhelyezkedő földtani alapszervények természetvédelmi oltalom alá helyezése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Kutatási, jogi szabályozási (védetté nyilvánítás, jegyzék közzététel) és hatósági-igazgatási intézkedések végrehajtása.
- A barlangok felszíni védőövezeteinek bejegyzése az ingatlan-nyilvántartásba (a szükséges dokumentumok, pl. változtatási vázrajz biztosítása).
- A természeti értékek védetté nyilvánítási programjának folytatása, a megóvásukhoz szükséges intézkedések foganatosítása.
- A védelemre tervezett további karszterületek (pl. Nyugat-Mecseki TK) védetté nyilvánítási eljárásának lezárása, a belterületre eső nyílt karszterületek jegyzékének kihirdetése (kiemelten a Budai Termálkarszt területéről).

Mutatók

- Az ingatlan-nyilvántartásba feljegyzett barlangi védőövezetek száma, aránya.
- A védetté nyilvánított egyéb élettelen természeti értékek száma.

5.5.1.6. Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak

A természetvédelmi törvény hatálybalépése óta ex lege - azaz a törvény erejénél fogva - védett természeti területnek minősül valamennyi forrás, láp, víznyelő, szikes tó, kunhalom és földvár; melyek általános védelmét azok egyedisége és összetett természetvédelmi jelentősége indokolja. A veszélyeztető tényezők között első helyen az emberi beavatkozás áll, de természeti behatások ellen is védekezni szükséges. A jelenlegi nyilvántartás szerinti 1732 db kunhalmot és 378 db földvárat (amelyek egyben a kulturális örökség részei is) leginkább az intenzív mezőgazdasági művelés, az illegális anyagnyerés, a gyomosodás és az idegenhonos özönfajokkal való fertőzöttség veszélyezteti. A rendelkezésre álló, megosztás előtti adatok szerint az ex lege védett lápok kiterjedése 64 971 hektár, az ex lege védett szikes tavak területe 20 365 hektár. A források és víznyelők számítógépes nyilvántartása alapján, az eddig felmért ex lege víznyelők száma 459; míg a helyszínelte több mint 5015 forrásból 2479 felelt meg az aktuális vízhozam tekintetében is az ex lege védettség kritériumainak.

Az ingatlan-nyilvántartási eljárásban, a hatósági döntésen alapuló változásvezetés esetében jogok bejegyzésére, vagy jogilag jelentős tények feljegyzésére csak jogerős hatósági határozat alapján kerülhet sor.

Célok

- Az ex lege területek felmérésének és nyilvántartásának áttekintése és hatékonyabbá tétele.

- Az ex lege területek hatósági határozattal való kijelölésének és ingatlan-nyilvántartási feljegyzésének befejezése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A lápok, illetve szikes tavak földrészelei felülvizsgálatának, hatósági határozattal történő kijelölésének és ingatlan-nyilvántartási feljegyzése rendezésének befejezése.

- A források, víznyelők, kunhalmok és földvárak kiterjedését megállapító egyedi hatósági határozatok kiadása és a védett jogi jelleg ingatlan-nyilvántartási bejegyzése (a szükséges dokumentumok, pl. változtatási vázrajz biztosítása).

- Korszerűsített felmérési módszertan bevezetése és alkalmazása, a felmérési adatok feldolgozása.

- Az ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak hatékonyabb védelme érdekében a művelési ág változtatásához, ingatlanmegosztáshoz stb. a szükséges források biztosítása.

Mutató

- Határozattal is kijelölt ex lege területek száma (és aránya az összeshez képest).

5.5.1.7. A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme

A természet védelme nem csupán a védett területekre, hanem a nem védett területekre, a táj egészére is ki kell terjedjen. Ez a területi és ágazati tervezésen túl az egyes területhasználatok környezetkímélő és a táji értékek megőrzését biztosító gyakorlatán keresztül biztosítható. A táj szerkezetét, jellegének, ökológiai, ökonómiai és tájlesztetiki potenciáljának megőrzésére célszerűen kiterjedő területi tervek közül megtörtént az OTrT törvény felülvizsgálata, amelyben a tájképvédelmi övezetek és az országos ökológiai hálózat (azaz a Nemzeti Ökológiai Hálózat) szabályozása jelent előrelépést. A nem védett tájak megőrzésében kevés előrelépés történt. A kedvezőtlen mezőgazdasági szerkezet és a hagyományos tájszerkezet és tájjelleg fenntartásában szerepet játszó tevékenységek támogatásának hiánya rontották a tájpotenciált. Eddig 547 településnek a tájak és kultúrák sokszínűségét őrző természeti, kultúrtörténeti vagy esztétikai emlékeinek, egyedi tájértékeinek felmérése készült el.

Cél

- A természet- és tájvédelmi érdekek érvényesítése a terület- és településfejlesztés és -rendezés, az ágazati tervezés (különösen mező- és erdőgazdálkodás, vízgazdálkodás, közlekedés és egyéb műszaki infrastruktúra-fejlesztés) során, valamint az adó- és támogatáspolitikában.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az OTrT törvény alapján módosuló Budapest Agglomeráció Területrendezési Tervbe, valamint a megyei területrendezési tervekbe a fenntartható területhasználat, az országos ökológiai hálózat és a táj védelmét be kell építeni.

- A tájvédelmi szakhatósági munka fejlesztése, az érintett hatóságokkal való együttműködés erősítése.

- Az egyedi tájértékek kataszterezése, és az adatok folyamatos aktualizálása; az egyedi tájértékek jogszabályi védelmének biztosítása.

- Az Európai Tájegyzeménnyel összefüggő hazai feladatok ellátása, a hazai végrehajtási rendeleteinek kidolgozása.

Önkormányzatok:

- A megyei területi tervekben a természet- és tájvédelmi szempontok érvényesítése.

Mutató

- Azon települések száma, ahol megtörtént az egyedi tájértékek felmérése.

5.5.1.8. Érzékeny Természeti Területek

Az Érzékeny Természeti Területek (ÉTT) olyan extenzív művelés alatt álló területek, amelyek a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővését szolgálják. Az ÉTT felülvizsgálat során - figyelemmel az időközben lehatárolt NATURA 2000 hálózatra - kialakult a Magas Természeti Értékű Területek (MTÉT) hálózata, melyeken a 2009-2013 közötti időszakban hozzáférhetők az ÚMVP AKG természetvédelmi célú zonális célprogramjai. A jogszabályi lehatároláson alapuló teljes ÉTT jóval nagyobb az MTÉT-nél, amely az ÚMVP AKG zonális természetvédelmi célprogramjaiban támogatott területeket jelenti.

Cél

- A biodiverzitás megőrzését biztosító extenzív mezőgazdálkodási rendszerek elterjesztése és fenntartása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az ÚMVP agrár-környezetgazdálkodási intézkedésének természetvédelmi zonális célprogramjaira allokált pénzügyi források biztosítása a program természetvédelmi célkitűzéseinek megvalósulása érdekében. (Elsősorban Magas Természeti Értékű Területeken a természetvédelmi célú célprogramokat igénylő gazdálkodók magas támogatási arányának elérése.)

- Az MTÉT-hez kapcsolódó tájékoztatási és szaktanácsadási feladatok ellátása.

Mutatók

- Az MTÉT-en az agrár-környezetgazdálkodási támogatásban részesülő földterületek kiterjedésének alakulása, hasznosítási irány szerinti megoszlása, az ország mezőgazdasági hasznosítású területeihez viszonyított aránya, valamint a potenciális támogatásra jogosult MTÉT területekhez viszonyított aránya.

- AKG programban MTÉT területen gazdálkodók száma.

5.5.2. Természetvédelmi őrzés, kezelés, fenntartás

5.5.2.1. Természetvédelmi őrzés

A védett természeti területek, az ex lege védett természeti területek, a védett fajok őrzése, megóvása, károsításának megelőzése a Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata. További feladat a Natura 2000 hálózat területei és az ezen kívüli természeti területek, természeti értékek, valamint 38 ezer nyilvántartott régészeti lelőhely őrzése, károsításának megelőzése. Az elmúlt időszakot a feladatnövekedéssel összhangban nem álló létszámhelyzet jellemezte. A 2006-2007. évi csökkenés után 2008-ban ugyan növekedett az Őrszolgálat létszáma, ugyanakkor az őrzési feladatok ellátásához ugyancsak szükséges szakfelügyelői gárda és a központi természetvédelmi igazgatás létszáma nem követte a feladatok növekedését. A 2003-2008 közötti időszakban a természetvédelmi öröknek a korábbi problémák mellett új kihívásokkal (az eseti károkozások növekvő mértéke, a károkozók agresszivitása, természeti területeink és értékeink veszélyeztetettsége) kellett megküzdni.

A közösségi jelentőségű területek hatékony őrzésében az őrszolgálat mellett más hatóságok is közreműködnek (pl. az erdészeti hatóság)

Cél

- A természetvédelmi őrzés feladataival arányos személyi, tárgyi feltételek biztosítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A létszámnövelés végrehajtásához szükséges jogi szabályozási és igazgatási feladatok.

- Az őrszolgálat működését megalapozó jogi szabályozás korszerűsítése.

- Az új erdőtörvénnyel összhangban az erdővédelmi szolgálat felállítása a közösségi jelentőségű területek hatékony őrzésének elősegítése érdekében.

Mutató

- Őrszolgálati létszám, szakfelügyelői létszám, egy hektár védett természeti területre jutó őr/szakfelügyelő, egy hektár Natura 2000 területre jutó őr/szakfelügyelő.

5.5.2.2. Területkezelés

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő területek egy részén saját maguk látják el a természetvédelmi célú területkezelési feladatokat, más területeken a helyi gazdálkodók bevonásával, nemzeti parki irányítással és ellenőrzés mellett szerződéses formában valósul meg a kezelési tevékenység. Az elmúlt időszakban a természetvédelmi célú vagyongazdálkodás jogszabályi háttere megerősödött és egységessé vált.

Célok

- A védett és a Natura 2000 területek minél nagyobb körére terjedjenek ki az agrár-környezetgazdálkodási és természetvédelmi célú uniós támogatási rendszerek.

- A tervezési időszak végére állandósuljon a nemzeti park igazgatóságok használatában lévő területek kiterjedése.

- A nemzeti park igazgatóságok által végzett természetvédelmi célú erdőkezelés során a folyamatos erdőborítással járó technológiák alkalmazási lehetőségeinek javítása.

- Kiegészítő célkitűzés, hogy a természetvédelem szempontjai szerint végzett fahasználatokból keletkező eredmény segítse a természetvédelmi tevékenységek finanszírozását is.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A védendő fajok élőhelyeül szolgáló területek természetvédelmi szempontú kezelése.

- A nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi célú vagyongazdálkodási tevékenysége infrastruktúrális háttérének fejlesztése, a kezelt gyepterületekhez szükséges állatállomány növelése.

- A természetvédelmi erdőgazdálkodás tervezési-, elszámolási rendszerére vonatkozó szabályozás kidolgozása és bevezetése. A folyamatos erdőborítással járó technológiák üzemi méretű alkalmazási feltételrendszerének megteremtése és a fafajcserés erdőszerkezet-átalakítások elvégzése.

Mutatók

- EU támogatási rendszerekben részt vevő Natura 2000 és védett természeti terület kiterjedése.

- Nemzeti park igazgatósági vagyongazdálkodásban lévő terület, ebből igazgatósági használatban levő terület.

- Folyamatos erdőborítással tervezett terület, ebből védett természeti terület, ebből nemzeti parki vagyongazdálkodásban lévő terület.

- Fafajcserés erdőszerkezet-átalakításokkal érintett terület, ebből védett természeti terület, ebből nemzeti parki vagyongazdálkodásban lévő terület.

- Természetvédelmi célú erdőkezelés költségei-bevételei, a nyereségből természetvédelmi tevékenységekre fordított összeg.

5.5.2.3. Fajok megőrzése, kezelése

2004-2006 között 42 veszélyeztetett faj természetvédelmi fajmegőrzési terve került jóváhagyásra és 9 fajvédelmi program megvalósítása indult meg. Jelenleg 12 faj fajmegőrzési programja van folyamatban. 66 gerinctelen állatfaj legfontosabb hazai élőhelye bekerült a Natura 2000 hálózatba. A veszélyeztetett fajok esetében az élőhelyek beszűkülése, továbbá madarak esetében a szabadvezetékeknek történő ütközések és a mérgezések okozzák a fő problémákat.

Az idegenhonos özőnfajok visszaszorítása, terjedésének megelőzése a biodiverzitás megőrzése, illetve a gazdasági kármérséklés miatt rendkívüli fontosságú. Magyarország 2002-ben csatlakozott a Biológiai Sokféleség Egyezményhez, majd 2003-ban elfogadásra került a Berni Egyezmény Európai Stratégiája az özőnfajok ellen.

A nemzeti park igazgatóságok vadászatra jogosultsága alatti 21 vadászterületen folytatott vadállomány-kezelés részletes szakmai szabályozás szerint történik. A túlszaporodott nagyvadállomány károkozása hosszú távon az erdőszerkezet kedvezőtlen átalakulását és a növényfajok genetikai állományának beszűkülését okozza. A problémára kidolgozott nagyvadlétszám-csökkentési program hatására átmenetileg csökkent a nagyvadfajok állomány nagysága, jelenleg azonban növekszik. A természeti értéket képviselő halfajok állományait az elmúlt időszakban sikerült megőrizni.

Célok

- A veszélyeztetett fajok esetében az erőforrásokat a fajmegőrzési tervek végrehajtására kell összpontosítani. Csökkenteni kell az áramütéses és mérgező madárpusztulások veszélyét. Egyes különösen veszélyeztetett fajok élőhelyeinek számát bővíteni szükséges (korábbi élőhelyekre való telepítéssel).

- Az inváziós fajok elterjedésének megelőzése, korlátozása, visszaszorítása.

- A természeti területeken az igazgatóságok vadászatra jogosultsága alá tartozó vadászterületeken - természetvédelmi célú különleges rendeltetésüknek megfelelően - a természetvédelmi kezelési terv szerinti extenzív vadállomány-fenntartás és a természet védelmét szolgáló állomány-szabályozás megvalósítása. A nagyvadlétszám csökkentése.

- Öshonos és jelenleg még önfenntartó halállományaink hosszú távú megőrzése érdekében szükséges a halvédelem általános megerősítése. A védett és fokozottan védett halfajok állományát meg kell őrizni. Meg kell akadályozni az inváziós halfajok el- és továbbterjedését.

- A vadon élő állatfajokkal kapcsolatos állatvédelmi feladatok esetében szükséges a társadalom állatvédelmi szemléletének fejlesztése, valamint a hatályos jogszabályokban foglalt előírások érvényre juttatása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A fajmegőrzési tervek végrehajtása.

- Fokozottan védett állatok élőhelyének védelmében és természetvédelmi érdekből eseti jelleggel elrendelt korlátozásokból, illetve védett állat kártételéből adódó kártalanítási igények finanszírozása.

- A mérgezések elleni akcióterv kidolgozása és megvalósítása.

- A szabad vezetékek veszélyességi felmérése, a vezetékek szigetelése, a madáreltérítők kihelyezése.

- A területi védettségtől független fajvédelmi beavatkozások (pl.: békaterelő fal, vadátjáró, madárvédő létesítmények, út menti védőkerítés)

- Az inváziós fajok elleni hazai stratégia kidolgozása és a potenciálisan veszélyt jelentő fajok elleni védekezés akciótervének elkészítése.

- A várható és meglévő inváziós fajok elterjedésének figyelemmel kísérése.

- Az inváziós fajok veszélyeivel kapcsolatos társadalmi felvilágosító kampány kidolgozása és lebonyolítása.

- Az özönfajok elleni EU szintű egységes fellépés kezdeményezése; a bizonyítottan inváziós tulajdonságokkal rendelkező állatfajok behozatalának tiltására jogi szabályozás kidolgozása.

- Az extenzív vadállomány-fenntartás és a természet védelmét szolgáló állomány-szabályozás természetvédelmi kezelői feladatainak ellátása; a nagyvadlétszám-csökkentési program folytatása.

- Fajmegőrzési tervek kidolgozása, különösen egyes fokozottan védett halfajokra.

- Az inváziós halfajok elleni hatékony fellépésre vonatkozó szabályozás kialakítása, a megfelelő igazgatási és területkezelői feladatok ellátása; a méretkorlátozással és fajlagos tilalmi idővel védett fajok körének bővítése.

- A vadon élő állatfajokkal kapcsolatos állatvédelmi előírások érvényre juttatását szolgáló hatósági, igazgatási és szemléletformálási feladatok ellátása.

Mutatók

- Végrehajtott fajmegőrzési tervek száma, az érintett fajok állományának változása;

- Leszigetelt szabadvezetékek hossza a madárvédelmi prioritás szerinti bontásban;

- Légvezetékek földkábelre cserélésének hossza;

- Korábbi élőhelyekre telepített fajok száma, állományuk nagysága;

- Mérgezéses esetek száma, a mérgezésekben elhullott védett fajok száma, fajonkénti egyedszáma.

5.5.2.4. Élettelen természeti értékek

A barlangok kizárólagos állami tulajdonjogát a törvény mondja ki. 2004-től 2972 barlang (az ismert barlangok 73%-a) került a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésébe, amely egységes vagyonkezelési koncepció alapján valósul meg. A kezelési feladatok tervszerű ellátásához elkészült és jóváhagyásra került 50 fokozottan védett, illetve megkülönböztetett védelmet igénylő barlang kezelési terve, és közel 50 barlangban valósultak meg védelmi, illetve rekonstrukciós célú műszaki beavatkozások. Befejeződött a bükkábrányi lignitbányában előkerült 8 millió éves fatörzsek leletmentése.

Élettelen természeti értékeink megőrzése érdekében a jövőben kiemelt figyelmet kell fordítani azok társadalmi elismertségének fokozására, a nemzetközi gyakorlatban bevált újszerű bemutatási formák és technikák alkalmazására is.

Célok

- Az élettelen természeti értékek megóvása.

- Az összes ismert barlang kerüljön a nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelésébe.

- Valamennyi fokozottan védett és megkülönböztetett védelmet igénylő barlangnak legyen kezelési terve.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A vagyonkezelésbe adás befejezése.

- Valamennyi fokozottan védett és megkülönböztetett védelmet igénylő barlang kezelési terveinek kidolgozása.

- Csatlakozás az Európai, illetve Globális Geopark Hálózathoz.

- Az élettelen természeti értékek megóvásához szükséges rekonstrukciós, és a bemutatást szolgáló fejlesztések megvalósítása.

Mutatók

- Nemzeti park igazgatósági vagyonkezelésbe adott barlangok száma, aránya.

- Elkészült barlang-kezelési tervek száma, aránya.

5.5.3. Károsodott területek helyreállítása, káros hatások csökkentése

5.5.3.1. Károsodott területek helyreállítása, természeti értékek károsodásának megelőzése

Természetvédelmi szempontból kiemelkedő fontosságú a leromlott élőhelyek, termőhelyek helyreállítása és az elpusztult élőhelyek visszaállítása. Az előző időszakban a kiemelt jelentőségű vizes élőhelyek helyreállítása mellett megkezdődött a Kárpát-medence egyedi értékeit és társulásait őrző élőhelyek leromlásának megállítása, a korábbi állapot visszaállítása. Emellett sor került a tűzok és a rákosi vipera élőhelyének javítására is.

A jövőben a rehabilitációs és a rekonstrukciós feladatok esetében is kiemelt figyelmet kell fordítani az éghajlatváltozás élőhelyekre és életközösségekre, illetve egyes fajokra gyakorolt hatására.

A helyreállításhoz kapcsolódóan elő kell segíteni az egyes természeti értékek károsodásához vezető folyamatok megfékezését, többek között a Balaton nádállományának leromlását, az életközösségeket veszélyeztető halfajok elszaporodását, a vegyszeres növényvédelem körében a szúnyogok elleni vegyszeres védekezés káros hatásait.

Célok

- A vizes élőhelyek helyreállításának folytatása, a Kárpát-medencei speciális élőhelyek természeti állapotának javítása és az erdőterületek a természetességének fokozása.

- A felhagyott, illetve tájképromboló épített elemek, felszíni tájsebek, felhagyott katonai gyakorlóterek stb. rehabilitációja.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az élőhely-rehabilitációs és -rekonstrukciós munkák folytatása, folyamatos monitorozása, támogatása, a befejezett helyreállítások fenntartása.

- A Balaton busaállományának csökkentése, a nádatartás ökológiai szempontokkal való összehangolása, a biológiai szúnyogirtás előtérbe helyezése.

Mutató

- Élőhely-rehabilitáció és -rekonstrukció száma, területe, érintett élőhelyek domináns jellege.

5.5.3.2. Genetikai erőforrások megőrzése

A klímaváltozás, az élelmiszerbiztonság, a környezetvédelem, valamint a magas beltartalmi értékű „funkcionális” élelmiszerek iránt megnövekedett igény az elmúlt 15 évben világszerte egyre fontosabb feladattá tette a genetikai erőforrások felkutatását, megőrzését és fenntartható hasznosítását, a nemesítési valamint a biotechnológia módszereket. A tevékenységhez hozzátartozik a természetett és tenyésztett fajok és fajták, valamint azok rokon fajainak, változatainak begyűjtése, katalogizálása, megőrzése, különböző gyűjteményekben (ex situ, in vitro), illetve természetes formában és termőhelyen (in situ, on farm) történő fenntartása egyaránt.

A genetikai erőforrásokkal való gazdálkodás egész más megközelítést jelentik a genetikailag módosított szervezetek elterjesztésére vonatkozó egyes törekvések. Az így készült termékek elterjedése erősödő természet- és környezetvédelmi kihívást és ma még nehezen becsülhető esetleges kockázatot jelent a jövőben. A géntechnológiai tevékenységek hatásai, az azokból származó természeti, környezeti és egészségi kockázatok a jelenlegi ismeretek alapján alig becsülhetők, ezért az elővigyázatosság elvének a lehető leghatározottabb érvényesítésére van szükség. Ezért a GMO-kat kizárólag megfelelő hatásvizsgálatok után, teljes társadalmi ellenőrzés mellett, részletes jogi szabályozás alapján és az illetékes hatóságok által kiadott engedélyeknek megfelelően lehet létrehozni és a környezetbe kibocsátani. Moratórium biztosítja, hogy az EU-ban jelenleg köztermesztésre engedélyezett MON810 GM kukoricafajtákat ne lehessen Magyarországon termesztetni, így hazai köztermesztés jelenleg GMO-mentes. A GMO-k előretörését segíti a mezőgazdaságban tapasztalható génerózió jelensége, vagyis egyre kevesebb növényfajtát használ az emberiség, így ezek tulajdonképp ugyanúgy tűnnek el, ugyanolyan veszélyeztetettek, mint a vadon élő növényvilág.

Célok

- A genetikai erőforrások megőrzése, az ezt elősegítő különböző megoldások támogatása.

- A genetikailag módosított szervezetek környezetbe bocsátásából adódó természeti, környezeti és egészségi károk megelőzése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

- A géntechnológiai szakhatósági feladatok teljesítése, a géntechnológiai tevékenység ellenőrzése.

- A Magyarországra vonatkozó moratórium fenntartása.

- A köztermesztés vonatkozásában GMO-mentes övezetek létrehozásának jogszabályi biztosítása.

- A GMO-k környezeti hatásaival kapcsolatos kutatások támogatása.

- A Pannon Magbank létrehozása, fenntartása.

- Az őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának tenyésztésben történő megőrzésének támogatása (a fajta eredeti tartási, takarmányozási körülményeihez hasonló „in situ” feltételek mellett).

- A mezőgazdasági genetikai erőforrások megőrzésének, jellemzésének, begyűjtésének és hasznosításának támogatása (pl. a jelenleg in situ megőrzött genetikai források és ex situ gyűjtemények (génbankok) internet alapú nyilvántartása, ismeretterjesztés és tanácsadás).

- Gyűjteményes növénykertek megőrzésének, fejlesztésének támogatása.

5.5.4. A természetvédelem feltételrendszerének javítása

5.5.4.1. Tervezés

Az elkészült természetvédelmi stratégiai tervek alapján a napi munkához nélkülözhetetlen a részletes tervek (pl. védett természeti területek, barlangok kezelési tervei, Natura 2000 területek fenntartási tervei, tájvédelmi, természetvédelmi tervek) kidolgozása, illetve a természetvédelemmel szorosan összefüggő más tervek (pl. területrendezési tervek, körzeti erdőtervek) kidolgozása során a biológiai sokféleség megőrzéséhez fűződő érdekek és szempontok érvényesítése. A védett természeti területek és a Natura 2000 területek jelentős hányada még nem rendelkezik a jogszabályban előírt kezelési, illetve fenntartási tervvel. Az OTrT törvény felülvizsgálata, és az alacsonyabb szintű területrendezési tervek kapcsán az országos ökológiai hálózat, illetve az országos és a térségi jelentőségű tájképvédelmi területek tervezésére kell felkészülni.

Célok

- Valamennyi védett természeti területnek, nemzeti parknak, tájvédelmi körzetnek legyen kezelési terve.

- Valamennyi, de elsősorban a természetvédelmi oltalom alatt nem álló Natura 2000 terület rendelkezzen fenntartási tervvel.

- A nemzeti park igazgatóságok felügyelete alá tartozó összes védett természeti területre készüljön természetvédelmi terv.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Valamennyi védett természeti terület, nemzeti park, tájvédelmi körzet kezelési terveinek kidolgozása.

- Valamennyi, de elsősorban a természetvédelmi oltalom alatt nem álló Natura 2000 területek fenntartási terveinek elkészítése.

- A tájvédelmi tervek, illetve a nemzeti parkok területére vonatkozó természetvédelmi tervek kidolgozásának folytatása (a tervek terület- és településrendezési tervek rendszerébe illesztési feltételeinek megteremtése).

Mutató

- Az egyes terület-csoportokra készített kezelési tervek, fenntartási tervek száma, aránya.

5.5.4.2. Intézményrendszer

A kormányzati munkamegosztásban a természet védelme a környezetvédelmi és vízügyi miniszter feladat- és hatáskörében nevesített feladat. Ezt a feladatot a minisztérium munkaszervezete és az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség mellett a nemzeti park igazgatóságok, valamint a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek útján látja el. Jelenleg a 10 nemzeti park igazgatóság látja el a természetvédelmi kezelői és a 10 felügyelőség a természetvédelmi hatósági feladatokat.

Célok

- A nemzeti park igazgatóságok megerősítése szükséges a megnövekedett európai uniós, a hazai természetvédelmi kezelési, kutatási, monitorozási, projekt-menedzselési stb. feladatok miatt, továbbá az igazgatóságok váljanak térségük fejlődését előmozdító szellemi központtá.

- Szükséges a felügyelőségek megerősítése (alapvetően a Natura 2000 hálózattal kapcsolatosan megnövekedett feladatok miatt), valamint a felügyelőségek és a nemzeti park igazgatóságok munkájának összehangolása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A megjelölt célok eléréséhez igazgatási és költségvetési intézkedések végrehajtása.

5.5.4.3. Természetvédelmi nyilvántartási és információs rendszer, biodiverzitás-monitorozás

A természetvédelem nyilvántartási rendszere a védett természeti területek, illetve a védett természeti értékek törzskönyvén, a helyi jelentőségű védett természeti területek nyilvántartásán, a Natura 2000 területek nyilvántartásán, a vagyonkezelési adatnyilvántartáson, a forrás- és víznyelő- és barlang nyilvántartáson alapul. A Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) a nemzeti park igazgatóságokon képződő élővilág-védelmi, biodiverzitás monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési stb. adatok komplex térinformatikai támogatással megvalósult számítógépes információs rendszere. A nyilvántartási rendszer adatait a TIR is tartalmazza. A legjelentősebb problémát a Natura 2000 területek bejelentett, térképi és blokkhatárainak összehangolása (a minél nagyobb átfedés biztosítása) képezi. A TIR legfontosabb biotikai adatait az 1998. óta működő, Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR) szolgáltatja.

Célok

- A természetvédelmi nyilvántartások és az ingatlan-nyilvántartás közötti adategyezőség elérése.

- A helyi jelentőségű védett természeti területekről vezetett nyilvántartás felülvizsgálatának befejezése.

- A TIR-ben elérhetőek legyenek a Natura 2000 területekre vonatkozó adatok a nemzeti park igazgatóságok, a hatóságok számára.

- A forrás- és víznyelő-nyilvántartás befejezése.

- A barlangnyilvántartás adatok naprakészek legyenek.

- Nemzetközi jelentési kötelezettségek kielégítéséhez szükséges biotikai adatok TIR-ből történő kiszolgáltatása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A TIR működtetése, fejlesztése.

- A természetvédelmi nyilvántartások és az ingatlan-nyilvántartási adategyezősége érdekében végrehajtandó feladatok ellátása.

- A TIR kibővítése a Natura 2000 területek adatbázisával.

- Forrás-, víznyelő-, barlangnyilvántartások naprakészen tartása, a még felmértelen barlangjáratok pontos térképeinek elkészítése.

- Archív és recens biotikai adatok TIR-be vitele, illetve TIR-ben történő gyűjtése, tárolása.

- Biotikai adatforrást jelentő NBmR és más célzott adatgyűjtő rendszerek működtetése, támogatása.

- A helyi védettséget megállapító hatályos települési önkormányzati rendeleteket tartalmazó, a nyilvánosság számára is hozzáférhető adatbázis létrehozása.

5.5.4.4. Bemutató, szemléletformálás, ökoturizmus

A természetvédelem társadalmi szolgáltatásai a mindennapokban, az emberek számára megélhető módon a bemutatáson, szemléletformáláson, ökoturizmuson keresztül érhetők el. A jelenleg 26 nemzeti parki fogadó-, látogató- és oktatóközpont, 7 tájház, 3 arborétum és botanikus kert, valamint további 43 egyéb bemutatóhely, 6 önálló, valamint az egyéb bemutatóhelyekhez kapcsolódóan további 7 erdei iskola üzemel. Gyarapodott a tanösvények száma, 31 barlangban folyik különböző szintű turisztikai tevékenység. A nemzeti park igazgatóságok egyre gazdagabb programmal várják a látogatókat.

A natúrpark a természeti és az épített környezet összehangolt fejlesztésén alapuló, lényegében a helybéli önkormányzatok, civil szervezetek és a lakosság összefogásával, önszerveződésével létrejött területfejlesztési együttműködés, amely az ökoturizmus fejlesztésén, a helyi nevezetességek, népi kultúrák bemutatásán keresztül hozzájárul a természet és a táj értékeinek megőrzéséhez. Jelenleg három natúrpark kapta meg a névhasználathoz való környezetvédelmi miniszteri hozzájárulást.

Cél

- A nemzeti parkok magas minőségű, élményszerű, interaktív ökoturisztikai szolgáltatásokat nyújtsanak a természetvédelmi szempontok sérelme nélkül.

- A helyi és önszerveződéssel, a természeti és az épített környezet összehangolása mellett megvalósuló ökoturisztikai fejlesztések részarányának növekedése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok támogatása.

- A nemzeti parkok fő belépési pontjaiban (az ún. „kapukban”) és a nagyobb tájvédelmi körzetekben egy-egy látogatóközpont építése.

- A nemzeti parki fogadó-szolgáltató infrastruktúra (látogatóközpontok, tanösvények, erdei iskolák stb.) fejlesztése.

- Új natúrparkok alapításának támogatása, natúrpark névhasználathoz miniszteri hozzájárulás adományozása.

Önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, társadalmi szervezetek:

- A természeti és környezeti értékek bemutatását szolgáló fejlesztések, programok megvalósítása.

Mutatók

- A megépült látogatóközpontok száma.

- Bemutatóhelyek, ökoturisztikai programok látogatóinak száma.

A célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: Környezeti nevelés, oktatás, szemléletformálás (5.1.1).

5.6. Fenntartható terület- és földhasználat

A társadalmi-gazdasági tevékenységek megvalósítása különböző mértékű területhasználattal jár. A területhasználati célok többfélék lehetnek, így pl. mező- és erdőgazdasági biomassza-termelés, természet- és tájvédelem, ipar- és infrastruktúrafejlesztés, településfejlesztés, népesség-foglalkoztatás (munkalehetőség), nyersanyag-kitermelés, üdülés, sport, rekreáció. Az egyes területhasználati célok a környezet különböző funkcióit veszik igénybe és eltérő mértékben hasznosítják. Az elmúlt évtizedben a hazai területhasználat alakulását a mezőgazdasági terület csökkenése és a művelés alól kivett területek (pl. iparfejlesztés, település, infrastruktúra, bányászat, hulladékkezelés) növekedése jellemezte, és számos konfliktussal járt (pl. szabad természetes talajfelszín csökkenése, talajok szennyezése, degradációja, élőhelyek feldarabolódása). A területhasználat módosulása jelentős mértékben érintette a földhasználat változását is. Hazánk területének több mint 80%-a termőterület, melynek hasznosítása elsősorban mező- és erdőgazdasági céllal történik. Az extenzív, környezetkímélő gazdálkodási módszereknek jelentős szerepe van a természetközeli élőhelyek fenntartásában. Az akcióprogram területhasználattal kapcsolatos céljai más akcióprogramokhoz is kapcsolódnak.

Fő célkitűzések

- A gazdasági-társadalmi folyamatok térbeli szervezése során a környezet eltartó- és tűrőképességével való összhang biztosítása, a természeti erőforrások (kiemelten a termőföld, víz) és természeti értékek védelme, degradációjának megelőzése. A különböző területhasználati funkciók területi igényeinek minél kisebb termőfelület kieséssel járó harmonikus összehangolása.

- A terület agro-ökológiai adottságaihoz igazodó földhasználat elterjesztése.

5.6.1. Területrendezés és környezetvédelem

A területhasználat keretét és alapszabályait a területrendezési tervezés biztosítja. Az országos léptékű területhasználat feltételeit, a műszaki infrastruktúra-hálózatok összehangolt térbeli rendjének meghatározását az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény (OTrT törvény) rögzíti. A területi folyamatokban és az ágazati koncepciókban bekövetkezett változásokat is beépítő, 2008-ban történt módosítását követően az OTrT törvényben számos új szabályozási elem jelent meg a fenntartható területhasználat elősegítésére, többek között módosult az országos ökológiai hálózat leképezése az ökológiai funkciók jobb érvényesülése érdekében, új övezetek jelentek meg (pl. kiváló termőhelyi adottságú erdő-, illetve szántó-, országos jelentőségű tájképvédelmi területek övezetei, ásványvagyon gazdálkodási területek). Az ökológiai folyosó övezetére vonatkozó előírások bővültek a közművezetékek és a közlekedési infrastruktúra-hálózatok elhelyezése egyes feltételeinek felsorolásával. További lényeges elem a települések szétterülésének visszafogása érdekében létrehozott szabály: a beépítésre szánt területek kijelölésének tilalma, illetve korlátainak előírása.

Az NKP-II időszakában lépett hatályba a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról szóló 2000. évi CXII. törvény (Balaton törvény) felülvizsgálatát követően módosult szabályozási tartalma, a Budapesti Agglomerációról szóló 2005. évi LXIV. törvény, valamint folyamatos volt a megyei és a településrendezési tervek kidolgozása.

Célok

- Az országos és térségi területi tervezés során a társadalmi, környezeti és gazdasági szempontok összehangolása a természeti tér, erőforrások és értékek védelme, fenntartható hasznosítása, valamint a környezetterhelés megelőzése érdekében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az OTrT törvény felülvizsgálata során a fenntartható területhasználat megvalósítását elősegítő eszközök bővítése.

- A kiemelt térségek területrendezési terveinek felülvizsgálata során a környezetvédelmi szempontok érvényesítése.

- A Budapesti Agglomeráció Területrendezési Tervének felülvizsgálata során a környezetvédelmi szempontok érvényesítése.

Megyei önkormányzat:

- A megyei területrendezési tervek kidolgozása, megújítása során a környezetvédelmi szempontok érvényesítése.

Mutatók

- A területhasználat alakulása.

- Az elkészült, felülvizsgált területrendezési tervek.

5.6.2. Ásványkincsekkel való fenntartható gazdálkodás

Az ásványi nyersanyagok, mint nem megújuló természeti erőforrások a nemzeti vagyon alapvető részét képezik, feltárásukban és nemzetgazdasági hasznosításukban a bányászatnak meghatározó szerepe van. Az ásványi nyersanyagok természetes előfordulási helyükön kizárólagos állami tulajdonban vannak, amivel az állam köteles gazdálkodni, biztosítva a társadalom számára a nyersanyaghoz való hozzáférést, a környezet védelmét és elősegítve a gazdaság fenntartható fejlődését.

A bányászati tevékenység a nemzetgazdasági haszna mellett számos kedvezőtlen környezeti hatással jár: a talaj és a vizek szennyezése, vízszint- és talajsüllyedés, élőhelyek eltűnése és a biodiverzitás csökkenése, tájsebek keletkezése. A felhagyott bányászati területek, meddőhányók rekultivációja több esetben is elmaradt. A légszennyezés, zaj- és rezgésterhelés növekedése nemcsak a nyersanyag kitermelés környékén, hanem a kapcsolódó szállítási útvonalak mentén élők egészségét is károsítja és csökkenti az ingatlanok értékét. A környezeti ártalmak csökkentése érdekében az NKP-II időszakában egyrészt technológiai előrelépés történt (pl. meddőanyag elhelyezés, kezelés terén), másrészt a bányászati törvény 2007. évi módosítása alapján a jövőben a bányavállalkozóknak nemcsak a későbbi tájrendezésre kell pénzügyi garanciát biztosítaniuk, hanem az esetleges környezeti károk felszámolására is. A tájrendezési tervek kidolgozását segítő központi források fokozatosan megszűntek.

A következő években kiemelt figyelmet kell fordítani a pillanatnyi üzleti érdekből eredő ásványvagyon-pazarlások megakadályozására és a műrevaló készletek legjobb elérhető technológiával, legkevesebb veszteséggel történő kitermelésére. Az épületek átalakításából, szanálásából származó bontási hulladékok hasznosítása komoly ásványi-nyersanyag megtakarítást is lehetővé tehet.

Célok

- A társadalom szükségleteinek kielégítését biztosító ásványi nyersanyagok kitermelése és hasznosítása során a környezetterhelés csökkentése és a környezeti károk megelőzése (okszerű és takarékos anyaghasználat, újrahasználat).

- Az állami tulajdonú ásványvagyon racionális hasznosításához az állam és a privát szféra modern együttműködésének kialakítása, a közösségi, szociális, környezeti és közgazdasági érdekek integrálása, valamint az ellenőrzési rendszer megerősítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az ásványvagyonnal való ésszerű és hosszú távú gazdálkodás szabályozása érdekében a bányajáradék intézményének működtetése és fejlesztése.

- Az ásványi nyersanyagok minőségi és mennyiségi paramétereinek, értékének megismerése, nyilvántartása és változásának követése.

- A földtani alap- és nyersanyag-kutatások elősegítése.

- A bányafelügyeleti hatósági eszközök megerősítése, a hatékony szakmai ellenőrzések végzéséhez megfelelő háttér biztosítása (pl. akkreditált laboratóriumok, geodéziai mérések).

- A takarékos anyagkitermelés és használat, a másodlagos nyersanyag hasznosítás, valamint az újrahasználat ösztönzése.

Gazdálkodó szervezetek (bányavállalkozók):

- Az ásványi nyersanyagok kutatása és kitermelése során a legjobb elérhető technológiák alkalmazása, a környezet terhelésének csökkentése.
- A bányászattal érintett térrészek teljes és komplex hasznosítása, a bányászati tevékenység befejezését követően a területek rekultivációja.
- A kedvező adottságú előfordulások kitermelése során a kevésbé kedvező, de még műrevaló ásványnyersanyag-telepek, illetve előfordulások megsemmisülésének megakadályozása.
- A bányászati, illetve ipari meddőanyagok és másodlagos nyersanyagok hasznosítása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: bányászati hulladék szakszerű kezelése (8. TAP); az állami felelősségi körbe tartozó felhagyott bányák kármentesítése, rekultivációja (9. TAP).

Mutató

- Ásványnyersanyag-termelés alakulása.

5.6.3. Talajok védelme és fenntartható használata

A talaj Magyarország egyik legfontosabb, feltételelesen megújuló természeti erőforrása, melynek megóvása, sokrétű funkcióinak megőrzése, termékenységének fenntartása nem csupán a földhasználó, hanem a társadalom hosszú távú érdeke. Az előnyös hazai természeti adottságok miatt a kedvező talajok aránya jó, a nagy termőképességű talajok kiterjedése jelentős. A kedvező adottságokat azonban természetes talajpusztulási folyamatok és az emberi beavatkozások egyaránt károsítják. Hazánkban a legfontosabb talajdegradációs folyamatok a víz vagy szél okozta erózió; a savanyodás; a sófelhalmozódás, szikesedés; a talajszerkezet leromlása, a tömörödés; a talaj élőflórájának leromlása; a szervesanyag tartalom csökkenése; a talaj vízgazdálkodásának szélsőségessé válása, valamint a növényi tápanyagok forgalmának kedvezőtlen irányú megváltozása. A talajok degradációját és szennyeződését okozó főbb folyamatok: az ipari, bányászati és közlekedési tevékenységek során jelentkező tartós, illetve havária jellegű szennyezések, balesetek; beruházások, építkezések során a humusz letermelése; szakszerűtlen, illetve illegális hulladéklerakás; szennyvízszikkasztás. A mezőgazdasági művelés egyfelől hozzájárul a talajok fenntartható használatához, ugyanakkor az esetenként helytelen agrotechnika, tápanyagutánpótlás és növényvédőszer használat, a mezővédő erdősávok kiirtása kedvezőtlen hatású. Ezen folyamatok a talajtermékenység csökkenése mellett a mezőgazdasági termelés költségeinek növekedését, az ökológiai, vízháztartási (növekvő aszályérzékenység) körfolyamatok felbomlását, a kockázatos anyagok felhalmozódását (élelmiszerbiztonság), valamint a vizek, ivóvízbázisok elszennyeződését eredményezik.

A fentiekkel összefüggésben közösségi szintű talajvédelmi stratégia és keretirányelv kidolgozása kezdődött, melybe hazánk is aktívan bekapcsolódott. A stratégia célja a talaj sokoldalú funkcióinak megőrzése, az ágazati integráció erősítése, a kutatás bővítése és a nyilvánosság figyelmének felhívása. Az irányelv-tervezetben szerepel a talajok állapotfelmérése, a veszélyeztetett állapotú talajok azonosítása és rehabilitációja.

A talajok védelme érdekében az elmúlt években több területen történt előrelépés: megújult a talajvédelmi szabályozás (kiemelten a beruházások és a gazdálkodás során betartandó szabályok előírása), a talajvédelmi intézkedések megvalósítását hazai és EU-s források támogatták. A Talajvédelmi Információs és Monitoring Rendszer elsősorban a mezőgazdasági területek talajainak állapotát vizsgálta, adatai lehetőséget nyújtottak a talaj-szennyezettségi határértékek megállapításához, talaj degradáció megelőzése érdekében szükséges intézkedések kidolgozásához. A monitoring rendszer folyamatos üzemeltetését azonban forráshiány, az ellenőrzések lefolytatását kapacitásproblémák nehezítették. Az infrastruktúra, az ipar és a települések terjeszkedése következtében jelentős a termőföldek mezőgazdasági művelésből való végleges kivonása és a tartós talajfedettség növekedése.

Célok

- A talajok termékenységének védelme, a talajdegradációs és -szennyező folyamatok megelőzése, illetve mérséklése.

- A termőföld mennyiségi és minőségi védelme.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Közreműködés a közösségi talajvédelmi stratégia és irányelv kidolgozásában, elfogadását követően a hazai feladatok időarányos megvalósítása.

- A termőföld és talajvédelmi előírások betartásának ellenőrzése.

- A Talajvédelmi Információs és Monitoring Rendszer működtetése, fejlesztése.

- A talajvédelmi intézkedések támogatása.

- A talajvédelmi ismeretek terjesztése a szaktanácsadási, oktatási, képzési rendszeren keresztül.

Beruházó:

- A termőföld igénybevitelével megvalósuló beruházások során a talajvédelmi szabályok betartása (a beruházással, építéssel érintett területek humuszos termőrétegének megmentése, illetve a környező talajok minőségének megóvása).

Földhasználó:

- Talajvédő gazdálkodás megvalósítása, a talaj-degradációs tényezők megelőzése, mérséklése, a talaj vízháztartási képességének javítása (kapcsolódik a Környezetbarát Mezőgazdasági Gyakorlathoz).

- A tisztított szennyvíz és szennyvíziszapok szakszerű mezőgazdasági felhasználása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: szakszerű hulladéklerakás (8. TAP), nitrát akcióprogram (7. TAP), környezetbarát agrártermelés, erdőtelepítés (6. TAP), integrált szennyezés-megelőzés (1. TAP), kármentesítés (9. TAP), környezetbarát közlekedés (2., 4. TAP), felkészülés az éghajlatváltozás hatásaira (2. TAP), vegyi anyagok tárolása, kezelése (9. TAP).

Mutató

- Szennyezett talajok kiterjedése.

5.6.4. Környezetbarát mezőgazdasági gyakorlat

A mezőgazdaság nagymértékben hozzájárul az ország természeti értékeink fennmaradásához és környezetterhelése területileg változó, de összességében alacsony értéket mutat. A környezetbarát mezőgazdálkodási gyakorlat fő támogatási forrását az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) jelenti. A környezetkímélő gazdálkodás irányába változó szemléletet és törekvést mutatja, hogy az agrár-környezetgazdálkodási támogatásban részesült területek 2002-től folyamatosan növekedtek (2008-ban 1,5 millió hektár). Az EU támogatások eredményeként az elmúlt években jelentősen - bár a lehetségesnél vagy kívánatosnál kisebb mértékben - nőtt az ökológiai gazdálkodás (2008-ban 122 ezer hektár) területi kiterjedése is. A biotermékek jelentős része azonban a hazai magasabb fogyasztói ár és a belső piac szerveztségének hiányából adódóan külföldi piacokon kerül értékesítésre.

A kedvező folyamatok mellett számos helyen jelent problémát a környezeti erőforrások túlzott használata, a környezetvédelmi szempontokat és a klímaváltozás hatásait figyelmen kívül hagyó, szakszerűtlen agrotechnika és a környezettudatos gazdálkodás hiánya. Az intenzív gazdálkodás mellett a művelés felhagyása is veszélyt jelenthet, a biodiverzitás csökkenését eredményezheti (pl. özönfajok betelepülése). A parlagon hagyott területeken a kultúrállapot megőrzése, különösen az allergén gyomnövények elszaporodásának megakadályozása mezőgazdasági és környezet-egészségügyi szempontból is szükséges. Jelentős területeket érint a szél- és vízerózió, illetve a talajtömörödés, amelyek kedvezőtlen környezeti hatásuk mellett a gazdálkodás eredményességét is rontják. Bizonyos környezeti problémák a tápanyag-gazdálkodás hiányosságaiából (tápelem arányok kedvezőtlen alakulása) erednek. A szerveztrágyázás mennyisége és aránya jelentősen mérséklődött, ugyanakkor a műtrágya és növényvédőszer felhasználás 2000 óta folyamatosan emelkedik.

Az EU agrártámogatási rendszerhez kapcsolódva kialakult a kölcsönös megfeleltetési rendszer, melynek két fő eleme van: Jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények, Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot. A rendszer lényege, hogy a közvetlen támogatás teljes kifizetését a mezőgazdasági földterülettel, a mezőgazdasági termeléssel és tevékenységekkel kapcsolatos szabályok betartásához köti, nem pedig előre meghatározott mezőgazdasági termékek termeléséhez. A rendszer célja a környezetre, az étel- és táplálék-biztonságra, az állategészségügyre és az állatok kíméletére, valamint a mezőgazdasági földterület jó mezőgazdasági és ökológiai állapotára vonatkozó alapvető előírásoknak a közös piacszerzés keretében való beillesztése, továbbá a versenyképes és fenntartható gazdálkodás elősegítése. A meghatározott követelmények és előírások be nem tartása esetén arányos, objektív és a progresszivitás elvén alapuló szabályok szerint részben vagy egészben vissza kell vonni a közvetlen támogatást.

Az agrárgazdaság szerkezete és ezzel összefüggésben környezeti hatása a vonatkozó EU szabályozás, támogatáspolitikai és piaci viszonyok, valamint a társadalmi igények változása miatt átalakulóban van. A Program során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy az agrárszerkezet átalakulása az agro-ökológiai adottságoknak megfelelően és klímaváltozás hatásainak figyelembevételével történjen, és ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését.

Célok

- A mezőgazdasági eredetű környezetterhelés csökkentése.
- A természet- és környezetkímélő gazdálkodási módok elterjesztése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az agrár-környezetgazdálkodási programban résztvevő gazdálkodók támogatása. (A mezőgazdasági földhasznosítási irányok alapján négy célprogram-csoport keretében (szántóföldi növénytermesztés, gyepgazdálkodás, ültetvényes gazdálkodás és vizes élőhelyek fenntartása) horizontális, illetve zonális (természet-, talaj- és vízvédelmi) jellegű támogatások.)

- Az agrár-környezetgazdálkodáshoz kapcsolódó képzési, szaktanácsadási és információs rendszer működtetése.

- Az EU új ökológiai gazdálkodással kapcsolatos szabályozásával összhangban a hazai szabályozás és feltételrendszer kialakítása.

- Az ökológiai gazdálkodás és ehhez kapcsolódó fogyasztói életforma népszerűsítése, eredményesebbé tétele érdekében Nemzeti Ökológiai Akcióterv kialakítása.

- Az ökológiai gazdálkodás támogatása.

- A környezetkímélő technológiák alkalmazását elősegítő szakképzési, információs és szaktanácsadási tevékenység támogatása.

- A kölcsönös megfeleltetési rendszer előírásainak betartásának ellenőrzése.

Gazdálkodó szervezetek:

- Az agro-ökológiai adottságokhoz illeszkedő, környezetbarát gazdálkodás alkalmazása (pl. környezetbarát és talajkímélő agrotechnika, vetésszervezés, vetésszerkezet, tápanyag-ellátás, öntözés alkalmazása; erózióvédelem; integrált növényvédelem; tarlóégetés elkerülése).

- A kölcsönös megfeleltetési rendszer (Jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények, Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot) előírásainak betartása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: mezőgazdasági hulladék (8. TAP), területi vízgazdálkodás, nitrát akcióprogram (7. TAP), genetikai erőforrások megőrzése (5. TAP).

Mutatók

- Agrár-környezetgazdálkodási támogatással érintett terület kiterjedésének alakulása, hasznosítási irány szerinti megoszlása, a programokban résztvevő gazdálkodók száma, az ország mezőgazdasági hasznosítású területeihez viszonyított aránya.

- Ellenőrzött ökológiai gazdálkodással művelt terület.

- Műtrágyaellátás és növényvédőszer értékesítés.

5.6.5. Az erdőgazdálkodás környezeti aspektusai

A társadalom környezettudatosságának erősödéséből adódóan az utóbbi években megváltoztak az erdőkkel szemben támasztott elvárások. Az erdők gazdasági szerepének elismerése mellett előtérbe kerültek az erdő környezet- és természetvédelmi, közjóléti (egészségügyi, szociális, turisztikai) és esztétikai funkciói. A hazai erdőkhöz kötődő fajok gazdagsága jelzi, hogy az erdőknek nem csak a védett vagy fokozottan védett fajok, hanem a biológiai sokféleség megőrzésében is kiemelt szerepe van.

Az elmúlt évek hazai és EU-s erdőtelepítési támogatásai eredményeként dinamikusan nőtt az erdőgazdálkodás alá vont terület kiterjedése (2007-ben 2d019 ezer hektár), az ország erdősültsége 2007-re elérte a 20,3%-ot. Az erdőterület 57%-án őshonos fafajok találhatóak. Az erdőterület mennyiségi növelése mellett előrelépés történt a természetközeli erdőgazdálkodással megvalósított minőségi átalakítás terén is, amely azonban még elmarad a hazai lehetőségektől. Folytatódott az erdőrezervátum program, melynek középpontjában a természetes fejlődés során alakult erdők szerkezetének, felújulásának, az erdőfejlődés ciklusainak, a természetes bolygatások szerepének tanulmányozása áll. Magyarországon jelenleg 63 db erdőrezervátum található, melyek összterülete 13 000 hektár.

Az erdők egészségi állapotának folyamatos nyomon követését az Erdővédelmi Mérő-és Megfigyelő Rendszer (EMMRE) biztosítja, amely az erdőket ért károk monitorozása révén elősegíti a károsítók elszaporodásának előrejelzését és az ellenük való védekezés megszervezését, valamint hasznos adatokkal szolgál az erdő biodiverzitás potenciáljának értékeléséhez. Az erdők egészségi állapota kis mértékben javult az elmúlt években (a 2008. évi felmérés szerint a lombozat állapota alapján minősített fák 43,6%-a volt tünetmentes). Az erdők állapota szorosan összefügg a klimatikus viszonyok alakulásával, melyhez kapcsolódva a termőhelyi adottságok módosulása és a korábbinál jelentősebb károk (pl. a gyapjaslepke 2005-2006-ban), új károsítók megjelenése várható. A természetközeli erdőgazdálkodási módszerek elterjedésének számos régióban jelentős akadálya az erdőfelújítást nehezítő, a természetes vadeltartó-képességet meghaladó nagyvadállomány. Az EMMRE működtetését az elmúlt években és jelenleg is forráshiány teszi bizonytalanná, folyamatos üzemeltetése az erdőgazdálkodás biztonságának megőrzése mellett a természeti értékek, a biodiverzitás megóvását is elősegíti.

Az erdők összetett funkcióinak való megfelelés elősegítését szolgálja a Nemzeti Erdőprogram (2006-2015) és a Nemzeti Erdőtelepítési Program, amely hosszú távú célként a következő 35-50 évben 686 ezer hektár új erdő telepítése révén a jelenleg optimálisnak tartott 27%-os erdősültség elérését tervezi. Az erdőtelepítés lehetőséget ad az agrárátalakulás során felszabaduló területek hasznosítására és folyamatos foglalkoztatást biztosít a vidéken élők számára. Az erdőtelepítésnek a szénmegkötés révén jelentős szerepe van a klímaváltozás hatásainak csökkentésében és az eróziós folyamatok mérséklésében. Az energetikai célú ültetvények telepítése és a növekvő tűzifa felhasználás során azonban kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy mindez ne járjon a környezeti terhelések növekedésével, az erdőterületek mennyiségi (pl. illegális fakitermelés) és minőségi romlásával.

Célok

- Az erdőterületek kiterjedésének növelése (elsősorban az éghajlatváltozás nyomán megváltozó termőhelyi adottságokhoz alkalmazkodni tudó állományokkal, őshonos fajokkal).

- Az erdei ökoszisztéma minél természetesebb formában való megőrzése érdekében a természetes folyamatokat követő erdőkezelés, erdőgazdálkodás elterjesztése.

- A termőhelyi adottságoknak és a természetes állapotnak megfelelő erdőszerkezet-átalakítás az erdő ökológiai, biodiverzitási értékének növelése érdekében.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az erdészeti hatóság ellenőrzési tevékenységének megerősítése (pl. illegális fakitermelés megakadályozása érdekében).
- Az erdőrezervátum-program folytatása.
- Az erdők kiterjedésének és egészségi állapotának monitoringja (pl. Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer működtetése, fejlesztése).
- Erdészeti közmunka program támogatása.
- A mezőgazdasági és nem mezőgazdasági földterület első erdősítésének támogatása, az őshonos, elegyes erdők telepítésének előnyben részesítése (cél: összesen 68d000 ha erdőtelepítés).
- Az erdők környezeti állapota fenntartásának, javításának, illetve az erdők természetességének javítását és közjóléti értékének növelését biztosító beruházások támogatása.
- Agrár-erdészeti rendszerek létrehozásának (extenzív földhasználat, fás-legelők kialakítása) támogatása mezőgazdasági földterületeken.
- Az energiacélú ültetvény telepítés jogi és gazdasági szabályozása, a környezeti szempontok érvényesítése.

Gazdálkodó szervezetek (erdőgazdálkodók):

- Az erdősített területek környezetkímélő használata (pl. agresszíven terjedő, idegenhonos fa- és cserjefajok visszaszorítása, szálaló erdőgazdálkodás).
- Az erdők szerkezetátalakítása (nem őshonos faállományok lecserélése a termőhelynek megfelelő őshonos faállományokra, a sarj eredetű erdők mag eredetűvé alakítása).
- A folyamatos erdőborítást és elegyességet biztosító erdőművelési és erdőkezelési eljárások alkalmazása.
- Az erdőtelepítés megvalósítása, az erdőtömbök összekapcsolásának elősegítése.

Mutatók

- Erdősültség aránya.
- Erdőtelepítés mértéke.
- Természetközeli erdőgazdálkodás kiterjedése.
- Erdők egészségi állapota.

5.7. Vizeink védelme és fenntartható használata

A víz korlátozottan rendelkezésre álló, megújuló, sérülékeny erőforrás, mely mind az életminőség, mind a gazdaság alakulásában meghatározó tényező. Hazánk vízföldrajzi és vízháztartási sajátosságai egyediek: a lefolyástalan vagy előntésnek kitett területek aránya igen nagy. Az árvizek és belvizek által veszélyeztetett terület eléri az ország területének 50%-át, amely európai összevetésben kimagasló érték. Itt található Európa több nagy sekély tava, köztük a legnagyobb, a Balaton.

Magyarország a Duna vízgyűjtőjén helyezkedik el, amelyen összesen 19 ország osztozik. A felszíni vízkészlet kb. 95%-a országhatáron túlról érkezik. A hazai hidrológiai adottságokat - és feladatokat - elsősorban a síksági nagy folyóvölgyek adta lehetőségek és kockázatok szabják meg. A vízkészletek három fő forrásból táplálkoznak: átlagosan mintegy 58 km³/év - területileg igen változékony mennyiségű - csapadékból, a határokon túli vízgyűjtőkből belépő kb. 114 km³/év hozzáfolyásból, valamint a felszín alatti vizek részben külföldi eredetű utánpótlódásából, mely átlagosan 3,2 km³/év-re tehető.

A legelterjedtebb vízminőségi probléma a szerves anyagok, a nitrogén-formák és a foszfor túlzott mértékű megjelenése. A felszíni vízrendszeren belül elsősorban az állóvizek, a kisvízfolyások, illetve a duzzasztás miatt jelentősen lelassult vízfolyás-szakaszok jelentik a kritikus helyeket. A szerves anyag és a különböző tápanyagok határértéket meghaladó koncentrációja miatt a kijelölt víztestek 70-80%-a közepes vagy annál rosszabb minőségű. A nagyobb vízfolyások vízminőségét alapvetően meghatározza a külföldi vízgyűjtőterületekről érkező víz minősége.

A Duna vízgyűjtőn belül Magyarország a leginkább érintett a határokkal megosztott felszín alatti vízkészletek tekintetében, amelyek érzékenyek a különféle szennyeződésekre. Különösen a karsztterületeken, valamint a kavicsos és homokos területeken nagy annak a veszélye, hogy a szennyezőanyagok lejutnak a felszín alatti vizekbe. Az ivóvízellátás több mint 95%-ban felszín alatti vizek igénybevételén alapul.

A rétegvíz-szintek és részben a karsztvízszintek változásait elsősorban a víztermelés határozza meg. Ebbe a körbe tartozik a termálvizek túlhasználata is, amely csökkenti a rendelkezésre álló vízkészletet, csökkentheti a termálvíz hőmérsékletét, illetve ronthatja kémiai összetételét. A talajvízszint alakulását döntően a hidrometeorológiai hatások befolyásolják. Nagyobb területre kiterjedő, tendencia-jellegű süllyedés jelenleg nem állapítható meg egyértelműen. Azokon a területeken, ahol korábban több tényező együttes hatására számottevő süllyedés történt, kialakulni látszik egy új egyensúlyi állapot. Ez az „új állapot” azonban nem mindenütt elégíti ki a felszín alatti vizektől függő ökoszisztémák jó állapotára vonatkozó követelményeket.

2007-ben az összes felszíni és felszín alatti vízkivétel mintegy 80%-át az ipari, 13%-át a közüzemi, 6%-át a mezőgazdasági és 1%-át az egyéb vízkivétel tette ki. Az összes vízkivétel átlagosan 90%-a felszíni és parti szűrésű vizekből történik. 2000 óta a vízfogyasztás kismértékben csökkent, ezen belül az ivóvízfogyasztás stagnált (a szennyezőanyag tartalom azonban közel változatlan, így jóval töményebbé vált a képződött kommunális szennyvíz).

Magyarország nagy hagyományokra visszatekintő, magas szintű vízpolitikával és vízgazdálkodási gyakorlattal rendelkezik. A vízpolitika központi kérdése a vízzel, mint nem helyettesíthető természeti készlettel és környezetbiztonsági tényezővel való átfogó és többcélú gazdálkodás. Az ország hidrológiai viszonyai lehetőséget biztosítanak a társadalom és a gazdaság kiegyensúlyozott fejlődéséhez, a társadalmi tevékenységek ugyanakkor jelentős hatást gyakorolnak mind a hidrológiai folyamatokra, mind a készletek mennyiségére és minőségére.

A vizek védelmével és fenntartható használatával kapcsolatos tevékenységek keretét az EU Víz Keretirányelv (VKI) jelenti.

Fő célkitűzések

- A Víz Keretirányelvvel összhangban 2015-ig a vizek „jó állapotának” elérése.

- A vizeknek a vízi és a vizektől függő szárazföldi ökoszisztémákban betöltött szerepének, és a vele történő gazdálkodás társadalmi megosztottságának összehangolása, a készletek mennyiségi és minőségi védelme (az ésszerű és takarékos vízhasználat elterjesztése, a vizek szennyezőanyag terhelésének csökkentése).

- A vízgazdálkodáson belül a vízvisszatartás, tározás feladatán túlmenően az árvízvédelmi védképesség megtartása, különös tekintettel a klímaváltozás következtében várható szélsőséges vízjárásra.

- Az árvizek és aszályok hatásának mérséklése a „jó állapot”, mint célkitűzés figyelembevételével.

- A vízkészletekkel összefüggő nemzetközi együttműködésben a területi szuverenitás tiszteletben tartása mellett a károkozás tilalmának, a szennyező fizet elvének és a méltányos részesedés jogának érvényesítése.

5.7.1. Vizeink „jó állapotának” elérése: vízgyűjtő gazdálkodási tervezés és monitoring

A VKI programozott keretet ad a vizek „jó” állapotának eléréséhez, ezen belül a hazai vízkészletek mennyiségi és minőségi védelméhez, fenntartható használatához, a helyzetértékelésben bemutatott problémák orvoslásához. A VKI több vonatkozásban is új követelményeket támaszt a korábbi hazai és európai gyakorlattal szemben. Számos szerkezeti (technikai, fizikai jellegű) és nem-szerkezeti (jogi, intézményi, szervezeti) intézkedés végrehajtását igényli. Ilyen pl. a vízgyűjtő szemlélet kialakítása és elterjesztése, a vizekre vonatkozó összes intézkedés, szabályozás hatásának komplex vizsgálata, a gazdasági eszközök szélesebb körű alkalmazása, az érdekeltek tájékoztatása és egyetértésük megszerzése is a tervezett intézkedésekhez.

A Duna-medence szintjén kijelölt részvízgyűjtők közül Magyarország háromhoz tartozik: a Duna (Pozsony és a Dráva torkolata között), a Dráva és a Tisza. A Duna részvízgyűjtőn belül a Balaton részvízgyűjtőjét célszerű leválasztani, így ez az országos tervezés negyedik részvízgyűjtője.

5.7.1.1. Vízgyűjtő Gazdálkodási Tervek

A Vízgyűjtő Gazdálkodási Terv (VGT) szoros kapcsolatban van az ágazati, területi és települési tervekkel, hiszen a vizek állapotára vonatkozó célkitűzések elérése érdekében szükséges intézkedések a terület- és településfejlesztést, a földhasználatot és az ipari tevékenységeket egyaránt érintik. A VGT és a vízgazdálkodás kapcsolata sajátos, hiszen bizonyos tekintetben a vízgazdálkodás témakörébe tartozó feladatokat lát el (vízminőség-védelem, a vizek állapotának értékelése); más tekintetben viszont feltételeket és követelményeket támaszt bizonyos vízgazdálkodási tevékenységekkel szemben (árvízvédelem, vízhasználatok, öntözés, vízi infrastruktúrák építése és működtetése). A vízgyűjtő gazdálkodási problémákat egyrészt helyi szinten, másrészt az adott folyó teljes vízgyűjtőjén végzett intézkedésekkel lehet megoldani, és vannak olyan speciális - főként a Dunához kapcsolódó - kérdések is, amelyek több országot érintenek.

Cél

- A VKI-ban megfogalmazott követelmények teljesítéséhez szükséges szakmai és szabályozási, intézményi feltételek megteremtése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A VGT tervezetek társadalmi vitáját követően a végleges VGT-k nyilvánosságra hozatala, kihirdetése és benyújtása az Európai Bizottság részére 2010 elején.

- A VGT-k részeként intézkedési programok kidolgozása: alapintézkedések (a jó állapot elérésére már ma is minimálisan teljesítendő követelmények, pl. szennyvízkezelés, szennyvíziszap kezelés; ivóvízminőség javítása; védett területekre vonatkozó intézkedések) és kiegészítő intézkedések (pl. a jelenlegi követelményeknél szigorúbb szennyezés-csökkentési, szennyezés-megelőzési programok, területhasználat váltás, puffer sávok biztosítása, a vízfolyások folytonosságát biztosító, valamint a felszín alatti vizek megfelelő mennyiségi és minőségi állapotát megőrző és javító állami és egyedi, hatósági intézkedések, programok, valamint a diffúz szennyeződések távol tartása a felszíni víz befogadótól).

- Az alapintézkedések körébe tartozó, folyamatban lévő feladatok megvalósítása és minden intézkedési program végrehajtásának megkezdése 2012-ig. (Több tematikus akcióprogramhoz is kapcsolódik.)

Mutatók

- Elfogadott vízgyűjtő-gazdálkodási tervek száma.

- A tervekben megfogalmazott intézkedések végrehajtása.

- A tervekben megfogalmazott céloknak megfelelő víztetek száma.

5.7.1.2. Monitoring feladatok

A célkitűzések teljesítésének nyomon követéséhez a vizek állapotának rendszeres megfigyelése szükséges (a felszíni vizek esetében a víztestek ökológiai és kémiai állapota, a felszín alatti vizekre vonatkozóan a kémiai és mennyiségi állapot, illetve annak változása). A VKI új követelményeinek megfelelő monitoring rendszer 2007 óta működik. A VKI keretében megtervezett felszíni vizekre kiterjedő alprogramok működtetését a környezetvédelmi és vízügyi tárca irányítása alá tartozó területi szervek és háttérintézmények mérőhálózata nagyrészt biztosítani tudja, de az új vagy többlet-feladatok (elsősorban a biológiai és speciális veszélyes anyag mérések) esetében a jövőben további intézményfejlesztésre vagy külön pénzügyi forrás biztosítására lesz szükség.

A felszín alatti vizek Magyarországon kitüntetett szerepet töltenek be, melyet a VKI monitoring pontok viszonylag nagy sűrűsége is tükröz. A hálózat már meglévő, állami üzemeltetésű kutakra és forrásokra épül, melyet kisebb számban a környezethasználók által működtetett pontok (pl.: vízművek, öntözőkutat) egészítenek ki. 2008-tól - figyelemmel a vonatkozó új irányelvre - a vizsgált paraméterek köre kibővült a nehézfémekkel és egyes szerves mikroszennyezőkkel.

Cél

- A vizek állapotának nyomon követése az intézkedési programok megalapozása és a társadalom tájékoztatása érdekében.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A monitoring vizsgálatokat végző állami mérőhálózat működtetése, műszaki-technikai színvonalának fejlesztése.

- A vizek állapotára vonatkozó adatbázis kezelő rendszerek működtetése, fejlesztése.

- A vizek állapotára vonatkozó minősítő rendszer szabványosítása.

- A Balaton, a Velencei-tó, a Tisza-tó és a Szigetköz monitoring rendszerének működtetése.

Mutatók

- Felszíni és felszínalatti vízminőség-védelmi monitoring hálózat által mért, szabványnak megfelelő vízminőséggel rendelkező mintavételi helyek aránya.

- Az intézkedési programok megalapozásához szükséges és a ténylegesen monitorozott mintavételi helyek aránya.

5.7.2. Stratégiai vízkészletek mennyiségi és minőségi védelmét szolgáló, kapcsolódó programok

A felszín alatti vízkészletek mennyiségi és minőségi védelme stratégiai szintű feladat, hiszen a hazai lakosság ivóvízellátása döntően e forrásból történik. A korlátozottan utánpótlódó hazai termálvíz kincs összetétele, hőtartalma révén gyógyászati célra, termálfürdőkben és energianyerésre is hasznosítható.

5.7.2.1. Ivóvízbázis-védelmi program

A közüzemi vízellátáshoz szükséges víz kitermelését jelenleg mintegy 1600 üzemelő vízbázis biztosítja, a 75 távlati vízbázis stratégiai tartalékot jelent. Valamennyi távlati vízbázis és az üzemelő vízbázisok közül közel 600 földtani szempontból sérülékeny környezetben van. A sérülékeny vízbázisokon működő kapacitás közel 6 millió fő ivóvízellátásának biztonságát érinti. A készletek megőrzését az Ivóvízbázis-védelmi program szolgálja. A programban jelenleg 580 üzemelő és 71 távlati vízbázis szerepel. Költségvetési forrásból támogatott, befejezett és még folyamatban lévő üzemelő vízbázisok száma 318, amely mintegy 2,5 millió m³/nap védendő kapacitást jelentenek. A távlati vízbázisoknál 55 vízbázis beruházása zárult le, és további 3 van folyamatban. A befejezett és folyamatban lévő diagnosztikai vizsgálatok mintegy 1,7 millió m³/nap védendő kapacitást jelentenek. A program csökkenő finanszírozása miatt 2005 óta költségvetési forrásból új beruházás nem indult.

A sérülékeny földtani környezetben lévő ivóvízbázisok védelmét a VKI védett területekre vonatkozó előírásainak, valamint a tárgykörben kiadott új EU irányelv teljesítése érdekében is erősíteni kell (pl. monitoring, adatgyűjtés és -feldolgozás, határértékek megalapozott megállapítása, a szomszédos országokkal való hatékonyabb együttműködés).

Cél

- Az Ivóvízbázis-védelmi program befejezése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A programban szereplő, folyamatban lévő vízbázis diagnosztikai vizsgálatok lezárása.

- A 13 távlati vízbázis (470 ezer m³/nap) diagnosztikai feladatait érintő, még meg nem kezdett beruházások megvalósítása.

- A hátralévő, üzemelő vízbázisok diagnosztikai feladatait érintő beruházások támogatása.

- A vízbázisok biztonságban tartását hatékonyabban elősegítő jogi szabályozás kidolgozása. A biztonságba helyezési tervekben előírt tevékenységek végrehajtásának támogatása.

Önkormányzatok, regionális vízművek:

- A hátralévő, 262 üzemelő vízbázist (370 ezer m³/nap) érintő, még meg nem kezdett beruházások megvalósítása.

Mutatók

- A diagnosztikai programmal érintett vízbázisok száma, kapacitása.

5.7.2.2. Nitrát akcióprogram

A vizek mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezés elleni védelméről szóló EU irányelv hazai végrehajtása 2002-ben indult. Az I. nitrát akcióprogram 2002-től 2005-ig tartott. A II. nitrát akcióprogram az EU-val történt egyeztetések elhúzódása miatt 2008-tól 2011-ig tart, majd ezt követi a III. nitrát akcióprogram, várhatóan 2012-2015 között.

A program alapját a nitrát-érzékeny területek kijelölése, és az ezen területeken való gazdálkodásra vonatkozó előírások jelentik. Az I. nitrát akcióprogram egyik legfontosabb feladata a jó mezőgazdasági gyakorlat termelőkkel való megismertetése volt. Az elmúlt években megtörtént a nitrát-érzékeny területek kijelölésének felülvizsgálata, módosult az ezen területeken kötelező követelmények betartására vonatkozó határidő és ütemezés, valamint bővültek a jogkövetkezmények (pl. bírság intézményének bevezetése). A helyes mezőgazdasági gyakorlat követelményeit tartalmazó FVM rendelet 2008. áprilisi hatálybalépésével teljessé vált az irányelv hazai joganyagba való átültetése. A szabályok főként az állattartó telepek szivárgásmentes, szigetelt, megfelelő műszaki védelemmel ellátott trágyatároló műtárgyainak kialakítását célozzák. A helyes mezőgazdasági gyakorlat művelésre vonatkozó előírásai elsősorban a tápanyagok lemosódását és kimosódását megelőző trágyakijuttatás szabályaira vonatkoznak. Mindezek mellett a teljes szabályozás megfelelő alapot teremtett a kölcsönös megfeleltetési rendszer 2009. évi bevezetéséhez.

Cél

- A mezőgazdasági eredetű nitrát-szennyezés csökkentése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A II. nitrát akcióprogram megvalósítása (szabályozás, ellenőrzés, monitoring).

- A III. nitrát akcióprogram kidolgozása és végrehajtásának megkezdése.

- Az állattartó telepek trágyakezelése korszerűsítésének támogatása.

- A helyes mezőgazdasági gyakorlat szabályai betartásának ellenőrzése a nitrátérzékeny területeken (talajvédelmi hatóság).

Gazdálkodó szervezetek:

- Az állattartó telepek trágyatároló műtárgyainak megfelelő műszaki védelemmel történő ellátása 2011. december 31-ig.

- A helyes mezőgazdasági gyakorlat szabályainak betartása a nitrátérzékeny területeken.

Mutatók

- Nitrátérzékeny területek nagysága.
- A trágyatárolás és -összegyűjtés helyes gyakorlatának megfelelő állattartó telepek száma.
- Mezőgazdasági eredetű pontszerű és diffúz nitrogénszennyezés.

5.7.2.3. Geotermikus energia hasznosítása

Magyarország a kedvező geotermikus adottságú országok közé tartozik. A geotermikus energia használata nem azonos a termálvíz kitermeléssel. A fenntartható használat megköveteli, hogy ne termeljünk ki több vizet, illetve több korlátozottan megújuló hőenergiát, mint amennyi utánpótlódik. Ellenkező esetben meg nem engedhető vízszint-süllyedések, és a hévíztárolók tartós lehűlése következik be. Az ország területén jelenleg több mint 1500 termálvíz kutat tartanak nyilván. Ebből több mint 900 kút üzemel, amelynek mintegy 31%-a gyógyászati célú, több mint negyedük ivóvíz ellátásra hasznosul. A célzottan hőhasznosításra szolgáló kutak közül mintegy 120 kút visszasajtolás nélkül üzemel. A kitermelt hévíz hőtartalmát általában a mezőgazdaságban üvegházak fűtésére, épületek, uszodák fűtésére, használati melegvíz termelésre, esetenként távfűtésben hasznosítják.

A termálvizek geotermikus célú hasznosításával kapcsolatban problémát jelent a használt víz elhelyezése. 2004 óta a használt termálvizet vissza kell sajtolni a víztartó összletbe, ha csak a hévíz hőenergiáját hasznosítják, azaz a visszasajtolandó víz emberi eredetű szennyeződéstől mentes. Az intézkedés a felszíni befogadók vízminőség-védelmét, valamint a termálvíz vízkészletének, rétegenergiájának megőrzését, és hosszú távú hasznosítását segíti elő.

Geotermikus energiahasznosításra nemcsak a termálvíz, hanem a felette lévő, hidegebb vízkészletek is alkalmasak. A geotermikus energiahasznosítás másik módja - a termálvíz, de akár a hidegebb hőmérsékletű felszín alatti víz kitermelése és zárt rendszerben történő visszasajtolása mellett - a közvetlen hőhasznosítás, ahol a felszín alatti víz kivételére nincsen szükség. A geotermikus energia hőszivattyúval segített hőhasznosításra, közvetlen hőellátásra, kapcsolt villamos-energia és hőtermelésre hasznosítható.

Cél

- A geotermikus energia felhasználásával termelt hő- és villamos-energia részarányának növelése a környezeti szempontok figyelembevételével.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A geotermikus energia hasznosításának támogatása (elsősorban hőszivattyús rendszerek telepítése).

- Meglévő és új geotermikus hőhasznosító rendszerek visszasajtolási lehetőségeinek támogatása.

- A visszasajtolások ellenőrzése, hogy a visszasajtolandó víz valóban a vízáadó összletbe kerüljön elhelyezésre.

Gazdálkodó szervezetek:

- A geotermikus energia hasznosítása során a környezetvédelmi előírások betartása, a visszasajtolás szakszerű megvalósítása.

Mutatók

- A geotermikus energia felhasználásának alakulása.

5.7.3. Területi vízgazdálkodás, vízkármegelőzés és elhárítás

Magyarországon a klímaváltozás, a területhasználatok megváltozása, továbbá vízfolyásaink külföldi szakaszain (pl. Ukrajnában) tapasztalt intenzív gátrekonstrukciós munkálatok hatására az árvízvédelem fokozódó jelentőségével kell számolni. A gyakoribb záporok következtében nem csak a nagyobb és közepes folyókon, hanem a hegy- és dombvidéki kisvízfolyásokon is tapasztalható magas kockázatot hordozó árhullámok kialakulása. Cselekvési lehetőségeinket ugyanakkor behatárolják az ország morfológiai adottságai és a folyók viszonylag nagy vízhozama.

A kiépült védművek megerősítése mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni a vízkészletek tározására, átmentésére az aszályos időszakokra. A vízhiányos területek jó vízháztartásának, a vizek mennyiségi védelmének biztosítása, a klímaváltozás hatására növekvő vízhiány ellensúlyozása érdekében mind szélesebb körben szükséges alkalmazni a vízvisszatartás, a vízátervezés, vízkormányzás és átöblítés eszközeit. A vízvisszatartás további fontos eleme a racionális talajhasználat és agrotechnika. Az emberi egészségben, a környezetben és a gazdasági tevékenységben okozott károk valószínűségének csökkentése mellett a vízkészletekkel való jobb gazdálkodás hozzájárul a jelenleginél jobb és biztonságosabb létfeltételek és hosszú távú gazdálkodási lehetőségek megteremtéséhez, a területek népességmegtartó erejének növeléséhez.

5.7.3.1. A Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése (VTT)

A VTT az árvízvédelem fejlesztéséhez szükséges beavatkozások tervezését és az árvízi tározók működtetését az ökológiai rendszerek megőrzésével összehangoltan biztosítja a Tisza-völgyben, azaz a Tisza és mellékfolyói mentén. A program emellett célul tűzte ki a Tisza-völgy területfejlesztését is. A fejlesztés hosszú távú célja, hogy a Tisza völgyben az érvényes mértékadó árvízszinthez képest 1,0 m-rel magasabban levonuló jégmentes árvíz szintje legalább 1,0 m-rel csökkenjen.

Célok

- A Tisza-völgy nagyvízi vízszállításának rehabilitációja, az ártér szabályozott vízkivezetéssel történő reaktiválása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Tisza-völgy árvízvédelmi rendszerében lévő kritikus szakaszok megerősítése, hullámtér rendezése, árvízi tározó-rendszer kiépítése, ártéri vízrendszer rehabilitációja (pl. Hanyi-Tiszasülyi, Nagykunsági, Szamos-Krasznaközi, Beregi árvízszint csökkentő tározók; Tisza hullámtér I. projekt megvalósítása).

- A tájgazdálkodás ösztönzése, a tájgazdálkodási infrastruktúra kialakításának támogatása.

- Az érintett településeken környezetvédelmi fejlesztések, belterületi vízrendezés támogatása.

Önkormányzatok:

- Az érintett településeken környezetvédelmi fejlesztések, belterületi vízrendezés megvalósítása.

Gazdálkodók:

- A VTT-vel érintett agrárterületeken a tájgazdálkodási módszerek alkalmazása.

Mutatók

- A beruházások megvalósulása.

- A mértékadó árvízszinteknek megfelelően kiépített gátrendszer hossza.

5.7.3.2. A Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése

A Duna menti árvízvédelmi rendszer fejlesztése keretében a nem kellő biztonságú szakaszokon mielőbb meg kell kezdeni a védvonalak kiépítését az előírt szintre, valamint gondoskodni kell a védművek nélküli, mélyfekvésű területeken található értékes és sűrűn lakott települések, településrészek megfelelő védelméről.

Cél

- Az előírt árvízi biztonság megteremtése a „teret a folyóknak” elv, valamint a környezet- és természetvédelmi érdekek figyelembevételével.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az árvízvédelmi rendszernek az előírt szintre történő fejlesztése a folyam legkritikusabb védvonal-szakaszain.

- A meglévő árvízvédelmi művek fenntartása.

Önkormányzatok:

- Az önkormányzati feladatkörbe tartozó árvízvédelmi művek fejlesztése.

Mutatók

- A fejlesztendő és építendő összes töltéshossz.

5.7.3.3. További állami, illetve önkormányzati tulajdonú árvízvédelmi művek megerősítése

A két nagy folyónk mellett további vízfolyásokon is szükséges az állami tulajdonú elsőrendű árvízvédelmi művek fejlesztése (pl. Alsó-Dráva, Zagyva-Tarna, Hernád-völgy). Ez a Dunára és Tiszára vonatkozó programnak a mellékfolyókra való kiterjesztését jelenti. Az árvízvédelmi beavatkozások elsősorban a védelmi rendszer gyenge pontjait küszöbölik ki. A műszakilag indokolt fejlesztések teljes körű feltárását követően a sürgős beavatkozások igénye a legnagyobb kockázatot jelentő árvízvédelmi létesítmények felmérése alapján határozható meg.

Az önkormányzati védművek közel kétharmadának (65%) védképessége, állapota nem megfelelő, fejlesztést, erősítést igényel. A veszélyeztetett települések másik, jelentős csoportját azok alkotják, amelyek épített védművekkel nem rendelkeznek, és az őket határoló ún. „magasparti védvonal” biztonsága kimerült. Jelenleg az önkormányzati tulajdonú, elsőrendű árvízvédelmi művek száma 49 db, összesített hosszuk 205 km, amely 5%-a az állami tulajdonúaknak.

Cél

- Az érintett vízfolyások árvízvédelmi létesítményeinek a jelenleg érvényes előírásoknak megfelelő kiépítése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az előirányzott új töltések megépítése.
- A meglévő töltések erősítése, keresztmetszeti méretének vízszintes értelmű növelése, magasítása, töltéskorona burkolatok létesítése, töltésáthelyezések.
- Az önkormányzati árvízvédelmi művek fejlesztésének támogatása.

Önkormányzatok:

- Az önkormányzati feladatkörbe tartozó - egy-két települést védő - árvízvédelmi művek fenntartása, illetve fejlesztése (kiemelten azokon a területeken, ahol a települések, vagy a települések egy része egyáltalán nem rendelkezik ilyenekkel, vagy azok nem kellő biztonságúak).

Mutatók

- A fejlesztendő és építendő összes töltéshossz.

5.7.3.4. Árvízi kockázatkezelés tervezése

A VKI-val összhangban hatályba lépett az árvízi kockázatok kezeléséről szóló EU irányelv. Ennek megfelelően - a klímaváltozás és a jövőbeli területhasználati tervezés hatásait figyelembe véve - fel kell mérni a jelenleg ismert, illetve a jövőben előrelátható potenciális árvízi kockázatokat, és kezelési terveket kell kidolgozni.

Cél

- Az árvízi kockázatkezelés hatékonyságának növelése, a társadalmi tudatosság fokozása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az ország előzetes árvízi kockázati értékelésének elkészítése (2011-ig), az árvízi kockázati térképek összeállítása (2013-ig), és az árvízi kockázatkezelési tervek időarányos kidolgozása (határideje 2015).

Mutatók

- Árvízi kockázatkezelési térképek.
- Árvízi kockázatkezelési térképek alapján készített települési népességi kockázati besorolási mutatók változása.

5.7.3.5. Vízvisszatartáson alapuló belvízgazdálkodás

A 44,5 ezer km² síkvidéki területen nagykiterjedésű és rossz vízgazdálkodási talajok találhatók, melyek jellemzője az időszakonként jelentkező belvíz. A belvízgazdálkodás során a vízelvezetés mellett kiemelt szerepet kell, hogy kapjon a vízvisszatartás, a tározás, a vízátervezés, a bel- és külterületi vízrendezés összehangjának biztosítása, a műszaki igényszinthez közelítő fenntartás, karbantartás. A vízelvezetésről a belvízgazdálkodásra való áttérés hozzájárul a klímaváltozás hatására jelentkező szélsőséges helyzetek mérsékléséhez, a vizes élőhelyek ökológiai vízigényének kielégítéséhez, és a gazdaságos mezőgazdasági termelés megvalósításához.

A síkvidéki terület 85 belvízvédelmi rendszerre oszlik, melynek kiépítése átlagosan a 10 évenként előforduló belvizek 15 nap alatti levezetésére ad lehetőséget. A rendszer 46,7 ezer km hosszú csatornahálózatból áll, melynek tulajdoni és kezelői viszonyai megoszlanak. Az állami tulajdonból a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok 8,5 ezer km-t, a földművelésügyi hivatalok 3,1 ezer km-t, a vízgazdálkodási társulatok 20,3 ezer km-t kezelnek. A többi önkormányzati és magán tulajdonban van. A külterületi önkormányzati és magántulajdonú csatornák tulajdonviszonyai sok esetben rendezetlenek, vízjogi üzemeltetési engedéllyel csak részben rendelkeznek, és a funkciók betöltésére általában nem alkalmasak. A kizárólagos állami tulajdonú belvízelvezető csatornákból 3,0 ezer km kettős működésűként funkcionál (öntözés-belvíz). A belvízlevezető rendszereket kiegészítik a szivattyútelepek (477 db), az állandó és ideiglenes belvíztározók. A vízkészletekkel való gazdálkodást mintegy 95 millió m³ főművi és 22 millió m³ egyéb (önkormányzati, társulati, magán) állandó tározókapacitás segíti elő. A 124 db ideiglenes belvíztározó kapacitása 155 millió m³.

Cél

- A belvizek okozta károk megelőzése, csökkentése (biztonságos belvízlevezetés) és a víz visszatartás, hasznosítás növelése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- 15-20 belvízrendszer környezetbe illő rekonstrukciója, fejlesztése; a vízvisszatartási, -tározási helyek kialakítása; a meglévő belvíztározók és azok vízszintszabályozó műtárgyainak felújítása, szükség esetén új beeresztő-leeresztő csatornák és műtárgyak építése, szivattyútelepek építése, rekonstrukciója; a belterületi és a külterületi vízrendezés és az azokat támogató pályázati rendszerek összehangolása.

- A belvízvédelmi művek fenntartása, üzemeltetése. A belvizekkel való gazdálkodás megvalósítása a mezőgazdaság szereplőinek bevonásával.

- Az agrártermeléshez kapcsolódó területi vízrendezés támogatása.

- A belvízvédelmi művek rekonstrukciójának támogatása.

Önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek:

- Az önkormányzati és magán tulajdonban lévő belvízvédelmi művek fenntartása, rekonstrukciója.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.

- A tározótér fogat növekedése.

- Összehangolt üzemeltetésű rendszerek aránya.

5.7.3.6. Dombvidéki tározás

Domb- és hegyvidéki területeink aránya eléri az 53%-ot. Az utóbbi évek gyakori rendkívüli időjárási eseményei is sürgetik e területeken egyfelől a vizek által okozott károk megelőzését és csökkentését (a települések belterületeit meg kell védeni a külső vízterhelésektől), másfelől a vizek ökológiai, hasznosítási célú visszatartását. Ennek egyik eszköze a vízfolyásokon létesítendő tározó. 2007-ben elkészült a hegy- és dombvidéki tározók építési és rekonstrukciós programja. Az előzetes felmérések szerint a hegy- és dombvidéki állami vízfolyásokon 109 db tározó építésére van műszaki lehetőség, és 56 db tározó rekonstrukciós munkáinak elvégzése szükséges. A tározós program megvalósításával a vízgyűjtőkön gazdaságosan érhető el jelentős eredmény a vízfolyások árvizeinek csökkentésében, a víz szabályozott hasznosításában, illetve szükség szerinti levezetésében. A vízfolyások önkormányzati és magántulajdonban lévő szakaszain 129 db tározó építésére van műszaki lehetőség.

Cél

- A vízkárok mérséklése, a víz visszatartása, a vízfolyások érintett szakaszain a társadalmi igényekhez és az épített környezethez illeszkedő természetközeli patakszabályozás, illetve revitalizáció megvalósítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Új dombvidéki tározók építése, meglévők rekonstrukciója.
- Új árvízcsökkentő tározó építése (Lukácsházi tározó).
- Tározók rekonstrukciója (Maconka, Gyöngyös-Nagyrédei tározó).
- Kisvízfolyások rehabilitációja (17 db).
- Záportározók építése (Vasonca patakon).
- A dombvidéki vízrendezés létesítményeinek fenntartása, üzemeltetése.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.
- Az időjárás okozta károk (előntések) száma.

5.7.3.7. Aszálykárok, szárazodás elleni védekezés a Duna-Tisza közén

A klímaváltozás negatív hatásai által leginkább érintett és az ország egyik legvízhiányosabb területként nyilvántartott Duna-Tisza közti Homokhátság térségében átfogó cél a klímaváltozásból eredő hatások enyhítése és az alkalmazkodás megvalósítása. Természetföldrajzi adottságaiból adódóan a Közép-Homokhátsági és a Kecskemét-Tiszaalpári mintaterület az ország egyik leghátrányosabb helyzetű térsége, melyet igen gyakran és tartósan sújt vízhiány. Az elmúlt évtizedek tapasztalata alapján megállapítható, hogy a vízhiányból eredő problémák kezelése csupán a helyi vizek visszatartásával nem oldható meg. A Homokhátság térségének komplex fejlesztését célzó hosszabb távú program első ütemének célja a későbbi beavatkozások előkészítése, illetve a térség egészére vonatkozó megoldási módszerek kidolgozása.

Célok

- A mintaprojektek megvalósításával a Homokhátság térségének komplex fejlesztését célzó program megalapozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Duna-Tisza közti Homokhátság fejlesztését megalapozó két mintaprojekt (Közép-Homokhátsági és Kecskemét-Tiszaalpári) megvalósítása (vízpótló rendszer kiépítése, vízvisszatartás, tározók építése, tisztított szennyvizek továbbhasznosítása, öntöző rendszer bővítése, helyi vízkészletek takarékos és fenntartható felhasználása).

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.

5.7.3.8. Helyi és térségi jelentőségű vízrendszerek védelme

Az ország számos területén egyszerre jellemző az időszakos víztöbblet és vízhiány, illetve különböző mértékben érzékenyek a szennyezésekre. Mindez területileg differenciált beavatkozásokat tesz szükségessé.

Cél

- A helyi és térségi jelentőségű felszíni vizek mennyiségi és minőségi védelme.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A helyi és térségi jelentőségű vizek védelmét szolgáló beavatkozások megvalósítása, illetve támogatása (pl. vízrendszerek komplex rehabilitációja, tározó építése, vízfolyások, tavak, holtágak rehabilitációja, térségi vízpótlás, vízátervezés, vízvisszatáplálás).

Önkormányzatok:

- A helyi és térségi jelentőségű vizek védelmét szolgáló beavatkozások megvalósítása.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.

5.7.3.9. Belterületi vízrendezés

A belterületi vízrendezés a települési vízgazdálkodás fontos területe. Magába foglalja a felesleges csapadékot és belvizeket összegyűjtő és elvezető zárt vagy nyílt belvízcsatorna hálózat kiépítését, a nyílt csatornák, településen áthaladó kisvízfolyások és tavak meder- és partrendezését, előbbieket vízzállító-képességének visszaállítását, azaz rekonstrukcióját. További lehetőség a dombvidéki területeken mintegy 150 db záportározó megépítése is, melyből reálisan 20-25 db készülhet el. Ezek a létesítmények, illetve medrek a kármegelőzési funkción túlmenően a kondicionáló felületek növelése révén emelhetik a lakókörnyezet színvonalát. Kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a településeken teljes körűen megépülő zárt csapadékvíz-elvezető hálózatok ne eredményezzék a talajvíz nagymértékű csökkenését, a település környezetének elsivatagosodását (pl. több kisebb záportározó létesítése, szikkasztó-árkok építése).

Cél

- Belterületen a kisvízfolyások árvízi kockázatának csökkentése, a belvízi elöntések mérséklése, illetve megelőzése. A bel- és csapadékvízzel való gazdálkodás fejlesztése.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A belterületi vízrendezéshez kapcsolódó munkálatok támogatása.

Önkormányzatok:

- Belterületi csapadékvíz-elvezető hálózatok fenntartása, rekonstrukciója, záportározók építése, a vizekkel való gazdálkodást biztosító rendszerek kiépítése, rehabilitációja.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.

5.7.4. Kiemelt fontosságú és országos jelentőségű érzékeny víztestek állapotának javítása

A felszíni vizek állapotának javítása érdekében az elmúlt években a kiemelten kezelt vízvédelmi területeken jelentős beruházások valósultak meg, illetve kezdődtek el, melyek eredményességét a vízminőségi mutatók is igazolják. Ezek folytatása az éghajlatváltozással (nagyobb párolgás, ritkább, de intenzívebb csapadék) összefüggésben jelentkező vízgazdálkodási és vízminőségvédelmi problémák megoldása miatt is indokolt.

5.7.4.1. Balaton

A Balaton az ország egyedülálló nemzeti kincse, kedvező vízminőségi állapotának, turisztikai és kulturális vonzerejének megőrzése fontos feladat. A Balaton, mint állóvíz sajátos adottságokkal és problémákkal rendelkező sérülékeny ökológiai rendszer. Annak ellenére, hogy a Balaton vízminősége sokat javult az elmúlt időszakban, tovább kell folytatni a vízminőség javításával összefüggő intézkedések megvalósítását (pl. a Balaton teljes területét érő összes terhelés több mint 30%-a a parti települések belterületi csapadékvizéből származik).

A Balaton vízminőségének javítását szolgáló legnagyobb létesítmény a Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer (KBVR). A KBVR létesítésének alapvető célja az volt, hogy a Zalán keresztül a Keszthelyi-öbölbe jutó szervesen növényi tápanyagok lehető legnagyobb részét visszatartsa és így a Balaton vízminőség-romlását lassítsa, megállítsa és visszafordítsa. A KBVR I. ütem keretében az 1980-as években egy átfolyásos rendszerű tározó épült ki, amelyben a víz útját terelőtöltések határozzák meg. Mivel a Kis-Balaton természetvédelmi terület, amely egyúttal a Ramsari egyezmény hatálya alá esik, ezért a KBVR II. ütem megvalósítása során a vízminőségi cél mellett fokozottan figyelembe kell venni a természetvédelmi érdekeket is.

A tó vízszintje az elmúlt évek csapadékszegény időszakában kritikus értéket ért el. Ezért elengedhetetlen a Sió zsilip és csatorna rekonstrukciója, mely által nagyobb biztonsággal tartható a megfelelő vízszint az üdülőszezonban. A Balaton optimális vízkészlet gazdálkodása hozzájárul a környezetvédelmi, idegenforgalmi és ökológiai szempontok érvényesüléséhez.

Cél

- A Kis-Balaton jó állapotának védelme mellett a természetes élőhelyek vízigényeinek figyelembevétele.

- A Balaton jó ökológiai állapotához, a komplex hasznosítási célokhoz szükséges vízszint biztosítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A KBVR II. ütemének befejezése; a terelőtöltések és vízkormányzást lehetővé tevő zsilipek megépítése, és rugalmas üzemrend biztosítása.

- A vízszint szabályozásához szükséges létesítmények működtetése, rekonstrukciója (pl. Sió leeresztő- és hajózsilip, Sió-csatorna).

- A tóba torkolló állami kezelésű vízfolyásokon létesített szűrőmezők üzemeltetése, rekonstrukciója, kiépítése.

- dgazdálkodás megvalósítása.

- Vízpart-rehabilitáció megvalósítása.

- A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet bel és külterületi vízrendezésének megvalósítása.

- A Balatoni Kistelepülések Szennyvízkezelési Programjának kidolgozása és megvalósítása. (Kapcsolódik a 4. TAP-hoz.)

- A tó vízgyűjtőjén engedélyezett, vagy engedélyezendő vízgazdálkodási tevékenységek összehangolása a klímaváltozás hatásainak mérséklése és a tó vízmennyiségének megőrzése érdekében.

- A vízutánpótlás részletes megismerése, a vízgyűjtő hidrológiai, hidrometeorológiai, geomorfológiai feltárása és a lefolyási viszonyok meghatározása.

Önkormányzatok:

- A vízpart-rehabilitációs tanulmánytervekkel összhangban a településrendezési tervek és helyi építési szabályzatok felülvizsgálata és módosítása.

Mutatók

- A tervezett létesítmények megvalósulása.

- Visszatartott szennyezés (összes foszfor és nitrogén) a referencia évhez képest.

- Natura 2000 jelölő fajok állományváltozása, Natura 2000 élőhelyek területi kiterjedése.

5.7.4.2. Tisza-tó, Fertő-tó és a Velencei-tó

A Tisza-tó és csatlakozó rendszerei növekvő szerepet töltenek be az Alföld vízgazdálkodásában, a vízhiányos időszakok kiegyenlítésében, különös tekintettel az éghajlatváltozás hatásaira. A Fertő-tó karakterét, tájképi értékét meghatározó, jellegzetes élőhelyet biztosító nádas (magyar tófelület 84%-a) európai vonatkozásban is kiemelt figyelmet érdemel. A Velencei-tó is sajátos természeti-táji értékekkel rendelkezik, amely hozzájárul turisztikai vonzerejéhez. A Fertő-tó esetében elsősorban a nádas területek korlátozottan érvényesülő vízcseréje okoz problémákat (pl. nád degradációja, vízminőség romlása, élettérvesztés). A Tisza-tó turisztikai szerepének növekedésével jelentősen nő az üdülési, turisztikai tevékenységekből adódó szennyezés mértéke.

Cél

- A Tisza-tó, Fertő-tó és a Velencei-tó ökológiai állapotának javítása (vízminőség védelme, vízháztartás szabályozása).

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Tisza-tó belső áramlási rendszerének és szabályozó műtárgyainak fejlesztése, a tározótér káros mértékű eutrofizációs folyamatainak kezelése, a tározó létesítményeinek vízügyi és ökológiai jellegű fejlesztése (Kiskörei Vízlépcső hosszirányú átjárhatóságának biztosítása, a tó partvonalainak rögzítése, hullámverés elleni védelme).

- A Tisza-Körös völgyi Együttműködő Vízgazdálkodási Rendszer megvalósítása (Keleti főcsatorna rekonstrukciója, a Nagykunsági főcsatorna részleges rekonstrukciója, a Körös-völgyi vízszétosztó és vízkormányzó létesítmények rekonstrukciója és az üzemirányító és monitoring rendszer fejlesztése).

- A Fertő-tó jó áramlási viszonyait biztosító összekötő csatornák rekonstrukciója, vízszint szabályozó műtárgyak építése, a tavat érő szennyezés csökkentése (sankoló terek, szűrőmezők, és műtárgyaik megépítésével), a nádas állomány javítása.

- A Velencei-tó vízszintjének szabályozásához szükséges műszaki feltételek biztosítása (Dinnyés-Kajtori, Nádor csatorna, Sárosd-Seregélyesi vízfolyás rendezése), a szennyezőforrások és szűrőmezők vizsgálata, nádgazdálkodás fejlesztése, a vízgyűjtőhöz tartozó tározók rekonstrukciója.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.

- A tavakba kerülő tápanyagterhelés csökkenésének mértéke.

- Az eltöltött vendégéjszakák száma.

5.7.4.3. Ráckevei-(Soroksári)-Duna-ág

A Ráckevei-(Soroksári)-Dunaágot (RSD) eredeti vízgazdálkodási funkciói mintegy 1800 km² területű vízgyűjtő belvíz-mentesítésére, térségi vízátviteli feladatok ellátására teszik alkalmassá. A folyószabályozás során megváltozott áramlási viszonyok hozzájárultak a Duna-ág tájképének és élővilágának átalakulásához. A térség értékes növényállományának, nagy kiterjedésű úszólápjainak megőrzésében fontos szerepe van a természetvédelmi kezelési terv előírásaival összhangban elvégzett kotrási munkáknak és ezáltal a vízminőség javításának. A Duna-ág eredeti funkcióinak ellátása mellett jelentős mennyiségű szikkasztott szennyvíz befogadója is, amelynek nagy része a csatornázatlan vízparti üdülőtelkekről és a horgászati tevékenységből származik. A frissítő vízzel a Dunából bekerülő iszap-hordalék döntő része a felső 20 km-es szakaszon rakódik le, s itt hat leginkább a fővárosi szennyvíz-terhelés is. Ezért ezen a szakaszon a legrosszabb a víz minősége, fürdésre végig alkalmatlan. A Budai Duna-parti főgyűjtő és a Ferencvárosi átemelő átalakításának üzembe helyezésével a vízminőségi helyzet várhatóan már 2009 folyamán javulni fog. A vízminőség védelmének nem csak a természet-táji értékek fennmaradásában van kiemelt szerepe, de a térség turisztikai vonzerejének megőrzéséhez, az üdülés és a hozzá kapcsolódó tevékenységek feltételeinek megteremtéséhez is hozzájárul.

Cél

- A Ráckevei-(Soroksári)-Duna-ág vízminőségének és vízszállító képességének javítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A Duna-ág belső terhelésének csökkentése (részleges mederkotrás, iszap eltávolítás).

- A szennyezőanyagok kivezetése a parti sávból (csatornarendszer kiépítése).

- A Dél-pesti szennyvíztisztító telep korábban az RSD-be közvetlenül bevezetett tisztított szennyvizének a Nagy-Dunába történő átvezetése.

- A tassi zsilipnél a korszerű vízszint-szabályozási lehetőség megteremtése, szivattyús víz ki-, illetve bevezetés biztosítása.

- A Ráckevei-(Soroksári)-Duna Üdülőkörzetére vonatkozó területfejlesztési program kidolgozása.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.
- Szennyezés (tápanyagterhelés) csökkenés.

5.7.4.5. Felső-Duna-szakasz

A Szigetköz mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszerének kiépítését a Duna elterelése miatt előállt talajvízszint süllyedés és medrek kiszáradásból eredő térségi vízhiány-problémák indokolták. A megoldás érdekében 1997 óta több projekt is indult, a mentett oldali rendszer a főág szintjén kiépült és üzemel. Ez azonban nem biztosított kellő vízmennyiséget az Alsó-Szigetköz területén és a Felső-Szigetköz egyes részein. A hullámtéri vízpótló rendszer csak Ásványráróig épült ki. A vízhiányból eredő ökológiai (vízi élővilág életfeltételeinek kedvezőtlen változása), gazdasági és tájképi problémák megoldása csak a vízpótló rendszer teljes kiépítésével lehetséges.

A folyómedrek beágyazódása miatt a vízfolyások kisvízi vízszintje folyamatosan csökkent, ezért a part menti területek nehezen megközelíthetővé és esztétikai szempontból kifogásolhatóvá váltak. Ezért vált szükségessé a Mosoni-Duna és a Lajta folyó rehabilitációja is. A vízszint-süllyedésekkel együtt a folyók menti vizes élőhelyek is kiszáradtak, vagy veszélybe kerültek. A Lajta esetében a növekvő árvízszintek, valamint a medersüllyedésből adódó csökkenő kisvízszintek okoznak problémát.

Cél

- A szigetközi víztestek jó ökológiai potenciáljának kialakítása érdekében a mentett oldali és hullámtéri vízpótló rendszer teljes kialakítása.

- A Mosoni-Duna és a Lajta rehabilitációja a természeti értékek megőrzésével; turisztikai potenciál javítása.

A cél elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A szigetközi vízpótló, vízvisszatartó, vízszintszabályozó műtárgyak működtetése, építése (pl. Ásványi ágrendszer mellékágainak rekonstrukciója, az új rendszereket összekötő csatornák építése, mederrekonstrakció (Nováki, Vénekai csatornák), meglévő medrek ökológiai célú bővítése).

- A Mosoni-Duna mellékágainak vízzel való ellátása, a holtágak rehabilitációja, a folyó-ág mentén lévő települések belterületi szakaszain a vízpartok rendezése, strandok, kempingek, sétányok, kishajó kikötők kialakítása.

- A Lajtán a kisvizek folyógazdálkodási beavatkozásokkal történő megemlése, a vízpartok rendezése, a mosonmagyaróvári Lajta duzzasztó rehabilitációja, ökológiai átjárhatóságának biztosítása.

Mutatók

- A tervezett beruházások megvalósulása.
- A vízpótlással érintett ágak hossza.
- A visszatért Natura 2000 jelölő fajok száma.

5.8. Hulladékgazdálkodás

A hulladékgazdálkodás alapvető célkitűzése, hogy a hulladék képződés és kezelés egészségre és környezetre gyakorolt káros hatásait megelőzze, illetve csökkentse, egyúttal járuljon hozzá a természeti erőforrások felhasználásának csökkentéséhez, felhasználásuk hatékonyságának növeléséhez. Az átfogó hulladékgazdálkodási célok elérése érdekében az intézkedéseket a megelőzés, újrahasználat, újrafeldolgozás, egyéb hasznosítás, ártalmatlanítás prioritási sorrendben, a környezetileg, társadalmilag és gazdaságilag leghatékonyabb megoldások alkalmazásával kell megtenni.

Az EU és tagállamai hulladékgazdálkodásának keretét a hulladékról szóló keretirányelv határozza meg, alapul véve a hatodik közösségi környezetvédelmi cselekvési program, a hulladék képződésének megelőzésére és újrafeldolgozására vonatkozó tematikus stratégia, illetve a Tanácsnak a közösségi hulladékgazdálkodási stratégiáról szóló állásfoglalása célkitűzéseit. A Bázeli Egyezmény a veszélyes hulladékok országhatárokat átlépő szállításával kapcsolatos előírásokat tartalmaz, amely szerint OECD és/vagy EK tagországból ezen országokon kívülre veszélyes hulladék nem szállítható, ártalmatlanítási céllal pedig egyéb hulladék sem. A hazai hulladékgazdálkodás jogszabályi keretét a hulladékgazdálkodási törvény, középtávú céljait a Programmal összhangban készülő Országos Hulladékgazdálkodási Terv határozza meg.

A fenti dokumentumok stratégiai célja a hulladékképződés mennyiségi növekedésének megállítása, visszafordítása megelőzési intézkedésekkel, a képződő hulladék minél nagyobb arányú hasznosítása, a nem hasznosuló hulladék környezeti és egészségi szempontból biztonságos ártalmatlanítása, ezen belül a lerakásra kerülő hulladék mennyiségének minimalizálása az elkülönített gyűjtés és hasznosítás növelésével, illetve más ártalmatlanítási módszerek alkalmazásával. Az EU hulladékokra vonatkozó szabályozásából számos számszerűsíthető cél, illetve intézkedést igénylő feladat vezethető le, amelyeket a jogharmonizációnak megfelelően a hazai végrehajtási szabályok is tartalmaznak. Az egyes irányelvekben megjelenő számszerű követelményeket Magyarország mindaddig határidőre teljesítette.

A hazánkban képződő összes hulladék mennyiségében - mint a megelőzés mérőszámában - folyamatos csökkenés mutatható ki, ami egyértelműen az ipari-termelési hulladék képződés csökkenéséből adódik. A települési és a veszélyes hulladékok terén ilyen tendencia nem tapasztalható. A hasznosítás aránya növekszik, azonban ez az anyagában történő hasznosítás mellett jelentős részben az energetikai hasznosítás bővülésének köszönhető. (Több olyan hasznosítási kapacitás is rendelkezésre áll, amely nincs kihasználva.) A hulladékkezelési kötelezettségek teljesítésében (elsődlegesen a kiemelt hulladékáramok területén) jelentős szerepet vállaltak a kezelést koordináló szervezetek.

Mindez arra mutat, hogy a megelőzés terén további erőfeszítéseket kell tenni, különösen a lakossági és a veszélyes hulladékok esetében. További intézkedésekre van szükség a hulladékok elkülönített gyűjtésének fokozása érdekében, amely elengedhetetlen feltétele a hasznosítás növelésének és a természeti erőforrás-felhasználás mérséklésének. Ezzel párhuzamosan folyamatosan fejleszteni kell a hasznosítás infrastruktúráját, beleértve a hasznosításra történő előkészítést, a hulladék anyagok feldolgozó iparát (piaci lehetőségeit), valamint az energetikai hasznosítási megoldásokat.

A nem hasznosuló hulladék korszerű ártalmatlanításához biztosítani szükséges a megfelelő előkezelési, égetési és lerakási kapacitásokat, oly módon, hogy a lerakásra kerülő hulladék mennyisége a lehető legkevesebb legyen, a termikus ártalmatlanítás során keletkező hő a lehető leghatékonyabban hasznosuljon, miközben fejleszteni szükséges az egyéb, fiziko-kémiai és biológiai ártalmatlanítási eljárásokat és ezek alkalmazását.

A hulladékgazdálkodási törvény az önkormányzatok számára kötelezővé tette a települési hulladék kezelési közszolgáltatás megszervezését, a települési hulladék termelői (az ingatlanulajdonosok) számára pedig annak igénybevételét. A kötelezettség azonban csak a hulladék begyűjtésére és ártalmatlanítására terjed ki, a szelektív gyűjtés és hasznosításra történő előkészítés csak önként vállalt feladatként jelentkezik. A jogszabályi előírások betartása a települési szilárd hulladékot illetően teljesült, míg a folyékony hulladékokra vonatkozóan sok település nem vezette be a közszolgáltatást, noha ezt indokolná a település csatornázatlansága vagy részleges csatornázottsága.

Fő célkitűzések

- Az évente képződő hulladék mennyisége 20%-kal csökkenjen (2014-ben ne keletkezzen 20 millió tonnánál több hulladék).

- 2014-re a képződő hulladék legalább 40%-a hasznosuljon, az energetikai hasznosítás érje el a 10%-ot.

- A maradék hulladék ártalmatlanításához szükséges kapacitások - egyes speciális technológiát igénylő hulladékok kivételével - az ország határain belül álljanak rendelkezésre.

5.8.1. Megelőzés

A hatodik közösségi környezetvédelmi cselekvési program célul tűzte ki, hogy a hulladékképződés megelőzését célzó intézkedésekkel biztosítani kell a hulladékképződés gazdasági növekedéstől történő elválasztását.

Hazánkban a rendszerváltást követő években, különösen a '90-es évek elején, a legnagyobb „hulladéktermelő” ágazatok (bányászat, kohászat, építőipar) termelési volumene a gazdaságtalan tevékenységek leállításával jelentősen visszaesett, ezzel együtt hulladéktermelésük is jelentősen mérséklődött. Ugyancsak megszűntek a nagy, iparszerű termelést folytató agrárgazdaságok, ami szintén a hulladéktermelés visszaesésével járt. Ez összességében az 1990-2000 közötti tíz évben csaknem 40%-os hulladékképződés-csökkenést okozott. A '90-es évek közepétől azonban egyre nagyobb szerepet kapott a szerkezetváltás, a korszerű technológiák bevezetése, a tudatos termék-tervezés, amely egyúttal kevesebb hulladékképződéssel is járt. Mindez ellensúlyozta a fogyasztás bővülésével összefüggő hulladékképződés növekedését. Ez a tendencia napjainkban is tart, az utóbbi években a GDP folyamatos - bár csökkenő ütemű - növekedése mellett is évről évre csökkent a képződő hulladék mennyisége (2007-ben az összes keletkezett hulladék mennyisége 25 858 ezer tonna volt).

5.8.1.1. Megelőzés a települési hulladékok területén

Magyarországon a települési hulladék mennyisége 2006-ig nőtt, azóta stagnál (2007-ben a keletkezett települési szilárd hulladék mennyisége 4593 ezer tonna volt). A települési szilárd hulladék képződés mértéke jól követte a lakossági fogyasztás mértékét erősen befolyásoló reáljövedelmek alakulását, a jövedelem növekedése esetén átlagosan 1%-os hulladék mennyiség növekedés tapasztalható.

Célok

- A települési szilárd hulladék 2014-ben se haladja meg az 5 millió tonna (500 kg/fő/év), ezen belül a háztartásokban a napi 1 kg/fő mennyiséget.

- A házi és közösségi komposztálás elterjesztése, a zöldhulladékok helyben történő visszaforgatása, valamint az újrahasználati központok létrehozásának ösztönzése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Megelőzési program kidolgozása az új hulladék keretirányelv követelményeinek megfelelően.

- A megelőzési célokhoz kapcsolódó intézkedések támogatása.

- Lakossági felvilágosító, szemléletformáló, oktató tevékenység szervezése.

Önkormányzatok:

- Házi és helyi komposztálás szervezése, oktatása.

- A komplex hulladékkezelő rendszer részeként újrahasználati központok kialakítása (a feleslegessé vált tárgyak gyűjtése, tisztítás és javítás utáni értékesítése).

Ipar és kereskedelem:

- Tartós, illetve újrahasználatos fogyasztási cikkek gyártása és forgalmazása.

- A lakossági szervízhalózat, az újra-használható alkatrészek előkészítésének és felhasználásának bővítése.

Lakosság:

- Tartós, illetve újrahasználatos termékek vásárlása.

- Házi komposztálás és újra-használati központok igénybevétele.

- Kevesebb hulladékot eredményező életvitel kialakítása.

A fenntartható fogyasztással kapcsolatos feladatokat az 1. TAP tartalmazza.

Mutatók

- A házi komposztálás mértéke (bevont, illetve támogatott háztartások száma).
- Újrahasználati központok száma.
- A képződő települési hulladék mennyisége (külön a lakossági és intézményi eredetű hulladék).

5.8.1.2. Megelőzés a gazdasági tevékenységek során képződő hulladékok terén

A gazdasági tevékenységekből származó hulladékok képződésének megelőzésében elsődleges a termelő szféra felelőssége. E felelősség lényegében három módon jelentkezik: a felhasznált alapanyagok megválasztásában, a gyártási, termelési technológiák kialakításában, valamint az előállított termékek minőségében. A három terület együttesen fejezi ki a hulladékgazdálkodásban érvényesíthető kiterjesztett gyártói felelősséget a megelőzés terén. Ennek alkalmazásával biztosíthatja a gyártó, hogy

- az alapanyagok megfelelő megválasztásával minimalizálja a veszélyes anyagok felhasználását, biztosítva ezzel, hogy mind a termékek előállítása során, mind a termékek hulladékká válásakor kevesebb veszélyes hulladék, illetve kevésbé veszélyes hulladék képződjön;

- a technológia megfelelő kialakításával és működtetésével biztosítható, hogy a termelés a lehető legkevesebb veszteséggel, maradék anyaggal, hulladékkal járjon;

- a termékek tervezése során biztosítható, hogy a használat során és hulladékká válásakor a lehető legkevesebb és legkevésbé veszélyes hulladék képződjön; a termék hosszú élettartamú és adott esetben újrahasználható (ezen belül hulladékszegény módon javítható, illetve az újrahasználható összetevői kinyerhetők legyenek).

Magyarországon az elmúlt években a technológiai hulladékok mennyisége jelentős mértékben csökkent, elsősorban a termelési struktúra átalakulása, a nagyobb feldolgozottságot eredményező, kisebb alapanyag- és nagyobb munkaerő-igényű, emellett az anyagfelhasználást optimalizáló technológiák bevezetése következtében. Ugyanakkor a veszélyes hulladékok képződésében a 2000 utáni néhány évben tapasztalható csökkenő tendencia 2005-ben megfordult. (A gazdasági tevékenységekből származó nem-veszélyes hulladék képződés 2007-ben 20 182 ezer tonna, a keletkezett veszélyes hulladék mennyisége 1082 ezer tonna volt.)

A hulladék veszélyességének csökkentését szolgálja számos veszélyes (többnyire toxikus) anyag felhasználását korlátozó jogszabály, így pl. a gyártói felelősségre építő csomagolási, elektromos berendezés, elem-akkumulátor, gépjármű szabályozásban a forgalomba hozható termékek ólom, kadmium, higany, és króm-VI tartalmának korlátozása, de más környezetvédelmi és egészségügyi szabályozók is hasonló eredménnyel járó korlátozásokat tartalmaznak (pl. VOC, PCB-k, azbeszt, higany). Megjegyzendő, hogy e korlátozások bevezetése átmenetileg a veszélyes hulladék mennyiség növekedésével járhat, mivel a korlátozás előtt előállított termékek hulladékként veszélyesnek számítanak, hasznosításukat pedig éppen a korlátozás nehezíti.

A tartósabb termékek gyártása és az újrahasználat a piaccgazdasági viszonyok között hazánkban nem jellemző, a meglévő hagyományok is eltűnnek, a világtendenciához hasonlóan a javítás sok esetben drágább, mint az új termék megvásárlása.

Célok

- A gazdasági szférában képződő hulladék éves mennyiségének 16 millió tonna alá szorítása, ezen belül a veszélyes hulladékok mennyisége ne haladja meg az 1 millió tonnát.

- Az újrahasználat növelése, illetve a hulladékká vált termékek újrahasználható összetevőinek elkülönítése, javítása és ismételt felhasználása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Termékek és technológiák veszélyes anyag felhasználásának korlátozása (szabályozás, ellenőrzés).

- A tartósabb, illetve az újrahasználható termékek előállításának ösztönzése.

- A bontó, tisztító, javító hálózatok kialakításának ösztönzése.

Gazdálkodó szervezetek:

- Hulladékszegény technológiák, termékek bevezetése (pl. termékek csomagolásának minimalizálása).
- Veszélyes anyag korlátozások betartása, alapanyag felhasználás tervezése.
- Visszavételi és újra-használati rendszerek, javító-hálózatok kialakítása és működtetése.

Lakosság:

- Tartós és újrahasználatos termékek választása/előnyben részesítése.

A környezetirányítási rendszerekkel (EMAS, ISO 14001) és a környezetbarát termékekkel kapcsolatos feladatokat az 1. TAP, a zöld közbeszerzést a 4.5 fejezet tartalmazza.

Mutatók

- A gazdasági tevékenységből származó veszélyes és nem-veszélyes hulladék éves mennyisége.

5.8.2. Hasznosítás

A képződő hulladéknak a termelésbe, és ezen keresztül a fogyasztásba történő ismételt visszavezetése a fenntartható fejlődés egyik alapvető feltétele; a hulladékban meglévő anyag- és energiatartalom kinyerésével, azok hasznosításával a természeti erőforrások felhasználása jelentős mértékben kiváltható.

Magyarországon az utóbbi tíz évben a képződött hulladékok mennyiségéhez képest a hasznosítás aránya 27%-ról 31% fölé emelkedett, majd ismét a tíz évvel ezelőtti arányra esett vissza. Ebből az energetikai hasznosítás évi 4-6%-ot képvisel. Az utóbbi öt évben azonban sajnálatos módon abszolút értékben is folyamatosan csökken a hasznosított mennyiség, a százalékos arány időszakos javulása egyrészt a képződő mennyiség ennél nagyobb mértékű csökkenésének, másrészt az energetikai hasznosítás megduplázódásának volt köszönhető.

A 25-30% körüli hasznosítás fennmaradása és a mennyiségi bővülés helyett a visszaesés egyaránt összefüggésbe hozható EU-csatlakozásunkkal. A gyártói felelősségbe tartozó termékek hulladékainak begyűjtési és hasznosítási kötelezettsége, valamint a lakossági szelektív gyűjtési rendszerek kiépítésének támogatása egyaránt a hasznosítás növelése irányába hatottak. Ugyanakkor a közös piaci szabályok életbe léptével megszűnt a hasznosítást megvalósítók, illetve begyűjtést működtetők közvetlen támogatásának lehetősége, így gazdasági okokból számos olyan hasznosítási tevékenység szűnt meg vagy esett vissza, amelyek nem tartoznak a kötelezettségek alá. Ráadásul a hagyományosan jól hasznosítható hulladék-anyagok (papír, üveg, fém) átvételi ára erősen függ az azokkal kiváltott alapanyagok árától, valamint a hazai alapanyag-feldolgozó ipar helyzetétől. A rendszerváltást követő években számos, hulladékot is feldolgozó kohászati, papírgyártási és üvegyártási kapacitás megszűnt vagy visszaesett, így a belföldi kereslet is hanyatlott.

Eközben több olyan biztató - jelenleg még kevésbé elterjedt - fejlesztés is történt, amelyekkel a nem hagyományos anyagok hasznosítása bővíthetne (pl. eróművi és kohászati salakok utépítésnél történő felhasználása, műanyag hulladékok feldolgozása, hulladék olaj regenerálása, építési törmelék építőipari ismételt felhasználása, gumiabroncs feldolgozás).

5.8.2.1. A hasznosítás elősegítése a települési hulladékok terén

A települési hulladékok terén az általános hasznosítási tendenciával ellentétesen jelentős növekedés következett be, a hasznosítási arány 2008-ra 20% fölé emelkedett (ebből 8% a fővárosi energetikai hasznosítás). A növekedés egyrészt a szelektív gyűjtés és az elkülönített biohulladék-kezelés fejlesztésének támogatásából, másrészt a gyártói kötelezettségbe tartozó csomagolási és elektronikai hulladékok hasznosítási kötelezettségeinek teljesítéséből adódik.

A fejlesztések eredményeként ma már a lakosság mintegy felének rendelkezésére állnak a szelektív gyűjtési lehetőségek. A fejlesztések eredményeként bővült a biohulladék elkülönített kezelésének eszközparkja is, több térségben komposztáló telepek létesültek, amelyek kapacitását azonban csak részlegesen használják ki a magas üzemeltetési költségek és komposzt elhelyezhetőségének nehézségei miatt.

Célok

- A szelektív gyűjtés infrastruktúrájának biztosítása a lakosság 80%-a számára.
- A települési szilárd hulladék újrafeldolgozási arányának 30%, teljes hasznosításának 40% fölé emelése.
- 2014-ig a papír, üveg, fém és műanyag hulladékok összességében 35%-os hasznosítása (2020-ig 50%).
- A biológiailag lebomló összetevők elkülönített kezelésének megoldása oly módon, hogy 2016-ban legfeljebb 820 ezer tonna biológiailag lebomló szervesanyag tartalmú települési hulladék kerüljön lerakásra.
- A maradék hulladék biológiailag lebomló szervesanyag tartalmának stabilizálására mechanikai-biológiai hulladék előkezelés megvalósítása - szükség szerint.
- A települési szilárd hulladék energetikai hasznosításának bővítése; a mechanikai-biológiai hulladék előkezelés éghető frakciójának elkülönítése és energetikai hasznosítása interregionális megoldásokkal, erőművek, cementgyárak, hulladék-erőművek igénybevételével (Észak-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Közép-Magyarország, Észak-Magyarország, Alföld).
- A gyártói felelősségi körbe tartozó hulladékok lakossági begyűjtő rendszerének fejlesztése (csomagolóanyag, elem-akkumulátor, elektronikai hulladék).

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A települési hulladékkezelés szabályozása a szelektív gyűjtés és a biohulladék-kezelés erősítése érdekében (pl. a komposztok minőségbiztosítási rendszerének kialakítása és az érdekeltségi rendszer kidolgozása a felhasználás növelésére).
- A hulladékhasznosítást elősegítő fejlesztések támogatása.
- A lakosság tájékoztatása és oktatása a szelektív gyűjtés és hasznosítás elterjesztése érdekében.
- A szelektív gyűjtési és komposztáló rendszerek működésének támogatása.
- Az anyagában nem hasznosuló, magas fűtőértékű összetevők, illetve a maradék hulladék energetikai hasznosításának elősegítése.
- Az államigazgatási intézményekben a szelektív hulladékgyűjtési lehetőségek bővítése.

Önkormányzatok:

- A szelektív gyűjtés rendszerének kiépítése, bővítése.
- A biohulladék elkülönített kezelésének megoldása (komposztáló és biogáz üzemek létesítése).

Gazdálkodó szervezetek:

- A szelektíven gyűjtött lakossági hulladék átvétele, feldolgozása.
- A gyártói felelősség körébe tartozó hulladékok átvételi rendszerének (hulladékudvar) kialakítása, bővítése és működtetése az önkormányzatokkal és a közszolgáltatókkal, illetve a kereskedelemmel együttműködve.

Lakosság:

- Tudatos vásárlói magatartás, környezettudatos életmód megvalósítása.
- A szelektív gyűjtési rendszerek igénybevétele.

Mutatók

- A szelektíven gyűjtött, illetve anyagában és energetikai célra hasznosított települési hulladék mennyisége, anyagfajtánként.

5.8.2.2. A hasznosítás elősegítése a gazdasági tevékenységekből származó hulladékok terén

A hulladékok hasznosításának előfeltétele a megfelelő szelektív gyűjtés a képződés helyén. Hazánkban a jól hasznosítható hulladék-anyagok elkülönített gyűjtése megfelelően történik, hasznosításuk viszont alapvetően a piaci viszonyok alakulásának függvénye. Az elsődleges alapanyagok alacsony ára, illetve a feldolgozók átvételi igényének csökkenése jelentősen visszavetheti a hasznosításra kerülő hulladék mennyiségét. Az utóbbi években ezek a folyamatok jellemzik a hazai hasznosítás alakulását is: miközben a képződő hulladék mennyisége évente átlagosan 2 millió tonnával csökkent, a hasznosításra kerülő hulladék mennyisége is évi 1 millió tonnával esett vissza.

Ezzel ellenkező tendencia érvényesült a gyártói felelősség körébe eső termékek hulladékai tekintetében, ahol meghatározott arányú, EU-irányelvekben előírt hasznosítási kötelezettségek léteznek. Ennek megfelelően a gyártók, illetve az általuk létrehozott koordináló szervezetek gondoskodtak róla, hogy teljesüljenek az alábbi hasznosítási kötelezettségek:

- a képződő csomagolási hulladékok 50%-os hasznosítása, ezen belül 25%-os újrafeldolgozása úgy, hogy minden anyagfajtára teljesüljön a legalább 15%-os újrafeldolgozás (2005);
- a visszavett, hulladékká vált elektromos és elektronikai berendezések 75-85%-ának hasznosítása, a lakosságtól 4 kg/fő/év mennyiség visszavétele (2008);
- a visszavett, hulladékká vált gépjárművek 85%-os hasznosítása; a forgalomból csak hivatalos bontási igazolással lehet a gépkocsit véglegesen kivonni (2006);
- a gumiabroncsok lerakási tilalma következtében az átvett hulladék abroncsok energetikai hasznosítása vagy újrafeldolgozása (2006);
- az évente forgalomba hozott ólom akkumulátorok 90%-os hasznosítása (külföldön).

Emellett viszont számos hasznosítható hulladékfajta hasznosítása - a gyűjtés és az előkészítés magas költségei, a helyettesíthető elsődleges alapanyag olcsósága, a felhasználás rendezetlen feltételei, és nem utolsósorban érdektelenség következtében - csak minimális mértékben valósul meg (pl. építési-bontási törmelék, kohászati, erőműi salakok és más termikus eljárások égetési maradékai, bányászati meddők).

Célok

- A gyártói felelősség körébe tartozó termékek hulladékainak legalább a kötelezettségek mértékéig történő hasznosítása:
- A képződő csomagolási hulladékok 60%-os hasznosítása, ezen belül 55%-os újrafeldolgozása úgy, hogy papírra és üvegre 60%-os, fémre 50%-os, műanyagra 22,5%-os, fára 15%-os újrafeldolgozás teljesüljön (2012).
- 2016-ban a forgalomba helyezett elektromos elektronikai készülékek 65 tömeg %-os visszavétele (2014: 55%), a visszavett berendezések 85%-os hasznosítása.
- A visszavett, hulladékká vált gépjárművek 95%-os hasznosítása, a forgalomból csak hivatalos bontási igazolással lehet a gépkocsit véglegesen kivonni (2015).
- A gumiabroncsok lerakási tilalma következtében az átvett hulladék abroncsok energetikai hasznosítása vagy újrafeldolgozása (folyamatos).
- A gépjármű és ipari akkumulátorok lerakási tilalma 2009-től, az ólomakkumulátorok hulladékainak visszavétele és újrafeldolgozása legalább 65%-os hatékonyságú (kihozatalú) technológiával.
- A hordozható elemek és akkumulátorok 25%-os visszavétele és újrafeldolgozása 2012-ig, 45%-os visszavétele és újrafeldolgozása 2016-ig, a visszavett (ólmot vagy kadmiumot nem tartalmazó) elemek és akkumulátorok újrafeldolgozási technológiájának legalább 50%-os hatékonyságot (kihozatalt) kell elérnie.
- A kadmium-tartalmú elemek és akkumulátorok visszavétele és újrafeldolgozása legalább 75%-os hatékonyságú (kihozatalú) technológiával.
- A gazdasági tevékenységekből származó hulladékok legalább 45%-ának hasznosítása.
- Az építési-bontási hulladékok 45%-ának újrafeldolgozása.
- A nagy mennyiségben képződő ipari, építőipari nem-veszélyes hulladékok építőipari felhasználásának bővítése.

- Az anyagában nem hasznosuló, magas fűtőértékű összetevők energetikai hasznosításának bővítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hasznosítási arányok kötelezettségnek megfelelő előírása és ellenőrzése.
- A hasznosítás kötelező arányok fölötti teljesítésének ösztönzése (pl. termékdíj).
- A hasznosítás normatív szabályokhoz kötése.
- A hasznosító kapacitások kiépítésének, bővítésének, a hulladékból előállított termékek fejlesztésének támogatása az EU piaci versenyszabályainak lehetőségein belül.

- A gyártói felelősség újabb termékekre történő esetleges kiterjesztése (pl. gumiabroncs visszavételi kötelezettség, reklám-kiadványok visszavételi és hasznosítási kötelezettsége, betétdíj-letétdíj alkalmazása).

Gazdálkodó szervezetek:

- A hasznosítható összetevők elkülönített gyűjtése és átadása hasznosítóknak.
- A visszavételi és hasznosítási kötelezettségek teljesítése.
- A termékek olyan kialakítása, amely könnyebb és olcsóbb bontást, elkülönítést és feldolgozást tesz lehetővé.
- A hulladék feldolgozásával előállítható termékek kifejlesztése és terjesztése.
- A természeti erőforrások helyettesítése hulladékból származó erőforrásokkal (pl. útépités során).

Mutatók

- a gazdasági tevékenységből származó hasznosításra kerülő hulladék mennyisége, hulladékfajtánként.

5.8.3. Ártalmatlanítás

A megelőzést szolgáló intézkedések és a hasznosítás ellenére megmaradó hulladék környezetet és egészséget nem veszélyeztető ártalmatlanításáról mindenképpen gondoskodni kell. A hazai keletkezett hulladéknak még ma is közel 70%-a ártalmatlanítást igényel, ami a gyakorlatban többnyire a hulladékgazdálkodási hierarchia legalján lévő (bár még mindig legolcsóbb) lerakást jelenti (a képződő hulladék közel 45%-a lerakásra kerül).

A vonatkozó EU irányelv szerint 2009. július 15. után nem működhet olyan hulladéklerakó, amely nem elégíti ki a lerakásra vonatkozó követelményeket. A meglévő működő veszélyeshulladék-lerakók, illetve csak alacsony szervesanyag-tartalmú, többnyire egynemű, nem veszélyes ipari hulladék-lerakók ezeket a követelményeket kielégítik. A hulladék termikus ártalmatlanításával kapcsolatos előírások teljesültek, 2006 óta minden működő égetőmű kielégíti az uniós követelményeket.

5.8.3.1. A települési hulladékok biztonságos ártalmatlanítása

A települési szilárd hulladék 80%-a lerakásra kerül. 2008 végén az országban még 132, 2009. július 15-ig bezárandó települési (nem-veszélyes) hulladéklerakó üzemelt. A kieső kapacitások pótlását jelentik azok a korszerű ártalmatlanító létesítmények, amelyek a folyamatban lévő, illetve már kezdeményezett települési hulladékkezelési fejlesztési projektek keretében, az EU társfinanszírozásával valósulnak meg. Az ország teljes hulladéklerakási igényét 75-80 lerakó fogja ellátni (2009 júliusától ebből várhatóan 75 fog működni, a folyamatban lévő fejlesztések eredményeként 2012-ig további 5 lerakó lép üzembe). A bezárt, régi lerakók biztonságba helyezéséről, rekultiválásáról és folyamatos monitorozásáról még évtizedekig gondoskodni kell.

Célok

- A lerakással történő ártalmatlanítás arányának 60% alá csökkentése.
- A lerakott hulladék biológiailag lebomló szerves anyag tartalmának csökkentése (2016-ra ne haladja meg a 820 ezer tonnát).
- Az elkülönítetten gyűjtött vagy válogatott, hasznosítható összetevők lerakásának megszüntetése.
- A régi, felhagyott, bezárt lerakók folyamatos rekultiválása és monitorozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A lerakási adó bevezetése a lerakásra kerülő hulladékmennyiség csökkentése érdekében.

- A lerakók rekultiválására, utógondozására és a bezáró lerakó kapacitásának pótlására szolgáló biztosítékról (a biztosítékadás formája, nagysága, felhasználása) szóló jogszabály kidolgozása.

- Az engedéllyel rendelkező lerakók működésének folyamatos ellenőrzése.

- A hulladékelhagyás, illetve az illegális hulladéklerakás szankcióinak szigorítása.

- A 2009-ben megszűnő lerakó-kapacitások pótlásának, a régi lerakók rekultiválásának támogatása.

- Az illegális hulladéklerakók felszámolásának támogatása.

Önkormányzatok:

- A lerakási igényeket kielégítő, közszolgáltatás keretében működő, térségi ártalmatlanító kapacitások biztosítása.

- A lerakó bezárásához, rekultiválásához, utógondozásához és kiváltásához szükséges biztosíték fedezetének figyelembevétele a lerakási díj megállapítása során.

- A papír és a biohulladék lerakástól eltérő kezelésének megoldása.

- A régi lerakók rekultiválásával és utógondozásával, az illegális lerakás és a hulladékelhagyás felszámolásával és szankcionálásával kapcsolatos feladatok ellátása.

- Lakossági szemléletformálás a lerakás minimalizálása és hulladékelhagyás megszüntetése érdekében.

- A hulladék szállításakor a környezeti szempontok figyelembevétele (pl. távolságok minimalizálása).

- Közterületen elhagyott hulladékok begyűjtése, kezelése.

Gazdálkodó szervezetek:

- A termelésből származó hulladékok elkülönített kezelésének megoldása, nem terhelve ezekkel a települési közszolgáltatás keretében üzemeltetett hulladéklerakókat.

- A hulladék szállításakor a környezeti szempontok figyelembevétele (pl. távolságok minimalizálása).

Lakosság:

- A háztartáson belüli újrahasználat, a házi komposztálás és a szelektív gyűjtés után fennmaradó maradék hulladék átadása a közszolgáltatónak.

- A közszolgáltatási díj rendszeres fizetése.

- Az illegális hulladékelhagyás, illegális égetés kerülése, együttműködés az előbbi felderítésében, megelőzésében.

Mutatók

- A lerakásra kerülő települési szilárd hulladék mennyisége és biológiailag lebomló szervesanyag-tartalma.

- A rekultivált lerakók száma.

5.8.3.2. A gazdasági tevékenységekből származó hulladékok biztonságos ártalmatlanítása

A gazdasági tevékenységből származó hulladékok ártalmatlanításáról - amennyiben a hasznosítás nem oldható meg - a hulladék termelőjének a szennyező fizet elv alapján kell gondoskodnia.

A nem-veszélyes hulladékok közel 37%-a kerül lerakással ártalmatlanításra, égetéses ártalmatlanításuk nem jellemző (nem éri el a 0,2%-ot sem). A veszélyes hulladék égetéses ártalmatlanítása megközelíti a 100 ezer tonnát, míg a lerakott mennyiség 550 ezer tonna körül van (ez a képződött mennyiség 51%-a, azonban ebből 390 ezer tonna kármentesítésből származik). A termelésből származó hulladékok esetében jellemzően magas az egyéb, főleg kémiai módszerekkel végzett ártalmatlanítás aránya is (35%).

A termelési hulladékok ártalmatlanítása terén általánosságban nincsenek jelentősebb problémák a prosperáló vállalkozásoknál. Némi problémát okoz - többnyire a kis- és középvállalkozásoknál - az őket kiszolgáló gyűjtő-előkészítő szolgáltatók hiánya, aminek következtében a nem-veszélyes, gondos előkezeléssel hasznosíthatóvá alakítható hulladékaik a települési hulladéklerakóra kerülnek, terhelve ezzel a lakossági hulladéklerakó kapacitásokat. Szakmai jellegű tisztázást és az érintettek erről történő tájékoztatását igényli az energetikai hasznosítási és az ártalmatlanítási célú kezelés (és behozatal) egyértelmű megkülönböztetése.

A veszélyes hulladékok terén az ártalmatlanító kapacitásokat üzemeltetők - főleg a veszélyes hulladék égetők esetében - problémája inkább kapacitásaik kihasználatlansága, ami egyrészt a '90-es évek 2,5-3-szoros mennyiségére kiépített kapacitásokból, másrészt az EU-tagságunk óta jelentkező közösségi versenyhelyzetből és a hulladék behozatal korlátozásából adódik.

További gondot okoz a megszűnő, illetve csődbe jutó, fizetéseképtelenné váló vállalkozásoknál raktáron maradó hulladékok kezelése, amelyek sok esetben állami kármegelőzési vagy kárelhárítási keretből kerülnek ártalmatlanításra.

Célok

- A hazai ártalmatlanítandó hulladék feldolgozása érdekében a korszerű ártalmatlanító kapacitások biztosítása. (Gazdaságtalan üzemeltethetőség esetén az EU-n belüli meglévő szabad kapacitások kihasználása).

- A megfelelő előkezelő szolgáltatások kialakításával a lerakás arányának 40% alatt tartása, illetve további csökkentése.

- Az égetéses ártalmatlanítás során képződő hő minél hatékonyabb kinyerése és hasznosítása.

- A PCB tartalmú folyadékok ártalmatlanítása, valamint az azokat tartalmazó berendezések megtisztítása 2010. december 31-ig.

- Az energetikailag és anyagában hasznosítható összetevők lerakókból való kizárása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A hulladékgazdálkodás - környezeti érdekeket figyelembe vevő - stratégiai érdekeit a különböző szintű hulladékgazdálkodási tervekben kell megjeleníteni, s a támogatási és engedélyezési struktúrát ennek megfelelően kell működtetni.

- A lerakás csökkentése érdekében a lerakó adó bevezetése, és a lerakók fokozott ellenőrzése, hogy égethető vagy hasznosítható hulladék ne kerüljön lerakásra.

- A termelésből származó hulladékok lerakási igényeinek települési hulladéktól elkülönített kezelésének elősegítése.

- Az ártalmatlanító létesítmények működésének, valamint a hulladék behozatal és kivitel szabályai betartásának rendszeresen ellenőrzése.

- Megfelelő előkészítést követően a biztosíték bevezetése a hátrahagyott hulladékok kezelésének finanszírozására.

- A hulladéktermelő kötelezettségei betartásának ellenőrzése, szankcionálás. (A szennyező fizet elv betartatása.)

Önkormányzatok:

- Gondoskodjanak arról, hogy termelésből származó hulladékok ne kerülhessenek a lakossággal azonos (vagy enyhébb) feltételekkel a közszolgáltatást ellátó települési hulladéklerakóba.

Gazdálkodó szervezetek:

- A nem hasznosuló hulladékaik ártalmatlanítása, illetve a szükséges ártalmatlanító létesítmények kialakítása és fenntartása.

Mutatók

- A gazdasági tevékenységből származó ártalmatlanításra kerülő veszélyes és nem-veszélyes hulladékok mennyisége, ártalmatlanítási módok szerint.

5.8.4. Hulladékgazdálkodási tervezés

Az egymásra épülő országos, területi és települési hulladékgazdálkodási tervek elősegítik koordinált és hatékony döntéshozatalt.

Célok

- A hulladékgazdálkodási tervek elkészítése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A II. Országos Hulladékgazdálkodási Terv kidolgozása.

- A Tervvel összhangban a területi hulladékgazdálkodási tervek elkészítése.

- A hulladékgazdálkodási információs rendszer működtetése.

Önkormányzatok:

- Helyi hulladékgazdálkodási tervek elkészítése.

5.9. Környezetbiztonság

A környezetbiztonság fogalmkörébe azok a biztonságunkat veszélyeztető események és folyamatok tartoznak, melyek egyrészt természeti (földrengés, árvíz, szélviharok, erdőtűz stb.), másrészt emberi eredetűek (pl. környezet-károsítással is járó ipari, közlekedési katasztrófák). A környezetbiztonsági szempontból jelentős kockázatot jelentő ár- és belvíz veszélyeztetettség, valamint az aszály kérdéskörrel a „Vizeink védelme és fenntartható használata” akcióprogram foglalkozik. A civilizációs eredetű szennyezések egyaránt származhatnak hazai és külföldi tevékenységekből, melyek a felszíni vizek és a levegő szennyezésén túl több éven keresztül veszélyeztethetik a felszín alatti vizek, a földtani közeg természetes állapotát, illetve jelentős természetkárosítással is együtt járhatnak. A már bekövetkezett, tartós környezetkárosodások felszámolása érdekében szükséges a szennyezőforrások és területek felderítése, a kármentesítési feladatok végrehajtása.

Több - magyar részvételű - páneurópai szintű nemzetközi egyezmény tartalmaz a környezetbiztonságra vonatkozó rendelkezéseket, hiszen az ezzel kapcsolatos folyamatok, hatások áttekintendők az országhatárokon is.

A természeti és ipari katasztrófák elhárítása, illetve következményeik felszámolása az ország biztonságának egyik kulcseleme. A környezetbiztonság feladatait olyan egységes rendszerbe célszerű beilleszteni, ahol a környezetvédelem, az egészségvédelem és az általános biztonsági intézkedések együtt jelennek meg.

Fő célkitűzések

- A környezetbiztonság növelése.

- A veszélyeztetés megelőzése.

- A bekövetkezett katasztrófák következményeinek hatékony enyhítése, elhárítása.

- A környezetkárosodás felszámolása.

- A veszélyes anyagok és veszélyes készítmények káros hatásainak kezelése.

- A sugárbiztonság megteremtése.

5.9.1. Környezeti kármegelőzés és kárelhárítás

A környezetbiztonságot elsődlegesen a megelőzés elvének érvényesítése garantálhatja, hiszen a környezeti hatások, problémák utólagos kezelése nagyságrendekkel többbe kerül, mint azok megelőzése. Ugyanakkor a gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy hasonló fontossággal kell kezelni az esetleges károk kezelésére vonatkozó felkészülést. A környezetbiztonság megteremtése érdekében össze kell hangolni a katasztrófák megelőzésével, illetve a bekövetkezett károk elhárításával kapcsolatos információs rendszereket, szabályozásokat. A hazai és nemzetközi kötelezettségekből adódó feladatok az érintett szereplők együttműködése, a megfelelő technikai feltételek és a képzett szakemberhátter nélkül nem valósíthatók meg.

5.9.1.1. Emberi tevékenységgel összefüggő környezetbiztonság

Az emberi tevékenységből adódó környezeti veszélyhelyzetek túlnyomórészt baleseti szennyezések következtében alakulnak ki, azonban a veszélyes anyagok életciklusának bármely fázisa magában hordozza a súlyos ipari balesetek, rendkívüli események kockázatát. Hazánkban a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleseti veszélyek ellenőrzéséről a Seveso II. Irányelvnek megfelelő szabályozás gondoskodik. A szabályozás végrehajtásához szükséges szervezeti rendszer az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság és a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal bázisán 2002 óta működik. 2008-ban Magyarországon 83 alsó és 62 felső küszöbértékű veszélyes ipari üzemet tartottak nyilván. A katasztrófavédelmi törvény vonatkozó részei alapján a veszélyes üzemek működéséről biztonsági jelentéseket és elemzéseket kell készíteni, melyek a veszélyhelyzetek elhárítását leíró belső védelmi tervekhez szolgálnak alapul. Ezt követően készülnek a települések külső védelmi tervei, a lakossági tájékoztatók és a településrendezési tervek. A településrendezési tervezés során figyelembe kell venni azokat az intézkedéseket, melyek tartalmazzák mind az új, mind a régi veszélyes üzemekre vonatkozó biztonsági intézkedéseket. A törvény rendelkezik a Katasztrófavédelmi Országos Információs Rendszer kiépítéséről is, amely magában foglalja valamennyi katasztrófavédelemben érintett szervezetet.

A bekövetkező káresemények döntő többségét a gyakorlati tapasztalatok szerint azonban nem ezek a fenti veszélyes üzemek okozzák. A Seveso II Irányelv alá tartozó üzemek veszélyessége ugyan nagyságrendekkel nagyobb, mint az egyéb, hivatkozott szabályozás alá nem tartozóké, azonban az általuk okozott károk megelőzése, kezelése ugyanolyan fontos feladat. A vízminőségi kárelhárítással összefüggő feladatokat a vízügyi intézményrendszer látja el.

Magyarországon a vegyipar az egyik legnagyobb potenciális környezetbiztonsági kockázati tényező. A megelőzés, a felkészülés és az elhárítás alkalmazásában azonban ez az iparág a legfelkészültebb ágazatok közé sorolható. Részben számos jogszabály kötelezi erre, de ezen kívül az itt alkalmazott fegyelmezett és magas színvonalú műszaki és munkakultúra is megköveteli a biztonságos üzemelést.

A szállítás területén a mérgező, tűz- és robbanásveszélyes anyagok szállítása jelent veszélyt. A Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodást (ADR) az európai országok 1957-ben Genfben kötötték, melyhez Magyarország 1979-ben csatlakozott. A közúti szállításon kívül jogszabályok rendelkeznek a veszélyes áruk vasúti és belvízi szállításáról is. A veszélyes áruk szállításával, tárolásával kapcsolatos ADR szabályozások köre két évente módosul, szigorodik.

A környezetbiztonság fogalma integrálja a sokszor környezetkárosító bűncselekmények formájában jelentkező, az emberi gondatlanság miatt bekövetkező káresemények körét is. A környezeti káresemények hatékony megelőzése és felszámolása érdekében a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, valamint az Országos Rendőr-főkapitányság 2007 óta működik együtt. A környezetkárosító bűncselekmények esetében a vonatkozó jogszabályok ugyan pontosan meghatározzák a bűnüldöző szervek feladatait, azonban az egyes cselekmények minősítése többnyire szakértői véleményhez kötött. Ezzel kapcsolatban problémát jelent, hogy a nyomozás lebonyolításához nem biztosított a kellő számú igazságügyi fokozattal rendelkező szakértő és kevés az akkreditált laboratórium. A környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségeknek pedig - a szakemberhiányból adódóan - nem áll módjukban kellő szakértelemmel rendelkező eseti szakértőket küldeni.

Célok

- Biztonságos, környezetkímélő ipari tevékenység megvalósítása, ipari cégek környezeti teljesítményének javítása.

- A minőség és megbízhatóság érvényesítése a megelőzésben, a felkészülésben és az elhárításban.

- A vegyipari technológiák okozta környezetterhelés csökkentése.

- A káros környezeti hatások mérséklése a termékek teljes élettartama során.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A veszélyes anyagok szállítására vonatkozó szabályozás fejlesztése.
 - A veszélyes anyagok raktározására vonatkozó szabályozás kialakítása.
 - A kárelhárításra felkészült intézményrendszer, technikai és szabályozási háttér biztosítása.
 - Környezetvédelmi bűnmegelőző stratégia kialakítása.
 - A rendőrségen környezetkárosító bűncselekmények nyomozására specializált szakterület létrehozása, az elkövetők hatékony felderítése, a laboratóriumi kapacitás kihasználása, az akkreditációs státusz fenntartása, minőségbiztosítás.
 - A környezetvédelmi bűnmegelőzés iskolarendszerű oktatása.
 - A Katasztrófavédelmi Országos Információs Rendszer működtetése.
 - A lakosság környezeti ismereteinek bővítése mellett a jog visszatartó erejének érvényesítése.
 - A veszélyes ipari üzemek környezetében lakossági riasztó rendszer kiépítése, működtetése.
 - A zöld kémia kifejlesztését és használatát támogató szabályozás kialakítása.
- Gazdálkodó szervezetek:
- Környezetbarát alapanyagok, termékek, technológiák és eljárások kifejlesztése (pl. zöld kémia).
 - Környezeti monitoring fejlesztés.
 - Veszélyes anyag raktárak kapacitásbővítése.
 - Veszélyes ipari üzemek működéséről biztonsági jelentések készítése, aktualizálása.
 - A veszélyes anyagok szállítására, kezelésére vonatkozó előírások betartása.
 - Képzés, továbbképzés.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: környezetirányítási rendszerek, tisztább termelés (EMAS, ISO 14001) (1. TAP).

Mutatók

- Az alsó és a felső küszöbértékű veszélyes ipari üzemek száma.
- A veszélyhelyzetek elhárítása céljából készült belső és külső védelmi tervek száma.
- A környezetkárosító bűncselekmények száma.

5.9.1.2. Természeti katasztrófák elleni védekezés

A természeti katasztrófák jellemzője, hogy általában váratlanul keletkeznek, bizonyos esetben rendkívül pusztító hatásúak, a lakosság széles rétegét érintik, többirányú hatásuk miatt összetett jellegűek. Az ilyen katasztrófák megfelelő felmérése, kockázat-csökkentése, kezelése érdekében sokoldalú nemzetközi együttműködés alakult ki az ENSZ égíse alatt. Hazánk esetében különösen fontos a szomszédos államokkal való hatékony együttműködés pl. az árvízvédelem vonatkozásában.

Magyarország sajátos földrajzi viszonyaiból következően az árvizek és a belvizek kialakulásának mérséklése (lásd 7. TAP), a következmények felszámolása elsőrendű katasztrófavédelmi feladat. A szélsőséges meteorológiai és hidrometeorológiai események - feltételezhetően az éghajlatváltozással is összefüggő - növekvő gyakorisága, valamint más természeti katasztrófák (pl. erdőtüzek) súlyos környezeti krízishelyzeteket okozhatnak. A kármegelőzési és kárelhárítási feladatok ellátását segítik a kiépített veszélyjelző rendszerek.

Célok

- A károk megelőzése, illetve csökkentése.
- A védekezésben érintett szervezetek együttműködésének fejlesztése.
- Válságkezelés és konfliktus-megelőzés a társadalom minden szintjén.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Előrejelző-, megfigyelő-, tájékoztató-, kármegelőző rendszerek fejlesztése.
- Hatékony eljárások és módszerek kidolgozása és megvalósítása a kármegelőzésben, kárelhárításban.
- Magasabb felkészültségi szint kialakítása.
- A hazai és külföldi médiával kialakított kapcsolat fenntartása.

- A veszélyhelyzetek elhárítását segítő pályázati rendszer fenntartása, elégségességének felülvizsgálata.
 - Az önkormányzatok pontos tájékoztatása a különösen nagy veszélyt jelentő természeti adottságú területekről a településtervezéshez.
 - A tüzek és más természeti katasztrófák által károsított erdőkben az erdészeti potenciál helyreállításának és a megelőző intézkedések bevezetésének támogatása. Az erdőtüzek és más katasztrófák által érintett területek felmérése távérzékeléssel.
- Önkormányzatok:
- A helyi környezeti károk kezelése.
 - A települések fejlesztési-rendezési tervezésénél fokozott figyelem a földtani adottságokra, a felszínmozgásokkal való veszélyeztetettségre.

Mutatók

- A pincerendszerek omlásából, a természetes partfalak mozgásából és a földcsuszamlásból adódó veszélyhelyzetek elhárítására beadott, támogatott pályázatok száma.

5.9.2. Környezeti kármentesítés

Az Országos Környezeti Kármentesítési Program (OKKP) keretében történik a földtani közegben (talajban) és a felszín alatti vizekben hátramaradt, akkumulálódott szennyeződések felderítése, a felszín alatti vizek, a földtani közeg veszélyeztetésének, szennyezettségének, károsodásának megismerése; a veszélyeztetett területeken a szennyezettség kockázatának csökkentése; valamint a szennyezett területeken a szennyezettség csökkentésének vagy megszüntetésének elősegítése. Az OKKP keretében az adatgyűjtés, a szennyezőforrások és a szennyezett területek felelősségi körtől függetlenül történő országos számbavétele folyamatos feladat, melynek során összegyűjtött információkra alapozva kerül sor a kármentesítési feladatokat prioritási számuk alapján szakmailag rangsoroló Nemzeti Kármentesítési Prioritási Listák összeállítására. Az állami felelősségi körbe tartozó feladatokat előzetes egyszerűsített relatív kockázatbecslés és előminősítés alapján meghatározott sorrend figyelembevételével kell elvégezni.

Az állami felelősségi körbe tartozó kármentesítési feladatok elvégzése a kormányzati munkamegosztás szerint történik. Az érintett tárca kármentesítési beruházásait OKKP tárca-alprogramok keretében valósítják meg. 1996 - az OKKP indulása - óta 2008-ig költségvetési forrásokból több mint 500 területen valósult meg kármentesítés.

A KvVM beruházásában 1996-2006 között 52 területen valósult meg kármentesítés. A KvVM Természetvédelmi Alprogramja keretében megtörtént a nemzeti park igazgatóságok szennyezett területeinek felmérése, a kármentesítési feladatok meghatározása, pénzügyi- és időütemezése. A tényfeltárás három nemzeti park területén, összesen öt helyszínen fejeződött be.

A KvVM Vízügyi Alprogram keretében a kormányzati munkamegosztás szerint más tárca felelősségi körébe nem tartozó szennyezett területek kármentesítése folyik (egyedi projektek). A folyamatban lévő főbb műszaki beavatkozások: Gyomaendrőd-Nagylapos: növényvédőszerrel szennyezett talajvíz tisztítása; Békéscsaba, Fényes tanya: klórozott szénhidrogénnel szennyezett talajvíz tisztítása; Üröm-Csókavár: a mészkőbánya területén lerakott gáztisztító massa ártalmatlanítása hasznosítással, csurgalékvíz kezelése, ártalmatlanítása; Szekszárd, Lóteri vízbázis: klórozott szénhidrogénnel szennyezett felszín alatti víz tisztítása.

A Honvédelmi Alprogram keretében 2007-ig 145 területen történt tényfeltárás, 110 területen történt műszaki beavatkozás, 85 területen utóellenőrzés. Az Alprogram prioritása szerint a működő létesítmények kármentesítési feladatait végrehajtva egy olyan környezetbarát katonai tevékenység bontakozhat ki, amely a működés során már a környezeti kármegelőzés elvét is kielégíti és a nemzetközi normákkal összevethető eredményt ad.

A MÁV Alprogram (KHEM) keretében 1994 óta (a MÁV Zrt. megalakulását megelőző időszak) több mint 180 részterületen végeztek környezeti mentesítési beavatkozást (tényfeltárás, műszaki beavatkozás, utómonitoring). A jelenleg folyó kármentesítések a vasúti technológiák üzemeltetése során okozott környezetszennyezések felszámolásához, nagy részük az üzemanyag-ellátó rendszerek rekonstrukciós munkáihoz kapcsolódnak.

A PM-MNV Zrt. Alprogramjai a volt szovjet ingatlanok, a társasági privatizációs és az MNV Zrt. és jogelődjei, a Kincstári Vagyon Igazgatóság Alprogramját foglalják magukba. A Volt Szovjet Ingatlan Alprogram keretében zajlik a volt szovjet hadsereg által használt ingatlanok (Tököl, Kiskunlacháza, Kalocsa, Kunmadaras stb.) környezeti kármentesítésével kapcsolatos feladatok ellátása és finanszírozása. A Társasági Privatizációs Alprogram keretében zajlik az MNV Zrt. és jogelődjei, az ÁPV Zrt. portfóliójába tartozó vállalatok, társaságok, illetve egyéb vagyontárgyak esetén az állam tulajdonosi felelősségével kapcsolatos környezetvédelmi feladatok ellátása és finanszírozása. Ennek keretében feladatot jelent a támogatott munkákat közvetlenül ellátó társaságok által készített feladattervek és támogatási igények elbírálása, a munkák megvalósításának ellenőrzése. A legfontosabb feladatok a Nitrokémia Zrt., a gyöngyösoroszi és a recski bányák szüneteltetéséből erednek, valamint az erdőgazdaságok és Volán Társaságok kármentesítési munkáihoz köthetők. A Kincstári Vagyon Igazgatóság Alprogramjának folytatásaként érintett területek Ózd, Kállósejnyén, a Belpátfalvi Bél-kő hegy és Tihany.

A Szilárdásvány-bányászati Alprogram (KHEM) a magyarországi uránérc-bányászat megszüntetésével összefüggő feladatokat (bányabezárás és hosszú távú környezeti kárelhárítás), valamint a bezárt szénbányák és a meddő szénhidrogén kutak kármentesítési feladatait tartalmazza.

A Közúti Alprogram (KHEM) biztosítja a talajba jutott szénhidrogén-szennyezések felszámolását és utóellenőrzését. Ezzel párhuzamosan folyik a még ismeretlen eredetű szennyezések valószínű helyének megállapítása.

A Büntetés-végrehajtási Alprogram (IRM) keretében történik a büntetés-végrehajtási szervek kezelésében lévő szennyezettnek minősített területek kármentesítése.

Célok

- A szennyezett területek országos számbavételének folytatása a történeti kutatás módszerének felhasználásával.

- Az állami felelősségi körbe tartozó területek tényfeltárásának folytatása.

- A nem állami felelősségi körbe tartozó, azonban magas prioritású, jelentős kockázatú feltáratlan területeken a várható beavatkozási feladatok meghatározása.

- A szennyezettség mértékének csökkentése, felszámolása és monitorozása.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Az OKKP ütemezett végrehajtását szolgáló feladatok ellátása: szabályozás, koordináció, éves gördülő tervezés fejlesztése, ellenőrzés, K+F.

- A szennyezett területek kockázat alapú kezelésének továbbfejlesztése.

- Szennyezőforrások, szennyezett területek számbavétele, adattartalmának bővítése (pl. a Talaj Keretirányelv várható feladatainak figyelembevételével); a környezeti kockázat csökkentéséhez szükséges adatbázis biztosítása; a FAVI-KÁRINFO adatbázis adattartalmának, valamint a Prioritási Listák bővítése, aktualizálása.

- Az adatszolgáltatási igények kielégítéséhez szükséges intézményi háttér biztosítása.

- Az ingatlan-nyilvántartás és a FAVI-KÁRINFO kapcsolatának megalapozása.

- Az állami felelősségi körbe tartozó, feltárt területeken a beavatkozások végrehajtása, a kármentesítési alprogramok folytatása.

- A tényfeltárások és a kármentesítési tevékenységek támogatása.

Gazdálkodó szervezetek:

- A szükséges kármentesítési feladatok elvégzése, utó-monitoring.

Mutatók

- Ismert szennyezett területek száma.
- Ismert és felszámolt szennyezőforrások száma.
- Az elvégzett kármentesítések száma.
- Megtisztított környezeti elemek térfogata.

5.9.3. Kémiai és sugárbiztonság

A magyar halálozási adatok alapján a rosszindulatú daganatok okozta halálesetek az összes halálozás 25%-ért felelősek. Ezzel az eredménnyel hazánk Európában sereghajtó helyen áll. Számos vegyi anyag bizonyítottan daganatkeltő, erősen mérgező, utódkárosító, bioakkumulatív hatásával hozzájárul ahhoz, hogy a kemizáció az összes halálozás mintegy 15%-áért felelős. Ugyancsak ismert összefüggés van a vegyi anyagok hatásának való kitettség és a krónikus betegségek, allergiás tünetek kialakulása között. A kémiai biztonság célja a veszélyes anyagok és veszélyes készítmények káros hatásainak megfelelő módon történő azonosítása, megelőzése, csökkentése, elhárítása, valamint ismertetése. Az elmozdulás leghatékonyabb eszköze a primer prevenció, jelen esetben a kémiai biztonság, tekintettel arra, hogy a daganatos megbetegedések legtöbb embert érintő tényezője a rákkeltő hatású vegyi anyagokkal történt expozíció.

Az ionizációs sugárzás része az emberi környezetnek. A természetes radioaktív források mellett az emberi tevékenység is hozzájárul a környezeti sugárterheléshez. A sugárbiztonság megteremtésének egyik feltétele, hogy a kiegészítő nukleáris üzemanyagok és a radioaktív hulladékok biztonságos tárolásával, majd végleges elhelyezésével, a káros (esetenként hosszú távú) hatások az elérhető legalacsonyabb szintre csökkenjenek. A kis valószínűségekkel bekövetkező nukleáris és radiológiai balesetekre való felkészülés, azok következményeinek elhárítása, enyhítése is a sugárbiztonság része.

A nemzetközi közösségnek és hazánknak olyan új kihívásokkal kell szembenéznie, mint a kiemelt veszélyforrást jelentő új kórokozók felbukkanása és járványos méretű terjedése, továbbá a vegyi-, biológiai és a nukleáris veszélyeztetettség. A Nemzetközi Egészségügyi Rendszabályok (NER) által meghatározott felügyeleti és reagálási rendszer hatékony válasz erre a kihívásra, amely a gyors intézkedések révén megakadályozhatja a nemzetközi horderejű veszélyhelyzetek kiteljesedését.

5.9.3.1. Vegyi anyagokkal kapcsolatos szabályozás, a káros hatások megelőzése

Magyarország mint EU tagállam - a hazai kémiai biztonsági jogforrások alkalmazása mellett, az EU új vegyi anyag politikájához (a vegyi anyagok regisztrálásáról, értékeléséről, engedélyezéséről és korlátozásáról (REACH) szóló közösségi rendelet, az anyagok és keverékek osztályozásának, címkézésének és csomagolásának globálisan harmonizált rendszeréről (GHS) szóló közösségi rendelet, biocid hatóanyagok felülvizsgálati programja) csatlakozva kívánja elérni az ipar és a lakosság körében a vegyi anyagok ésszerű és biztonságos alkalmazásának gyakorlatát. Az elmúlt években az EU előírásokkal összhangban számos jogszabály jelent meg pl. a veszélyes anyagokkal, illetve veszélyes készítményekkel végzett tevékenységekre vonatkozóan. A REACH végrehajtásával összefüggő hatósági feladatokat az ÁNTSZ illetékes, országos intézetének (Országos Kémiai Biztonsági Intézet) keretében működő REACH kompetens hatóság látja el.

Felismerve, hogy a vegyi anyagok növekvő száma, valamint a korlátlan és kontrolálatlan kemizáció globális környezetkárosodást, tömeges egészségkárosodást és mérgezést okozhat, nemzetközi együttműködéssel kezdődött meg a kémiai biztonság jogi eszközeinek egységes és hatékony megteremtése. A káros vegyi anyagok nemzetközi kereskedelmét a Rotterdami Egyezmény szabályozza, amelyet európai szinten a veszélyes vegyi anyagok kiviteleről és behozataláról (PIC) szóló közösségi rendelet szabályoz. Az egyezmény listáján szerepel több veszélyes növényvédő és rovarirtó szer, illetve káros, környezetszennyező ipari vegyi anyag. A PIC kompetens hatósági feladatokat az Országos Kémiai Biztonsági Intézet látja el.

Az Európai Unió különös hangsúlyt fektet a veszélyes vegyi anyagok speciális csoportjára, a biocid termékek megfelelő szabályozására, amely a valamennyi biocid hatóanyag szisztematikus vizsgálatára irányuló közösségi szintű munkaprogram (felülvizsgálati program) keretében zajlik. Ebben hazánk cselekvő részt vállal, az ÁNTSZ keretében működő Biocid Kompetens Hatóság révén, (Országos Tisztifőorvosi Hivatal, Országos Kémiai Biztonsági Intézet). A program keretében döntenek arról, hogy az adott biocid hatóanyag felvételre kerüljön a biocid rendelet valamely mellékletébe, és ezáltal ezen hatóanyagok biocid termékekbe történő felhasználása lehetővé váljon. Ezek nélkül a módosítások nélkül jelentős negatív hatások érnék az ipart (az érintett vállalkozások nem forgalmazhatnák többé termékeik egy jelentős részét), az emberek egészségét és a környezetet (nem lennének jelen a piacon azok a termékek, amelyek több kártevő esetében is szükségesek az ellenük való küzdelemhez).

Célok

- Az ember és a környezet védelme a vegyi anyagok életciklusának bármely szakaszában jelentkező káros hatásaitól.
- A vegyi anyagok egészségre, környezetre gyakorolt hatásának megismerése.
- Az ipari és háztartási anyagok okozta mérgezések arányának 10% alá szorítása.
- Az ipar és a lakosság vegyi anyagokkal kapcsolatos mértéktartó, tudatos magatartásának kialakítása.
- A fenntartható növényvédőszer-használat elősegítése; a kockázatok minimalizálása, helyes gyakorlat követése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Nemzeti Kémiai Biztonsági Stratégia kialakítása.
- A NER megfelelő végrehajtása, a NER kapacitások kialakítása és működtetése.
- Hazai, valamint közösségi kémiai biztonsági jogszabályoknak történő megfelelés, rendszeres ellenőrzés, betartatás, piacfelügyelet.
- Az elfogadhatatlan hatású vegyi anyagok tiltása.
- A hazai kémiai biztonság irányítását és ellenőrzését végző hatóságok apparátusának felkészítése az új szakmai követelmények alapján.
- REACH, GHS, PIC, Biocid nemzeti hatósági feladatok maradéktalan ellátása.
- A kockázatos növényvédőszer kiváltásának, cseréjének ösztönzése.
- Az ipar és a gazdasági szereplők jogkövető magatartásának ellenőrzése.
- Rendszeres és széles körű tájékoztatás, a vegyi anyagokkal kapcsolatos ismeretek fejlesztése.
- A gyermekek kémiai biztonsággal kapcsolatos ismereteinek biztosítása a Nemzeti Alaptanterv keretein belül.

Gazdálkodók, lakosság:

- A vegyi anyagokkal kapcsolatos előírások betartása.

A fentiek mellett a célok megvalósítását szolgáló további intézkedések: Az integrált termesztés elterjesztése, biogazdálkodás (6. TAP).

Mutatók

- Daganatos megbetegedések és halálozások alakulása.
- Mérgezési esetek alakulása.
- Kémiai terhelési bírságok számának és összegének alakulása.
- Rendszeres tudásfelmérő projektek eredményei.
- A humán- és környezet-egészségügyi veszélyeztetés miatt visszavont növényvédőszer engedélyek száma.

5.9.3.2. Nukleáris környezetbiztonság

A nukleáris környezetbiztonság Magyarországon a környezetbiztonság egyik kiemelt területe. Az Országos Atomenergia Hivatal kezelésében lévő Központi Nukleáris Pénzügyi Alap finanszírozza a kiegészített fűtőelemek átmeneti tárolásával és végleges elhelyezésével, a radioaktív hulladékok végleges elhelyezésével, valamint a nukleáris létesítmények leszerelésével összefüggő feladatokat. A sugárzási, környezeti monitoring adatok cseréjéről EU szabályok rendelkeznek. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (OKF) látja el az országos nukleáris baleset-elhárítási korai riasztási feladatokat és ennek érdekében működteti az Országos Sugárfigyelő Jelző és Ellenőrző Rendszer távmérőhálózatát (OSJER TMH) és az azt felügyelő hazai környezeti radiológiai monitoring adatcsere központot. Emellett az OKF működteti az EURDEP nemzetközi radiológiai monitoring adatcsere rendszer magyarországi központját.

A nukleáris balesetekre való felkészülés, következményeinek elhárítása, enyhítése a nukleáris környezetbiztonság fontos eleme. A felkészülés időszakában az Országos Nukleáris baleset-elhárítási Rendszer szervezeti felkészülési és gyakorlati feladatokat hajtanak végre. Egyes szervezetek a felkészülés mellett állandó jellegű adatgyűjtési, tervezési, tájékoztatási vagy együttműködési feladatokat is ellátnak. Az elhárítást nukleáris baleseti helyzetekben a Kormányzati Koordinációs Bizottság irányítja. Nukleáris veszélyhelyzetben a szakmai döntés-előkészítés a Védekezési Munkabizottság feladata. Nukleáris veszélyhelyzetben a tájékoztatás összehangolására a Védekezési Munkabizottság Lakossági Tájékoztatási Munkacsoportot működtet. A beavatkozó erők alkalmazására az Operatív Törzs vezetője tesz javaslatot.

Célok

- A tudomány legújabb igazolt eredményeivel, a nemzetközi elvárásokkal és tapasztalatokkal összhangban a radioaktív hulladék és a kiegészített üzemanyag biztonságos elhelyezése oly módon, hogy ne háruljon az elfogadhatónál súlyosabb teher a jövő generációkra.

- A radioaktív hulladékok megfelelő kezelése.

- A nukleáris veszélyhelyzet korai felismerése, jelzése, riasztás és az aktuális és várható sugárzási helyzet elemzése, értékelése.

- A nukleáris veszélyhelyzetek elhárítására történő felkészülés és együttműködés.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- A radioaktív hulladékok és kiegészített fűtőelemek megfelelő kezelésével kapcsolatos feladatok ellátása.

- A bátaapáti Nemzeti Radioaktív hulladék-tároló működtetése, szükség szerinti bővítése.

- A püspökszilágyi Radioaktív Hulladék Feldolgozó és Tároló biztonság növelésével összefüggő beruházási munkák ellátása.

- A paksi Kiegészített Kazetták Átmeneti Tárolójának bővítése, felújítása.

- A nagyaktivitású radioaktív hulladékok elhelyezésére alkalmas tároló létesítési (telephely-kutatási) munkáinak elvégzése.

- A nukleáris létesítmények leszerelésének előkészítésével kapcsolatos tevékenységek.

- Egy esetleges veszélyhelyzet során a monitoring rendszer adatainak a megfelelő döntés-előkészítő, és döntéshozó szervekhez (Országos Atomenergia Hivatal, Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság) történő eljuttatása.

- Az országos környezeti radiológiai monitoring rendszer fejlesztése.

- Nukleáris baleset-elhárítási döntéstámogató rendszerek folyamatos fejlesztése és készenlétének fenntartása.

- Mobil laboratóriumok összehangolt működtetése és fejlesztése.

Mutatók

- A bátaapáti NRHT felszín alatti tárolókamráinak száma, azok kapacitása.

- A paksi KKÁT tároló moduljainak száma, az ott tárolható kiegészített fűtőelemek száma.

- Az országos környezeti radiológiai monitoring rendszer távmérőállomásai száma.
- A mobil laboratóriumok száma és felszereltsége.

5.9.3.3. Környezeti sugáregészségügy

A nukleáris ipar mellett még számos olyan emberi tevékenység létezik, melyek növelhetik a lakosság ionizáló sugárzástól származó sugárterhelését. Ezek közül a legismertebb a zárt lakásokban kialakuló viszonylag magas radon-koncentráció. A radontól és leányelemeitől származik éves természetes sugárterhelésünk kb. 2/3 része, ezért az épületek radon koncentrációjának felmérése fontos feladat, amit a lakosság is egyre inkább felismer. Munkahelyek radon koncentrációjának vizsgálata azért is lényeges, mert hatályos jogszabály rendelkezik a munkahelyeken a radon koncentráció cselekvési szintjéről.

Kevésé ismert ugyanakkor, hogy a hőerőművekben nagy teljesítménnyel elégetett szén a füstgázok mellett a pernye és salak radioaktivitása révén is okozhat környezetszennyezést (pl. ajkai erőmű). Magyarország a szenek radioaktivitása terén különleges helyet foglal el, mivel bizonyos geokémiai folyamatok az uránnak szénben történő feldúsulását eredményezték.

A lakosság természetes és mesterséges eredetű sugárterhelését meghatározó környezeti sugárzási viszonyok és a környezetben mérhető radioaktív anyagkoncentrációk országos ellenőrzési eredményeinek gyűjtése az Országos Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer (OKSER) alapfeladata.

2005-től folyamatosan üzemel az egyes ágazatok által működtetett országos kiterjedésű monitorozó rendszerek közötti információcsere. A környezetvédelmi ágazat 1981-től folyamatosan ellátja a paksi atomerőmű normál üzemi légköri, és vízi kibocsátásainak ellenőrzését, valamint a Duna radioaktivitásának ellenőrzését, ezáltal hozzájárulva az erőmű körül az egészségügyi és a földművelésügyi ágazatokkal együttesen kialakított ún. Hatósági Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer (HAKSER) működéséhez.

Az OKSER Információs Központját, illetve a HAKSER Adatfeldolgozó- és Értékelő Központját az egészségügyi ágazat az Országos „Frédéric Joliot-Curie” Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézetben (OSSKI) működteti. Az összegyűjtött mérési adatokat az OSSKI az OKF részére megküldi, ahonnan az Országos Sugárfigyelő, Jelző és Ellenőrző Rendszer Radiológiai Távmérőhálózatának mérési adataival együtt továbbításra kerülnek az olaszországi Isprába, az EU Sugárzási Környezeti Monitoring Központjába.

Célok

- A hazai országos radiológiai, meteorológiai, és vízminőségi távmérőhálózatok és előrejelző monitoring rendszerek folyamatos, magas színvonalú üzemeltetése, korszerűsítése.

- Az atomenergiát használó létesítmények kibocsátásainak normál üzemi hatósági ellenőrzése.

- Ionizáló és nem ionizáló sugárterhelés kimutatása, a lakosság sugárterhelésének csökkentése.

A célok elérése érdekében szükséges intézkedések

Kormányzat:

- Új mérési programok összeállítása.
- Hatékonyabb mérési módszerek bevezetése.
- Nemzetközi együttműködés kiépítése.
- A műszerpark, laboratóriumi infrastruktúra korszerűsítése, valamint a személyi ellátottság biztosítása.
- Az országos radontérkép elkészítése.
- Épületek radonkoncentrációjának mérése.
- Lakásokban megrendelésre radonmérések végzése.
- Sugárterhelést okozó építőanyagok korlátozása.
- Hőerőművek környezetében az égetésből visszamaradt pernye és salak radioaktív szennyezésének csökkentése, megszüntetése.

- Az ionizáló és nem ionizáló sugárterhelést okozó eszközök, berendezések terjedésének szabályozása.

Mutatók

- A szabadban és az épületeken belüli radon aktivitás-koncentráció.
- Az emberi szervezet belső radioaktív szennyezettsége.
- A radioaktív izotópok aktivitás koncentrációja a környezeti elemekben; a lakosság által fogyasztott növényi és állati eredetű élelmiszerekben és azok alapanyagaiban; ivóvízben; építő- és alapanyagokban.
- A Duna radioaktív szennyezettsége.
- A környezeti monitoring mérési adatok mennyisége és minősége.
- A radiológiai monitoring távmérőhálózat és a laborkapacitás országos lefedettsége.

6. A Program végrehajtását elősegítő intézményrendszer

A Program megalkotása és elfogadása a tervezési folyamat fontos eredménye. Ugyanakkor a Program akkor töltheti be jól a szerepét, ha amellet, hogy szemléleti, szakmai alapot nyújt a közeljövő tevékenységeihez és meghatározza a célokat, cselekvési irányokat és a szükséges intézkedéseket, gondoskodik a végrehajtás főbb elemeiről, a teljesítés eredményességének nyomon követéséről, illetve képes alkalmazkodni a változó társadalmi, gazdasági követelményekhez is.

A Program végrehajtása tekintetében két fontos tényezőt szükséges figyelembe venni:

- A környezetvédelmi törvény felhatalmazása alapján a társadalom és a nemzetgazdaság egészét átfogó program. Kiemelt feladat ezért a Program megalkotását követően, a végrehajtása során is az átláthatóság, az érintettekkel való konstruktív párbeszéd és együttműködés kialakítása.

- „Keretprogram” jellegére való tekintettel, a célok, az elvégzett feladatok, a nemzetközi és hazai feltételek, körülmények változása következtében évről-évre szükséges a kijelölt célok és a végrehajtás megfelelőségének nyomon követése.

A Program végrehajtását ennek megfelelően - az NKP-II megvalósításának tapasztalataira építve - sajátos intézményrendszer segíti, melynek elemei a következők:

- A Program végrehajtásával összefüggő irányítási, szervezési, tervezési feladatok, valamint az előrehaladás figyelemmel kísérésével járó feladatok ellátásának elősegítése érdekében a környezetügyért felelős miniszter a végrehajtással összefüggő információk folyamatos gyűjtésére, tárolására, feldolgozására, értékelésére és szolgáltatására alkalmas Nyilvántartási Rendszert (NKP-INFO) működtet. A rendszer tartalmazza a tematikus akcióprogramok céljai teljesülésének nyomon követését és a mutatók értékeinek alakulását.

- A kitűzött célok időarányos végrehajtásáról a környezetügyért felelős miniszter a tárcák bevonásával, illetve a környezetvédelmi törvényben szabályozott módon begyűjtött területi információk alapján Előrehaladási Jelentést készít és nyújt be évente a Kormány, két évente az Országgyűlés számára. A Jelentés a végrehajtás bemutatása és értékelése mellett iránymutatást ad a Program hátralévő időszakára javasolt főbb prioritások meghatározásához is. A prioritások kijelölése során figyelembe kell venni a kiemelt állami felelősségi körbe tartozó, élet- és vagyonbiztonságot, természeti erőforrások és értékek védelmét szolgáló feladatokat, a programozhatóság szellemében a már folyamatban lévő feladatokat, illetve a legnagyobb környezeti haszonnal és gazdasági hatékonysággal járó tennivalók megoldását, továbbá az EU tagsággal járó kötelezettségek teljesítését.

- A Program előirányzatainak tervezése, és a teljesítéssel összefüggő beszámolók elkészítése az államháztartásról szóló törvény és a környezetvédelmi törvény felhatalmazása alapján a Program végrehajtását elősegítő kormányrendelet előírásaival összhangban, a szak- és a fejlesztéspolitikai lehetőségekkel és célokkal összehangoltan történik.

- A társadalmi nyilvánosságot és együttműködést a Nemzeti Környezetvédelmi Program Bizottság működtetése segíti elő. A Bizottság fő feladatai a Program végrehajtásával összefüggő döntés-előkészítés és a teljesítés nyomon követése keretében: értékelni a megvalósítás időarányosságát és hatékonyságát, állást foglalni a javasolt prioritásokról, közreműködni a megvalósításban érintettek tájékoztatásában és bevonásában, valamint javaslatot tenni a jogi, közgazdasági és intézményi eszközrendszer összehangolt fejlesztésére. A Bizottság tagjai a tárcák, a regionális és térségi fejlesztési tanácsok, a Magyar Tudományos Akadémia, a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa, a Központi Statisztikai Hivatal és a környezetvédelmi civil szervezetek által delegált személyek.

A Program megfelelő végrehajtásának kulcsfontosságú feltétele, hogy megvalósításában a legszélesebb körű partnerség valósuljon meg (beleértve a lakosságot, a civil, szakmai és tudományos szervezeteket, a gazdálkodókat és az önkormányzatokat). A Program céljainak eléréséhez szükséges, hogy tevékenysége során mindenki a legkörülményesebben óvja és használja a környezetét (pl. a természeti értékek megőrzése, a hulladékképződés megelőzése, illetve hasznosításuk elősegítése, anyag- és energiatakarékosság, tájgondozás), illetve kerülje el, de legalább mérsékelje a környezet minőségének romlását, terhelését, szennyezését. Az együttműködés fontos eleme az országos, regionális, megyei, kistérségi és települési szintű feladatok összehangolt kijelölése, hiszen minden problémát ott és úgy kell megelőzni vagy megoldani, ahol ahhoz a legmegfelelőbb tudás, a helyismeret rendelkezésre áll. Ugyanígy szükséges a tudományos, az üzleti szférával és a civil szervezetekkel való együttműködés fejlesztése is.

7. A Program finanszírozási feltételei

A pénzügyi tervezés elvei, módszere

A Program cél- és intézkedésrendszerének tervezése, valamint a végrehajtás forrásigényének, illetve a tervezhető forrásoknak a felmérése meghatározott rendező elvek szerint történt. A pénzügyi tervezés megalapozásakor a forrásigények előzetes becslése mellett kiindulópontként a környezetügyre az elmúlt időszakban átlagosan évente rendelkezésre álló központi költségvetési források alakulása, az érintett jövedelemtulajdonosok ráfordításai, valamint a 2013-ig folyamatosan növekvő, környezeti célok megvalósítását is szolgáló EU támogatások szolgáltak. Ezek összességükben irányadónak tekinthetők a ráfordítási lehetőségek és hajlandóság tekintetében. A Program egyeztetésekor és véglegesítésekor tekintetbe kellett venni azon kockázatokat is, amelyeket a globális gazdasági recesszió és egyéb tényezők hatására bekövetkező változások okozhatnak. Ezzel összefüggésben a Program elemeinek és a végrehajtás ütemezésének meghatározásakor fontos szempont volt:

- a nemzetgazdaság teljesítőképességével való összhang biztosítása,
- multiplikatív, pozitív hatású intézkedések kidolgozása (pl. az energiatakarékosság és -hatékonyság az erőforrás felhasználás és kibocsátás csökkentése mellett folyamatos pénzügyi megtakarításokat is eredményez, melyek más fontos célokra is felhasználhatók,
- a tájgazdálkodás, agrár-környezetgazdálkodás, környezeti ipar, környezeti infrastruktúra fejlesztéséhez kapcsolódó intézkedések, beruházások jelentős munkahelyteremtő és megtartó hatása.

A végrehajtás éves rendszerességű monitorozása lehetőséget ad arra, hogy a keretprogramból a prioritási elvek alapján bizonyos programok elsőbbséget élvezzenek és megvalósításuk az adott keretek között mindenképpen biztosított legyen. A prioritás meghatározásának rendező elvei:

- Az egészséges élethez való jog biztosításával összefüggő, az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető kockázatok csökkentését szolgáló kiemelt jelentőségű állami felelősségű feladatok.
- Az intézkedések elmulasztása a társadalom és a gazdaság számára hosszabb távon jelentősebb kockázatot jelent és később aránytalanul nagy ráfordítást igényel.

- A legnagyobb környezeti, társadalmi, gazdasági hasznú, illetve hatékonyságú intézkedések.

- A társadalmi, gazdasági tevékenységek alapját jelentő természeti erőforrások és értékek védelme.

- Amennyiben a környezeti cél elérése szabályozással, szemléletformálással hatékonyabban megvalósítható, ott azokat kell alkalmazni (a jelentős forrásigényű csővégi beruházások helyett a megelőzés érvényesítése).

A Program keretprogram, amelynek végrehajtása az EU, nemzetközi támogatások, az éves költségvetés és az ország teljesítőképessége függvényében alakul. A Kormány évenként, az Országgyűlés két évente kap tájékoztatást a Program végrehajtásának helyzetéről és indokolt esetben a környezetvédelmi törvény alapján lehetőség van a Program pénzügyi felülvizsgálatára, módosítására is.

A fentiek egyrészt útmutatást jelentettek a tervezéshez, másrészt a Program végrehajtása során meghozandó döntések alapját képezik (az éves költségvetési tervezéssel összehangolva).

A Program pénzügyi tervének összeállítása a viszonylagos biztonsággal előre jelezhető EU-források és társfinanszírozás (EU pénzügyi perspektíva 2007-13, a következő tervezésének megkezdése 2010-ben), valamint a több év átlaga alapján tervezhető központi költségvetési ráfordítások figyelembevételével történt. E megközelítés alapján a szükséges és előreláthatólag rendelkezésre álló források nagysága eléri a 3500 milliárd Ft-ot. A Program megvalósítása - a tervezett feladatokhoz szükséges ráfordítást és a várhatóan rendelkezésre álló források összehasonlítását tekintve azt mutatja, hogy nem elsősorban többeltráfordítási igényt jelent, hanem sokkal inkább a tervezhető források koordinált, hatékony, a prioritásokhoz igazodó felhasználását célozza.

A finanszírozási lehetőségek, eszközök

A Program finanszírozási terve a 3 átfogó cél és az azok megvalósítását szolgáló tematikus akcióprogramok cél- és intézkedésrendszerére épül.

A települési élet- és környezetminőség javítása, a környezetbiztonság erősítése átfogó cél megvalósítását szolgáló intézkedések és ennek megfelelően a forrásokból való részesedésének aránya is a Program hangsúlyos részét képezik. Ezen átfogó cél megvalósításához közvetlenül kapcsolódó akcióprogramok (Települési környezetminőség, Környezet és egészség, Környezetbiztonság) tervezett ráfordítása 1500 milliárd Ft, a teljes összeg 43%-a.

A természeti erőforrások és értékek megőrzése átfogó cél esetében a tervezett ráfordítások mintegy 1200 milliárd Ft-ot tesznek ki (a teljes összeg 34%-a), amely 4 akcióprogramban összpontosul (Fenntartható terület- és földhasználat, Vizeink védelme és fenntartható használata, Biológiai sokféleség megőrzése, természet és tájvédelem, Hulladékgyártás akcióprogram).

A fenntartható életmód, termelés és fogyasztás elősegítése átfogó cél megvalósításához egyrészt a korábbi éveknél nagyságrendekkel nagyobb források állnak rendelkezésre a Környezettudatos szemlélet és gondolkodásmód erősítése akcióprogramon belül (50 milliárd Ft), ahol a szemléletformálás eszközével alacsony ráfordítással jelentős eredményeket lehet elérni. Másrészt a fenntartható termelés költségigénye a legtöbb akcióprogramban az intézkedések integráns részeként jelenik meg (pl. energiatakarékosság, agrár-környezetgazdálkodás), így a célok elérése a gazdálkodók és a lakosság aktív részvételét és hozzájárulását is igényli.

Mindegyik átfogó cél teljesítése szempontjából kiemelt jelentőséget képvisel az Éghajlatváltozás akcióprogram. A kibocsátások csökkentését és az alkalmazkodás javítását szolgáló források (750 milliárd Ft) ugyanis mindhárom átfogó célhoz kapcsolódnak az éghajlatváltozás komplex hatásaiból és kockázataiból adódóan.

A forrásszerkezet összességében a következőképpen tervezhető. A Program végrehajtását szolgáló EU és nemzetközi támogatások és a kapcsolódó hazai társfinanszírozás (pl. ÚMFT, ÚMVP, Európai Területi Együttműködési Programok, LIFE+ program, Norvég és Svájci támogatások) várhatóan mintegy 2900 milliárd Ft lesz. A központi kormányzat hat évre tervezett kiadása 600 milliárd Ft. A központi kormányzat hozzájárulásának értékelésekor figyelembe kell venni, hogy a Program pénzügyi tervében csak azon kormányzati intézkedések tervezett ráfordítása szerepel, amelyeknél a megvalósítást biztosító költségvetési források jól elkülöníthetők és számszerűsíthetők (elsősorban a fejezeti kezelésű előirányzatok). Számos esetben az intézkedésre tervezett forrás nem különíthető el az intézmény alaptevékenységi körébe tartozó feladatok pénzügyi háttérét biztosító költségvetési forrásoktól, így azokat a Program pénzügyi táblája nem tartalmazza (pl. szabályozás, hatósági ellenőrzés).

Fentiek alapján a finanszírozáson belül meghatározó szerepe van az EU, nemzetközi támogatásnak és a hazai költségvetési társfinanszírozásnak (teljes összegben belüli részaránya 82,5%). A hazai költségvetésnek a társfinanszírozás biztosítása mellett más szempontból is kiemelkedő jelentősége van a Program céljainak teljesítése érdekében:

- A Program számos, a hazai környezetvédelmi célok eléréséhez elengedhetetlen intézkedést tartalmaz, amelynek megvalósításához EU támogatás nem áll rendelkezésre (pl. környezeti neveléssel és oktatással összefüggő programok fenntartása), költségvetési források biztosítása szükséges.

- A Programban szereplő szabályozással, tervezéssel, engedélyezéssel és ellenőrzéssel, monitoringgal, illetve EU és nemzetközi együttműködéssel összefüggő intézkedéseket megvalósító intézményrendszer működtetése mellett az éves költségvetés tervezésekor a növekvő számú feladatokból adódó kapacitásproblémákra is megoldást kell találni.

- A költségvetési támogatásoknak, kedvezményes hiteleknek jelentős szerepe van a Program önkormányzati és gazdálkodói intézkedéseikhez kapcsolódó források mobilizálásában.

A Program céljainak elérésében jelentős szerepe van az önkormányzatok, gazdálkodó szervezetek, nonprofit szervezetek és a háztartások ráfordításainak is, amelyek egyrészt a különböző támogatásokhoz, hitelekhez szükséges önrészt, másrészt a saját forrásokat jelentik. A kormányzaton kívüli szereplőknél javasolt intézkedések forrásainak tervezése és felhasználása során figyelembe kell venni az egyes szektorok pénzügyi lehetőségeit és teherviselő képességét. A Program pénzügyi tervében szereplő tervezett támogatásokhoz társuló saját forrás becsült értéke (a tervezéskor ismert támogatási feltételek alapján) mintegy 750 milliárd Ft, amely elsősorban az Éghajlatváltozás és a Települési környezetminőség akcióprogramokhoz kapcsolódik. Az elmúlt évek adatai alapján a gazdálkodók környezetvédelmi beruházásait jelentős részben (átlagosan 80%) saját forrásból fedezték a szennyező fizet elvvel összhangban. Ez az arány várhatóan a következő években is számottevő marad. A Programban az önkormányzatok számára javasolt intézkedések megvalósítása az önkormányzatok döntésétől függően a helyi sajátosságokra és a mindenkori (saját, illetve központi költségvetési) forráslehetőségekre tekintettel történik. Az önkormányzati intézkedések hatékony megvalósítását segíti a helyi adottságok figyelembevételével kidolgozott környezetvédelmi program.

A Programon belül a szennyezések és környezetkárosítások megelőzését, csökkentését vagy megszüntetését célzó intézkedések tervezett ráfordítása mintegy 1000 milliárd Ft (összhangban a Központi Statisztikai Hivatal által használt környezetvédelmi beruházás fogalmával).

A környezetpolitikai célokhoz kapcsolódó fejlesztéspolitikai javaslatok

A Program megalapozása határozottan rámutatott azon hajtóerőkre, melyeknek jelentős kedvezőtlen környezeti hatása van, s amelyek esetében mielőbb a hajtóerők módosítására van szükség a hagyományos és korlátozott hatáskörű intézkedések helyett, mellett.

Ezt mutatja az is, hogy a Program pénzügyi tervében szereplő tervezett ráfordítások összegének 80%-a valamilyen beruházáshoz kapcsolódik, melyek többsége nem közvetlen környezetvédelmi beruházás, csupán olyan, amelynek jelentős környezeti hatása van (a Programba elsősorban a kedvezőtlen hatás csökkentése okán került be). Az ezekre tervezett összegek felhasználása során különös figyelmet kell fordítani arra, hogy egyrészt a beruházások megvalósítása és működtetése ne eredményezze a környezeti terhelések növekedését, átterhelését, másrészt, hogy mindenekelőtt előnyben kell részesíteni a megelőzési célú, költség- és környezeti értelemben hatékony megoldásokat (pl. fenntartható termelési és fogyasztás szokások elterjesztésével a szállítási igény csökkentése, így az infrastruktúra bővítésére tervezett források más célú felhasználása). A beruházások megvalósítása számottevő EU támogatással történik, a működtetés költségei, a lényegesen növekvő díjak (ivóvízdíj, csatornadíj, hulladékkezelési díj) azonban az EU előírásai szerint alapvetően a szolgáltatások igénybevevőit (pl. lakosság) terhelik, ami sok esetben megfizethetőségi problémákat okozhat. Ezért is - a 4. fejezettel összhangban - a költség és környezeti szempontból is hatékony, differenciált megoldásokat kell a fejlesztés- és támogatáspolitikai eszközeivel is ösztönözni.

Függelék

Mozaik- és idegen szavak gyűjteménye

Mozaikszavak

ADR	Veszélyes Áruk Nemzetközi Közúti Szállításáról szóló Európai Megállapodás
ÁNTSZ	Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat
ÁPV Zrt.	Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Zrt.
B+R	„bike and ride” - kerékpártárolók
BAT	Best Available Techniques (Legjobb elérhető technikák)
BISEL	Bioindikáció (vízminőség vizsgálat) az Iskolai Oktatásban
CEHAPE	Children’s Environment and Health Action Plan for Europe (Európai Akcióterv a Gyermek Környezetéért és Egészségéért)
CO ₂	Szén-dioxid
dB	Decibel
EFTA	European Free Trade Association (Európai Szabadkereskedelmi Társulás)
EIONET	Európai Környezeti Információs és Megfigyelő Hálózat
EITI	Európai Innovációs és Technológiai Intézet
EMAS	Eco-Management and Audit Scheme (Vállalati Környezetvédelmi Vezetési és Hitelesítési Rendszer)
EMMRE	Erdővédelmi Mérő- és Megfigyelő Rendszer
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
ETE	Európai Területi Együttműködési Programok
ETS	Emission Trading System (az Európai Unió emisszió-kereskedelmi rendszere)
ÉTT	Érzékeny Természetvédelmi Terület
EU	Európai Unió
EUR	Euró (pénznem)
EüM	Egészségügyi Minisztérium
FAVI-KÁRINFÓ	A felszín alatti vizek védelmével kapcsolatosan felállított két nagy országos adatbázis
FVM	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
GDP	Gross Domestic Product - Bruttó hazai termék
GHS	Globally Harmonised System of Classification and Labelling of Chemicals (Vegyianyagok osztályozásának és címkézésének globálisan harmonizált rendszere)

GLOBE	Global Learning and Observations to Benefit the Environment (Nemzetközi Környezeti Nevelési Program)
GMO	Genetically Modified Organism (genetikailag módosított szervezet)
GOP	Gazdaságfejlesztési Operatív Program
GRID	Global Resource Information Database
GWh	Gigawatt hour (Gigawatt óra = 1 Mrd wattóra)
HACCP	Hazard Analysis and Critical Control Points (veszélyelemzés és kritikus ellenőrzőpontok)
HAKSER	Hatósági Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer
HOP	UMFT Halászati Operatív Programja
ICPDR	International Commission for the Protection of the Danube River (Nemzetközi Duna-védelmi Bizottság)
IMPEL	European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law (Környezetvédelmi Jogszabályok Alkalmazásáért és Érvényesítéséért EU Hálózat)
INSPIRE	Infrastructure for Spatial Information in the European Community
ISO 14001	A Magyar Szabványügyi Testület környezetirányítási rendszer tanúsítási eljárása
K+F	Kutatás + Fejlesztés
K+F+I	Kutatás + Fejlesztés + Innováció
KBVR	Kis-Balaton Vízvédelmi Rendszer
KEOP	UMFT Környezeti és Energia Operatív Programja
KIOP	NFT Környezet és Infrastruktúra Operatív Program
KIR	Környezet Irányítási Rendszer
KKÁT	Kiégett Kazetták Átmeneti Tárolója
KKV	Kis- és Közepes Vállalkozások
KÖTHÁLÓ	Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata
KÖVIZIG	Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság
KÖZOP	UMFT Közlekedési Operatív Programja
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
Kt	Kilotonna
KvVM	Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
Lden	Egész napra számított átlagos zajterhelés
LE	Lakos egyenérték (A szennyvízkezelő berendezések méretezésére használatos egység, melyet egy lakos által egy nap termelt szennyvíz szervesanyag tartalmából eredeztetnek, illetve ennek lebontásához szükséges 5 napos biokémiai oxigénigényből. (BOI5=60g/nap*lakos))
Léjjel	Éjszakai zajterhelés
LIFE Plusz program	Az Európai Unió környezetvédelmi pályázati programja
MeH	Miniszterelnöki Hivatal
MePAR	Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer
MgSzH	Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal
MNV Zrt.	Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.
MON810 GM	Genetikailag módosított kukorica faj
MSZ EN ISO 14001:2005	A Magyar Szabványügyi Testület környezetirányítási rendszer tanúsítási eljárása
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
NBmR	Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer
NFGM	Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium
NH ₃	Ammónia
NIF Zrt.	Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt.
NKP	Nemzeti Környezetvédelmi Program
NKP-INFO	A Nemzeti Környezetvédelmi Programmal kapcsolatos Nyilvántartási Rendszer
NKTH	Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal
Nox	Nitrogén-oxid
NRHT	Nagyaktivitású radioaktív hulladék-tároló
NUTS II	Az Európai Unió területi rendszerében a tartományi szint. Magyarországon ezen a szinten 7 statisztikai régiót képeztek.
OAH	Országos Atomenergia Hivatal
OKIR	Országos Környezetvédelmi Információs Rendszert
OKKP	Országos Környezeti Kármentesítési Program

OKSER	Országos Környezeti Sugárvédelmi Ellenőrző Rendszer
OLM	Országos Levegőminőségi Mérőhálózat
OSSKI	Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutató Intézet
OTDK	Országos Tudományos Diákköri Konferencia
OTKA	Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok
OTrT	Országos Területrendezési Terv
P+R	„park and ride” gépkocsi parkolók
PCB	Poliklórozott bifenilek
Ph.D	„Philosophiae Doctor” (A filozófia doktora) - tudományos fokozat
PJ	Peta Joule
PM 2,5	Kisméretű szálló por (2,5 mikrométernél kisebb részecskék)
PM10	Kisméretű szálló por (10 mikrométernél kisebb részecskékre)
POP	Persistent Organic Pollutant (környezetben tartósan megmaradó szerves szennyezőanyag)
PRTR	Pollutant Release and Transfer Register (szennyezőanyag-kibocsátási és szállítási nyilvántartás)
REACH	Registration, Evaluation and Authorisation of Chemicals (az Európai Unió vegyi anyagokra vonatkozó egységes bejegyzési, értékelési és engedélyeztetési rendszere)
ROP	Regionális Operatív Program
RSD	Ráckevei-(Soroksári)-Duna-ág
SO ₂	Kén-dioxid
TAP	Tematikus Akcióprogram
TIKEVIR	Tisza-Körös völgyi Együttműködő Vízgazdálkodási Rendszer
TIR	Természetvédelmi Információs Rendszer
TTI Stratégia	A Kormány középtávú tudomány-, technológia- és innováció-politikai stratégiája
ÚMFT	Új Magyarország Fejlesztési Terv
ÚMVP	Új Magyarország Vidékfejlesztési Program
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Egyesült Nemzetek Szervezetének Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete)
UV	Ultraibolya sugárzás
ÜHG	Üvegházhatású gáz
VGT	Vízgyűjtő Gazdálkodási Terv
VIZIR	Vízgazdálkodási Információs Rendszer
VKI	Az Európai Unió Víz Keretirányelve
VOC	Volatile Organic Components (illékony szerves vegyületek)
VTT	Vásárhelyi Terv Továbbfejlesztése
WHO	World Health Organisation (Egészségügyi Világszervezet)
µg/m ³	mikrogram/köbméter (mértékegység)

Idegen szavak és kifejezések

Aerobiológiai hálózat	Az ÁNTSZ által működtetett monitorozó állomások hálózata, mely gyűjti, elemzi és értékeli a légköri allergénekre vonatkozó adatokat.
Aerobiológiai vizsgálat	A légköri allergének vizsgálata
Akkreditált	Minősített
Akkumulálódik	Felhalmozódik
Allergén	Allergiás tüneteket kiváltó anyag
Antropogén	Emberi eredetű
Autonóm ház	Az Autonóm Ház a teljesen önálló lakóház modellje, mely az ellátó rendszerektől függetlenül az autonómia elvén működik.
Barnamezős terület	Régi, használaton kívül, elhagyatottan álló ipari, illetve kereskedelmi ingatlan, melynek jövőbeli hasznosítását, fejlesztését valós vagy vélt környezeti szennyeződés akadályozza.
Benchmarking	A vállalat eredményeit, folyamatait más vezető vállalatok hasonló adataival hasonlítják és mérik össze, hogy meghatározzák azt a legjobb gyakorlatot, amit követni érdemes.
Bio-	Szóösszetételek előtagjaként az életfolyamatokkal kapcsolatos, az életfolyamatokra vonatkozó fogalmakat jelöli; élet-
Biocid	Gyűjtőneve a különféle élő szervezeteket károsító anyagoknak (pl. növényvédőszernek).

Biodiverzitás	Biológiai sokféleség
Bioélelmiszer	Biogazdálkodás során előállított élelmiszer
Biogáz	Szénhidrát-, illetve cellulóztartalmú, valamint fehérjéket és zsírokat tartalmazó szerves hulladékok anaerob szervezetek hatására mezofil hőmérsékleten (30-40 °C) végbemenő bomlásának (biodegradáció, rothadás, erjedés) gáznemű, rendszerint éghető terméke, amely - ammónia, kén-hidrogén, szén-monoxid és szén-dioxid mellett - legnagyobbbrészt metánból áll.
Biogazdálkodás	(Ökológiai gazdálkodás) Olyan mezőgazdasági-kertészeti módszerek és tevékenységek összessége, amelyek a szokásos gyakorlattól abban különböznek, hogy sem műtrágyát, sem növényvédőszer (agrokemizálás) nem alkalmaznak, tehát csak természetes anyagokra és erőforrásokra támaszkodnak. Az ilyen mezőgazdasági-kertészeti munkának, a biotermelésnek eredményét nevezik biotermékeknek.
Biogeográfia	Az élőlények földrajzi elterjedésével foglalkozó biológiai tudományág.
Biológiai aktivitásérték	A biológiai aktivitásérték egy adott területen a jellemző növényzetnek a település ökológiai állapotára és az emberek egészségi állapotára kifejtett hatását mutató érték.
Biológiai sokféleség	Az élővilág, tehát az állat- és növényfajok sokfélesége.
Biomassza	Az egy élőhelyen, adott időpontban található élőlények tömege.
Bioszféra	A szerves élet elterjedésének tere a földfelszínen, és annak közelében.
Bioszféra védelem	A bioszféra megóvására vonatkozó intézkedéseket és tevékenységeket jelenti. A lényegében az emberi környezetre vonatkozó környezetvédelem kiterjesztése a szerves élet elterjedésének terére.
Bioszféra-rezervátum	Azon jellegzetes szárazföldi és tengerparti ökoszisztémák, amelyek az UNESCO Ember és Bioszféra Programja (MAB) keretében nemzetközileg elismertek, melyek fő funkciója, hogy a biológiai sokféleség és a természeti értékek megőrzése mellett az optimális összhang biztosításával egyben a fenntartható gazdasági fejlődés mintaterületei is legyenek. Minden bioszféra rezervátumban kijelöltek ún. „magterületeket”, amelyekben a természetes folyamatok megfigyelése folyik, ezek védelmére „puffer zónák” szolgálnak, utóbbiakat pedig „átmeneti zónák” kapcsolják a nem védett területekhez.
Bioszféra-rezervátum magterület	A bioszféra rezervátumok magterülete biztosítja a természeti értékek megőrzését. Itt semmilyen gazdasági szempontot szem előtt tartó beavatkozás sem engedélyezett.
Biotechnológia	A genetikai anyag és program megváltoztatásával és felhasználásával kapcs. ismeretek és eljárások összessége.
Biotermék	Biológiai gazdálkodás során előállított termék.
Biotikai adat	Az élő szervezetekre és életközösségekre (növény-, és állattársulások) vonatkozó előfordulási és egyéb természetvédelmi jelentőségű tulajdonságukra jellemző adat.
Decentralizáció	A központosítás ellentéte. A gazdasági életben és az államigazgatásban olyan szervezeti módosítás, amelynek során a jog- és hatásköröket megosztják (pl. üzemeket, üzemszerveket kihelyeznek a központból v. az államigazgatásban a döntések jogát a helyi szerveknek, a tanácsoknak adják át).
Derogáció	Átmeneti mentesség (uniós joganyag végrehajtása során)
Desztináció	Fogadó terület (turisztikai szakszó)
Diagnosztikai vizsgálat	A betegségek felismerésére és megállapítására irányuló vizsgálat.
Differenciált	Különvált, elkülönült, szétvált megosztott vagy sok különböző részből álló
Diffúz	Szétszórt, rendezettség nélküli
E-learning	e-tanulás
Élelmiszer-mérföld címke	Az árun feltüntetett címke, mely jelzi, hogy az adott élelem hány mérföldet, kilométert tett meg a termelési helytől a fogyasztási helyig.
Energiacímke	Az energia címkék (készülékekre, épületekre, zöld áramra, információtechnológiai eszközökre, és környezetkímélő járművekre) a beszerzőt tájékoztatják az energiafogyasztásról, segítve a beszerzési döntést az energiahatékonyságra tekintettel. Készülékek esetén az energiacímke A-G-ig osztályoz, ahol az a leghatékonyabb.
Energiatanúsítvány	Igazoló okirat, amely az épületnek (önálló rendeltetési egységnek, lakásnak) a külön jogszabály szerinti számítási módszerrel meghatározott energetikai teljesítőképességét tartalmazza, azaz igazolja, hogy egy adott épület megfelel a hőtechnikai szabványoknak.
Erózió	A külső erők felszínformáló tevékenysége (víz, folyó, eső, szél, jég stb.).
E-tanulás	Internet segítségével zajló tanulás és oktatás
Ex lege	a törvény erejénél fogva

Ex situ megőrzés	Az eredeti termőhelyen kívül, gyűjteményekben vagy ültetvényekben történő fenntartás, amikor a veszélyeztetett faj (növény, állat) védelmére irányuló eljárás során a populáció egy részét az eredeti veszélyeztetett élőhelyről új helyre szállítják.
Extenzív	Külterjes (gazdálkodás), kifelé terjeszkedő
Fauna	Valamely vidék, ország vagy geológiai korszak állatvilága.
Flóra	Növényzet, növényvilág; valamely vidék vagy geológiai korszak növényfajtáinak összessége.
Fossilis	A földtörténeti ókorból megkövesedett állapotban fennmaradt (állat, növény)
Fotokémiai szmog	A fény kiváltotta vegyi folyamatokkal kapcsolatosan keletkező füstköd
Furán	Aromás jellegű, öttagú gyűrűs heterociklusos vegyület
Gén	A kromoszóma jellemző, DNS-molekulaszakaszából álló részlete, amely működését és szerkezetét tekintve egység. Többnyire olyan részlet, amely egy fehérje szintézisét irányítja.
Génbank	A növények, az állatok és a mikroorganizmusok olyan faj- és fajtagyűjteménye (fajta-termesztett növények v. tenyésztett állatok csoportja a fajon belül), amely a különböző vad és nemesített fajok és fajták genetikai információkészletét hivatott megőrizni.
Geodézia	Földméréstan
Globalizáció	Az az egész világra kiterjedő folyamat, amely a gazdaság, a politika, a kultúra egységesülésének irányába hat.
Graduális	Fokozatos
Hidrológia	Víztan; a felszíni és a felszín alatti vizeknek fizikai, statikai, vegyi és biológiai tulajdonságaival, a víz földi körforgásával foglalkozó tudományág.
Hidrometeorológia	A légköri jelenségek hidrológiai hatásával foglalkozó tudományág.
Humusz	Növényi, kisebb részben állati eredetű anyagok bomlástermékeiből keletkezett, nagyrészt sötét színű kolloid szerves anyag, melynek döntő jelentősége van a talaj termőképességének fenntartásában és fokozásában. Befolyásolja a talaj szerkezetét, ezzel víz-, levegő- és hőgazdálkodását is. Részt vesz a talaj biológiai működésének szabályozásában, bomlásakor táp- és serkentő anyagokat szolgáltat a növényeknek.
Indikátor	Jelző
Infrastruktúra	A társadalmi, gazdasági tevékenység zavartalanságát biztosító alapvető létesítmények, szervezetek pl. lakások, közművek, a kereskedelem, a távközlés, az oktatás, az egészségügy stb. rendszere.
Innováció	Újítás
In situ megőrzés	Az élővilág sokféleségének optimális fenntartását szolgáló védelem, a fajok és változatok életképes állományainak természetes környezetükben történő fenntartása és helyreállítása, kultúr- vagy haszonnövények esetében pedig az olyan környezetben történő fenntartás, ahol jellegzetes tulajdonságaik kialakultak.
Integráció	Egységesülés, beilleszkedés, egyes részek egyesülése egy egészé; összegeződés.
Integrált termékpolitika	Az Európai Unió kezdeményezése, melynek célja egy általános környezetvédelmi termékpolitika létrehozása a Közösség tagállamai számára. Az Integrált Termékpolitika a termék teljes életciklusa során érintett területeket (a termék előállításához szükséges természeti erőforrások kitermelése, a termékek megtervezése, gyártása, összeállítása, marketingje, elosztása, értékesítése, használata valamint végső elhelyezése) kapcsolja össze a környezet egységes, átfogó védelmének érdekében.
Intenzív gazdálkodás	Az a gazdálkodási módszer, amelyben a termelés növelésének fő eszköze a már alkalmazott erőforrások jobb hasznosítása, a technika és a technológia fejlesztése, a dolgozók szakképzettségének növelése, az intenzív gazdálkodás munka jobb megszervezése. A gazdaságpolitikában általában akkor kerül előtérbe, amikor az extenzív gazdálkodás erőforrásai már kimerültek, tehát új erőforrások már nem vonhatók be.
Interaktív	Kölcsönös érintkezést, közvetlen kapcsolatot lehetővé tevő, így működő.
Intermodális csomópont	Olyan hely, mely megteremti több közlekedési forma kapcsolatát, ahol tehát az utazók közlekedési módot váltanak.
Inváziós faj	Inváziós vagy özönfaj az az idegenhonos szervezet, amely az őshonos élővilág kárára tartósan meglepszik és tömegesen elterjed az adott területen.

In vitro	Az in vitro (latin, „az üvegben”) kifejezés arra a kísérleti technikára utal, amikor a kísérleti folyamat nem az élő szervezetben, hanem azon kívül, ellenőrzött körülmények közt zajlik le, például kémcsőben vagy petricsészében. Az in vitro megőrzés szövet-, szerv vagy sejttenyészet formájában történő fenntartás.
Irritáció	Ingerlés, inger
Klímaváltozás	Éghajlatváltozás
Koncepció	Valamely elméleti mű elvi alaptételeinek összessége és egysége.
Környezeti expozíció	Kitettség (Az expozíció a szervezet és valamely vegyi anyag kapcsolatáknak, kontaktusáknak definiálható. A célszervezet akkor tekinthető exponáltnak, ha a szennyezőanyaggal való érintkezés során az anyag átjut a környezet/szervezet határon, és bizonyos dózisban eljut a célponthoz (sejthez, sejtalkotóhoz). A definícióhoz az is hozzátartozik, hogy a szervezet adott (x,y,z koordinátákkal meghatározott) helyen tartózkodik t-vel jelölt időben. A szennyezőanyag ugyanezekkel a paraméterekkel leírható helyen és időben c koncentrációban van jelen. Az expozíciós szituáció annak leírására szolgál, hogy az élőlények, az ökoszisztémák hogyan érintkeznek a szennyezett közeggel, milyen mértékben vannak a szennyezőanyag hatásának kitéve.)
Melanoma	Melanin tartalmú daganat
Melioráció	Talajjavítás
Meteorológia	Időjárás
Mikroklíma	Alapvetően egy mikrotér éghajlata.
Mobilitás	Mozgékonyosság
Moratórium	Haladék, halasztás
Morbiditás	Megbetegedések arányszáma
Natura 2000	Az Európai Unió területén kijelölt ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhely-típusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmének keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megőrzését és hozzájárul a kedvező természetvédelmi helyzethez.
On farm megőrzés	A helyi körülményekhez alkalmazkodott tájfajták, hagyományőrző fajták eredeti termőhelyükön, termesztés útján történő fenntartása.
Ózon	Háromatomos oxigén. A légkör magasabb részében (ozonoszféra) van jelen. Kék színű, jellegzetes szagú gáz. Nagy szerepe van a napsugárzás élőlényekre káros alkotóinak kiszűrésében.
Ökocímke	Az Európai Unió környezeti címkéje, az Európai Unió hivatalos jele olyan termékek megkülönböztetésére, amelyek a környezetre az egész életútjuk során a hasonló funkciójú többi termékekhez képest kisebb károsító hatást fejtenek ki. Elnyeréséhez a termékeknek meg kell felelniük az EU tagállamok által kidolgozott környezetvédelmi feltételeknek, amelyeket az érdekelt felekkel (ezen belül az ipar, a fogyasztók, a környezetvédelmi szervezetek, a kereskedelem és a közhatóságok képviselőivel) egyeztetve, életútelemezés (Life Cycle Assessment: LCA) alapján határoztak meg.
Ökológia	Az élőlény és környezete közötti kölcsönhatás-rendszert elemző tudomány.
Ökoszisztéma	Élőlények és élettelen környezetük teljes kapcsolatrendszere, mely nyílt rendszer, de bizonyos mértékű önszabályozásra képes.
Özönfaj	Inváziós vagy özönfaj az az idegenhonos szervezet, amely az őshonos élővilág kárára tartósan megtelepszik és tömegesen elterjed az adott területen.
Palinológiai vizsgálat	Virágporelemzés (pollenek, spórák vizsgálata, azonosítása)
PM terhelés	Szállópor terhelés
Pollen	Hímport, növényi szaporító anyag
Radioaktív	Sugárzó, sugárterhelést kibocsátó.
Rekreáció	Az ember fizikai és szellemi erejének, különösen munkavégző képességének megújítása a fáradtság, a fizikai és szellemi erők kimerülése után.
Sankoló tér	Izapülepítő tér, amely a bevezetett vizet szétteríti, s a lassú vízmozgás, a területen lé- vő növényzet a hordalékot kiszűri
Surveillance	Egészségügyben használt kifejezés. Olyan folyamatosan működő információs rendszer, amely standardizált definíciók és módszertan alapján validált kritériumok szerinti adatgyűjtést, elemzést, értelmezést, visszacsatolást és intervenciót tesz lehetővé (pl. kórokozó, fertőzés, kockázati tényező kapcsán).
Szmozg	Füstköd
Szmozgriadó	Tartós, igen nagyfokú légszennyezettség idején elrendelt készenlét, illetve autóforgalmat korlátozó intézkedések összessége.
Sztratoszférikus Ózonréteg	A légkörnek a tropopauzától 35 km magasságig terjedő része, ahol a kétatomos oxigénmolekulák háromatomosakká, azaz ózonná egyesülnek.
Toxikus	Mérgező

Tűrőképesség	A nehézségek elviselésére való képesség.
Urbanizáció	A városfejlődés jelensége, összetevői és hajtóerői. Egyrészt bizonyos változások zajlanak le a települések rendszerében (pl. megnő a városok száma), szerkezetében (egy-egy településen belül új részek alakulnak ki), nagyságában (növekedés), tárgyi felszereltségében (kommunális ellátás, úthálózat). Ezeket a folyamatokat nevezik városodásnak. Másrészt módosulások történnek a települések szellemi kultúrájában (normák, értékek, szokások, magatartási szabályok) is. Erre a folyamatra a városiasodás kategóriáját használhatjuk.
Védjegy	Jelzés, mely a kereskedelmi forgalomra szánt készítményeknek és áruknek más hasonló készítményektől és áruktól való megkülönböztetésére szolgál valamely szempont alapján.
Zajtérkép	Az adott területen belüli aktuális zajhelyzet értékelését és a jövőbeli zajhelyzet előrejelzését mutatja be

A 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program 1. melléklete

A biológiai sokféleség megőrzésének stratégiája

Bevezetés

A biológiai sokféleség a földi élet sokszínűségét, az élőlények közti változatosságot jelenti, beleértve többek között a szárazföldi, a tengeri és más vízi ökológiai rendszerek változatosságát, valamint a fajokon belüli és a fajok közötti sokféleséget.

A biológiai sokféleség helyzete

Az emberi tevékenység alapvetően, és sok esetben visszafordíthatatlanul megváltoztatta, csökkentette Földünkön az élővilág sokszínűségét, amely pedig fennmaradásának, a változó körülményekhez való alkalmazkodásának alapvető feltétele. A biológiai sokféleség és az élő rendszerek egyre súlyosabb terheléseknek vannak kitéve, úgymint az élőhelyek pusztulása, a szennyeződés, a túlhasznosítás és a klímaváltozás.

Az ENSZ Főtitkára a közelmúltban közzétette a Millenniumi Ökoszisztéma Felmérés eredményeit, melyek bizonyítják életmódunk pusztító hatásait. Földünk élő rendszereinek az emberiség számára nyújtott legalapvetőbb szolgáltatásai, amelyek az emberi társadalom és gazdaság fennmaradásához szükséges javakat és feltételeket nyújtják, az ún. ökoszisztéma-szolgáltatások, mint például az élelmiszerek, a tüzelő- és rostanyagok, a gyógyszerek, a víz, a levegő, az éghajlat szabályozása, a talaj termékenységének fenntartása, a tápanyagok körforgása stb. egész földünkön sérültek. Ezt a túlzott mértékű, pazarló használatra és a stabilitásukat biztosító fajgazdagság csökkenésére lehet visszavezetni. Ez azt jelenti, hogy feléljük a Föld természeti tőkéjét, azaz már jelenleg is többet használunk el, mint amit a Föld természetes megújító rendszere pótolni, helyreállítani képes. Azon az erkölcsi kérdésen kívül, hogy van-e jogunk ehhez, esztétikai és nem utolsó sorban gazdasági szempontok is indokolják a hatékonyabb védelmet.

A biológiai sokféleség jelentősége

Gazdasági szempontból ugyanis a biológiai sokféleség a fentebb ismertetett ún. ökoszisztéma-szolgáltatásokon keresztül hajt hasznát a jelen és a jövő generációk számára. Nehéz pontos pénzbeli értéket tulajdonítani ezeknek a világszerte jelenlévő szolgáltatásoknak, de durva becslések szerint értékük eléri a több százmilliárd eurós nagyságrendet évente. E szolgáltatások az EU tagállamaiban, így hazánkban is a növekedés, a munkahelyek, az egészség és a jólét alapját képezik. E szolgáltatások kétharmada a felmérés szerint hanyatlik, amit bizonyít a talajtermékenység, valamint a beporzó rovarok állományainak csökkenése, egyes tengeri és édesvízi halállományok összeomlása és sok más aggasztó jelenség.

Legfontosabb veszélyeztető tényezők

A legfőbb környezetterhelések és a folyamat hajtóerői jól ismertek. Ilyen terhelést jelent az élőhelyek feldarabolódása, elszegényedése és pusztulása, amely a nem megfelelő földhasználat következménye, a túlzott mértékű hasznosítás, az inváziós idegen fajok (özönfajok) terjedése és a szennyezés. Az egyik legfontosabb hajtóerő pedig az egy főre jutó fogyasztás növekedése.

A kiváltó okok között sok helyen a kormányzati cselekvés hiányát is meg kell említeni, valamint azt, hogy a hagyományos közgazdaságtan nem ismeri el a természeti tőke és az ökoszisztéma-szolgáltatások értékét, így a gazdasági számításokban nem szerepelnek megfelelő súllyal. E negatív hatásokhoz társul az éghajlatváltozás, amelynek már érzékelhetőek a biológiai sokféleségre gyakorolt káros hatásai és végül a globalizáció által, hogy növeli a természeti erőforrások iránti igényt, hozzájárul az üvegházhatású gázok kibocsátásához, fokozza az idegen fajok elterjedését stb.

Európa az elmúlt 50 évben sajnos élen járt a leírt negatív folyamatokban, például az élő rendszerek ember által történt szétadarabolódása kontinensünkön a legnagyobb mértékű. Magyarországon a negatív hatások, a mozgatórugók, a változások iránya fő vonalaiban ma már megegyezik azzal, amit Nyugat-Európában látunk, de a helyzet a korábbi természetvédelmi erőfeszítéseknek köszönhetően jelenleg még kedvezőbb. Most még meg tudjuk állítani a hanyatlást, de csak jelentős szakpolitikai és gyakorlati változtatások árán.

A stratégia szükségessége

A biológiai sokféleségről vagy közérthetőbb néven a földi élet védelméről szóló egyezmény - melynek célkitűzése a biológiai sokféleség megőrzése, komponenseinek fenntartható használata, a genetikai erőforrásokból származó előnyök igazságos és méltányos megosztása - a fent leírtak miatt azt a célt tűzte ki, hogy 2010-re mérsékli ezt a pusztulási folyamatot. Az EU még ennél is ambiciózusabb volt, 2001-ben állam- és kormányfői a hanyatlási folyamat megállítását vállalták. Közvélemény-kutatások eredményei azt mutatják, hogy az EU polgárai nagymértékben támogatják és elvárják az ez irányú lépéseket. A Közösség szintjén alapjaiban már rendelkezésre áll az e célt megvalósító politikai keretrendszer. Ezt azonban nemzeti, tagállami szinten is meg kell teremteni, és megfelelően össze kell hangolni.

Ennek megvalósítása érdekében a biológiai sokféleségről szóló egyezmény minden részes fele - tehát hazánk számára is - előírja, hogy nemzeti stratégiát, tervet vagy programot kell kidolgoznia a biológiai sokféleség megőrzésére és fenntartható hasznosítására, vagyis az egyezmény céljainak megvalósítására. Ezen kívül az egyezmény döntéshozó szervének, a részes felek konferenciájának 9. találkozáján elfogadott IX/8. határozat sürgeti a részes feleket, hogy mielőbb, de lehetőleg 2010 előtt dolgozzák ki a biológiai sokféleség megőrzésére vonatkozó stratégiájukat és cselekvési tervüket, vagy e célból adaptáljanak más stratégiákat és programokat. A határozat kiemelten hangsúlyozza, hogy e stratégiák végrehajtásába be kell vonni az érintett feleket és ágazatokat. Az OECD 2007-ben környezetpolitikai teljesítményértékelést végzett hazánkban, melynek során javasolta a magyar biológiai sokféleség megőrzéséről szóló stratégia mielőbbi, Kormány általi elfogadását.

Hazánk biológiai sokféleség megőrzési stratégiájának és cselekvési tervének alapvetéseit évekkal ezelőtt szakértői csoportok dolgozták ki, majd a szakmai fórumokon is egyeztetett dokumentumot 2004. végén a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium vezetői értekezlete elfogadta. Ezeknek az alapvetéseknek a rövidített változata a biológiai sokféleségről szóló nemzetközi egyezmény hazai végrehajtásának stratégiája (a továbbiakban: Stratégia). A Stratégia, mely összhangban van az Európai Közösség biológiai sokféleség megőrzési stratégiájának célkitűzéseivel, az élővilág védelme szempontjából hazánkban jelentősnek ítélt ágazatok számára követendő célokat és feladatokat is megfogalmazza.

A biológiai sokféleségről szóló nemzetközi egyezmény hazai végrehajtásának stratégiája

A Stratégia alapvető feladata, hogy hazánk rendkívül gazdag, változatos, egyedi, így az egész Föld biológiai sokféleségének megőrzése szempontjából is fontos élővilágának fennmaradását biztosítsa. Az európai léptékben kiemelkedő gazdagság Magyarország hegyvidékekkel övezett földrajzi helyzetéből adódik. Az itt megtelepedett élőlények és közösségeik sajátos evolúciós egységet képeznek. Az ország Kárpát-medencebeli fekvése egyfelől egy sajátos egység - az ún. Pannon ökorégió - kialakulását, másrészt a környező régiókkal való szoros kapcsolat folytonosságát teszi lehetővé, amely az élővilág sokszínűségének fennmaradása szempontjából kiemelkedő fontosságú. A területen érvényesül a kontinentális, az atlanti, a szubmediterrán és az alpesi klímahatás is, melyek együttesen alakítják ki az adott térségre jellemző gazdag élővilág környezeti feltételeit.

A Stratégia célja, hogy jelentősen lassuljon a biológiai sokféleség csökkenése, és a sokszínűség jelenlegi szintjét stabilizáló intézkedések hosszú távú kedvező kihatásai a korábban tönkrement élőhelyek helyreállításával, az élővilágra való odafigyeléssel 2030-ra még a jelenleginél is kedvezőbb helyzetet alakítsanak ki.

Ehhez a biológiai sokféleség megőrzésének, mint prioritásnak be kell épülnie a szektorokat áthidaló politikába és programokba, valamint a legfontosabb szektorok célkitűzései közé. Így a természeti erőforrások védelme és fenntartható használata szempontjából meghatározó szerepet játszó ágazatok, úgymint a mezőgazdaság, az erdészet, a halászat, a területrendezés, az infrastrukturális fejlesztések (energia, közlekedés), az ipar, a turizmus, a gazdaság és fejlődés, a bányászat, valamint a nemzetközi kereskedelem stratégiájába és programjaiba. Ennek elérése érdekében - a biológiai sokféleségről szóló egyezménnyel és az Európai Unió biológiai sokféleség stratégiája célkitűzéseivel összhangban - a magyar Stratégia az alábbi feladatokat jelöli ki:

1. A biológiai sokféleség megőrzése és helyreállítása a védett természeti területeken kívül

Stratégiai megfontolások

1. A bioszféra egységes egész, működésének feltétele, hogy a természet elemeit, a fajokat, az életközösségeket, az ökoszisztémákat egységben, működőképességük fenntartásával őrizzük meg.

2. A vadon élő növényeket és állatokat csak élőhelyeikkel, életközösségeikkel együtt lehet megtartani. Ugyanakkor a védett természeti területeken lévő élőhelyek kiterjedése sok esetben nem elegendő a fajok hosszú távon életképes állományainak megőrzésére, ezért gondoskodni kell a védett természeti területeken kívül is az élőhelyek megtartásáról.

3. Egyetlen faj fontosságát sem lehet vitatni. Minden fajt, mint potenciális értéket kell kezelni, vizsgálni kell a rendszerben betöltött szerepét, illetve erőforrásként való alkalmazhatóságát.

4. A biológiai sokféleség védelmét tájszinten is meg kell valósítani. Ösztönözni kell a természetes élővilág szempontjából elsődleges fontosságú tájak arculatának megőrzését, ami a tájszintű sokféleség megóvásával és megfelelő kezelésével lehetséges.

5. A Natura 2000 hálózat egységességét szem előtt tartva törekedni kell a táji térszerkezet természetes elemeinek folytonosságára, az ökológiai folyosók működőképességének megőrzésére és helyreállítására.

Cselekvési irányok

1. A madár- és élőhelyvédelmi irányelvek alkalmazása kapcsán biztosítani kell az irányelvek függelékain szereplő fajok hosszú távú megőrzését természetes elterjedési területeiken.

2. Az egyes ágazatok döntéshozatali folyamatában, az ágazati stratégiákban és tervekben kellő mértékben figyelembe kell venni a biológiai sokféleség megőrzésének szempontjait, a természetes élőhelyek ökológiai jellemzőinek megőrzését és az élőhelyek összeköttetéseinek fenntartását.

3. Törekedni kell a kultúr-, a természetközeli és a természetes élőhelyek megfelelő arányára és mozaikosságára az ott élő fajok sajátosságait figyelembe véve.

4. A területfejlesztési/rendezési tervek készítésekor, különösen a vonalas infrastruktúrák vezetésének tervezésénél gondot kell fordítani az ökológiai folyosók működőképességének fenntartására.

5. Az élőhelyek feldarabolódását leginkább előidéző közlekedési infrastruktúrafejlesztéseket a zöld folyosók helyzetének ismeretében, az élőhelyek feldarabolásának elkerülésével szükséges elvégezni. A már megépített, illetve az ezután megépítendő utakon olyan átjárók, összeköttetések szükségesek, amelyek az élőlények mozgását lehetővé teszik.

6. Biztosítani kell az országhatárokon keresztül is az élővilág vándorlási lehetőségeit a határok mindkét oldalán lévő, megfelelő élőhelyek összeköttetéseivel.

7. Az élőhelyek ökológiai jellemzőinek megőrzése érdekében fel kell tárnai az ipari, a közlekedési és az energetikai szektorokból származó veszélyforrásokat, valamint az éghajlatváltozás hazánk biológiai sokféleségére gyakorolt hatásait.

2. A védett természeti területek állapotának megőrzése és javítása

Stratégiai megfontolások

1. A biológiai sokféleség megőrzése érdekében a természetes élőhelyeknek, életközösségeknek, illetve az ott élő fajok állományai megőrzésének szempontjait előnyben kell részesíteni a rövid távú gazdasági érdekekkel szemben.

2. Minden olyan tervnek vagy programnak, amely jelentős hatást gyakorolhat a védett természeti területekre, tartalmaznia kell a lehetséges hatások feltárását akkor is, ha azt a védett terület határán kívül valósítják meg.

3. A védett természeti területeket úgy kell kezelni, hogy a természetes folyamatok érvényesüljenek, kivéve, ha a védelem célja egy olyan kultúrtáj fenntartása, ahol hagyományos gazdálkodás folyik. A kezelésnek meg kell akadályoznia az életközösségek leromlását, valamint zavarását.

4. El kell érni, hogy az élőlény-populációk tartósan életképes mérete, genetikai és demográfiai szerkezete, illetve a fajok elterjedési-szaporodási lehetősége az in-situ védelem fő szempontjaként minden területen jelenjen meg.

5. A megelőzés elvének alkalmazásával olyan intézkedéseket kell hozni, amelyekkel megakadályozható, hogy az inváziós fajok (özönfajok) káros hatást gyakoroljanak az ökoszisztémákra, az őshonos fajokra vagy az élőhelyekre. Ahol csak lehetséges, meg kell szüntetni azokat a kockázatokat, amelyeket az özönfajok okoznak. Ehhez alapvető kutatások szükségesek.

6. A védett területek hálózatát úgy kell kialakítani, hogy az egyes területfoltok között a biológiai sokféleség elemeinek, köztük az életközösségekben fontos szerepet betöltő kulcsfajoknak a mozgása, vándorlása biztosítva legyen, illetőleg az élőlény-populációk közötti genetikai kapcsolat fennmaradjon.

Cselekvési irányok

1. Végre kell hajtani az Európai Unió madár- és élőhelyvédelmi irányelveiben előírt feladatokat, különös tekintettel a Natura 2000 területek hálózatára.

2. Valamennyi védett természeti és Natura 2000 területen meg kell teremteni a hazai jogszabályoknak és a nemzetközi követelményeknek megfelelő működtetés személyi, tárgyi és pénzügyi feltételeit.

3. Meg kell őrizni a védett vizes területeket, és ha szükséges, élőhely-rekonstrukciós programokkal biztosítani kell ezeknek a különösen érzékeny és fajgazdag területeknek a fennmaradását.

4. El kell készíteni a védett természeti területek kezelési terveit, és biztosítani kell azok végrehajtását.

5. A jelentős védett természeti területek esetében szükség szerint gondoskodni kell olyan védőövezetek (pufferterületek) kialakításáról, ahol fenntartható tájgazdálkodás folyik.

6. Folytatni kell az élőhelyek helyreállítását és az ezzel kapcsolatos kutatásokat.

7. Sürgős intézkedéseket kell hozni az inváziós fajok terjedésének megelőzésére és megállítására. Meg kell vizsgálni a szándékosan betelepített, illetve spontán terjedő fajok biológiai sokféleségre gyakorolt hatását, meg kell állapítani, hogy milyen emberi hatások segítik elterjedésüket, majd intézkedéseket kell hozni az inváziós fajok terjedését elősegítő hatások megszüntetésére.

3. Az ex situ védelem megerősítése

Stratégiai megfontolások

1. A természetes élővilág megőrzésének vitathatatlanul leghatékonyabb, legolcsóbb és hosszú távon az egyetlen biztos módja az in situ védelem. Ennek minden esetben elsőbbséget kell biztosítani, amit kiegészíthet szükség esetén az ex situ megőrzés módszere. Az ex situ megőrzés használható például bizonyos növényfajok visszatelepítésénél, a csökkenő állományok egyedszámának stabilizálására, illetve megerősítésére, ha azok a kritikus méretre csökkentek a természetben.

2. A természetű vagy tenyésztett fajok, illetve alfajok esetében a genetikai leromlás elkerülése és egy genetikailag változatos, szaporodóképes állomány fenntartása a cél, amellyel biztosítható a fajok és változatok jövőbeni életképessége.

3. Az ex situ megőrzéssel fenntarthatjuk azokat a fajokat, amelyek valamilyen speciális élőhelyi feltételhez való alkalmazkodás genetikai programját hordozzák, illetve olyan, a környezeti hatásokkal szemben nagy tűrőképességű, betegségekkel szemben ellenálló fajtákat, amelyek tulajdonságai hasznosíthatók a fajtanemesítésben.

4. Az ex situ megőrzés összekapcsolható a természetes életközösségek, a hagyományos gazdálkodási módok és kultúrák újraélesztésével, melyek genetikai tartalékokat, forrásokat jelentenek.

Cselekvési irányok

1. A megfelelő ex situ védelem lehetőségeit ki kell alakítani a vadon élő fajok és a kultúrnövények vadon élő rokonainak megőrzése érdekében, valamint a vadon élő növények és az élelmiszertermelésben hasznosított fajokra vonatkozóan minden olyan esetben, amikor ezek in situ védelme nem megoldható vagy veszélyeztetett.

2. Meg kell állapítani azon természetes fajok körét, amelyeknél az ex situ megőrzésnek szerepe lehet és segítségével ezek kellő állományban fenntarthatók és alkalmassá tehetők a természetbe való visszatelepítésre. Mindehhez módszertani kutatások is szükségesek.

3. A génbankoknak, a botanikus kerteknek és az állatkerteknek segítséget kell nyújtaniuk a honos, veszélyeztetett fajok megőrzésében és szükség esetén azok visszatelepítésében.

4. Ki kell dolgozni az ex situ módon megőrzésre kerülő fajok génbankokban történő megőrzésének lehetőségeit.

5. A magyar vadon élő flórában és a mezőgazdasági haszonnövényekben rejlő géntartalék megőrzésére nemzeti génbankhálózatot kell fenntartani, melynek működési feltételeit biztosítani kell. Fel kell mérni, be kell gyűjteni és meg kell őrizni a magyar flóra elemeit, és ki kell dolgozni a genetikai értékek közzgazdasági értékelésének módját.

6. Az agrobiodiverzitás ex situ megőrzésének hatékonyságát erősíti, ha minél több fajta megőrzése in situ körülmények között valósul meg. Ezért a védett természeti területek közelében élő lakosság számára olyan lehetőségeket, kedvezményeket és jogokat kell biztosítani, amelyek a néprajzi és agrártörténeti hagyományokon alapuló természetelvű gazdálkodásra, természetes anyagok feldolgozására ösztönöznek.

7. Amennyiben a termesztett növényekkel és tenyésztett állatokkal kapcsolatos állami intézkedések kiveszőben lévő fajtákra terjednek ki, akkor vetőmag, csemete, illetve állomány kihelyezéssel díjtalanul kell, hogy történjen, vagy számottevő állami támogatással kell, hogy a termesztésre és tenyésztésre vállalkozó helyi lakosokhoz kerüljön.

8. A vadon élő flóra megőrzése esetében az in situ védelemnek kell elsőbbséget élveznie, melynek kiegészítésére az ex situ megőrzés feltételeit kell kialakítani.

4. Molekuláris biológiai módszerek és a biológiai sokféleség

Stratégiai megfontolások

A biológiai sokféleség védelmének egyik pillére az élővilág genetikai sokszínűségének fenntartása. A modern molekuláris genetikai eljárások közül bizonyos módszerek elősegíthetik a biológiai sokféleség fennmaradását, míg mások komolyan veszélyeztetik azt. Három csoportra oszthatjuk a szóban forgó módszereket, és ezeknek külön-külön más és más a biológiai sokféleségre esetlegesen gyakorolt hatása:

- genetikailag módosított szervezetek termesztése/tenyésztése,
- egyéb biotechnológiai alkalmazások,
- egyéb (nem biotechnológiai) molekuláris módszerek alkalmazása.

Ezek közül az első pontban leírt módszerek azok, amelyekkel létrehozott genetikailag módosított növények, a szabad természetbe kijutva leginkább veszélyeztethetik a biológiai sokféleséget. A modern biotechnológia módszereivel létrehozott, genetikailag módosított szervezetek felhasználása és alkalmazása a gyakorlatban ma még nem tisztázott és előre nem látható egészségügyi (beleértve minden élő szervezet egészségét), társadalmi-, természeti-környezeti, valamint gazdasági következményekkel, veszélyekkel járhat. Ezért genetikailag módosított szervezeteket kizárólag a megfelelő hatásvizsgálatok elvégzése után, teljes társadalmi ellenőrzés mellett, részletes jogi szabályozás alapján és az illetékes hatóságok által kiadott engedélynek megfelelően lehet létrehozni és felhasználni.

Cselekvési irányok

- A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó nemzetközi szabályozás, a biológiai biztonságról szóló Cartagena Jegyzőkönyvben foglaltak végrehajtása.

- Minden egyes genetikailag módosított szervezet esetében az engedélyezési eljárás során részletes ökológiai hatásvizsgálatot kell végezni, és csak azokat lehet engedélyezni, melyek nem járnak környezeti kockázattal.

- A genetikailag módosított szervezetekkel kapcsolatos engedélyezési eljárás során az elővigyázatosság elvét teljes mértékben figyelembe kell venni, valamint a Pannon ökorégió jellegzetességeinek megőrzését szem előtt kell tartani.

- A szabad környezetbe kijuttatott, genetikailag módosított szervezeteket, valamint a környezetre és az emberi egészségre gyakorolt hatásukat a kibocsátást követően is folyamatosan nyomon kell követni és negatív hatások észlelése esetén intézkedni kell. Ezért szükséges a genetikailag módosított szervezetek, illetve a belőlük készült, vagy genetikailag módosított szervezetet részben tartalmazó termékek, ellenőrzésére hivatott szervezeti háttér kialakítása.

- Alapvető feladat a felvilágosítás, az oktatás és az információkhoz való hozzáférés biztosítása.

5. A biológiai sokféleség fenntartható használata, és a fenntartható használathoz szükséges eszközrendszer kialakítása

Stratégiai megfontolások

1. A biológiai erőforrások használata nem csökkentheti, vagy veszélyeztetheti a használt erőforrás életképességét, használatának jövőbeli lehetőségét, továbbá nem befolyásolhatja hátrányosan az erőforrást támogató vagy ahhoz kapcsolódó rendszereket.

2. A területfejlesztési politikák meghatározóak a fenntartható erőforrás-használat szempontjából. A fejlesztések a gazdasági tevékenységek kiegyensúlyozottabb elosztásával segíthetnek abban, hogy elkerüljük a területek túlzott kizsákmányolását, és elősegíthetjük, hogy mindenhol figyelembe vegyék a biológiai sokféleség megőrzésének szempontjait. Ezért a terület- és vidékfejlesztési politikáknak a fenntarthatóság elvein kell nyugodniuk.

3. A vidékfejlesztési politikának sajátos dimenziót ad az a tény, hogy napjainkig a vidék gazdasági-infrastrukturális fejlettsége, és az ott található biológiai sokféleség között fordított arányosság állt fenn, azaz a biológiai sokféleség értékeit az elmaradott vidék őrizte meg. Ezért teljesen újszerű tervezésre, értékszemléletre, a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósítására van szükség, hogy a vidék fejlődésével a jövőben ne károsodjanak a természeti értékek. A vidéki területek azért is kiemelkedő jelentőségűek, mivel sok esetben folyamatos mezőgazdasági tevékenység szükséges az értékes élőhelyek fenntartásához.

4. A biológiai sokféleség komponenseinek fenntartható használata csak úgy valósulhat meg, ha kellőképpen ismerjük a rendelkezésünkre álló erőforrásokat, ha kellő tudományos ismerettel és a fenntartható használatra kifejlesztett technológiákkal rendelkezünk, és ha megfelelő központi és helyi intézményrendszer alakul ki a hozzá tartozó jogi és közigazgatási szabályozással.

5. Tudatosítani kell a társadalomban a biológiai sokféleséget, mint értéket, ehhez megfelelő lépések szükségesek a közoktatásban és az iskolán kívüli nevelésben is.

6. Annak érdekében, hogy a megelőzés elvét a gyakorlatban is érvényesíthessük, komoly figyelmet kell szentelnünk a különböző nemzeti, regionális és helyi fejlesztési tervek megalkotására és felülvizsgálatára. Ennek során a biológiai sokféleség megőrzése és fenntartható használata szempontjából értékelnünk kell ezeket a terveket.

7. Nagyobb súlyt kell kapniuk a biológiai sokféleség megőrzését elősegítő gazdasági jellegű ösztönzőknek (támogatások, adók, díjak, önkéntes megállapodások).

Cselekvési irányok

1. A párhuzamos kutatások és támogatások elkerülése érdekében a kutatási feladatokat össze kell egyeztetni, és ha lehetséges, akkor nemzetközi együttműködésben kell folytatni az Európai Unió Kutatási és Fejlesztési Keretprogramjain belül folyó kutatásokkal.

2. A biológiai sokféleség és az egyes szektorok közötti összefüggések alkalmazott kutatási feladatainak programját és forrásait az egyes szektorokon belül, de a szektorok közti kapcsolatokat figyelembe véve kell megvalósítani. A kutatások eredményeinek széles körű megismertetését és az eredmények döntéshozatalban történő alkalmazását biztosítani kell.

3. Össze kell gyűjteni, rendszerezni, egyeztetni és kiegészíteni az ország biológiai sokféleségére vonatkozó legfontosabb ismereteit. Olyan módszereket kell alkalmazni, amelyek elkerülik, vagy a lehető legkisebbre csökkentik a természetbe történő nagyobb beavatkozást, károkozást.

4. Biztosítani kell a természetvédelmi ágazatban a Természetvédelmi Információs Rendszer teljes körű működtetését, folyamatos frissítését.

5. Gondoskodni kell a legfontosabb, országos és regionális szempontból reprezentatív információk egységes rendszer szerinti felvételezéséről, kezeléséről, rendszeres értékeléséről, ezen információk közzétételéről és hozzáférhetőségéről.

6. Gondoskodni kell arról, hogy az információk valóban hasznosuljanak a helyi, regionális és nemzeti programok tervezésénél, hogy a legfontosabb információk eljussanak a döntéshozókig és a lakosságig.

7. Folyamatosan fejleszteni kell a Biológiai Sokféleség Egyezmény nemzetközi információs rendszerének hazai adatbázisát.

6. A biológiai sokféleség és a természeti környezet megőrzéséhez, gazdagításához szükséges társadalmi tudatosság fejlesztése: oktatás, képzés, ismeretterjesztés

Stratégiai megfontolások

1. A biológiai sokféleség megőrzését és fenntartható használatát veszélyeztető tényezők jelentős része az ellentétes, rövid távú gazdasági érdekek mellett az emberek felfogásából, magatartásából ered. A Stratégia ezért csak akkor valósulhat meg, ha a társadalom tisztában van a biológiai sokféleség jelentőségével, értékével. A jelenlegi szemlélet megváltoztatása hosszú távú, közös erőfeszítéseket kíván az oktatás és a nevelés szereplőitől.

2. A társadalmi tudatosság alapvető feltétele a biológiai sokféleség megőrzésének, ezért ezt támogató fogyasztói politika kialakítása szükséges.

3. A szemléletformálás célja új erkölcsi és viselkedési normák kialakítása, a környezeti tudatosság erősítése a biológiai változatosság megőrzése érdekében. El kell ismerni, hogy az élet minden formája egyedülálló, így jogosult a tiszteletre, tekintet nélkül arra, hogy hasznos-e az ember számára vagy sem.

4. Ki kell alakítani azokat a képzési formákat, amelyek a Stratégia végrehajtását képesek szakmailag jól képzett emberekkel ellátni.

5. Átfogóan, az iskolai oktatás és nevelés minden szintjén gondoskodni kell arról, hogy a biológiai sokféleséggel kapcsolatos összefüggések megismertetése, a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás és szemlélet kialakuljon. Nemcsak a speciális ismeretekre kell törekedni, hanem az összefüggésekre is fel kell hívni a figyelmet.

6. A döntéshozók ismereteinek bővítése során arra kell törekedni, hogy tisztában legyenek a biológiai sokféleség jelentőségével, különösen azoknak az ágazatoknak az irányítói, amelyek tevékenysége döntő mértékben meghatározza a biológiai sokféleséget.

7. Környezeti ügyekben biztosítani kell a nyilvánosság számára az információkhoz való hozzáférés jogát és a döntéshozatalban való részvételt. Bátorítani kell a társadalom különböző szereplőit, hogy éljenek a társadalmi részvétel törvény adta lehetőségével.

8. Magyarországnak, földrajzi helyzetéből adódóan, elemi érdeke fűződik ahhoz, hogy a szomszédos országok is megőrizzék biológiai sokféleségüket, területük természetes állapotát. Ez közösen megvalósuló biológiai sokféleség megőrzési politikát és térségi együttműködést igényel.

9. Magyarország biológiai sokfélesége fontos erőforrás az ország további fejlődéséhez, mely egyben közös európai érték is. Ezért a döntéshozóknak fel kell ismerni, hogy Magyarország, illetve a Kárpát-medence biológiai változatossága a jövő fejlődésében meghatározó szerepet fog játszani, és a biológiai sokféleség megőrzése Kárpát-medencei együttműködést igényel.

10. Az együttműködés keretében fontos a biológiai sokféleség megőrzése és fenntartható használata érdekében tett különböző nemzeti szintű és uniós tervek, illetve akciók összehangolása.

11. A biológiai sokféleség megőrzésének szempontjait integrálni kell az egyes szektorok politikájába.

12. Az egyes tervezett tevékenységek engedélyezésénél fel kell tárnai azokat a hatásokat is, amelyek más államok területén veszélyeztetik a biológiai sokféleséget, az eredményekről az egyezmény szerinti eljárásnak megfelelően értesíteni kell a szomszédos országokat, illetve meg kell előzni a veszélyeztető hatásokat.

7. A genetikai erőforrások hasznosításából származó javak igazságos és méltányos elosztása

Stratégiai megfontolások

1. A genetikai erőforrásokra vonatkozólag a Biológiai Sokféleség Egyezmény megerősítette az egyes országok szuverén jogát saját genetikai erőforrásaik felett, valamint az adott országok által kölcsönösen elfogadott feltételek melletti hozzáférhetőséget.

2. Az Egyezményvel és a nemzeti jogszabályainkkal összhangban kölcsönösen elfogadott feltételek és megegyezések alapján kell elősegíteni a genetikai erőforrásokhoz más Szerződő Felek hozzáférését és ezen erőforrások hasznosításából származó hasznok igazságos és méltányos megosztását a származási országgal.

Cselekvési irányok

1. A Biológiai Sokféleség Egyezmény szabályozásával összhangban a genetikai erőforrásokhoz való hozzáféréssel és a hasznosításukból származó javak igazságos elosztásával kapcsolatos feltételek kialakítása, beleértve az esetleges jogi szabályozást is.

2. A genetikai erőforrások megismerésére, megőrzésére és fenntartható használatára irányuló kutatások kezdeményezése, kutatási együttműködések kialakítása.

3. Együttműködés a legjobb erőforrás-hasznosítási technológiák használatának és azok átadásának elősegítésére.

8. A biológiai sokféleség megőrzését szolgáló szempontok integrálása az egyes szektorok döntéshozatalába, az ágazati stratégiákba, a regionális, kistérségi és helyi tervekbe és programokba

8.1. Területhasználat

A biológiai sokféleség megőrzése, a táj harmonikus használata és rendezése az emberiség fennmaradásának feltétele. A biológiai sokféleség csak saját létfenntartó rendszereinek és folyamatainak működése útján őrizhető meg. A különböző célú és jellegű területhasználatok e létfenntartó rendszerekre és folyamatokra jelentős hatást gyakorolnak. A területhasználat alakulása ezért kulcsfontosságú a sokféleség minden - genetikai, faji, élőhelyi, táji - szintjének fenntartásában.

A biológiai sokféleség védelmének szempontjait a településektől az országosig minden döntési szinten figyelembe kell venni, mert csak így épülhet be a polgárok, a társadalmi szervek, a vállalkozók és kamaráik, az önkormányzatok és szövetségeik programjába. Ezért indokolt a biológiai sokféleség megőrzésének szempontjait közvetlenül is integrálni a területi és települési tervrendszerekbe. A kettős beépülés növeli a biológiai sokféleség megőrzés érvényesítésének esélyét.

A természet, a társadalom és a gazdaság integrált rendszerében, a területi folyamatok alakulásában a területi tervezésnek és döntéseknek jelentős szerepe van. A döntéseknél megfelelő figyelmet kell fordítani az élőhelyek összeköttetésének biztosítására, valamint a területi tervezésben és a természeti erőforrások hasznosításánál olyan jogi, gazdasági és egyéb eszközök kialakítására és érvényesítésére, amelyek figyelembe veszik ezen koherencia megőrzését.

Cselekvési irányok

- Olyan magyarországi tájszerkezet, tájhasználat, ökológiai-gazdasági egység, tájkép kialakítására kell törekednünk, amelyben a városok zöldfelületi rendszerbe ágyazottak.

- Az infrastruktúra vonalas létesítményeit tájba illesztett módon kell kialakítani.

- Meg kell állítani a településeken a zöld felületek csökkenését.

8.2. Vízgazdálkodás

A hazai stratégia alapelve a biológiai sokféleség fenntartása és helyreállítása a teljes felszíni vízhálózatban; a védett természeti, illetve nemzetközi egyezmények - különösen a Ramsari Egyezmény - hatálya alá tartozó területeken a teljes körű védelem; a nem védett területeken pedig a vízhasználat érdekeit is figyelembevevő, hosszú távon is hatékony védelem biztosítása.

A biológiai sokféleség fenntartására irányuló törekvésekben nem hagyható figyelmen kívül a vízgazdálkodás vonatkozásában az álló- és áramló vizekhez kapcsolódó szárazföldi ökoszisztémák hatása. Nyilvánvaló ezeknek a befolyása a víz állapotára és minőségére. Az ország felszíni vízrendszerének egyik jellegzetessége az, hogy a víz 95%-a az országhatáron túlról származik. Országos célkitűzéseink a biológiai sokféleség fenntartása érdekében ezért a határokon kívüli hatásokat sem hagyhatják figyelmen kívül. Ugyanígy a hazánk határain átnyúló, vagy a hazánkat elhagyó felszíni vizek, vízfolyások a szomszédos országok területén lehetnek meghatározóak a biológiai sokféleség alakulására.

Cselekvési irányok

- A védett területek állapotának megőrzése és javítása, az esetlegesen leromlott állapotú, védett természeti területen lévő vizek rekonstrukciója.
- A biológiai sokféleség megőrzése és fejlesztése a védett területeken kívül.
- A víz keretirányelvnek megfelelően vizeink jó ökológiai állapotának biztosítása.
- Hatékony intézkedések bevezetése a vizeink természetes élővilágát veszélyeztető inváziós fajok ellen.
- A területfejlesztési és területrendezési célok és elvek, valamint a vizek biológiai sokfélesége szempontjából fontos célkitűzések közötti összhang megteremtése.

8.3. Mezőgazdaság

Magyarország területének 62,9%-a mezőgazdaságilag hasznosított terület, amely a szántóföldi növénytermesztésen, az ültetvénykultúrákon, a réteken-legelőkön és az állattenyésztésen keresztül szorosan összefonódik a biológiai sokféleséggel, a tájszerkezettel és a tájhasználattal. A hazai mezőgazdaság a nemzetgazdaság más ágaival nem helyettesíthető. A tervezéskor egyaránt figyelembe kell vennie az emberek napi megélhetését, az ország gazdasági céljait és a társadalom hosszú távú érdekeit szolgáló, a biológiai sokféleség megőrzésére irányuló törekvéseket, vagyis a mezőgazdálkodás multifunkcionális jellegét. Ezért különösen fontos a környezeti szempontból fenntartható agrár-környezetgazdálkodás általánossá tétele, az agrártámogatási rendszerek ilyen irányú szerepének erősítése és a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatos szemlélet kiterjesztése a természetes és kultúrvegetáció határterületeire, a szántóföldi területekre, a gyepekre, a zöldség- és gyümölcskultúrákra, a szőlőültetvényekre, az extenzív gazdálkodási rendszerekre s mindenféle más kiskerti, házi kerti, hobbikerti stb. területekre.

Kiemelt fontosságú, főleg a klímaváltozás veszélyei miatt a mezőgazdaságban használt és a természetes élővilág elemeit megőrző génbankok, a nemzeti génbank hálózatunk szerepének erősítése. Feladatunk a fenntarthatóság, a többfunkciós mezőgazdaság, a tájan értelmezett minőségi irányultság igényeit érvényesítő agrár-, vidék- és területfejlesztési politika szorgalmazása. A sokféleség a kiegyensúlyozott, hosszú távon fenntartható és környezetkímélő mezőgazdálkodásnak és a harmonikus környezet- és talajhasználatnak alapkövetelménye.

Cselekvési irányok

- A környezeti szempontból fenntartható agrár-környezetgazdálkodás általánossá tétele.
- A táj-, illetve földhasználati rendszerek fejlesztése a biológiai sokféleség megőrzés szempontjának figyelembevételével.
- A biológiai sokféleség megőrzését elősegítő gazdálkodási rendszerek, termőhelyi modellek kidolgozása és terjesztése.
- A szántóföldi növénytermesztés és vetésszerkezet biológiai sokféleséget javító átalakítása.
- A kertészeti növénytermesztés biológiai sokféleséget javító fejlesztése.
- Az állattenyésztés genetikai változatosságot fenntartó fejlesztése.
- Az emberi beavatkozás, valamint az aszály, az ár- és belvíz biológiai sokféleséget módosító hatásainak mérséklése.
- A Natura 2000 területek biológiai sokféleségének megőrzése az agrártámogatási rendszereken keresztül.

- Irányváltás a mezőgazdasági kutatás-fejlesztés terén, a rendszerszemléletű kutatások támogatása.

- A fenntarthatóság, a többfunkciós mezőgazdaság, a tágran értelmezett minőségi irányultság igényeit érvényesítő agrár-, vidék- és területfejlesztési politika szorgalmazása.

8.4. Erdészet és erdőgazdálkodás

Az erdők hazánkban a természetes állapotú biológiai sokféleség kiemelkedő hordozói. A hazai erdőkhez kötődő fajok nagy száma jelzi, hogy az erdőknek nemcsak egyes kiemelt - védett vagy fokozottan védett - fajok védelmében, hanem az általános biológiai sokféleség megőrzésében is óriási szerepük van. Ezért az erdők védelme esetén nemcsak egyes kiemelt fajok, hanem a teljes, működő rendszer megőrzésére kell törekedni.

Az erdőkre vonatkozóan az alábbi alapelveket kell szem előtt tartani:

- Erdeink biológiai sokféleségének megőrzése nem valósítható meg csupán a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken, hanem egész rendszereket - indokolt esetben a természetes tájakat - kell a hozzájuk tartozó védőövezetekkel, azok ökológiai potenciáljával együtt védelemben részesíteni.

- A biológiai sokféleség megőrzése érdekében elsősorban a természetes erdődinamikai folyamatok megőrzésére és azok érvényesítésére kell a hangsúlyt helyezni. Az erdők tekintetében ez azt jelenti, hogy a természetes erdő rezervátumként való megőrzése helyett azoknak a természetes folyamatoknak a minél teljesebb megőrzésére kell törekedni, amelyek lehetővé tették e bonyolult életközösség kialakulását. Degradált és átalakított erdőállományainkban sok esetben e folyamatok érvényesülésének segítése, a folyamatok beindítása a kezelés célja.

- A természetes erdődinamikai folyamatok érvényesítése és az ezek hatására kialakuló dinamikus erdőkép számtalan olyan elemet tartalmaz, amely kiemelten kedvez a biológiai sokféleség megőrzésének (pl. változatos erdőszerkezet és fafaj-összetétel, idős és holt fák jelenléte, természetes bolygatások és szukcessziós stádiumok, folyamatos erdőborítás, fajok számára kedvező mikroélőhelyek stb.).

- Az inváziós fafajok visszaszorításának és az idegenföldi fafajok alkalmazási feltételeinek meghatározása védett természeti területeken.

- Az erdő, mint életközösség, nem szakítható el a tájtól, amelynek része. Nemcsak önmagában alkot egységet, hanem a körülötte elhelyezkedő egyéb élőhelyekkel, táji elemekkel is dinamikus kölcsönhatásban van. A természetes erdőkben megfigyelhető jelenségek megértéséhez, illetve érvényesítéséhez, valamint a természetvédelmi erdőkezelés bevezetéséhez szükséges, hogy figyelemmel legyünk a természetben előforduló jelenségek három szintjére: a faegyed szintjére; az erdőállomány szintjére; a táj szintjére. Különös jelentőséget kap a táj szintű szemlélet az erdőssztyepp erdők esetében.

- Az ember hosszú idő óta része, és a jövőben is része lesz mind a természetes, mind az átalakított ökológiai rendszereknek. A biológiai sokféleség védelem célja a természeti értékek megőrzése mellett az ember életfeltételeinek javítása is, így ezek a törekvések erdők esetében sem irányulhatnak az emberi tevékenység teljes kizárására. Meg kell találni a helyes egyensúlyt az erdők megőrzése és az emberi tevékenységek érvényesülése között.

Cselekvési irányok

- A természetes folyamatokra alapozott erdőkezelés és erdőgazdálkodás bevezetése.

- Erdőterületeken történő, a biológiai sokféleség megőrzésének szempontjait figyelembe vevő tervezés erősítése és összehangolása.

- Erdőterületeken végzett, a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatos kutatás.

- Az erdők állapotát és állapot-változásait figyelő monitorozó rendszer kialakítása és működtetése.

- Az erdőssztyepp erdők megőrzése, a biológiai sokféleség megőrzése érdekében történő kezelése és megújítása.

- Vizes élőhelyek (árterek, lápok) erdeinek megőrzése, természetközeli kezelése és megújítása.
- Védőerdők megőrzése, helyreállítása.
- Az ökológiai hálózat fejlesztése erdőterületeken.
- Az erdők közcélú szolgáltatásait társadalmi szinten elismerő erdőfinanszírozási rendszer bevezetése.
- Az erdők tulajdonviszonyainak rendezése.
- Erdőterület-növelés természetszerű erdők telepítésével.
- A biológiai sokféleség megőrzés erdészeti kommunikációs stratégiájának kidolgozása.
- Az erdők védett természeti értékeit és természetes folyamatait nem veszélyeztető nagyvadlétszám fenntartása.

8.5. Halgazdálkodás, halászat, horgászat

A vizes élőhelyek a világ legveszélyeztetettebb élőhely-típusai. Ennek okai többfélék: Magyarország vonatkozásában a lecsapolásokat és a feltöltéseket kell megemlítenünk. Hazánkban területük fogyatkozása a folyamszabályozások megkezdése óta felgyorsult és folyamatos. A halgazdálkodásnak, a halászatnak és a horgászatnak a biológiai sokféleség megőrzésében játszott szerepét két fő területen, természetes vizeinkben és a mesterséges halastavakban kell vizsgálni.

Természetes álló- és folyóvizeink minősége, fizikai és biológiai állapota eltérő: a környezeti és humán eredetű hatások sok esetben alapvetően átalakították az élőhelyek jellegét, folyóink és tavaink halállományát. Az őshonos élővilág, a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából súlyos gondot jelent, hogy természetes vizeink a betelepítések és a nem kívánatos fajbevándorolások következtében tele vannak faunaidegen halfajokkal, sőt legújabbban más betelepített szervezetek is megjelentek.

A halastavak Magyarországon jelentős szerepet játszanak a biológiai sokféleség védelmében. A tavak jelentős része természetes mocsár, vagy időszakos vízállás helyén létesült. Részben ezért, részben a szukcesszió előrehaladása miatt egyes törendszerek élővilága megközelíti a természetes mocsarak fajgazdagságát. Ma a halastavak azok a vízfelületek, amelyek a valamikori, az ország 25%-ára kiterjedő vízi világot kis foltokban megőrizték az Alföldön. Ezért a meglévők fenntartása és újabbak létesítése a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából fontos feladat.

A hazai tógazdasági halászat, mint extenzív gazdálkodási forma kifejezetten kívánatos, főleg a gyenge talajadottságokkal rendelkező térségekben. A halastavaknak azért is nagy a jelentősége, mert egyes száraz térségekben vizet tartanak vissza. Az elmúlt évtized száraz periódusában a mezőgazdaság alapvető érdekévé vált a vizek bármilyen módon történő visszatartása. Ha Alföldünkön több víz lenne, az egyúttal lehetőséget kínálna egy korábbi gazdálkodási módra, amire elsősorban a természetes fajok, illetve az igényesebb növénykultúrák voltak jellemzőek.

Bár a halászat és horgászat elméletileg csak eltérő halfogási módszert jelent, azonban a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából alapvetően különböző tevékenységek. A természetes vizek egy részén a horgászok nagy száma megengedhetetlen terhelést okoz. A természetes vizek jó ökológiai állapotának elérése tehát csak a halászat és a horgászat szempontjainak újragondolásával, az ebben érintettek aktív részvételével valósítható meg.

Cselekvési irányok

- A természetes vizek biológiai sokféleségének megőrzése.
- Az Európai Unió Víz Keretirányelv előírásai szerint a természetes vizek esetében kívánatos jó ökológiai állapot elérése.
- Vizes élőhelyek rehabilitálása a halászati hasznosítás figyelembevételével.
- A referencia-víztestekhez viszonyított, közel optimális halállomány jelenlétének biztosítása.
- A biológia sokféleség megőrzésének alávett horgászat feltételeinek megteremtése, ennek keretében a horgásztársadalom szemléletformálása.

- A halállomány megőrzése és kezelése, összetételének javítása a halgazdálkodás új szempontok szerinti tervezésével. E tevékenységek során fokozott figyelmet kell fordítani a természetközeli állapotok elérésére, megtartására, a környezet- és természetvédelem szempontjaira.

- Ki kell dolgozni a gazdaságilag nem jelentős, de nagy természeti értékkel rendelkező, ritka vagy veszélyeztetett halfajok mesterséges szaporításának módszerét, elősegítve a fajok újratelepítését korábbi élőhelyeiken.

- Gondoskodni kell arról, hogy a súlyosan átalakított, partjuktól elválasztott természetes vizek partjuk állékonyságának megőrzése mellett visszanyerjék morfológiai sokféleségüket, ami egyben lehetővé tenné a legkülönbözőbb halfajok szaporodásának biztosítását, és ezzel segítené a természetes halfauna sokféleségének megőrzését.

- Meg kell teremteni a nagy kiterjedésű természetes vizeinknél a faji sokféleség megőrzésének és az egészséges halegyüttesek fennmaradásának feltételeit. Ennek szellemében meg kell akadályozni az inváziós fajok további térhódítását, a nem őshonos fajok további betelepítését és megfelelő jogszabályokkal biztosítani kell, hogy újabb, nálunk nem honos vízi szervezet betelepítés útján ne veszélyeztesse vizeinket. Ki kell dolgozni a legveszélyesebb faunaidegen fajok természetes vizekből történő eltávolításának módszerét és az őshonos fajok elterjedését szükség esetén telepítéssel kell elősegíteni.

8.6. Területfejlesztés és turizmus

A területfejlesztés gyakorlatában érvényesíteni kell a decentralizált területfejlesztési politikát, a partnerségen alapuló, áttekinthetően működő rendszereket, a programozott fejlesztési gyakorlatot, valamint a tervezéshez és irányításhoz szükséges képesség fejlesztését.

A turizmus fejlesztésénél a gazdasági, társadalmi és esztétikai igények kielégítése mellett figyelembe kell venni az adott terület terhelhetőségét, a biológiai sokféleség védelmét, az alapvető ökológiai folyamatokat, valamint a különböző népek és csoportok kulturális integritását is.

Cselekvési irányok

- Az élő és élettelen környezet természetközeli állapotának megőrzése, a természetes rendszerek és természeti értékek megóvása, a bioszféra sokszínűségének megtartása.

- A természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható hasznosítás elveinek figyelembevételére és a lételemnek tekintett természeti erőforrásokkal való takarékos, értékvédő gazdálkodás. Az élőhelyek elkerülhetetlen megszüntetése esetén a kompenzációs elv alkalmazása vagy rehabilitáció.

- Az előzőekkel összefüggésben a gazdasági fejlődés és a környezet harmonikus, az ésszerű környezet-igénybevételre és a minimális környezetkárosításra törekvő viszonyának megvalósítása.

- A területrendezési és fejlesztési tervekben, illetve programokban megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a sérült környezet, a táj és a természet rehabilitációjára.

- Új fejlesztésekre csak a környezet védelmét biztosító alpinfrastruktúra megteremtése után kerülhet sor.

- Az üdülőkörzetek fejlesztési terveinek környezeti vizsgálatában a biológiai sokféleség megőrzésének kellő súllyal kell megjelennie.

- A nemzeti parkok és más védett természeti területek kezelési terveiben az ökoturizmus nagyobb hangsúllyal történő megjelenítése, és ezzel összhangban az érintettek közötti együttműködés erősítése.

8.7. Vadászat

A vadászat a biológiai források egyik hasznosítási formája. Általában az élőhelyek megsemmisülése, leromlása, elaprózódása és szennyezése a legfőbb oka a fajok veszélyeztetetté válásának, azonban bizonyos esetekben a használat mértéke is meghaladja az egyes fajok önfenntartó képességét.

A vadállományok létszámának és dinamikájának függvényében a vadgazdálkodás három fő irányt követhet: csökkenő és/vagy kis létszámú állományok esetében a védelem a beavatkozások célja; stabil és rendszeres növekedésre képes állományok esetében a hasznosítás a beavatkozások célja, amelyek révén a tartamos és bölcs (fenntartható) használat biztosítható; gyorsan növekvő és/vagy nagy létszámú állományoknál a szabályozás a beavatkozások célja. A vadgazdálkodás tehát a védelem, a hasznosítás és a szabályozás között folytonosságot képez, ami lényegében azonos ökológiai, tudományos és gazdálkodási eszközöknek az adott helyzet által meghatározott dinamikus alkalmazását jelenti.

Cselekvési irányok

- Megfelelő vadállomány fenntartása.
- Vadgazdálkodási tervezés és fenntartható vadgazdálkodás megvalósítása.
- Az élőhelyek és az állományok dinamikáját figyelembevevő kezelési tervek kidolgozása és ezek alkalmazása.
- A nemzetközi és hazai vadgazdálkodási kutatásokban, illetve a gyakorlatban felhalmozott monitoring, élőhely- és állománykezelési módszerek, tapasztalatok egységes szemléletű feldolgozása, alkalmazása, különös tekintettel azok természetvédelmi vonatkozásaira.
- A természetes állományokban - sok esetben kedvezőtlen - változást előidéző jövevény fajok monitorozása és létszámuk szabályozása.

8.8. Bányászat

Bányászati tevékenység során törekedni kell az ásványvagyon-gazdálkodás optimalizálására. Nem megújuló, véges természeti erőforrásokról lévén szó, hosszú távon lépéseket kell tenni az ásványi nyersanyagok iránti igény csökkentése érdekében. Olyan technológiákat kell előnyben részesíteni, amelyek képesek kiváltani, vagy részben helyettesíteni a bányászati termékeket, továbbá törekedni kell a kitermelt ásványi nyersanyagok takarékos és hatékony felhasználására, a megújuló energiaforrások használatára. A hazai igények hosszú távú kielégíthetősége és a természeti terhelés csökkentése érdekében mérsékelni kell a feldolgozatlan ásványi nyersanyag exportját. A bányászati tevékenység jogszabályi háttérét úgy kell rendezni, hogy az a biológiai sokféleség védelmét, megőrzését és fenntartható használatát is lehetővé tegye. Kiemelt figyelmet kell szentelni a földtani vonatkozású természeti értékeknek egyrészt, hogy a bányászat minél kevesebb kárt tegyen bennük, másrészt, hogy a bányaművelés során megismert értékeket megőrizhessük és azok - természetvédelmi bemutatóhelyet képezve - a tudatformálás, a szemléletalakítás eszközei lehessenek.

Cselekvési irányok

- A terület kiválasztásakor az ásványi nyersanyag kutatására tervezett terület kijelölése során figyelembe kell venni a fellelhető természeti értékeket, a terület védettségi szintjét és a regionális szemlélet alapján vizsgálni kell, hogy a térség hány és mekkora kapacitású bányát bír el.
- A kutatási folyamat során a kutatási tevékenységet a természet lehető legkisebb terhelésével kell végezni.
- A bányászati termelés megkezdésekor figyelembe kell venni a biológiai sokféleség szempontjait, a szabályozásnak ki kell térnie a területen ismert és a termelés során esetleg előkerülő természeti, földtani értékekkel kapcsolatos teendőkre, illetve az esetleg megjelenő hidrológiai és hidrogeológiai kérdésekre is.
- A tájrendezés során a bányászat által megváltoztatott területeket úgy kell rendezni, hogy a biológiai sokféleség minél jobban közelítsen az eredeti állapothoz.

- A kialakult bányatavak és a földalatti bányatérsegek is fontos élőhelyek lehetnek, ezért a táj rendezése, a rekultiváció folyamán a biológiai sokféleség szempontjait itt is érvényesíteni kell.

- A rendezett terület hasznosítása, az utógondozás során biztosítani kell a jóváhagyott tájrendezési tervben megfogalmazott újrahasznosítási cél megvalósulását és a hasznosítási folyamat során is figyelemmel kell lenni a biológiai sokféleség védelmére.

- El kell érni, hogy a tájrendezési tervben jóváhagyott hasznosítási mód legalább 5 évig működjön, amihez a szükséges természetvédelmi kezelést biztosítani kell.

A 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program 2. melléklete

Nemzeti Természetvédelmi Alapterv-III 2009-2014

Bevezetés

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv készítésének célja, hogy egy távlati jövőképhez igazítva meghatározza a természet védelmével, a biológiai sokféleség megőrzésével kapcsolatos állami feladatokat és politikát, ezen belül összehangolja és tervidőszakokra bontva ütemezze a természeti és táji értékek, természetes élőhelyek, vadon élő növény- és állatfajok, valamint más természeti értékek felmérésével, értékelésével, védelmével és helyreállításával összefüggő tevékenységeket.

Az NTA a Természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény 53. § (2) alapján az alábbiakat tartalmazza:

- az ország természeti területei állapotának általános leírását, a biológiai sokféleség megőrzése szempontjából jelentős folyamatok, tevékenységek meghatározását;

- a természeti értékek és területek megóvására vonatkozó általános követelményeket, ágazati és ágazatközi feladatokat;

- a védett természeti értékek és területek megóvásának, továbbá újabb védett természeti területek létesítésének hosszú és középtávú szempontjait;

- az ökológiai hálózat és az ökológiai (zöld) folyosók kialakításának és fenntartásának hosszú és középtávú szempontjait;

- az érzékeny természeti területek, rendszerek kialakításának és fenntartásának hosszú és középtávú szempontjait;

- a főntebb felsorolt feladatokhoz kapcsolódó legfontosabb feltételrendszereket, intézkedési elveket;

- a természet védelme kutatás-fejlesztési, oktatási, bemutatási, népszerűsítési feladatainak hosszú és középtávú programját;

- a természeti értékek és területek megfigyelését, adatgyűjtését, nyilvántartását és értékelését végző rendszer kiépítésének és fenntartásának elveit.

Az NTA megvalósítása állami feladat, amelyet az NKP részeként az Országgyűlés határozattal fogad el, a végrehajtásban elengedhetetlen a környezetvédelmi ágazaton kívül más ágazatok közreműködése. Ugyanakkor az NTA megalkotása során tekintettel kell lenni az ország gazdasági, társadalmi fejlődésével kapcsolatos célkitűzésekre és a nemzetközi elvárásokra, globális változásokra is. Ezért a tartalom kiegészítéseként szükséges megadni, hogy a klímaváltozás, a természeti erőforrások - köztük az energiaforrások - kimerülése, az édesvízkészletek mennyiségi és minőségi romlása, a beruházások egyre növekvő terület igénye, a genetikai szennyeződés és a génmódosított szervezetek elterjedése milyen hatással van a természeti környezetre, illetve milyen intézkedések szükségesen ezen határok megszüntetésére, mérséklésére.

A Magyarországi természetvédelmi tevékenység az ország költségvetéséhez képest elenyésző mennyiségű pénzből valósul meg. A 10 nemzeti park igazgatóság együttes eredeti költségvetése 5 milliárd Ft körül mozog, amelyből 40%-ot saját bevételek teszik ki. Az NTA-II megvalósítási időszakában Magyarország különösen sikeres volt a különböző nemzetközi - elsősorban EU-s források megszerzésében. Ezek lehetővé tették a leginkább veszélyeztetett fajok megőrzését, a károsodott élőhelyek egy részének helyreállítását és olyan ún. ökoturisztikai fejlesztéseket, amelyek lehetővé teszik a nagyközönség számára is a természeti értékek élményszerű megismerését.

Az NTA-III időszakának prioritása, hogy az állami költségvetésből a jelenleginél nagyobb mértékben részesüljön a magyarországi természeti értékőrző tevékenység. Tekintettel arra, hogy ez néhány milliárd forintot jelent csak, ennek biztosítása érdemben nem befolyásolja a mindenkori költségvetést.

Az NTA-III megvalósításának időszakában el kell érni, hogy tudatosuljon a társadalomban a természetvédelmi tevékenység megvalósulása ún. ökoszisztéma-szolgáltatást nyújt a társadalomnak. Ezt a szolgáltatást mindenki igénybe veszi, ezért közös érdekünk és felelősségünk a fenntartása és finanszírozása. Az ökoszisztéma-szolgáltatás része a tiszta víz, a jó levegő, a madárdallos erdő, a szabadidő eltöltésére és felüdülésre alkalmas természet. Az ökoszisztéma szolgáltatások azonban ezeknél alapvetőbb kérdésekre is kiterjednek, olyanokra, amelyeket eddig természetesnek tekintettünk, de mára kiderült, hogy nem azok. Ilyen mindenek előtt a klímavédelem, de ide kell sorolni a talajképződést is, illetve a megújuló nyersanyagok körét. A klímaváltozás réme által fenyegetett bioszféra biztosítja az emberiség egészséges élelmiszerrel történő ellátását is, amelyhez szintén mindenkinek alapvető érdeke fűződik.

Az NTA-III prioritásai a Natura 2000 hálózat működőképességének megteremtése, biztosítása, a társadalom minél szélesebb rétegeinek megismertetése a bioszféra működésével, illetve a természeti értékek megőrzésének fontosságával. Szintén kiemelt prioritás a nemzetközi normáknak megfelelő nemzeti parkok kialakítása, amelyek megfelelnek a „nemzet parkja” követelménynek, azaz azok állami tulajdonban és nemzeti parki vagyonkezelésben vannak, elsődleges céljuk a természeti értékek őrzése, gazdagítása és a megismerés, élményszerzés, kapcsolódás lehetőségének, illetve a tudományos kutatás feltételeinek biztosítása.

Az NTA-III időszakában kiemelt feladatként gondoskodni kell a védett természeti területekre vonatkozó kezelési tervek elkészítéséről és elfogadtatásáról, a megkezdett védetté nyilvánítások befejezéséről.

Az NTA-III tervidőszak további fontos feladata a természeti környezet elemeinek, kiemelten a globális klímaváltozás által érintett tényezőknek és az élővilágra gyakorolt hatásainak minél szélesebb körű vizsgálata és értékelése. Ennek hiányában bizonytalanná válhat a természetvédelmi stratégiák megalapozottsága, és a gyakorlati programok eredményessége.

1. Magyarország természeti állapota és jövőképe

Magyarország természetföldrajzi adottságai sokszínű tájak és gazdag természetes élővilág kialakulását tették lehetővé, melyek a Kárpát-medencében egyedi ökológiai egységet képeznek. Az Európai Unióban egy sajátos bioregionális ökológiai komplexum, a pannon biogeográfiai régió (Pannonicum) zömét mondhatjuk magunkénak. Miután Magyarország teljes egészében a pannon biogeográfiai régióhoz tartozik, ez nemcsak azt jelzi, hogy természeti készletével hazánk járul leginkább hozzá az Európai Unió nevezett régiója természeti értékeinek megőrzéséhez, hanem azt a kihívást is előrevetíti, hogy a pannon régióhoz kisebb területi aránnyal csatlakozó országok (Cseh Köztársaság, Szlovákia, Románia) mellett Magyarországnak van a legnagyobb felelőssége ezeknek az értékeknek a fenntartásában, megőrzésében. Másfelől földrajzi helyzetünk a környező biogeográfiai régiókkal való szerves kapcsolat folytonosságát is feltételezi.

A Pannon régió sajátossága a klimatikus és közzettani változatosság is, amely egyedi gazdagságú növény- és állatvilág kialakulásához járult hozzá. A fajok, társulások dinamikája szinte a szemünk előtt, emberi léptékben változik. Számolnunk kell azzal, hogy a klímaváltozás - bár az északi országokhoz képest ma még nem mutat olyan látványos következményt hazánkban - beláthatatlan ökológiai változásokat okoz majd, így a keleti erdős-sztyepp fajai, vagy a szubmediterrán-mediterrán, illetve illír elemek frontvonalai várhatóan eltolódnak és Bulgáriára, Görögországra jellemző vegetáció alakulhat ki, amely magával hozza az azokra települt állatfajokat is.

A társadalmi igények az utóbbi évtizedben jelentősen átalakultak. Egyre szélesebb körben elfogadott, sőt elvárt igény, a jó társadalmi közérzet része, hogy az állam, az önkormányzatok és a különböző társadalmi szeplők bevonásával, gondoskodik az egészséges környezetről, a természeti értékek jó állapotáról, azok hosszú távú megőrzéséről. Ezért a Nemzeti Természetvédelmi Alapterv 2009-2014 közötti megvalósítási időszakában gondoskodni kell arról, hogy a legfontosabb fentiek ellen ható tényezők, pl. tarvágás természetes erdőkben, kémia szűnyogirtás szinte kizárólagossága, inváziós fajok korlátok nélküli terjedése stb. megszűnjenek.

Az intenzív emberi hasznosítás és terhelés következtében a természetes élőhelyek jelentős része hazánkban is megsemmisült vagy feldarabolódott. Bár az élőhelyek állapotát, jóságát nagyon nehéz objektív indikátorokkal országos léptékben mérni, még ma is elmondhatjuk, hogy a jelentős természetközeli élőhelyek és a fontos természetvédelmi értéket képviselő fajok élőhelye még több mint 30%-ot fed le az országban. Ugyanakkor, ha az élőhelyvédelmi irányelv I. mellékletében felsorolt, hazánkban előforduló 46 közösségi jelentőségű élőhely állapotát az Európai Bizottság által meghatározott szempontok (elterjedés, kiterjedés, szerkezeti jellemzők és jövőbeli megőrizhetőség) szerinti 2007-ben elkészült értékelés alapján nézzük, akkor azok csupán 11%-ának állapota kedvező, 20%-a nem kielégítő, 67%-a pedig rossz állapotú. Ezek közül a Pannon ökorégióban unikális, illetve a nem kielégítő állapotú élőhelyek rekonstrukciója az NTA-III egyik kiemelt feladata.

A nálunk előforduló 211 közösségi jelentőségű faj természetvédelmi helyzete a következőképpen alakul: 25% kedvező, 47% nem kielégítő és 12% rossz állapotú. A fajvédelmi programok esetében a már megkezdettek gyakorlati megvalósítása, további lehetőség esetén a Pannon ökorégióra unikális, illetve a nem kielégítő helyzetű közösségi jelentőségű fajok védelmi programjának kutatással történő megalapozása a cél. Az egyes fajokra vonatkozó védelmi programokat lehetőség szerint úgy kell megvalósítani, hogy azok egyszerre több veszélyeztetett faj, esetleg élőhely védelmét szolgálják.

1.1. Ökológiai rendszerek

Számos hazai növény- és állatvilág, azon belül valamennyi természetes erdőtársulás és a hazánkban megtalálható fajoknak megközelítően 20-25 százaléka veszélyeztetetté vált. Természeti értékeink nemzetközi összehasonlításban ennek ellenére még most is kiemelkedő értéket képviselnek. A gazdasági tevékenység fellendülésével ugyanakkor tovább növekszik a zöldmezős beruházások száma és kiterjedése: fellendült az új utak, autópályák építése - sok esetben indokolatlanul a természeti környezet rovására -, az energiaültetvények ültetése és a területfoglaló alapanyag-termelést feltételező bioetanol üzemek beindítása. A természetes élőhelyek eltűnése mellett a már említett klímaváltozáson túl vagy azzal egyidejűleg fokozottan kell számítanunk az inváziós fajok megjelenésére és természetes élőhelyeinken egyre nagyobb térhódításukra. Az inváziós fajok fokozódó térhódítása nem csak a biológusokat foglalkoztatja. Egyes fajok jelenlétét szinte mindenki saját bőrén érzi, hiszem ma már messze nem csak inváziós fajok térfoglalása miatt foglalkozunk a parlagfűvel, a kanadai aranyvesszővel és más allergén pollent termelő fajokkal.

A genetikailag módosított szervezetek felhasználása, az így készült termékek elterjedése új természet- és környezetvédelmi kihívást jelent a jövőben. A géntechnológiai tevékenységek hatásai, az azokból származó természeti, környezeti és egészségi kockázatok a jelenlegi ismeretek alapján alig becsülhetők, ezért az elővigyázatosság elvének a lehető legszigorúbb érvényesítésére van szükség. A megfelelő intézkedések meghozatala nemcsak a biológiai sokféleség megőrzése, hanem a környezetbiztonság, az élelmiszerbiztonság és általában a mezőgazdaság területén is feladatokat jelent.

A géntechnológiával módosított szervezetek környezeti és egészségügyi kockázatairól, különösen azok hosszú távú hatásairól egyelőre nem teljes körűek az ismereteink. A lehetséges káros hatások megítélésében a tudomány a mai napig megosztott. Ezért nagyon fontos, hogy a génmódosított szervezetek engedélyezésekor az elővigyázatosság elvét a lehető legszigorúbb módon érvényesítésük mind a hazai, mind pedig, az európai uniós döntéshozatal során. Feladatunk, hogy már az engedélyezés előtt megköveteljük a kérelmezőktől mindazokat a vizsgálatokat, amelyek felmérik, hogy az adott génmódosított szervezetnek van-e káros hatása egyedülálló természeti értékeinkre. Emellett - a Magyar Országgyűlés 2006-ban elfogadott 53/2006. (XI. 29.) OGY határozatának megfelelően - feladatunk az is, hogy folytassuk a független környezeti hatásvizsgálatokat a közösségi szinten már engedélyezett géntechnológiával módosított növényfajták esetén annak érdekében, hogy a feltételezett negatív hatások a Pannon Biogeográfiai Régióban feltárássá kerüljenek. Ezen felül újabb hazai környezeti hatásvizsgálatokat is indítunk azon géntechnológiával módosított növényfajták esetén, amelyek engedélyezése most van folyamatban vagy a jövőben kezdődik el az Európai Unióban.

Az 53/2006. (XI. 29.) OGY határozatnak megfelelően továbbra is prioritásnak kell tekinteni a magyarországi növénytermesztés GMO mentességének megőrzését. Ennek keretében mindent meg kell tennünk az unióban engedélyezett kukoricamollyal szemben ellenálló, ún. MON810 jelű génmódosított kukoricákra vonatkozó hazai tilalom fenntartása érdekében.

Emellett nagy hangsúlyt fektetünk a gazdálkodók és a lakosság naprakész tájékoztatására és tudatformálására is.

Az Európai Unióban 2004 óta rendszeresen felmerülő kérdés az engedélyezési rendszer felülvizsgálata, esetleges megváltoztatása. Magyarország eddig is vezető szerepet játszott az ezzel kapcsolatos tárgyalásokon. Aktív szerepvállalásunkat a jövőben is folytatni kell, különös tekintettel az egészségügyi és környezeti biztonság javítása érdekében.

1.2. A biológiai sokféleség

A természetvédelem egyik legfontosabb feladata a biológiai sokféleség megőrzése, a biológiai és genetikai változatosság csökkenésének megállítása, illetve visszafordítása. Eredményességét azzal mérhetjük, hogy különböző eszközeivel milyen mértékig tudja társadalmunk e létfontosságú biológiai alapjainak védelmét biztosítani. Ennek megfelelően stratégiai célkitűzései szervesen kapcsolódnak a biológiai változatosság megőrzésének célrendszeréhez, melyet részleteiben „A biológiai sokféleség megőrzésének stratégiája” c. melléklet tartalmaz, és amelynek legfontosabb, aktualizált célkitűzéseire tartozó hosszú távú feladatok a következőkben fogalmazhatók meg.

A negatív hatások felgyorsulásának elkerülése érdekében jelentős változások szükségesek a társadalmi értékrendben és a szakpolitikákban is. Ennek érdekében, valamint nemzetközi kötelezettségünknek is eleget téve szükséges a biológiai sokféleség megőrzéséről szóló nemzeti stratégia és cselekvési terv véglegesítése, és kormányzati szintű elfogadása.

Az utóbbi 30-40 évben megindult és a legutóbbi évtizedben, vészes mértékben felgyorsult az extenzíven hasznosított területek művelésből történő kivonása, ami súlyosan veszélyezteti az adott területhez kötődő természeti értékeket.

Az Európai Unió „A biológiai sokféleség csökkenésének 2010-ig történő megállítása és azon túl” programjának megvalósítása érdekében is elengedhetetlen, hogy a védett és közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek kedvező természetvédelmi helyzetének eléréséhez és fenntartásához szükséges eszközök és feltételek rendelkezésre álljanak. Ezért alapvető célunk, hogy a táj- és természetvédelmi szempontrendszer beépüljön a természeti erőforrásokat hasznosító ágazatok működésébe és szabályozásába is. Mind a területi védelem, mind az ágazati programok segítségével el kell érni, hogy számottevően mérséklődjön, illetve megálljon a fajok, élőlényközösségek, élőhelyek és tájak sokféleségének csökkenése.

A klasszikus természetvédelmi kezelési terveken túl az egyéb természetvédelmi-tájvédelmi tervek (pl. a Natura 2000 területek fenntartási tervei, az érzékeny természeti területek megvalósíthatósági tervei) a természetvédelmi előírások érvényesülésének elősegítése mellett hozzájárulnak a gazdasági, társadalmi, környezeti érdekek összehangolásához. Ez költségtakarékos és egyúttal hatékony, környezetkímélő megoldásokat eredményezhet, az egyszerűbb hatósági eljárásokkal együtt.

Kiemelt célkitűzés, hogy megismertessük az egész társadalommal a természeti tőke és a természet által nyújtott ökológiai szolgáltatások értékét. El kell érni, hogy a gazdasági számításokban az ökológiai mutatók kellő súllyal szerepeljenek.

1.3. A táji sokféleség

Magyarország a Kárpátok ölelésében alapvetően medencejellegű, ám a medencén belül a domborzat, a vízrajz és a klimatikus adottságok rendkívüli változatossága magában rejtli a tájak sokféleségének lehetőségét. Az alföldi szíken, homokon és löszön kialakult talajok, a magas napsütéses óraszámú dombságok és hegyláb felszínek, a vízfolyások által befolyásolt területek és az erdőkkel borított középhegységek számos területhasznosítást tesznek lehetővé. A tájak állapotát egyrészt a területhasznosításnak az adott terület természeti adottságoknak való megfeleltetése, másrészt a területhasznosítást befogadó, elviselő ökológiai rendszer stabilitása határozza meg, s végső soron a táj esztétikai adottságaiban ölt mindenki számára érzékelhető testet.

A tájak működése, ökológiai, ökonómiai és tájesztétikai potenciálja a fenntartható használattal biztosítható, amely fenntarthatóságot a mára történetinek minősíthető gazdálkodási módok megteremtettek. Napjainkra a társadalmi - gazdasági igények változása következtében új hasznosítási módok jelentek meg, a régiéktől jórészt megszűntek, és az optimális tájszerkezetet megteremtő hagyományos gazdálkodás csak a természetvédelem tevékenységének köszönhetően, támogatott formában tud életben maradni.

Az építkezések aránya az NTA-II időszakában a korábbiakhoz képest tovább növekedett, a biológiaiilag aktív felületek ezzel párhuzamosan jelentősen csökkentek. A tájkarakter a mezőgazdasági szempontból kedvezőtlenebb adottságú vidékeken az ipari-kereskedelmi területek javára változott, a kedvezőbb adottságú termőföldeken pedig, továbbra is a monokultúrás növénytermesztés uralkodik. Tovább csökkent a külterjes állattartás tere is. Rendkívül jelentős a települési területek terjeszkedése, amely erőteljesen hat a zöldfelületek felszámolására, a biológiaiilag inaktív felületek túlzott arányára, ezáltal a környezeti tényezők és az esztétikai adottságok romlására.

A tájképi értékek megőrzésének követelményei leginkább a védett természeti területeken érvényesíthetők. A tájképi értékek megléte - a hagyományos településszerkezet, gazdálkodási szerkezet, geomorfológiai adottságok, természetközeli területek és az építmények hagyományos jellege - azonban nem csak a természetvédelmi oltalom alatt álló tájakon, településeken maradt fenn, bár sajnos még szinte mindenütt fogyatkoznak, vagy károsodnak.

A tájak értékes elemei egyúttal a tájállapot indikátorai is. Ilyenek a kultúrtörténeti értékek és az egyedi tájértékek, melyek megőrzése régióként, településenként változó.

A jövő feladata azoknak a tájhasználati formáknak, módoknak a fenntartása, amelyek - növelve a zöld és vizes területek arányát - hozzájárulnak a biológiai aktivitás kedvezőbbé tételéhez, a biológiai és a táji sokféleség növeléséhez. A hagyományos tájértékek, tájgazdálkodás megőrzése hosszútávon biztosíték arra is, hogy a gazdálkodás jelenleg még nem tervezhető változásai során legyen mihez visszanyúlni, legyen honnan elindulni az új utak keresése során. Ezért is szükséges támogatni a hagyományos gazdálkodást és a táj jellegét meghatározó hagyományos tevékenységeket, melyre elsősorban az agrártámogatási rendszerben van lehetőség. Az építési, terület- és településrendezési tervezés során a tájvédelmi érdekek érvényesülése alapvető kívánalom, mely elsősorban tervezési, műszaki szabályozási feladat, de a hatósági rendszer hatása is jelentős.

1.4. Élettelen természeti értékek

Hazánk természeti képének évmilliókban mérhető régmúltját, így az ősföldrajzi környezet és a klíma változásainak, és az élővilág fejlődésének emlékeit természeti örökségünk élettelen elemei őrzik. A különböző földtörténeti korokban és képződési feltételek között létrejött kőzetek típusainak előfordulásai, az ásvány- és ősmaradvány-ritkaságok, valamint a felszínformáló erők hatására kialakult egyedi formák, forma-együttesek és barlangok jelentős természeti értéket képviselnek. A fiatal üledékekkel kitöltött medence-jellegből adódóan, mindezek változatossága elsősorban a középhegységeinkre jellemző, ahol a földtani képződmények akár kis távolságon belül is több százmillió év eseményeit fogják át.

Élettelen természeti értékeink közös tulajdonsága, hogy meg nem újulók és meg nem újíthatók, ugyanakkor anyagukban potenciális nyersanyagforrást jelentenek. Így hosszú távú megőrzésük elsősorban a természetvédelmi oltalom alá helyezett területek és értékek esetében biztosított.

1.5. A klímaváltozás hatása a természeti értékekre

Az éghajlat megváltozása a meglévő ökológiai rendszereket sérülékennyé, sebezhetővé teszi. Kulcsfontosságú, hogy ezek milyen mértékben és hogyan alakulnak át az éghajlatváltozás következtében.

A természetes önfenntartó rendszerek relatíve elszigetelt mozaikokban vannak jelen, ami a klímaváltozás hatásaira való érzékenységüket és veszélyeztetettségüket jelentősen növeli. Ezért a természetes élővilággal rendelkező területek közötti összeköttetés fenntartása, vándorlási folyosók kialakítása alapvető fontosságú, amely érinti a körülöttük lévő tájban folyó tevékenységeket is.

Az éghajlatváltozás leginkább a vizes élőhelyeket veszélyezteti. Magyarország természetes élővilágában a klímaváltozás hatására - többek közt - várható a zonális vegetáció határainak eltolódása; a természetes élővilág fajainak visszaszorulása és hosszú távon az inváziós fajok tömegessé válásával a biodiverzitás csökkenése; a társulások és táplálékhálózatok átrendeződése; az ökoszisztéma funkciók károsodása és az ökoszisztéma szolgáltatások csökkenése. Az új helyzethez való alkalmazkodás alapfeltétele, hogy felül kell vizsgálni a hazai belvízgazdálkodás létjogosultságát, és helyette az ökológiai, valamint mezőgazdasági szempontból is előnyösebb, a fenntartható használat és a természetmegőrzés érdekeit szolgáló szivárgáshidraulikai eljárások alkalmazását kell előtérbe helyezni. Szakítani kell a korábbi időszakra jellemző, a vizek gyors elvezetését célzó általános vízkormányzási hozzáállással, és az egyedi lehetőségek ismeretében a vízvisszatartást, a vizek betározását és szabályozott kibocsátását kell megvalósítani, ami a vizes élőhelyek rekonstrukciójának megvalósításával növelné a biodiverzitást, ezzel biztosítva a vizes élőhelyek faj-együtteseinek hosszú távú védelmét.

A kibocsátások csökkentése mellett fontos feladat az elkerülhetetlen klímaváltozás hatásaihoz való alkalmazkodás. Ahhoz, hogy a várható hatásokra minél inkább fel tudjunk készülni, esetleg előre tudjuk azokat jelezni, fontos a változások folyamatos nyomon követése, a klímaváltozás hatásait vizsgáló kutatások támogatása, és az eredmények beépítése a közép- és hosszú távú stratégiai tervekbe.

Különleges figyelmet kell fordítani mind az EU, mind a tagországok szintjén a biodiverzitás védelme, az ökoszisztéma szolgáltatások, a klímaváltozás és az emberi jólét közötti összefüggésekre, kapcsolatokra. Szükséges lesz továbbkutatni és kiemelten kezelni a biodiverzitás és az ökoszisztémák kulcsszerepét, különös figyelemmel a klímaváltozáshoz kapcsolódó átalakulásra/alkalmazkodásra és a klímaváltozás mérséklésére. Továbbá hatékony EU és tagállami közreműködés szükséges a biodiverzitással, klímaváltozással, valamint fenntartható termeléssel és bioüzemanyagok használatával kapcsolatos eddigi állásfoglalások felülvizsgálatára.

Ügyelni kell arra, hogy a klímaváltozás hatásainak mérséklése érdekében tervezett programok (pl. erdősítés) ne károsítsák a természetes vagy természetközeli élőhelyeket. Az éghajlatváltozás hatásainak enyhítését célzó stratégiákban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az egyes természetes élőhelytípusok, különösen a tőzeges, lápos élőhelyek jelentős szénmegkötő képességgel rendelkeznek, elpusztulásuk jelentős széndioxid-kibocsátással jár, míg megőrzésük az éghajlatváltozás mérsékléséhez járul hozzá. Ennek következtében természetvédelmi jelentőségükön túlmenően, az éghajlatváltozásban betöltött szerepük miatt is kiemelt védelmet érdemelnek.

1.6. Az energiatermelés hatása a természeti értékekre, tájakra

Az energiatermelés bármely formája - részben még a megújulók is - természeti erőforrásaink felhasználásával jár együtt, ezért a fenntarthatóság követelményeinek nem vagy csak részben felel meg. A környezet számára - így a természeti értékek számára is - a legelőnyösebb, ha a jelenlegi energiafogyasztás a lehető legnagyobb mértékben csökken, amit nagy mértékű takarékossgal, a hatékonyság növelésével lehet elérni. A jelenlegi társadalmi viszonyok között azonban nem lehet csupán erre hagyatkozni, be kell látni, hogy az energiafüggőség további természeti erőforrások igénybevételéhez vezet, amelynek biztosítását - más alternatíva hiányában - a természetvédelmi szempontok figyelembevételével lehet megoldani. A klíma- és a biodiverzitás védelme szempontjából a gazdálkodási és a természetvédelmi érdekek szorosabb összehangolására van szükség.

Mélyreható elemzéseket szükséges végezni a megújuló energiaforrások minősítése, bevezetése terén, hogy előállításuk, feldolgozásuk után, alkalmazásuk során mennyi a valós (nettó) megújuló energia tartalma, és mennyi a nem megújuló energia felhasználási igény (pl. fosszilis üzemanyaggal történő növényápolás, betakarítás, szállítás). Fontos a megújuló energiaforrások előállításának ökológiai, természeti területi, élelmezési, gazdasági hatásainak elemzése, különösen a hosszú távú programok kialakítása előtt.

A megújuló energia előállításához szükséges biomassza termelésre alkalmas területeket térségenként ki kell jelölni, figyelembe véve a természetvédelmi, tájvédelmi, ökológiai, termőhelyi adottságokat és a szántóföldek minőségét. Tekintettel arra, hogy a gazdálkodók szabadon döntenek arról, hogy mit termelnek, el kell érni, hogy a kiváló minőségű szántóföldeken továbbra is élelmiszer, illetve takarmánytermesztés történjen. Az ilyen területeken a biomassza termelés ne kaphasson állami vagy EU-s támogatást.

A fosszilis energiahordozók felhasználásának környezetre - és különösen az éghajlatra - gyakorolt káros hatásai már bebizonyosodtak. A jövőben az alternatív energiaforrások hasznosításának lehetőségeire kell fektetni a hangsúlyt. Az alternatív energiahordozók tekintetében nincs elég ismeretünk, a biztonságos felhasználáshoz további kutatások szükségesek, amelynek során mérlegelni kell a környezeti kockázatokat. Néhány, a természetre gyakorolt kedvezőtlen hatás már ma is ismeretes. Általánosságban leszögezhetjük, hogy az energia helyi közösségek (egy-egy gazdaság vagy vállalkozás, egy-egy település, esetleg kistérség) ellátására szolgáló előállítás, a szállítási útvonalak hosszának minimalizálása, megfelelő gazdasági ösztönző rendszer kialakítása, a járulékos létesítmény igények csökkentése, a kisméretű és kevésbé környezetterhelő létesítmények tájba illeszthetősége révén természetvédelmi szempontból is támogatható megoldás lehet.

A biomassza energetikai célú hasznosítása az energia-körforgás tekintetében kedvező, amennyiben az mezőgazdasági melléktermékeken (trágya, szalma, kommunális és szerves hulladékok) alapul és helyi kis léptékű és ezáltal fenntartható módon történik az előállítás. Az energiahordozók nagy távolságra történő szállítása, nemcsak újabb környezetterhelést keletkeztet, hanem a ráfordítás és kitermelhető bioenergia arányát is rontja, ezért az ilyen megoldások természetvédelmi szempontból nem támogathatók.

A bioetanol-előállítás azonban természetvédelmi szempontból számtalan kockázattal jár. A szántóföldi növénytermesztés kétharmadát kitevő búza és kukorica igen intenzív természetéstechnológiát kíván, amelyek vegyszer és fosszilis energia igénye is igen magas. További kutatások szükségesek a bioetanol előállításához szükséges mezőgazdasági haszonnövények termesztési és feldolgozási technológiájának fejlesztésére, a szükséges fosszilis energia, illetve mezőgazdasági kemikália felhasználás minimalizálása érdekében.

Az ültetvényeken - az energia pozitív mérlege érdekében - többségében az inváziós fajok alkalmazása és a talaj állapotát károsan befolyásoló kezelési és kitermelési mód a jellemző. Természetvédelmi szempontból a fás- és lágyszárú energetikai célú ültetvényekhez kapcsolódóan a kisközösségi, illetve regionális erőművek kialakítása javasolható. A nagytáblás energetikai célú növénytermesztésnek, az ezzel együtt járó intenzív területhasználatnak, a nem kellő tudományos megalapozással kialakított és ezért gazdaságtalan energia-előállításnak az ökológiai állapotra, a biodiverzitásra való kedvezőtlen hatásai mellett a tájképi hatások sem elhanyagolhatóak, hiszen a beruházások nagyméretű (gabonátárolók, égetőüzemek) kivitelezésével járnak. Mindezek miatt szükséges az energiatermelés ezen módjának teljes körű elemzése, a foglalkoztatásra, a földhasználatra, a talajvizek állapotára, az élővilágra stb. gyakorolt hatások összevetésével.

A fatüzelésű erőművekről bebizonyosodott, hogy viszonylag gyorsan felélték a közelükben erre a célra hasznosítható nyersanyagokat, aminek az lett a következménye, hogy közúton 80-100 km távolságról is történik beszállítás, gyakran a védett természeti területekről is. Mindezzel együtt járt a térségi tűzifa hiány vagy jobb esetben az elfogadhatónál nagyobb mértékű áremelkedés, ami a jelenlegi energiaárak mellett a hátrányos helyzetű térségben élő lakosság számára elviselhetetlen terhet jelent.

Természetvédelmi szempontból elfogadhatatlan, hogy a védett természeti területekről, különösen a nemzeti parkokból vagy még inkább egy Unesco által kihirdetett Bioszféra rezervátumból azért termeljék ki a sokszor 100 év alatt megtermett fát, hogy azután azt - közúton szállítva - percek alatt elégezzék egy rossz hatékonyságú kazánban.

Amennyiben fára alapozott energiatermelésre szükség van, az ehhez szükséges faanyagot ne természetes fafajú, védett erdőkből termeljék ki, hanem kifejezetten erre a célra, nem védett területeken létrehozott fa ültetvényekből.

A fa energetikai felhasználási lehetősége ne növelje védett területeken a gazdálkodás intenzitását, a kitermelt faanyag mennyiségét. Ipari rönk minőségű fa energetikai célú felhasználását csökkenteni szükséges. A védett, őshonos fafajú erdőkből történő energia-célú fakitermelést, elsősorban biodiverzitás megőrzési- és klímavédelmi szempontból vissza kell szorítani.

A vízenergia hasznosítása természetvédelmi szempontból elsősorban a meglévő vízerőművek hatékonyságának javításával támogatható, mivel így nincs szükség újabb területeknek a vízfolyások, mint ökológiai folyosók területéből való kivételére, valamint a tájkép értékek károsítására.

Meglévő, üzemelő duzzasztóművek esetében akkor lehetséges a vízerő hasznosítás, ha az új funkció nem okoz a tájban, természeti értékekben - a korábbihoz képest - kedvezőtlen változást.

A szivattyús energiatározók a hazai domborzati és vízviszonyok miatt csak nagy tájtalakításokkal - nagyméretű gátak építésével, más vízgyűjtőkből való vízátemeléssel oldható meg a vízpótlás, a felső tározókhöz hegycsúcsok elbontása szükséges - építhetők meg olyan területeken, amelyek többnyire védett természeti területek, vagy Natura 2000 területek. Ezért itt a megvalósításuk természetvédelmi szempontból nem támogatható. Amennyiben az ilyen típusú energiatározásnak hosszú távon van létjogosultsága, azokat a roncsolt (pl. bánya-) területeket javasolt potenciális felsőtározó helyként megvizsgálni, ahol alsótározó kialakítása nélkül biztosítható a szükséges vízmennyiség/tározás, vagy a környező országok kedvezőbb domborzati adottságaira és folyamatban lévő projektjeire építve - együttműködés keretében - megvalósítani.

A szélerőművek telepítése környezeti szempontból akkor lehet előremutató, ha az energiatermelés kisebb körzetet érint, kisebb kapacitású és kevesebb járulékos létesítményt igényel. Természetvédelmi és tájvédelmi szempontból a területfoglalás, az élőlényekre gyakorolt hatás, a földtani, víztani és tájképi adottságok korlátozhatják a szélerőművek telepítését. A nagyobb kapacitású szélerőművek és szélerőmű-parkok létesítése elsősorban a felhagyott ipari területeken, kevésbé értékes szántókon képzelhető el. A szélerőműveknek elsősorban a madárvilágra, a madárvonulásra gyakorolt káros hatásai, valamint a tájképi hatásai ismertek, egyéb kockázatok tekintetében más ipari, energiatermelést szolgáló építményekkel összevethető hatások várhatók. Ennek megfelelően különösen nem támogatható szélerőműpark létesítése a madárvédelmet célzó közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területeken, vizes élőhelyek közelében, madárvonulási útvonalak, pihenő- és táplálkozóhelyek környezetében, ökológiai folyosókon, valamint tájképvédelmi területeken.

Ahol azonban sem tájképi, sem természetvédelmi szempontból nem okoz problémát egy vagy több szélerőmű felállítása, ott, - amennyiben a helyi adottságok is rendelkezésre állnak - támogatható létesítésük. A KvVM Természetvédelmi Hivatala 2005-ben elkészített egy olyan térképet, amely a telepítésre ajánlott és tiltott területeket ábrázolja: hozzáférhető a www.termeszetvedelem.hu honlapon.

Az energiaforrások felhasználása és az energiatermelés során a jövőt a múlt tapasztalatainak felhasználása, a természetkímélő, hagyományos, energia-körforgáson alapuló rendszerek felélesztése, a jelen igényekhez való fejlesztése jelentheti.

1.7. Víz és természetvédelem

A vizek ökológiai állapotának megőrzése, illetve javítása a vízgazdálkodás és a természetvédelem együttes feladata. Ennek teljesítése nélkül sem a jó minőségű édesvízkészlet, sem a vizek, és a vízpartok környezetének fenntartható hasznosítása nem lenne biztosítható. A Víz Keretirányelv végrehajtásához szükséges a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés során össze kell hangolni a vízügyi (vízkárelhárítási, vízminőség-védelmi, vízkészlet gazdálkodási stb.) és a természetvédelmi szempontokat. Ezzel a felszíni vizek jó ökológiai állapotára (beleértve a vizes élőhelyek védelmét) vonatkozó célkitűzés mellett, az előrejelített klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak csökkentése, az árvizek elleni védekezés és a vizes élőhelyek védelme, megőrzése egyszerre lesz megvalósítható. A vizekkel való gazdálkodást (beleértve a belvizek elvezetését is) számos térségben felül kell vizsgálni. Az érdekeltségi viszonyok figyelembevételével meg kell határozni a fenntartható és optimális területhasználati módokat, figyelemmel arra, hogy az ökológiailag szükséges vízmennyiség biztosított legyen az egyes víztestekben. A vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés során figyelembe kell venni a felszín alatti vizektől függő ökoszisztémák fenntartásának szempontjait, különös tekintettel a vízkivételekre.

A jelenlegi környezetvédelmi határértékek betartása az ökológia rendszerek megőrzése szempontjából alapvető kritérium, a hosszabb távú javulás érdekében azonban a szennyezőanyag-kibocsátás abszolút értékének csökkentése a cél. A vizek és vízpartok állapotának megőrzése érdekében prioritás a biodiverzitás magas szinten tartása, ami az ilyen élőhelyeket átalakító tevékenységek kizárásával, illetve minimalizálásával érhető el. A hagyományos erdő- és mezőgazdálkodás, a nagyvízi meder nem drasztikus átalakításával járó árvízvédelmi tevékenységek (ide értve a kialakítandó árvízi tározók környezetének rendezését, rehabilitációját is), illetve számos rekreációs hasznosítási forma jól összehangolható a természetvédelem célkitűzéseivel. A vízgyűjtő-gazdálkodási tervezés során össze kell hangolni a vízügyi (vízkárelhárítási, vízminőség-védelmi, vízkészlet gazdálkodási stb.) és a természetvédelmi szempontokat, amivel a prognosztizált klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak csökkentése, az árvizek elleni védekezés és a vizes élőhelyek védelme, megőrzése egyszerre lesz megvalósítható.

Magyarország legnagyobb természetes víztározója a talaj. E hatalmas potenciális tározótér kihasználását azonban több tényező, elsősorban a korlátozott beszivárgás és a mérsékelt víztartó képesség akadályozza. Ezek megszüntetése vagy mérséklése egyaránt csökkenti a gyakori (a prognózisok szerint a jövőben egyre gyakoribbá váló) vízháztartási krízis helyzeteket (árvíz, belvív, túlnedvesedés - aszály), illetve ezek kedvezőtlen ökológiai következményeit (vizes élőhelyek kiszáradása stb.) Ezért az érintett területeken a jelenlegi - csupán gyors elvezetésre törekvő - belvív-stratégia megváltoztatásának ismételt átgondolása szükséges. A cél az, hogy kedvezőbb feltételek alakuljanak ki a vizes élőhelyek szempontjából; és egyidejűleg csökkenjen a belvív-veszély és aszályérzékenység.

A Balaton és közvetlen természetes környezete (Balaton-felvidék medencéi és a déli berkek) ökológiai állapotának és a tó nádasainak védelme kiemelt fontosságú természetvédelmi feladat. Ez az értékes természeti, tájképi környezet megóvása révén a térség - mint kiemelt üdülőkörzet - turisztikai hasznosítását és bizonyos fejlesztési lehetőségeit is biztosítja. Elő kell segíteni a látogatók vízparthoz való hozzáférését, minél hosszabb partszakaszokon biztosítva a sétára alkalmas zöldterületeket, ugyanakkor meg kell őrizni a Balaton-part még meglévő természetközeli partszakaszainak ökológiai állapotát. A Balaton jövőjének alakításában alapvető természetvédelmi, tájvédelmi szempont annak az alapelvnek az érvényesítése, hogy a tó nem mesterséges tározó, hanem természetes tó, a maga sajátos (szabályozási szintek megtartása mellett értelmezett) vízszint-ingadozásaival. Ennek értelmében időnként - tartósan csapadékhiányos időszakokban - a part mentén szárazulatok keletkeznek, ahogy ez az elmúlt időszakokban elő is fordult. E folyamat hatása a tó és part menti részeinek természetes élővilágára kifejezetten előnyös. A vízhiányos időszakokra műszaki megoldással vízutánpótlást biztosítani idegen vízgyűjtőből nem javasolt, mert ez a kutatások szerint kedvezőtlenül befolyásolhatja a tó vízminőségét, élővilágát, illetve a környező vízgyűjtők vízkészlet-gazdálkodásával sem lenne összeegyeztethető.

1.8. Erdő és természetvédelem

A hazánk felszínének mintegy ötödét borító - döntően lombos fafajokból álló - középhegységi és síkvidéki erdők természeti örökségünknek jelentős részét képezik. Az ország természetes állapotában - emberi tevékenység hatása előtti időben - az erdőborítás meghaladta a 80%-ot is.

A magyar társadalom túlnyomó része nem rendelkezik erdőtulajdonnal, ennek ellenére szinte mindenki igényli az erdő szolgáltatásait. A társadalom környezettudatosságának erősödésével - jelentős mértékben megváltoztak az erdőkkel szemben támasztott társadalmi elvárások. Míg korábban a faanyag megtermelése, az erdők gazdasági szerepével kapcsolatos igények voltak a döntőek, ma egyértelműen az erdők közcélú funkciói kerültek előtérbe. A társadalom igényei az erdők fenntartását, az erdők állapotának javítását, természetközelségének fokozását, valamint természetvédelmi, közjóléti (egészségügyi, szociális, turisztikai) és esztétikai szerepét hangsúlyozzák. A megváltozott elvárások a hagyományos erdőgazdálkodással szemben egy új típusú erdőkezelés szükségességét vetik fel.

A tulajdonviszonyok változásával, a magántulajdon megjelenésével jelentősen differenciált helyzet alakult ki az erdők tulajdonlásában és az erdőgazdálkodásban. A magánerdőkben az állam részére csak igazgatási-hatósági-támogatási eszközök állnak rendelkezésre az ott folyó tevékenységek befolyásolására, míg az állami erdők esetében ezen felül tulajdonosként is rendelkezhet az erdők és az ott folytatható tevékenységek fölött. E tulajdonosi jogosítványok birtokában az erdők közcélú feladatait, közszolgáltatásait elsősorban az állami erdőkben lehet/kell maradéktalanul biztosítani. Ez a társadalmi feladat nagy felelősséget ró mind az igazgatásra, mind az állami erdők tulajdonosára és kijelölt vagyongazdálkodóira. Mivel a védett természeti területen álló erdők túlnyomó többsége állami tulajdonban maradt, természetvédelmi szempontból is kiemelkedő jelentősége van az állami erdők kezelésének, a célok elérését biztosítani tudó vagyongazdálkodási formának, illetve az erre alkalmas vagyongazdálkodó kijelölésének.

Az állami tulajdonban lévő erdők esetében a törvényben - közjogi garanciákkal is - biztosítani kell a tulajdon, használat, hasznosítás elemeit, így különösen az elidegenítés tilalmát, haszonbérbe adás tilalmát, a kártalanítási igény kizárását hatósági korlátozás esetére. Erre a vagyongazdálkodási szerződés - mint polgári jogi aktus - nem elegendő, erről a vagyontörvény nem rendelkezik.

Az erdőtörvény alapvetően az erdőgazdálkodás feltételeit fogalmazza meg, amely igaz a nem védett erdőkben folytatható erdőgazdálkodásra, viszont csak a természet védelméről szóló törvény különös szabályozásának módosításaival vonatkoztatható a védett természeti területeken álló erdőkre. Ezekben az erdőkben ugyanis nem erdőgazdálkodást, hanem természetvédelmi célú erdőkezelést kell folytatni a Tvt. alapján készült természetvédelmi kezelési tervek előírásai alapján:

A prioritások egységes értelmezése érdekében a különböző természetvédelmi kategóriába sorolt, illetve elsődleges rendeltetésű erdő területeken az elvárások az alábbiak:

- védett természeti területen lévő erdőnél egyértelműen a védelmi rendeltetéseknek van prioritása, minden egyéb szempontot a természetvédelmi érdekeknek kell alárendelni, tehát amennyiben a gazdálkodási érdekek sértik a természetvédelem elsődleges érdekeit, akkor azokat védett természeti területen nem lehet figyelembe venni;

- a nem védett Natura 2000 területen az uniós irányelvekben megfogalmazottakat és a kijelölés alapjául szolgáló fajok, és élőhelyek védelmét (kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzését) kell biztosítani, de amennyiben ezt a gazdasági szempontok nem befolyásolják hátrányosan, ezek érvényesíthetők;

- nem védett és nem Natura 2000 területen az erdő hármas funkciója együttesen - a terület jellegének megfelelően - arányosan érvényesíthető.

A természetvédelmi erdőkezeléssel kapcsolatos elvárás alapja egy állandó erdőkép fenntartása. Olyan erdőképe, amelyben az egyéves korútól az idős egyedekig minden korú faegyed megtalálható, nincsenek tar-, illetve végvágások és az erdő képe mindig azonos. Az erdőkép fenntartására részben egy száraló erdőkezelés bevezetésével, részben a bolygatatlan erdőterületek hálózatának kialakításával, megőrzésével (nemzeti parkok naturzónái, kezeléssel nem érintett fokozottan védett erdőterületek hálózata) kell törekedni.

2. A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv-III prioritásai

1. A Natura 2000 hálózat működőképességének megteremtése
Valamennyi Natura 2000 terület földnyilvántartásba történő feljegyzése
Valamennyi területre vonatkozó fenntartási terv kidolgozása
Magánerdőkre vonatkozó támogatási rendszer kidolgozás és életbe léptetése
Az EU irányelveknek megfelelő monitorozó rendszer működtetése
Az EU-s adatszolgáltatások teljesítése, jelentések elkészítése
2. Természetvédelmi tervek kidolgozása, illetve természetvédelmi szempontrendszer érvényesítése az ágazati szabályozásokon keresztül
 - 2.1 Speciális természetvédelmi tervek elkészítése:
Valamennyi védett természeti területre a természetvédelmi kezelési tervek kidolgozása, elfogadtatása
Veszélyeztetett fajok fajmegőrzési terveinek kidolgozása
Fokozottan védett és megkülönböztetett védelem alatt álló barlangok kezelési terveinek kidolgozása
 - 2.2 Természetvédelmi szempontok érvényesítése az ágazati tervekben, illetve jogszabályokban
3. Európai Unió Magyar Elnökséggel összefüggő természetvédelmi feladatok ellátása
 4. Védett természeti területek állapotának megőrzése, javítása, bemutatása
 - 4.1 Az állami tulajdonú nemzeti parki területek vagyongazdálkodási helyzetének rendezése
 - 4.2 Ökoturisztikai fejlesztések megvalósítása az EU-s pályázati lehetőségek kihasználásával
 - 4.3 Nagy léptékű élőhelyrekonstrukciók, illetve élőhelyrehabilitációk megvalósítása
 - 4.4 Veszélyeztetett fajok megőrzésére gyakorlati védelmi programok kidolgozása, megvalósítása
 - 4.5 Védett természeti területek, ex lege védett területek ingatlannyilvántartási helyzetének rendezése
 5. Természetvédelmi Információs Rendszer (TIR) működésének teljes körűvé tétele
A TIR kiépítésének befejezése
A TIR adatfeltöltésének befejezése
A TIR és egyéb állami alapadat-szolgáltató rendszerek - kiemelten OKIR - kapcsolatának biztosítása
Hatékony és felhasználóbarát adatszolgáltatás a külső és belső felhasználók részére

3. Magyarország természetvédelmi helyzete

3.1 A védett természeti területek kiterjedése

Természetvédelmi kategória	Száma (db)		Terület (ha)	
	2003. január 1.	2008. december 31.	2003. január 1.	2008. december 31.
Nemzeti parkok	10	10	484 883	482 583
Tájvédelmi körzetek	36	37	309 817	324 780
Országos jelentőségű természetvédelmi területek	142	163	25 927	30 110
Országos jelentőségű természeti emlék	1	1	0	0
Országos jelentőségű, egyedi jogszabállyal védett természeti területek összesen	189	211	820 627	837 473
Helyi jelentőségű védett természeti területek	1 225	1 296	36 700	39 464
Védett természeti terület mindösszesen	1 414	1 507	857 327	876 937

A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv II. időszakában (2003-2008) az országos jelentőségű védett természeti területek kiterjedése 10 382 hektárral növekedett. 22 db új védett természeti terület kialakítása és 6 db már védett természeti terület bővítése történt meg.

Védett természeti területek kiterjedése, művelési ágak szerint (ezer hektárban)

Védelmi kategória	szántó	gyep	szőlő, kert, gyümölcs	nádas	halas-tó	erdő	kivett (mocsár, vízfelüle stb.)	Összesen (ezer ha)
Nemzeti park	53,1	136,5	4,5	13,7	6,0	205,6	63,2	482,6
Tájvédelmi körzet	46,1	76,1	1,7	1,9	3,2	173,5	22,3	324,8
Természetvédel- mi terület	1,9	7,9	0,2	1,3	1,3	12,9	4,6	30,1
ÖSSZESEN (ezer ha)	101,1	220,5	6,4	16,9	10,5	392,0	90,1	837,5
Megosztás%-ban	12,1%	26,4%	0,7%	2,0%	1,2%	46,9%	10,8%	100,0%

(2008. december 31-ei állapot)

3.2 Védett és fokozottan védett fajok

Magyarországon 720 védett növényfaj közül 71 fokozottan védett. 2005-ben 35 gombafaj is védelem alá került. A védett állatfajok száma 997, közülük 137 fokozott védelem alatt áll. Továbbá védett 8 zuzmófaj és 6 fészeképítő hangyafaj védett fészkei (bolyok).

Az EU-jogharmonizáció részeként 2001-ben kihirdetett közösségi jelentőségű fajlista 2008-ban kibővült azokkal a fajokkal, amelyek közösségi szempontból veszélyeztetettek, de a hazai faunának, flórának nem tagjai.

3.3 Natura 2000 területek

Az EU élőhelyvédelmi irányelve, illetve a madárvédelmi irányelv alapján Magyarországon is létrejött a Natura 2000 hálózat a különleges madárvédelmi területek kihirdetésével, illetve a különleges természetmegőrzési területnek javasolt területek Európai Bizottság számára történő felterjesztésével, majd a Bizottság általi elfogadásával. A területi védelem biztosítása jelentős lépés nem csupán a jelölő fajok, hanem a velük egy élőhelyen élő egyéb fajok, életközösségek megőrzése szempontjából is.

A hazai területkijelölés alapjául szolgáló élőhelytípusok, fajok száma:

Különleges madárvédelmi területek

a madárvédelmi irányelv I. mellékletén szereplő 195 fajból hazánkban 78 rendszeresen előforduló,
és további 13 nagy tömegben átvonuló madárfaj.

Különleges természet-megőrzési területek

az élőhelyvédelmi irányelv I., illetve II. mellékletén szereplő

218 élőhely-típusból hazánkban: 46 (20*),
302 állatfajból 105 (7*),
573 növényfajból (450+123) 36 (7*).

* kiemelt jelentőségű

		ha (kerekítve)	Az ország területéhez viszonyítva	EU-átlag
különleges madárvédelmi terület	55	1 397 000	15,02%	
különleges természetmegőrzési terület	467	1 351 000	14,52%	
Natura 2000 terület összesen	512	1 968 000	21,0%	20%

3.4 Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok

A természet különösen jelentős élettelen képződményei közül a barlangok 1961 óta a törvény erejénél fogva kiemelt oltalom alatt állnak. Magyarország ismert barlangjainak száma jelenleg 4077, azok járatainak együttes hossza pedig 234,4 km, mely adatok a tervidőszak elején becsült értékekhez képest (mintegy 3700 barlang, közel 200 km járáthossz) több mint 10%-os többletet jelentenek. A NTA-II. tervidőszakában a fokozottan védett barlangok száma 132-ről 147-re emelkedett, és kihirdetésre került a megkülönböztetett védelmet igénylő barlangok köre is [8/2006. (K. V. Ért. 3.) KvVM utasítás], ami további 302 barlangot foglal magába.

A földtani-felszínalaktani értékek általános védelme terén jelentős előrelépés a nyílt karszterületek külterületi jegyzékének kihirdetése [8002/2005. (MK 138.) KvVM tájékoztató], amelyek 180 000 hektáros összkiterjedése hazánk területének kb. 2%-át fedi le.

A földtani alapszelvénynek minősülő kőzetfeltárások országos adatbázisában nyilvántartott 471 alapszelvényből 220 - nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek részeként - már kiemelt oltalmat élvez. 2007. óta a hazánkban előforduló mintegy 500 ásványfaj közül 11 ugyancsak természetvédelmi oltalom alatt áll.

3.5 Ex lege védett lápok és szikes tavak, források, víznyelők, kunhalmok, földvárak

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. tv. megteremtette annak a lehetőségét, hogy egyes, jelentős természetvédelmi értékkel rendelkező földterületek egyedi védetté nyilvánító jogszabály nélkül is, ún. ex lege védelemben részesüljenek. A 2002-ig terjedő időszakban 837 db kisebb-nagyobb kiterjedésű láp és 317 db szikes tó felmérése és tájékoztató jegyzékben történő kihirdetése történt meg. Az „ex lege”-védelem új jogi megoldása - melyet e különlegesen veszélyeztetett élőhelyek védelme indokolt - komoly társadalmi feszültséget okozott. Az Alkotmánybíróság döntését követően a nemzeti park igazgatóságok, majd a zöldhatóságok megkezdték a kifogásolt, az ingatlan-nyilvántartásban ex lege védett lápként, illetve szikes tóként feljegyzett földrészletek hatósági határozattal történő kijelölését. A kijelölés két igazgatóság működési területét érintően zárult le teljeskörűen, máshol különböző készséggel folyamatban van.

Az ex lege védett víznyelők és források tényleges számára, elhelyezkedésére és állapotára vonatkozó felmérések 2001-ben, illetve 2002-ben kezdődtek meg, majd 2004-ben, illetve 2005-ben elkészültek azok számítógépes nyilvántartóprogramjai is. A folyamatosan végzett terepi adatfelvételek eredményeként, az ex lege védett források, illetve víznyelők ismert (nyilvántartott) száma jelenleg 2479 db, illetve 459 db.

Gondoskodni kell arról, hogy a vízgyűjtő-gazdálkodási tervezésen keresztül a kijelölt víztestek méretét el nem érő vizes élőhelyekre (ex lege szikes tavak, lápok,) is terjedjen ki a Víz keretirányelv általános célkitűzése.

A kunhalom- és a földvár nyilvántartásnak az NTA-II tervidőszakában történt országos szintű felülvizsgálata összességében az ismert objektumok körének bővülését eredményezte (1732 db kunhalom, 378 db földvár).

4. Természeti és táji értékek megóvása

4.1 Védetté nyilvánítás

Magyarországon kialakult azon területek hálózata, amelyeken megteremtődött a biológiai sokféleségünk megőrzésének jogi feltétele, és az azokon található geológia értékek megőrzésére.

Ez a hálózat eltérő jogi státuszú területekből áll, melyek között kiemelt helyet foglalnak el a természetvédelmi törvényben a természetvédelemért felelős miniszter számára biztosított jogkörében védetté nyilvánított természeti területek.

Magyarország természeti értékeinek és állapotának felmérése az NTA-II időszaka előtt befejeződött és kialakult a védelemre tervezett területek hálózata. 2003-2008 közötti időszakban megtörtént a jegyzék felülvizsgálata és jelentős mértékű csökkentése. Erre azért kerülhetett sor, mert a védelemre tervezett területek nagy része bekerült a Natura 2000 hálózatba. A területek döntő részénél a Natura 2000-ré nyilvánítás mellett nem indokolt a hazai jogrend szerinti klasszikus védetté nyilvánításuk. Mindezek mellett azonban még ma is jelentős azon területek kiterjedése melyek természeti értékeinek gazdagsága indokolja a hazai jogrend szerinti védetté nyilvánításukat. A védelemre tervezett területek egy része a már meglévőkhöz kapcsolódó bővítés, illetve olyan területek védetté nyilvánítása, amelyek már ma is a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában vannak, mint védelemre tervezett területek.

Feladatok

A környezetvédelmi és vízügyi miniszter 2007 júliusában közzétette az országos jelentőségű védelemre tervezett természeti területek jegyzékét. A 2009-2014 időszak célkitűzései közé tartozik a jegyzékben szereplő földrészek védetté nyilvánítása és ezzel a védett természeti területek hálózatának véglegesítése.

4.2 Natura 2000 területek

A 79/409/EGK számú madárvédelmi irányelv és a 92/43/EGK számú élőhelyvédelmi irányelv alapján kijelölendő Natura 2000 hálózat területeit és a rájuk vonatkozó szabályokat a 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet hirdette ki. A területek helyrajzi számos jegyzékét a Környezetvédelmi és vízügyi miniszter közleménye (2005. június 16.) az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészek jegyzékéről (MK 80. szám II. kötet) tette közzé, majd az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről szóló 45/2006. (XII. 8.) KvVM rendelet hirdette ki. A különleges természetmegőrzési területként javasolt területeket a Bizottság 2007. november 13-i döntése hagyta jóvá. Az engedélyezési eljárásokban hatóságként vagy szakhatóságként az illetékes környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségeket jelölte ki a jogszabály, míg a területek természetvédelmi kezeléséért a működési területük szerint érintett nemzeti park igazgatóságok felelősek.

2007. évben megjelent a Natura 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól szóló kormányrendelet és az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtandó támogatások feltételeit tartalmazó rendelet, így a gyepterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatások kifizetésének jogszabályi alapjai lefektetésre kerültek (ld. 269/2007. (X. 18.) Korm. rendelet a Natura 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól, valamint a 128/2007. (X. 31.) FVM rendelet Az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Natura 2000 gyepterületeken történő gazdálkodáshoz nyújtandó kompenzációs támogatás részletes szabályairól). A kifizetett összegek azon gazdák többletköltségeinek és elmaradt bevételeinek kompenzálását szolgálják, akik részt vesznek a Natura 2000 területek kezelésében.

A természet védelméről szóló törvény rendelkezik a természeti területek kijelöléséről. A különböző érdekcsoportok ellenállása miatt azonban 1996 és 2004 között ezek kihirdetését a megelőző szakmai kijelölések, élőhelytérképezések ellenére nem sikerült megvalósítani. A 2004-ben kihirdetett Natura 2000 területek országos lefedettsége azonban gyakorlatilag megfelel a természeti területeknek javasolt területeknek, ezért azok kihirdetése okafogyottá vált.

Feladatok

A hazánkban előforduló, élőhelyvédelmi irányelv mellékletén található közösségi jelentőségű 7 élőhely, 11 növényfaj, 8 állatfaj esetében további területkijelölést írtak elő Magyarország számára. Ezzel az intézkedéssel a Natura 2000 hálózat kialakítása befejezettnek tekinthető, további bővítést csak az Európai Bizottság felszólítása esetén válhat szükségessé (pl. további különleges madárvédelmi területek kijelölése).

A Natura 2000 területek megőrzéséhez szükséges a Natura 2000 területen gazdálkodók támogatásának kiterjesztése a már jelenleg is működő gyepterületi támogatáson túl a magán erdőterületekre és a vizes élőhelyekre.

A Natura 2000 területek kezelése kapcsán fontos a helyi lakossággal, a gazdálkodókkal és az érdekképviselői szervekkel való folyamatos kapcsolat kialakítása. Egyrészt még ma is jelentős a területek hagyományos használatára vonatkozó népi tudás és tapasztalat, ami nagyon fontos lehet a kezelések tervezésénél, másrészt a sürgős kijelölési kényszer miatt elmaradt előzetes egyeztetésből keletkező félreértések, vélt vagy valós sérelmek megfelelő párbeszéddel még utólag is feloldhatók.

A Natura 2000 területekkel kapcsolatban döntéseket hozó hatóságok munkáját gyorsabbá, hatékonyabbá és szakszerűbbé kell tenni.

A szakszerű hatósági munka ellátása érdekében szükséges a Natura 2000 területek területi lehatárolását a rendelkezésre álló legaktuálisabb adatbázisoknak (KÜVET, ortofotók stb.) megfeleltetni.

Az Európai Unió különösen nagy hangsúlyt fektet az irányelvek előírásainak minél szélesebb körű társadalmi megismertetésére, hiszen ezek a védelmi célkitűzések nem valósulhatnak meg a társadalom minél szélesebb rétegeinek bevonása nélkül. A tájékoztatásnak egyrészt a Natura 2000 területek természeti értékeinek, másrészt az irányelveknek megfelelően a hazai jogrendbe beépített szabályoknak a megismertetésére és a gazdálkodók által igénybe vehető támogatásokra kell kiterjednie.

Fontos, hogy az egyes ágazati jogszabályokban is hangsúlyosan jelenjen meg a NATURA 2000 területek megőrzése, melyben az érintett hatóságok (pl. erdészeti- és zöldhatóságok) együttműködésének is kiemelkedő szerepe van.

4.3 A védett természeti területek védettségi szintjének helyreállítása

Az Alkotmánybíróság 28/1994. (V. 20.) AB határozata alapján megalkotott, a védett természeti területek védettségi szintjének helyreállításáról szóló 1995. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Vszt.) teszi lehetővé, hogy egyes védett és védelemre tervezett természeti területek jogszabályokkal biztosított védelmi szintje helyreálljon. E törvény rendelkezik arról, hogy a védett és védelemre tervezett természeti területek közül a korábban szövetkezeti tulajdonban, illetve használatban lévő területeket a magyar állam tulajdonába és a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába kell venni.

2007 végéig a Vszt. hatálya alá tartozó 250 000 hektárnyi kiterjedésű területből mintegy 141 000 hektár került állami tulajdonba. Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén szinte valamennyi érintett földterület állami tulajdonba vétele megtörtént. 2005 óta az érintett területek állami tulajdonba vétele lelassult, tekintettel arra, hogy az éves költségvetési törvények azóta nem biztosítanak külön fedezetet a Vszt. alapján felmerülő legsürgetőbb igények rendezésére.

Feladatok

A Vszt. alapján legkésőbb 2010. december 31-ig, még mintegy 109 000 hektár védett és védelemre tervezett természeti területet kell állami tulajdonba venni. Ebből különösen kritikus mintegy 48 ezer hektár, amely nem kerülhetett magántulajdonba, hanem az ún. „jogosulti körbe” tartozik. Ezen területek jogosultjainak kártalanítása (a jogosultságuk alapjául szolgáló területek állami tulajdonba vétele fejében pénzügyi ellenérték kifizetése) a 2009-2014 közötti időszak egyik kiemelt feladata. Nehézséget jelent azonban az érintett területek elaprózottsága, illetve az osztatlan közös tulajdon igen nagy aránya és az ezekből fakadó bonyolult adminisztráció. Ezekre tekintettel a 2010. december 31-i végső törvényi határidő módosítása is szükséges a program végrehajtásának jelenlegi feltételei mellett.

4.4 Ex lege védett lápok és szikes tavak, kunhalmok, földvárak

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. tv. megteremtette a lehetőségét annak, hogy egyes, jelentős természeti értékkel rendelkező földterületek egyedi védetté nyilvánító jogszabály nélkül is kiemelt természetvédelmi oltalomban részesüljenek. Megőrzésük - jellegükből, illetve jogi státusukból adódóan - az egyéb védett természeti területekhez képest speciális intézkedéseket igényel.

A kunhalom- és a földvár nyilvántartásnak az NTA-II tervidőszakában történt országos szintű felülvizsgálata az ismert objektumok körének bővülését eredményezte (1732 db kunhalom, 378 db földvár), amelyeket főleg az intenzív mezőgazdasági művelés (szántás és egyéb talajmunkák), az (illegális) anyagnyerés, a gyomosodás, illetve nem őshonos, valamint invazív fajokkal való fertőzöttség veszélyezteti.

Feladatok

Folytatni kell és legkésőbb a tervidőszak végére kívánatos befejezni a korábbi jegyzékekben lápként, illetve szikes tóként szereplő földrészetek felülvizsgálatát és ahol szükséges, hatósági határozattal történő kijelölését, az Alkotmánybíróság idevonatkozó döntése alapján, majd ingatlan-nyilvántartási feljegyzésének rendezését a földterületek ingatlan-nyilvántartási rendezése pontban leírtak szerint. Ezt a munkát el kell végezni a tájékoztató jegyzékből kimaradt, vagy később felfedezett lápok, szikes tavak esetében is.

A természetvédelmi jelentőség, veszélyeztetettség és egyéb szempontok alapján meghatározott ütemezés alapján a Tvt. előírásainak megfelelően gondoskodni kell a kunhalmok és földvárak kiterjedését megállapító egyedi hatósági határozatok kiadásáról és a védett jogi jelleg ingatlan-nyilvántartási bejegyzéséről.

Az NTA-II tervidőszakában korszerűsített felmérési módszertan bevezetése és alkalmazása, a felmérési adatok TIR-en belüli feldolgozása.

Az ex lege szikes tavak, mint a pannon ökorégióban unikális szikes vízterek fennmaradását elősegítő ökológiai kutatásokat, a szikes vízterek adatbázisának aktualizálását előmozdító kezdeményezéseket biztosítani kell.

Az ex lege lápok és ex lege szikes tavak rekonstrukcióját és rehabilitációját megvalósító intézkedéseket segíteni kell.

A törvény erejénél fogva, „ex lege” védett lápok és szikes tavak adatait az „Ex Lege Védett Területek Törzskönyve” térinformatikai adatbázisban kell nyilvántartani.

4.5 Forrás- és víznyelő-nyilvántartás felállítása

A terepi adatfelvételek megkezdésével párhuzamosan, a NTA-II tervidőszakában elkészültek a források és víznyelők számítógépes nyilvántartó programjai. Ezek adatbázisai szerint, az eddig felmért 647 víznyelőből 459 található védett területen kívül; míg a helyszínelte több mint 5015 forrásból 2479 felelt meg az aktuális vízhozam tekintetében is az ex lege védelem kritériumainak.

Feladat

Az elkövetkező tervidőszak feladata a nyilvántartások országos szintű lezárása (ami a források egy részénél a legalább 5 l/perc vízhozam tartóssága tekintetében további adatfelvételeket is igényel), valamint e természeti emlékek védelemének ingatlan-nyilvántartási bejegyztetése.

4.6 A barlangnyilvántartás napra készen tartása

Az Országos Barlangnyilvántartásban rögzítendő alapadatok, mellékletek és egyéb dokumentumok körét a 13/1998. (V. 6.) KTM rendelet szabályozza, melynek a fenti adattartalommal történő felállítása 2006-ban fejeződött be.

Feladat

A Nyilvántartás adatainak aktuálisan tartása a kiadásra kerülő hatósági engedélyek, a jelenleg 250 barlangban folyó kutatási tevékenységről leadott jelentések és szakvélemények, az évente kiírt Cholnoky Jenő karszt- és barlangkutatási pályázatra érkező pályamunkák, valamint a különféle bejelentések feldolgozását, illetve új barlang, barlangszakasz feltárása esetén annak terepi adatfelvételét igényli. Az elkövetkező hat évben teljes körűen el kell készíteni a még felméréstlen barlangjáratok pontos térképét is.

4.7 Földterületek ingatlan-nyilvántartási rendezése

A jogbiztonság érdekében a természetvédelmi szervek folyamatos feladata a természetvédelmi tartalmú jogi jelleg (védettség, fokozott védettség, Natura 2000, ex lege védettségek stb.) lehető legpontosabb szerepeltetése a közhiteles ingatlan-nyilvántartásban. A 2003-2008 közötti időszak legnagyobb feladata a Natura 2000 hálózatba tartozó mintegy 485 000 ingatlan vonatkozásában a jogi jelleg ingatlan-nyilvántartási feljegyeztetése volt. Megtörtént a 2007. évi LXXXII. törvény által előírt ún. technikai jellegű dereguláció során megalkotott 121 új, védettséget fenntartó miniszteri rendeletben szereplő ingatlan jogi jellege bejegyzésének ellenőrzése, illetve megtörtént a szükséges pontosítás is. Folyamatosan történik az ex lege védettséget élvező természeti területek jogi jellegének ingatlan-nyilvántartási feltüntetése is.

Feladatok

A 2009-2014 közötti időszak feladata a helyi jelentőségű védett természeti területekről vezetett nyilvántartás felülvizsgálatának befejezése. Ezzel összefüggésben elengedhetetlen a KvVM által vezetett terület-nyilvántartás és a közhiteles ingatlan-nyilvántartás adategyezőségének minél magasabb fokú biztosítása. Az országos és helyi jelentőségű védett természeti területek aktuális adatai a Természetvédelmi Információs Rendszer mellett folyamatosan feltöltésre kerülnek a www.termeszetvedelem.hu oldalra is, a minél szélesebb körű megismerhetőség érdekében. További tennivaló a technikai jellegű deregulációs feladatot határidőre végre nem hajtó települési önkormányzatokkal együttműködve az érintett területek ismételt védetté nyilvánítása. Az időszak további célkitűzése egy a nyilvánosság számára is hozzáférhető olyan adatbázis összeállítása, amely a helyi védettséget megállapító hatályos települési önkormányzati rendeleteket tartalmazza.

4.8 A tájszerkezet, tájjelleg, tájpotenciál védelme

A táj szerkezetét, jellegét és az ökológiai, ökonómiai és tájesztétikai potenciálját meghatározó területi tervek közül az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény (OTrT törvény), valamint a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról szóló 2000. évi CXII. törvény (Balaton törvény) felülvizsgálatát követően módosult. A továbbiakban a megyei területrendezési terveket e törvényeknek megfelelően kell készíteni, illetve a már elfogadott megyei területrendezési terveket azokkal összhangba kell hozni. A tervekben tájvédelmi szempontból elsősorban a tájképvédelmi övezetek szabályozása jelent előrelépést. Az ökológiai hálózat szabályozásával pedig számos nem védett természeti terület természeti értékeinek védelme biztosítható. A tájvédelmi szakhatóság részvétele a tájat érintő beruházások engedélyezési eljárásaiban - különösen az építésügyi, valamint a vezetékjogi eljárások tekintetében - mind a táj jellegének megőrzése, az optimális tájszerkezet kialakítása szempontjából számos egyedi esetben hozzájárult a táj védelméhez, azonban a nem védett tájak állapotának megőrzésében kevés előrelépés történt. A kedvezőtlen mezőgazdasági szerkezet és a hagyományos tájszerkezet és tájjelleg fenntartásában szerepet játszó tevékenységek támogatásának hiánya azonban összességében rontották a tájpotenciált.

A természet védelméről szóló törvénybe az élővilág védelme érdekében beépített fényszennyezést korlátozó rendelkezés a kezelési terveken keresztül egyben a védett természeti területek éjszakai tájképének megővését is szolgálja. A természetes tájkép részét képező csillagos ég láthatóságának megőrzése érdekében megkezdődött a fényszennyezéstől mentes területek Csillagos Égbolt Rezervátumként való kijelölése, amelyeknek első képviselője a Zselici Tájvédelmi Körzet.

Feladatok

Az NTA-III tervidőszakban gondoskodni kell a terület- és településrendezés, az építésügy, a műszaki infrastruktúra-fejlesztés során a tájvédelmi érdekek érvényesítéséről, amely az országos ökológiai hálózat és a tájképvédelmi övezetek megfelelő lehatárolásával és szabályozásával valósul meg. A konkrét beruházásokkal összefüggő tájvédelmi szakhatósági munkát fejleszteni, pozícióját az Európai Táj Egyezményben vállalt feladatokkal összhangban erősíteni szükséges, mindezt a tájvédelem szakmai ismerveit tartalmazó, a határozatokat megalapozó jogszabállyal, szabványokkal és tájvédelmi tervekkel kell elősegíteni.

A fényszennyezés tájromboló hatásával szembeni hatékony, szemléletformáló fellépés részeként a Zselic TK mellett újabb további területek kijelölésére van szükség (Hortobágy, Órség), amelyeket a nemzetközi szintű kritériumrendszernek is megfelelő Sötét Égbolt Parkként kell elfogadtatni és fenntartani. E kitüntetett területeken kívül is szükséges a fényszennyezést csökkentő, kiküszöbölő technikai megoldásokat előíró szabályozás és az annak megfelelő gyakorlati kivitelezés biztosítása.

4.9 Az egyedi tájértékek megőrzése

Az egyedi tájértékek a különböző tájak karakterének kialakulásában szerepet játszó, legtöbb esetben helyi jelentőségű természeti, kultúrtörténeti vagy esztétikai emlékek, amelyek a nemzet vagy a helyi társadalom hovatartozását erősítik, a tájak és kultúrák sokszínűségéről árulkodnak, ezért megővésük fontos feladat. A központi nyilvántartás szerint eddig 547 (az NTA-II. időszakában 346) település egyedi tájértékeinek felmérése készült el. A kataszterezést 1999-ben készült szabvány ajánlásai segítik.

Feladatok

Az egyedi tájértékek megővése érdekében átfogó feladat a kataszterezésnek az Európai Táj Egyezmény hazai feladatainak megvalósításába való beépítése a szemléletformálás, a tájak osztályozása, valamint a tájkataszterezés folyamatán keresztül. A kataszterezés folytatásának első lépése a kataszterezésről szóló MSZ 20381:1999 számú szabvány korszerűsítése olyan módon, hogy a kataszterezés során gyűjtött adatok a Természetvédelmi Információs Rendszeren keresztül elemezhető legyenek. A korszerűsítést követően be kell fejezni a kataszterezést. Az egyedi tájértékek védelme igényli továbbá az egyes ágazati jogszabályokban való szabályozást, így különösen a településrendezés, a kulturális örökségvédelem, valamint az épített környezet alakítása és védelme terén.

4.10 Biológiailag aktív felületek, zöldfelületek

A települési ökológiai rendszerek működését, a települések környezeti állapotát és a helyi éghajlati körülményeket befolyásoló biológiailag aktív felületek csökkenése az utóbbi 6 évben tovább folytatódott, ezért az építésügyet szabályozó törvényben bevezetésre került a biológiai aktivitásérték fogalma. A biológiai aktivitásérték a településrendezési tervben használt arányszám, amely kifejezi egy adott terület növényzetének felszínborítási értékét. A biológiai aktivitásérték számításának módszerét a KvVM közreműködésével készült, 2007-ben megjelent miniszteri rendelet tartalmazza.

A települések biológiailag aktív felületeinek megőrzése, különösen a természetvédelmi oltalom alatt álló területek esetében biztosítja a település környezetében lévő természetközeli területek, és élőviláguk kapcsolatát a településen belüli zöldterületek élővilágával. A települési zöldfelületek biológiai aktivitásuk révén jelentősen javítják a mikro/mezoklimát, melynek a környezetszennyezés és az általános felmelegedés mérséklése terén egyre nagyobb szerepe lesz.

Feladatok

Az eddigi tapasztalatok szerint a biológiai aktivitásértéknek a területfelhasználás szerinti meghatározása nem éri el a kívánt települési környezetvédelmi és tájvédelmi célt, ezért szükséges azt az egyes telkek beépítésénél is alkalmazni. A szabályozást tehát a telkek szabályozására vonatkozóan szükséges átalakítani a tájvédelmi szervek szakmai közreműködésével készítendő tanulmányokra alapozva. A zöldfelületi rendszer kialakításának szempontjait továbbra is biztosítani kell, ennek megfelelően a jogi eszközök kialakítása, a meglévő jogi szabályozás szükség szerinti módosítása, a szakhatósági eljárásba való beépítése fontos feladat.

Tudatosítani és érvényesíteni szükséges a településeken belüli zöldfelületek (gyepek, cserjék, fák, fasorok, ligetek, zöldtetők stb.) fennmaradását, fejlesztését, az „élhető település”, valamint a települési környezetben előforduló, behúzódó vadon élő élővilág megóvása érdekében.

Fontos a települési zöldfelületeket alkotó növényfajok kiválasztásánál, alkalmazásánál, hogy csak olyan fajok/fajták telepíthetők, amelyek nem özönnövények, a belterületeket, külterületeket nem gyomosítják, és így nem okozhatnak környezetükben természeti kárt.

4.11 Beavatkozások a természetbe

4.11.1 A Balaton állapota

Az 1970-es évek végéig folyamatosan telepítettek busát a Balatonba. Mára az állomány nagy része előregedett, ugyanakkor a nem ritkán 60 kilós példányok kifogása rendkívüli erőfeszítéseket igényel és csak nagyon lassan halad. Bár nincsenek pontos adataink a Balatonban élő busa állomány mennyiségéről, szakértők azt 6-14 ezer tonna közöttire becsülik.

Addig, amíg ez a természetvédelmi szempontból káros, horgászatiilag hasznosíthatatlan, jelentéktelen gazdasági értéket képviselő haltömeg nem kerül ki a Balatonból, addig nem lehet számítani arra, hogy a természetes halállományok fajösszetétele és mennyiségi aránya helyreáll.

Feladat

A tervidőszak Balatonra vonatkozó egyik kiemelt jelentőségű feladata a busaállomány drasztikus csökkentése, amelyet jelenlegi tudásunk szerint csak halászati módszerrel lehet végrehajtani.

4.11.2 A Balatoni nádasok megőrzése

A Balaton nádasai meghatározó szerepet töltenek be a tó és környezete életében. A nád természetes módon védi a partot az elhabolástól, továbbá kiemelkedő jelentőségű a tó természeti értékeinek megőrzése terén. A nádgazdálkodás munkalehetőséget teremt és a tájba illő építézet szempontjából is fontos. Mindezek miatt a Balaton nádasait kormányrendelet védi.

A nádasok bonyolult és pótolhatatlan életközösségek hordozói, értékes vizes élőhelyek, ugyanakkor kiemelten veszélyeztetettek és sérülékenyek. Jelenleg mintegy 2000 hektárra tehető kiterjedésük, melyek megőrzése, kezelése fontos természetvédelmi feladat. Az élőhelyekre, főként a nádi énekesmadarak életmenetére alapozott kezelése, alapvetően befolyásolja a nádvágás tervezését, engedélyezését, végrehajtását.

A nádasok fennmaradása ellen hatnak a különböző parti, part menti beruházások, mint pl. a kikötők, strandok, napozó- és horgászstegek, bejárók létesítése, melyeknek előfeltétele az érintett nádasok megszüntetése. Ennek megelőzését szolgálják azok a part menti településekre készült partszabályozási tervek, amelyek rögzítik az építési lehetőségek helyszíneit. A balatoni nádasokra vonatkozó kormányrendelet, a Natura 2000 kormányrendelet továbbá a Balaton-törvényben foglaltak település szintű érvényesítése azonban lehetőséget ad a védelemre érdemes nádasok és élőviláguk, illetve a balatoni táj megőrzésére.

Feladat

A nádasok megőrzése érdekében a vízzel borított nádasok aratása csak jégről, a fészkelési, illetve a vegetációs időszakon kívül történhet. Az aratott területeken így is a következő évben a májusi fészkelések általában kimaradnak. A folyamatosan háborítatlan élőhelyek biztosítása érdekében egyes nagyobb nádfoltokon az aratás kerülendő, mint pl. a Bozsai-öbölben. A nyíltvíz felőli 10-20 m-es nádsáv aratása mellőzendő és a keskenylevelű gyékényes foltok meghagyása is fontos, mert ezek az élőhelyek a legfontosabb fészkelő helyei a nádi énekesmadaraknak. A nagyobb, északi parti öblözetekben minimálisan négyéves vágásforduló ajánlott olyan módon, hogy az területileg mozaikosan történjen. A egyes korú, illetve szerkezetű nádas képes fenntartani a leggazdagabb élővilágot.

Különösen fontos feladat a parti zónával összeérő nádasok megőrzése.

4.11.3 Biológiai védekezés vegyszerhasználat helyett

Szúnyogirtás: Magyarországon évente 500-600 ezer hektáron végeznek légi úton szúnyogirtást, elsősorban a Balaton, a Velencei-tó, a Tisza-tó a Szigetköz, a Dunakanyar térségében.

A szúnyogirtással érintett terület 95%-án kémiai irtást végeznek és mindössze 5%-án gyérítik a szúnyogokat biológiai úton. A vegyszeres szúnyogirtás során egyetlen csípő szúnyoggal együtt egyéb rovarfajok 100 000 egyede pusztul el. A természetes vizekbe, a megtermelt élelmiszerekre, kertekre stb.-re hulló vegyszerek rövid úton az emberi szervezetbe kerülhetnek.

Feladat

Az NTA-III időszakában el kell érni, hogy a vegyszeres és a biológia szúnyogirtás aránya kiegyenlítődjön, hosszabb távon pedig a biológiai legyen az általános. Mivel a biológiai szúnyogirtást csak lárvállapotban lehet elvégezni, biztosítani kell, hogy a szúnyog szaporodó helyek feltérképezése időben megtörténjen és a lárvák fejlődési állapotáról megfelelő információ álljon rendelkezésre a beavatkozás maximális hatékonyságának biztosítása érdekében.

4.11.4 Növényvédelem

A vegyszeres növényvédelmi beavatkozások zöme a szúnyogirtáshoz hasonlóan nem szelektív módszer, így, a biológiai sokféleség súlyos csökkenéséhez vezethet, különösen erdőkben. A rovarkártevők irtására sok esetben már rendelkezésre állnak valóban szelektív, fajspecifikus biológiai növényvédelmi technológiák. Ezek alkalmazását gyakran nem is költségigényük miatt vetik el, hanem azért, mert a vegyszerekhez képest nagyobb szakértelmet, gondosabb technológiai kivitelezést és előkészítést igényelnek.

Feladat

Az NTA-III időszakában el kell érni, hogy legalább a védett területeken, és különösen az erdőkben a biológiai növényvédelmi módszereket alkalmazzák minden olyan esetben, amikor rendelkezésre áll ilyen technológia. A szakhatósági munkát szakmai útmutató összeállításával kell segíteni.

4.12 Nemzetközi minősítésű területek

4.12.1 Ramsari területek

A nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről szóló ramsari egyezményt 1971-ben írták alá, Magyarország 1979-ben csatlakozott, majd az 1993. évi XLII. törvénnyel hirdette ki azt. Az egyezmény végrehajtása kapcsán a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek jegyzékébe az elmúlt hat évben hét új területet jelentett be Magyarország, összesen mintegy 79 ezer hektár kiterjedésben. Ezzel 28-ra emelkedett a hazai ramsari területek száma, a teljes kiterjedésük pedig kerekén 233 ezer hektárra nőtt. Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeink védelmében, különösen az országos, illetve helyi védelem alá nem eső ramsari területek esetében jelentős előrelépésnek számított, hogy 2004-ben a ramsari területek hálózatának csaknem teljes egésze bekerült a Natura 2000 hálózatba (néhány töredékterület kivételével), biztosítva az egyezmény követelményeinek megfelelő védelmet, és lehetővé téve a fenntartható, „bölcs” hasznosítást.

Feladatok

Gondoskodni kell nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeinknek az egyezmény szellemében történő megőrzéséről, monitorozásáról és bölcs hasznosításáról, felhasználva a védett terület, illetve a Natura 2000 hálózat által lefedett ramsari területeken meglévő jogszabályi lehetőségeket, az uniós és hazai támogatási rendszereket, továbbá a kommunikáció, az ismeretterjesztés és a környezeti nevelés eszközeit.

Gondoskodni kell arról, hogy a Víz Keretirányelv végrehajtása során az abban foglalt célkitűzések teljesülése mellett a 2015-ig kialakítandó vízgyűjtő-gazdálkodási tervekbe beépüljenek a természetvédelmi, köztük a vizes élőhelyek védelmét szolgáló, a fenntarthatóságot biztosító szempontok, különös tekintettel a nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyekre.

4.12.2 Európa Diplomás területek

Európa természeti örökségének megóvása érdekében az Európa Tanács 1965-ben megalapította az Európa Diplomát. A kitüntetéssel olyan védett területek kerülnek a testület védnöksége alá, amelyek geológiai, biológiai vagy tájképi sokfélesége kiemelkedő.

A diplomát az Európa Tanács helyszíni ellenőrzése után ötvenként újítják meg, vagy vonják vissza. A 2005-ben és 2008-ban lezajlott ellenőrzés eredményeként az Európa Tanács mindhárom területünk: az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület, a Szénás-hegycsoport és a Tihanyi-félsziget utóvulkáni képződményei (összesen 2371 ha) diplomáját meghosszabbította, elismerve a magyar természetvédelmi szakemberek kiváló munkáját.

A Szénás-hegycsoport megőrzésére elnyert EU-s LIFE projekt keretében 2005-2008 között sikerült gondoskodni a területen élő, világviszonylatban kiemelkedő értéket képviselő dolomit len a földkerekségen egyetlen létező élőhelyének hosszú távú megőrzéséről.

Az egyes területeken teljesítendő természetvédelmi követelmények megvalósulásának elősegítése, valamint a széles körű tájékoztatás érdekében kihirdetésre kerültek az Európa Diplomával rendelkező területek [8002/2006. (K. V. Ért. 8.) KvVM tájékoztató], továbbá a rájuk vonatkozó rendelkezések [9/2007. (K. V. Ért. 4.) KvVM utasítás].

Ipolytarnóci ősmaradványok	511,9 ha
Szénás-hegycsoport:	1 187,1 ha
Tihanyi-félsziget vulkanikus képződményei	671,8 ha
Összesen	2 370,8 ha

Feladatok

Az elmúlt évekhez hasonlóan szükséges, hogy az Európa diplomás területeink természetvédelmi kezelése részben az Európa Tanács (ET) ajánlásainak, részben az adott terület természetvédelmi igényeinek feleljen meg.

Az éves beszámoló jelentéseket az Európa Tanács számára el kell készíteni. Az ET ajánlásokban szereplő feladatok teljesítése egyúttal elősegíti azt is, hogy erősödjön a lakosság bevonása a természetvédelembe, az oktatási és szemléletformálási eszköztárak bővüljenek, valamint az Európa Diplomás területek, mint sajátos védjegyek biztosítsák e területek egyre jelentősebb ökoturisztikai vonzerejét is.

4.12.3 Bioszféra-rezervátumok

A bioszféra-rezervátum hálózat kialakítása 1976 óta folyik az UNESCO Ember és a Bioszféra (MAB) Programja keretében. A bioszféra-rezervátumok feladata három, egymást kiegészítő funkció teljesítése: a természeti értékek, ökoszisztémák és a biodiverzitás védelme, a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés elősegítése, valamint a környezeti oktatás és kutatás támogatása.

Magyarországon a 80-as évek végéig 5 bioszféra-rezervátum került kijelölésre: az Aggteleki, a Fertő-tavi, a Hortobágyi, a Kiskunsági és a Pilisi bioszféra-rezervátum.

Magyarországon 2007-ben megtörtént a rezervátumok jogi minősítésének korszerűsítése, és az elmaradt bioszféra-rezervátum magterületek jogszabályi kihirdetése [7/2007. (III. 22.) KvVM rendelet és a 9/2007. (K. V. Ért. 4.) KvVM utasítás]. Az UNESCO hazai képviselője és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium újjáalakította a MAB Nemzeti Bizottságot. A rezervátumokat kezelő nemzetipark-igazgatóságok jelentései és a KvVM közreműködése alapján elkészült, és 2007-ben az UNESCO számára beadásra került a rezervátumok 10 éves beszámoló jelentése.

Feladatok

A következő tervidőszakban az UNESCO Bioszféra rezervátumokra vonatkozó ún. Sevillai stratégiájának ajánlásait teljesítő határon átnyúló magyar-horvát Mura-Dráva-Duna bioszféra rezervátum kialakítása a legfontosabb szakterületi feladat.

A régebben alapított bioszféra-rezervátumok tekintetében szükséges az UNESCO Tudományos Testületének ajánlásait is figyelembe véve a működtetés korszerűsítése. Szorosabb és intézményesített együttműködést kell kialakítani a bioszféra-rezervátumok természetvédelmi kezeléséért és a jelentési kötelezettségért felelős nemzetipark-igazgatóságok és a térségi érdekképviselői szereplők (gazdálkodók, önkormányzatok, civil szervezetek, oktatási intézmények stb.) között.

4.12.4 Világörökség helyszínek

A kulturális és a természet és tájvédelemért felelős tárcák kiváló együttműködésének köszönhetően több olyan kiemelt, megőrzésre érdemes hazai helyszínt vettek fel a világörökségek jegyzékébe, és nyerte el a világörökség címet, amelyek természetvédelmi, tájvédelmi jelentőséggel is rendelkeznek.

Budapest Duna-parti látképe és a Budai Várnegyed 1987-ben lett világörökség része. 2002-ben kiterjesztésre került az Andrásy út és történelmi környezete területtel, a Hősök terével, a Millenniumi emlékművel, Szépművészeti Múzeummal, Múcsarnokkal, a millenniumi földalatti vasúttal, az Andrásy utat övező épületegyüttessel, illetve később az úgynevezett „zsidónegyeddal”. A főként építészeti és táji értékeket felsorakoztató világörökség helyszín egyik eleme - a Gellérthegy - ma már országos jelentőségű természetvédelmi terület lett.

Hollókő ófalu és táji környezete 1987-ben nyerte el a világörökség címet. Az ófalu kulturális értékei mellett a környező táj is - amely országos természetvédelmi oltalom alatt áll - hozzájárult a cím elnyeréséhez.

Az Aggteleki-karszt és a Szlovák-karszt barlangjai 1995-ben lett világörökség és 2008-ban kibővült a hazai Esztramos hegy területével. A világörökség címet természeti kategóriában nyerte el. A világörökségi helyszín egyben országos természetvédelmi oltalom alatt is áll.

Az Ezeréves Pannonhalmi Bencés Főapátság és természeti környezete 1996-ban nyerte el a világörökség kitüntető címet. A Főapátság építészeti értékei mellett a természeti környezete is hozzájárult a cím elnyeréséhez, melynek legértékesebb részei természetvédelmi oltalom alatt állnak.

A Hortobágyi Nemzeti Park - a Pusztá 1999-ben lett a világörökség része. A Pusztá - bár kulturális kategóriában, kultúrtájként nyerte el a kitüntető címet, alapvetően a Hortobágyi Nemzeti Parkot foglalja magába, amely országos jelentőségű védett természeti terület, a maga sajátos épületeivel, építményeivel, pusztai gazdálkodásával.

Pécsi ókeresztény sírkamrák (2000-ben lett világörökség) csak a teljesség kedvéért lett megemlítve, mivel természetvédelmi jelentőséggel nem rendelkezik.

Fertő/Neusiedlersee kultúrtáj 2001-ben lett világörökség. A terület egyben országos természetvédelmi oltalom alatt is áll, nemzeti parki státuszban, tehát természetvédelmi jelentősége kiemelkedő.

A Tokaji történelmi borvidék, mint kulturális kategória, kultúrtáj 2002-ben nyolcadikként került be a hazai világörökség közé. A borvidék kulturális értékei mellett természetvédelmi, tájvédelmi jelentősége is kiemelkedő. A világörökségi terület természetvédelmi szempontból legértékesebb részei országos jelentőségű természetvédelmi oltalomban részesülnek.

A világörökségi felterjesztést megelőzően a potenciális helyszínek a világörökségi várományosi listára kerülnek. 2008-ban a következő helyszínek szerepelnek a listán:

- Ipolytarnóci őselőhely (természeti kategória)
- Komárom/Komárnó-i erődrendszer (kulturális)
- Dunakanyar kultúrtáj (kulturális)
- Rózsadombi termálkarszt területe (természeti)
- Lechner Ödön és kortársai, a magyar szecesszió (kulturális)
- A Tihanyi-félsziget, a Tapolcai-medence tanúhegyei és a Hévízi tó (kultúrtáj)
- A római limes magyarországi szakasza (kulturális)
- Mezőhegyesi Állami Ménesbirtok (kulturális - kultúrtáj)
- Tájház hálózat Magyarországon (kulturális)
- Az északkeleti Kárpát-medence fatemplomai (kulturális)

Feladatok

A hazai világörökségekre vonatkozóan létre kell hozni azt a jogszabályi környezetet, amely a jelenleginél hatékonyabban képes megőrizni ezen értékeket. A kulturális tárca felelős a világörökség törvény és kapcsolódó rendeletek megalkotásáért, mely munkában a természetvédelemért felelős tárca szakmailag közreműködik a hazai világörökség helyszínek természetvédelmi, tájvédelmi érdekeinek érvényesítése érdekében.

A természetvédelmi, tájvédelmi értékeket hordozó világörökség helyszínekre ki kell dolgozni a kezelési terveket. Védett természeti területek esetében, amennyiben azok világörökségek is, a világörökségi kezelési tervek alapját a természetvédelmi kezelési tervekben foglaltak képezik.

A jelentős természeti értékekkel rendelkező világörökségi területeken illetékes nemzeti park igazgatóságoknak be kell kapcsolódniuk a kezelési tervek kidolgozásába és gyakorlati megvalósításába.

Elő kell segíteni a világörökség magyar várományos listán szereplő értékek, területek világörökséggé nyilvánítását. Biztosítani kell az érdekképviseletét a világörökséggel foglalkozó szervezetekben. Elő kell segíteni az arra érdemes értékek várományosi listára kerülését, a hozzá szükséges megalapozó tanulmányok, egyeztetések, kutatások elvégzésével.

Gondoskodni kell, a Szerencse tervezett 50 Mwatt teljesítményű szalmatüzelési erőmű létesítésének teljes körű újragondolásáról, különös tekintettel arra vonatkozóan, hogy a nagy térségből történő beszállítás milyen terhelésnövekedést okoz, továbbá az erőmű milyen módon illeszthető a világörökségi tájba. Általánosságban arra kell törekedni - a hatékonyság növelése érdekében is - hogy a szállítási útvonalak jelentősen rövidüljenek, és az erőmű méretével, kialakításával ne veszélyeztesse a tokaji táj világörökségi státusát.

5. Védett természeti területek, Natura 2000 területek őrzése, kezelése, fenntartása

5.1 Őrzés

A természeti értékek őrzése összetett és több típusú feladatból álló tevékenység együttes. A megőrizhetőség alapvető feltétele a feltárás és nyilvántartásba vétel, majd a megőrzés érdekében végzett tervező, megalapozó tevékenység, amely meghatározza, hogy egy adott területen vagy egy adott faj érdekében a védett, illetve a nem védett természeti területen és a Natura 2000 területen mit kell tenni.

A feltárt értékek fizikai őrzése az előre meghatározott feltételek szerinti fenntartási tevékenységek gyakorlati ellenőrzése a természetvédelmi őrszolgálat feladata. A természetvédelmi őr fentiekből következően elsősorban a tudásával, illetve fizikai jelenlétével gondoskodik az adott helyszíneken a természeti értékek őrzéséről. A természetvédelmi szakszemélyzet (a felügyelők, az őrök, hatósági személyek) csak és kizárólag akkor képes megőrizni az élő- és élettelen természeti értékeket (állatot, növényt, barlangot stb.), ha azokat előzetesen feltárták, azaz pontos ismeretei vannak azok élőhelyéről, ökológiai és élettani igényeiről, lelőhelyéről (pl. virágzás, fészkelés, előfordulás, gyakoriság stb.). A természeti területek őrzésében jelentős segítséget nyújtanak a társhatóságok őrzési feladatokat ellátó szakemberei, a polgári természetőrök és a rendőrség, polgárőrség, melyekkel az Őrszolgálat szoros együttműködésben működik.

Az egész világon általános gyakorlat, hogy a nemzeti parkokban és más kategóriába tartozó nagyobb kiterjedésű védett természeti területeken természetvédelmi őrszolgálat működik. Nincs a világon olyan említésre méltó nemzeti park, amelyiknek ne volna őrszolgálat. Ennek a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően nálunk is a nemzeti park igazgatóságokhoz tartozik a természetvédelmi őrszolgálat, melyet a jelenlegi keretek között kell továbbfejleszteni.

Magyarországon a természetvédelmi őrök 1992-től - a köztisztviselők jogállásáról szóló törvény kihirdetése óta - köztisztviselők, 1998 óta pedig intézkedésre jogosult hatósági személyek, akiknek jogosultságait és kötelességeit az 1997. évi CLIX. törvény II. fejezete a korábbiakhoz képest jelentősen kibővítve állapította meg.

A Természetvédelmi Őrszolgálat kiemelt feladata 840.000 hektár védett természeti terület, az ex lege védett természeti területek, 735 védett növény- és gombafaj (ebből fokozottan védett 63 faj), 965 védett állatfaj (ebből fokozottan védett 137 faj) őrzése, megóvása, károsításának megelőzése. További feladat a természeti területek (az ország területének mintegy 50%-a, pl. erdők, gyepek, nádasok, természetes vizek), a természeti értékek (vadon élő nem védett növény- és állatfajok, földtani értékek), valamint 38 ezer nyilvántartott régészeti lelőhely őrzése, károsításának megelőzése.

2004-től további 1,2 millió hektár Natura 2000 területen kell ellátni a természetvédelmi őrzés feladatát, amely csak a szakfelügyelői gárda és részben az őrszolgálat által előzetesen elvégzett feltáró megalapozó munka után lehetséges. 2005-től a Természetvédelmi Őrszolgálat látja el a régészeti örökség védelmével kapcsolatos feladatokat is.

A 2003-2008. közötti időszakban a természet védelmével összefüggő problémák közül ki kell emelni a természetvédelmi őrzés új kihívásait: a védett természeti területeket érintő illegális hulladéklerakást, a gyújtogatást, a védett állatok pusztítását mérgezéssel, a védett növények engedély nélküli gyűjtését és kereskedelmét, az illegális terepmotorozást és quadozást, az engedély nélküli fakitermeléseket, illetve erdei falopásokat stb. A károkozások mértéke, természeti területeink és értékeink veszélyeztetettsége, egyre növekvő tendenciát mutat.

Az NTA 2003-2008. tervezési időszakának eredménye, hogy 2008-ban - átmeneti csökkenés után - 80 fővel növekedett a Természetvédelmi Őrszolgálat létszáma, amely ma 280 főből áll. Ugyanakkor a szakfelügyelői gárda és a központi természetvédelmi igazgatás létszáma nem követte az uniós tagsággal összefüggő feladatok növekedését.

Feladatok

Gondoskodni kell arról, hogy mind a központi igazgatás, mind a felügyelői kar, továbbá a Természetvédelmi Őrszolgálat létszámnövekedése arányban álljon a megnövekedett feladatokkal. A felügyelői kar létszámát mintegy 100 fővel, a Természetvédelmi Őrszolgálatét pedig 250 fővel kell megemelni. Csak ezekkel a létszámnövelésekkel lehet biztosítani az uniós tagságból és a 2011-es uniós elnökségi teendőkből adódó feladatok elvégzését (jelentéstételi kötelezettségek, jogharmonizációs feladatok, uniós megsértési eljárások kezelése, illetve az egyre fokozódó mértékű károsítással szembeni őrzési tevékenységek stb.).

További feladat a Természetvédelmi Őrszolgálat működését megalapozó 1997. évi CLIX. törvény II. fejezetének és a végrehajtási rendeleteknek a módosítása a 2007-2008. években előkészített tervezeteknek megfelelően.

A természeti értékek megőrzése azonban csak akkor lehet sikeres, ha abban a társadalom a mainál nagyobb mértékben vesz részt, ezért növelni kell a polgári természetőrök létszámát is, amely jelenleg 1000 fő.

5.2 Területkezelés

5.2.1 Agrártevékenységek

Hazánk természeti értékeinek jelentős hányada kötődik közvetlenül a mezőgazdasági művelés alatt álló területekhez, illetve az erdőkhöz. Az adott természeti érték igényeitől függően a földhasználat alakítására vonatkozó természetvédelmi célok és eszközök is változatosak lehetnek, az önkéntes alapú támogatási rendszerekhez való csatlakozástól, a kötelezően betartandó földhasználati előírásokon keresztül egészen az állami tulajdonú védett természeti területek nemzeti park igazgatóságok által történő vagytonkezeléséig.

Az önkéntes alapú támogatási rendszerek elterjesztését célul tűző Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program keretében 2003. évben is folytatódott az érzékeny természeti területek (ÉTT) programja. A program sikerét bizonyítja, hogy a támogatott terület nagysága a 2002-ben elért 20 000 hektár kétszeresére növekedett és meghaladta a 40 000 hektárt. 2004-től a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv Agrár-környezetgazdálkodási Intézkedése foglalta magába a tartalmilag és területi hatályát tekintve is némiképp módosult programot, amely mögött immár jelentős európai uniós források álltak. Az 5 éves szerződés keretében természetvédelmi célú előírásokat vállaló gazdálkodókat már 120 000 hektáron támogatta - több, mint 5 Mrd Ft/év ráfordítással - a magyar kormányzat a madár-, illetve élőhely-védelmi intézkedések végrehajtása során. A program kiemelt célja többek között a tűzok, ugartyúk, szalakóta, haris és a fokozottan védett ragadozó madarak állományainak védelme, természetes élőhelyeinek fenntartása és kialakítása, amely 8 választható célprogramon keresztül valósul meg.

Az állami tulajdonú védett természeti területek nemzeti park igazgatóságok által történő vagytonkezelése a természetvédelmi szempontból a legkedvezőbb megoldás, ahol a gazdálkodási szempontok helyett a természetvédelem szempontjai vezetnek a területkezelést. A nemzeti park igazgatóságok vagytonkezelési tevékenysége olyan fejlesztések, speciális kezelések megvalósítását teszi lehetővé, melyet hatósági előírásokkal vagy támogatási rendszerekkel lehetetlen lenne megvalósítani, illetve hosszú távon fenntartani (pl. nagyléptékű vizes élőhely fejlesztések, speciális kaszálási és legeltetési módszerek). 2003-ban a nemzeti park igazgatóságok vagytonkezelésében 224 000 hektár védett természeti terület volt, mely 2008-ra több, mint 20%-kal 275 000 hektárra növekedett. A nemzeti park igazgatóságok vagytonkezelésében lévő területek egy részén saját maguk látják el a természetvédelmi célú területkezelési feladatokat, más területeken a helyi gazdálkodók bevonásával, nemzeti parki irányítással és ellenőrzés mellett szerződéses formában valósul meg a kezelési tevékenység.

A nemzeti park igazgatóságok vagyonekezelésében lévő védett gyepterületek kezeelésének egyik sarkalatos kérdése a megfelelő állatsűrűséggel és állatfajjal/fajtával történő legeltetés. A nemzeti park igazgatóságok vagyonekezelésében lévő területeken az elmúlt időszakban jelentősen emelkedett a magyar szürke szarvasmarha, illetve a bivaly állománya, emelkedést mutatott az őshonos juhállomány (racka, cigája, cikta) és a magyar tarka szarvasmarha állománya, míg a hucul ló állományának nagysága állandósult.

Az elmúlt időszakban a természetvédelmi célú vagyonekezelés jogszabályi háttere megerősödött és egységessé vált. Hatályba léptek „a nemzeti park igazgatóságok adatszolgáltatási kötelezettségéről” szóló 1/2003. (K. Ért. 2.) KvVM utasítás, „a nemzeti park igazgatóságok által kötött haszonbérleti szerződésekről” szóló 16/2005. (K. V. Ért. 2006. 1.) KvVM utasítás, illetve a nemzeti park igazgatóságok vagyonekezelési tevékenységének egységes alapelvek szerinti ellátásáról szóló 9/2006. (K. V. Ért. 4.) KvVM utasítás, melyek a vagyonekezelés tekintetében egységes mederbe terelték a nemzeti park igazgatóságok tevékenységét.

A nemzeti park igazgatóságok vagyonekezelési tevékenységét a 2007-ben elfogadott vagyonekezelési koncepciók, illetve 10 éves vagyonekezelési tervek határozzák meg.

Feladatok

2009-től az agrár-környezetgazdálkodás támogatásával a környezetvédelem, a természetvédelem és a földhasználat összehangolását az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program segíti elő. A természetvédelmi zonális agrár-környezetgazdálkodási kifizetések kizárólag a Magas Természeti Értékű Területek (az Érzékeny Természeti Területek felülvizsgálata során kialakított és a MePAR-ban fizikai blokk szinten lehatárolt mintaterületek), szántó és gyepterületeire igényelhetők. Az Érzékeny Természeti Területek speciális támogatásai az NVT AKG esetében kb. 500 ezer hektár területen voltak hozzáférhetők. Az ÉTT területek felülvizsgálatát (egyben az MTÉT területek kijelölését) követően 2009-től a potenciálisan támogatható terület nagysága várhatóan a jelenlegi másfél-kétszeresére növekszik, mely lehetővé teszi azt, hogy a támogatásban részesülő területek nagysága a jelenlegi terület kétszeresére (kb. 250 ezer hektár) növekedjen. A támogatható területek felülvizsgálata során célunk, hogy a Natura 2000 területeken minél nagyobb arányban lehessen igénybe venni ezeket a speciális természetvédelmi célú kifizetéseket.

A vagyonekezelési tevékenység célja, a védett természeti területeken - a kezelési tervekben rögzített - természetvédelmi célú földhasználat megvalósítása.

Cél, hogy a tervezési időszak végére állandósuljon a nemzeti park igazgatóságok használatban lévő területek kiterjedése. A tervezési időszak alatt növelni kell a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi célú vagyonekezelési tevékenységének infrastrukturális hátterét, illetve a kezelt gyepterületekkel arányos állatállomány növelése szükséges.

5.2.2 Az erdők vagyonekezelése

Az erdők fenntartására, védelmére vonatkozó természetvédelmi irányelvek átfogóan a tervezési-ellenőrzési rendszeren (természetvédelmi kezelési tervek, körzeti erdőtervek és a kapcsolódó hatósági rendszer), valamint a gazdálkodók támogatásán keresztül valósíthatók meg.

Az erdészeti támogatások 2004-ig szinte csak hazai forrásokból táplálkoztak, melyek a tervidőszak folyamán egyre szűkülő mértékben álltak az erdőgazdálkodók rendelkezésére. 2004-től a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv Agrár-környezetgazdálkodási Intézkedése foglalja magába a legfontosabb erdővel és az erdő-környezetvédelemmel kapcsolatos támogatásokat, melyek mögött immár jelentős európai uniós források állnak. A természetvédelmi szempontból legfontosabb jogcímek az erdőtelepítéssel, a Natura 2000 területeken lévő erdők kompenzációs támogatásaival, valamint az önkéntesen vállalható erdő-környezetvédelmi kifizetésekkel kapcsolatosak. E jogcímek közül jelenleg az erdőtelepítések támogatása már működik, míg a Natura 2000 és erdő-környezetvédelmi kifizetések jogcímeinek előkészítése folyik. Várhatóan 2010-től lesznek kifizetések e jogcímenen.

Különleges kezelési, gazdálkodási feladatot jelent a nemzeti park igazgatóságok számára az igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő állami erdőterületek kezelése, fenntartása. A tervidőszak alatt a nemzeti park igazgatóságok által vagyongazdálkodott erdőművelési ágban lévő területek nagysága 27 485 hektárról 33 504 hektárra változott.

E természetvédelmi célú erdőkezelés a nem védett erdőkben folytatható erdőgazdálkodási tevékenységgel szemben egy olyan erdőmegőrzési, erdőkezelési feladatot jelent, melynek elsődleges célja a vagyongazdálkodásban lévő erdők biológiai sokféleségének megőrzése és gyarapítása, a természetvédelem szempontjainak érvényesítése. Ehhez a tevékenységhez a hagyományos erdőgazdálkodás egyes eljárásai (pl. fakitermelés) csak eszközök, és nem célok. Természetesen a fakitermelés elvégzése és az esetlegesen keletkező eredmény visszaforgatása a természetvédelmi tevékenységek támogatására is fontos kiegészítő célkitűzés.

Természetvédelmi szakmai cél a folyamatos erdőborítással járó erdőkezelési technológiák üzemi méretekben történő megvalósításának bevezetése, mintajellegű bemutatása.

Feladatok

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában lévő erdők kezelése a továbbiakban is kiemelkedő szerepet kap az igazgatóságok tevékenységében. Természetvédelmi szakmai cél olyan kezelési módok alkalmazása, folyamatos bevezetése, melyek a jelenlegi módszereknél jobban segítik a biológiai sokféleség megőrzését és gyarapítását, a természetvédelmi elsődleges rendeltetéshez kapcsolódó elvárások teljesítését. Ennek leghatékonyabb eszköze és a tervidőszak célja a folyamatos erdőborítással járó technológiák üzemi méretekben történő megvalósításának bevezetése, mintagazdálkodás jellegűen. A vagyongazdálkodásba vett területeken el kell végezni az erdőszerkezet-átalakításokat. Fontos feladat a bolygatás nélkül fenntartandó erdőterületek hálózatának kialakítása a saját vagyongazdálkodásában lévő területeken is az ott előforduló erdőtípusok tekintetében.

A természetvédelmi erdőkezelési feladatok gyakorlati megvalósítását segíti a természetvédelmi erdőgazdálkodás tervezési-, elszámolási rendszerére vonatkozó szabályozás kidolgozása és bevezetése.

5.3 Fajok megőrzése, kezelése

5.3.1 Veszélyeztetett fajok megőrzése

2004 és 2006 között a Környezetvédelmi és Vízügyi Miniszter 22 állat- és 20 növényfajra vonatkozó természetvédelmi fajmegőrzési tervet hagyott jóvá (aldrovanda, bánáti bazsarózsa, boldogasszony papucs, bókoló zsálya, borzas macskamenta, egyhajúvirág, erdélyi hérics, hagymaburok, magyar kökörccsin, magyarföldi husáng, réti angyalgyökér, mocsári kardvirág, négysarkú piramismoha, osztrák sárkányfű, tartós szegfű, tatógó kökörccsin, tatorján, tornai vértő zöld koboldmoha, zöld seprómoha; bánáti csiga, dobozi pikkelyescsiga, Anker-araszoló, csüngő araszoló, csíkos boglárka, ezüstsávós szénalepke, díszes tarkalepke, szürkés és karszti hangyaboglárka, vértesi csuklyásbagoly, villányi télibagoly, nagy szikibagoly, atracél cincér, pusztai gyalgcincér, alpesi gőte, haragos sikló, rákosi vipera, kék vércse, tűzok, csíkos szöcskeegér, északi pocok, farkas, hiúz).

A 2001-2006-ig tartó időszakban 16 nyertes LIFE pályázat 12,8 millió euró európai uniós pénzügyi támogatást eredményezett a magyarországi természetvédelem számára, melyből több fajvédelmi program került megvalósításra (rákosi vipera, farkas, hiúz, parlagi sas, tűzok, kerecsensólyom, kék vércse, réti angyalgyökér, tartós szegfű).

Hazai forrásból folyik a farkas, a hiúz, az alpesi gőte, a haragos sikló, illetve részben a rákosi vipera és az ezüstsávós szénalepke, továbbá a növények esetében a tartós szegfű, erdélyi hérics, kónya zsálya, bánáti bazsarózsa és tornai vértő fajmegőrzési programja.

Ezekon kívül folytatódott a fogoly védelmét célzó, a Nyugat-Magyarországi Egyetem Vadgazdálkodási Intézetének koordinálásával folyó Magyar Fogolyvédelmi Program, amelyet 1992-ben indított el a Földművelésügyi Minisztérium.

Jelentős előrelépés volt a gerinctelen állatok védelme terén, hogy 10 puhatestű, 19 bogár, 6 egyenesszárnyú, 7 szitakötő és 24 lepkefaj legfontosabb hazai élőhelye bekerült a Natura 2000 hálózatba.

Feladatok

Tekintettel arra, hogy a szükséges fajmegőrzési tervek elkészültek, az erőforrásokat ezek végrehajtására kell összpontosítani. Ezzel párhuzamosan indokolt néhány további kritikus állapotba került élőlény fajmegőrzési tervének kidolgozása, pl. földikutyá.

Egyes különösen veszélyeztetett fajok esetében a korábbi élőhelyekre való visszatelepítések megkezdése szükséges, pl. rákosi vipera.

2008-ban a KvVM az MME és a hazai áramszolgáltató vállalatok képviselőivel „Akadálymentes Égbolt” címen megállapodást kötött, amely szerint 2020-ig fel kell számolni, illetve minimálisra kell csökkenteni az országos szabadvezeték-hálózaton történő madárpusztulások veszélyét. A cél az országos szintű lefedettség elérése, három szakaszban. Első lépésként a legveszélyesebb szakaszok felmérése, majd leszigetelése történik meg. Az első szakaszban kb. 1000 km veszélyes középvezetékű szabadvezeték madárbaráttá alakítása történik meg LIFE pályázatok keretében. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület által elkészített megalapozó tanulmány szerint a madárvédelmi szempontból legmagasabb prioritású (5-ös skálán a 4-es és 5-ös fokozat), külterületi középvezetékű szabadvezetékek teljes hossza az országban kb. 8000 km, míg belterületen (ahol elsősorban a fehér gólya esik áramütés áldozatául) kb. 3800 km. Magyarországon eddig több mint 50 000 középvezetékű oszlop (ami nagyságrendileg 5000 km vezetékhozott jelent) szigetelése történt meg az állami és civil természetvédők, továbbá az áramszolgáltató vállalatok együttműködésének köszönhetően.

A repülő nagytestű madarak vezetéknek történő ütközése miatti pusztulás megelőzésére kidolgozott foszforeszkáló, kisebb légmozgás esetén is forgó „madáreltérítők” kihelyezésének megkezdését is meg kell kezdeni.

Akciótervet kell kidolgozni és végrehajtani a ragadozómadarak illegális mérgezésének megszüntetésére. Ehhez a programhoz és egyéb fajvédelmi tevékenységekhez uniós pályázati forrásokat (LIFE+) is lehetőség szerint igénybe kell venni.

5.3.2 Idegenhonos özönfajok elleni védekezés

Több hazai és nemzetközi jogszabály, stratégia tűzi ki célul a biodiverzitás megőrzése érdekében, illetve gazdasági kármérséklés miatt az inváziós, tájidegen növényfajok visszaszorítását, eltávolítását, illetve terjedésének megelőzését. Magyarország 2002-ben csatlakozott a Biológiai Sokféleség Egyezményhez majd 2003-ban elfogadásra került a Berni Egyezmény Európai Stratégiája az özönfajok ellen, amely 2008-ban magyarul is megjelent a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) gondozásában. A stratégiában foglaltaknak megfelelően megkezdődött a hazai inváziós fajokra vonatkozó eddigi kutatási és kezelési tapasztalatok összegyűjtése, rendszerezése és ez alapján az özönfajok hazai jegyzékének összeállítása. Az inváziós növények hazai listájának összeállítását a 2004-ben és 2006-ban a KvVM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetként megjelent Özönnövények I. és II. kötetben tárgyalt fajok jegyzéke alapozza meg.

Feladatok

A legfontosabb feladat az inváziós fajok elleni hazai stratégia kidolgozása, valamint ehhez kapcsoltn a potenciálisan veszélyt jelentő fajok elleni védekezés akciótervének elkészítése. A következő hat évben azonban meg kell kezdeni a legveszélyesebben terjedő fajok elleni gyakorlati védekezést. (Tekintettel arra, hogy már ma is jelentős kárt okoznak ezek a fajok, lényegesen olcsóbbak a megelőző intézkedések, mint a szétterjedésük utáni védekezés.) A várható - szomszéd országokat már elért - fajok terjedésére figyelő rendszer kiépítése szükséges, amellyel lehetővé válik az újabb fajok szétterjedésének megakadályozása.

Széles körű társadalmi felvilágosító kampányt szükséges folytatni az inváziós fajok veszélyeit bemutató szóróanyagokkal, annak érdekében, hogy ki lehessen zárni e fajok véletlenszerű vagy szándékos betelepítéseit. Az inváziós fajokkal kapcsolatos információkat mindenki számára elérhetővé kell tenni a világhálón is. Az a cél, hogy ezek az oldalak összekapcsolódjanak az érintett európai és globális özőnfajokkal foglalkozó információs hálózatokkal.

Magyarország szorgalmazza az özőnfajok elleni uniós szintű egységes fellépést, és egy önálló közösségi politika létrehozását az inváziós fajokkal kapcsolatos problémák kezelésére. Az özőnfajokkal kapcsolatos döntéshozatalban a nemzetközi jognak megfelelően elő kell írni az elővigyázatossági megközelítést. Szoros együttműködést kell kialakítani pl. az Európai és Földközi-tenger Melléki Növényvédelmi Szervezettel (EPPO), amely az IPPC (Nemzetközi Növényvédelmi Egyezmény 1951, 1997-ben módosítva) keretein belül elismert, regionális növényvédelmi szervezet, így az általa kialakított szabványokat érdemes figyelembe venni a kockázatelemzések tartalmi követelményeinek meghatározásakor.

Az inváziós növényfajok visszaszorítása csak a területen zajló gazdálkodással, a terület kezelésével oldható meg, amihez szükséges a megfelelő támogatási rendszer kidolgozása és bevezetése.

Az inváziós állatfajok visszaszorítására fokozott állategészségügyi (karantén) intézkedések szükségesek, illetve a kedvtelésből tartott, nem őshonos állatok tartását rendszeresen ellenőrizni szükséges. A már más országban bizonyítottan inváziós tulajdonságokkal rendelkező állatfajok behozatalát pedig, jogi szabályozással kell megakadályozni.

5.3.3 Vadállomány kezelése védett természeti területeken

2004-ben elkészült a Természetvédelem vadgazdálkodási - vadászati koncepciója, amely hosszú távon meghatározza az ágazat tevékenységét.

A nemzeti park igazgatóságok vadászatra jogosultsága alá tartozó önálló, illetve társult vadászati jogú vadászterületek összes kiterjedése 2003-ban 104 000 hektár volt, ami 14 vadászterületet jelentett. Az új vadászterület alakítások eredményeképpen 2008-ra a vadgazdálkodási egységeink kiterjedése

21 vadászterületen elérte a 155 000 hektárt.

A hosszú távú vadgazdálkodási előírásokat tartalmazó körzeti vadgazdálkodási tervek a természetvédelemért felelős miniszter egyetértésével 2004-re elkészültek.

A nemzeti park igazgatóságok vadászatra jogosultsága alatti vadászterületeken folytatott vadállomány-kezelés gyakorlatához 2007-ben elkészült a szakmai szabályozás, amely részletesen meghatározza a vadgazdálkodással kapcsolatos alapelveket, a vadállomány-kezelés gyakorlatát és a vadállomány-szabályozás végrehajtásának szempontjait.

A túltartott nagyvadállomány 2003-2008. között is jelentős károkat okozott a természeti értékekben és helyenként csak kerítések védelmében tette lehetővé a természetes erdőfelújítások alkalmazását. Az KvVM és az FVM által közösen kidolgozott nagyvadlétszám-csökkentési program hatására átmenetileg megállt a nagyvadfajok állomány nagyságának növekedése és elindult egy kis mértékű, átmeneti csökkenés. 2007-ben a nagyvadfajok állomány nagysága újra növekedésnek indult.

Feladatok

Az igazgatóságok önálló vagy társult vadászatra jogosultsága alá tartozó vadászterületek természetvédelmi célú különleges rendeltetésűek. A rendeltetésnek megfelelően e vadászterületeken - a meghatározóan jövedelmezőségre tervezett gazdasági vagy sportcélú vadgazdálkodási-vadászati gyakorlattól eltérően - a természetvédelmi kezelési tervnek megfelelő extenzív vadállomány-fenntartással és a természet védelmét szolgáló állomány-szabályozással az ökoszisztémák természetéhez közeli állapota, a természeti és kiemelten a védett természeti területek és értékek megóvása a feladat.

Védett területeken (elsősorban védett erdőkben) a természetvédelem célja, hogy jelentős mértékben csökkentse a jelenlegi vadlétszámot. Akkora vadlétszám fenntartása a kívánatos, amely mellett lehetővé válik az erdők természetes felújítása, vadkizáró kerítések alkalmazása nélkül. A védett területeken a vadkizáró kerítések rombolják a tájképet, csökkentik a terület ökoturisztikai értékét, jelentős mértékben megnövelik a vadállomány sűrűségét a kerítésen kívüli területeken, ezért azok nem kívánatosak.

Az intenzív erdei vadgazdálkodást a nem védett területeken kialakított vadaskertekben kell megvalósítani, ilyenek létesítése a védett természeti területeken ellentétes azok rendeltetésével.

A KvVM és az FVM által közösen kidolgozott nagyvadlétszám-csökkentési program hatására 2003-2006. között elkezdődött nagyvadlétszám csökkenés megállt, és 2007-2008-ban újabb erős növekedés indult meg: a gímszarvas, a vaddisznó és az őz állományainak nagysága meghaladja a mindenkori legmagasabb szintet. Ezért a program további következetes végrehajtása elengedhetetlen.

5.3.4 A halállomány kezelése

A természeti értéket képviselő halfajok állományait a tervidőszakban a legtöbb természetesen vizünkön sikerült megőrizni, amit elősegített az élőhelyek fenntartása, állapotjavítása, revitalizációja, valamint a halgazdálkodási tervekben szerepeltetett feltételrendszerek érvényesítése. Az élőhelyek természetes jellegének fenntartását több esetben a nemzetipark-igazgatóságok által megszerzett halászati hasznosítói jog biztosította. Az utóbbi években megnövekedett kárókatona-állomány természetes halfaunát is veszélyeztető predációja miatt e madarak ritkításának lehetőségét a közösségi szabályozás szerint megvalósítható szintig bővült [18/2008. (VI. 19.) KvVM rendelet]. Mivel egyes nem őshonos halfajok inváziója negatív hatással van őshonos faunákra, elkezdődött a halak hasznosításában érdekelt csoportok (halászok, horgászok) felvilágosítása, amit az invazív fajok elleni gyakorlati védekezés érintettek bevonásával történő megvalósítása kell, hogy kövessen.

Fő célkitűzés a hazai természetes és természetközeli állapotú vizekre jellemző halfauna faj- és egyedszámának hosszú távú fenntartása. Ebben prioritás a vízi élőhelyek fenntartása, állapotuk javítása, illetve egyes területeken az élőhelyek teljes rehabilitációja. Ezért - és az őshonos halfauna fenntartható használatának biztosítása érdekében - a szükséges jogszabály-módosításokat el kell végezni.

Feladatok

Egyes fokozottan védett halfajokra fajmegőrzési tervet kell készíteni. Védett természeti területen, Natura 2000 területen - valamint ott, ahol a jó állapotú élőhelyeken a halállomány természetes képet mutat - a halászati vízterületek gazdálkodási tervében érvényesíteni kell a természetvédelmi célokat. Őshonos és jelenleg még önfenntartó halállományaink hosszú távú megőrzése érdekében elkerülhetetlen a halvédelem általános megerősítése (beleértve a vizek szennyezésének és a vízpartok átalakításának megakadályozását, visszaszorítását), a kárókatona-állomány európai-szintű visszaszorításának megoldása is. Több vízterületen szükség van az invazív halfajok elleni hatékony fellépésre, amihez mind a jogszabályi, mind a gyakorlati megvalósítás alapját meg kell teremteni. Egyes hasznosított, de jelenleg méretkorlátozással és fajlagos tilalmi idővel még nem rendelkező fajok esetében indokolt e korlátozások kidolgozása és bevezetése is.

5.3.5 A vadon élő állatfajokkal kapcsolatos állatvédelmi feladatok

Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény hatálybalépését követően a vadon élő állatfajok egyedeivel kapcsolatban is erősödnek az állatvédelmi törekvések.

Megjelennek a következő jogszabályok:

- a veszélyes állatokról és tartásuk engedélyezésének részletes szabályairól szóló 8/1999. (VIII. 13.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet,
- az állatkertek és állatotthonok létesítéséről, működéséről és fenntartásáról szóló 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet, mely tárgyidőszakban módosításra, pontosításra került.

- a cirkuszi menázséria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól szóló 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet.

Feladatok

A következő időszakban már nem a jogalkotásra, hanem a hatályos jogszabályokban foglalt állatvédelmi előírások érvényre juttatására, illetve az ehhez kapcsolódó tudatformáló tevékenységre kell hangsúlyt fektetni.

5.4 Élettelen természeti értékek

5.4.1 Barlangtani, földtani és felszínalaktani értékek, ásványok

Élettelen természeti értékeink körében megkülönböztetett helyet foglalnak el a barlangok, amelyek kiemelt oltalmát és kizárólagos állami tulajdonjogát a törvény mondja ki. A természet védelméről szóló törvény legutóbbi módosítása (2008) azt is előírja, hogy valamennyi barlangot a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába kell adni.

A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásának egységes alapelvek szerinti ellátása érdekében elkészült és jóváhagyásra került a barlangok vagyongazdálkodási koncepciója.

Az ismert barlangok (4077 db) bejárati koordinátáinak pontos bemérésével és a felszín alatti kiterjedésének meghatározásával lehetővé vált közülük 3482 külterületen nyíló barlang felszíni védőövezetének lehatárolása. Ezzel egyúttal megteremtődtek e barlangok ingatlan-nyilvántartási megjelenítésének feltételei is.

A NTA-II tervidőszakában közel 50 barlangban történtek védelmi és rekonstrukciós célú műszaki beavatkozások, mely utóbbiak közül kiemelkedik a Baradla-Vöröstó-Jósvafői szakaszának teljes felújítása. Közvetett módon ugyancsak a barlangok állapotának megőrzését szolgálta a barlangi bűvármerüések feltételeinek szabályozása, valamint a minisztérium felügyelete alatt lebonyolított barlangi túra- és kutatásvezetői tanfolyamok, amelyeken összesen 105, illetve 14 fő szerzett képesítést.

2008. december 31-ig az ismert barlangok 73%-a, (2972 db) már a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába került.

A természet további élettelen értékeinek a kiemelt oltalma egyedi jogszabállyal történő védetté nyilvánítással biztosítható. E program keretében a NTA-II tervidőszakában a hazánkban előforduló közel 500 ásványfaj közül 11 ritka és kereskedelmi célú gyűjtéssel veszélyeztetett ásvány példányai kerültek védelem alá [21/2007. (VI. 20.) KvVM rendelet]. Elkészült a földtani alapszervénynek minősülő kőzetfeltárások országos adatbázisa, és folyamatban van 30 nemzetközi szinten is jelentős alapszervény védetté nyilvánításának előkészítése. Sikerrel zárult az a nagyszabású leletmentő akció is, amelynek eredményeként a bükkábrányi lignitbányában előkerült 8 millió éves fatörzsek hat példánya Ipolytarnócon nyert végleges elhelyezést.

Feladatok

Be kell fejezni a barlangok nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásába adását. Az NTA-III tervezési időszakának kiemelt feladatai a barlangok felszíni védőövezeteinek ingatlan-nyilvántartási megjelenítése (ami a barlangok védelmén túl a tulajdonosok biztonságát is szolgálja); valamint a KEOP, illetve ROP források felhasználásával az élettelen természeti értékek megőrzését, rekonstrukcióját, illetve az arra alkalmas értékek színvonalas bemutatását célzó beruházások megvalósítása.

A fentiekben, illetve a barlangokkal kapcsolatban külön pontokban tárgyalt nyilvántartási és tervezési feladatokon túlmenően, folytatni kell a kiemelt oltalomra érdemes élettelen természeti értékek védetté nyilvánítási programját. Ennek keretében biztosítani kell a jelentős természeti értéket képviselő ősmaradványok; a védett ásványok lelőhelyeként, denevérvédelmi vagy egyéb természetvédelmi szempontból jelentős mesterséges üregek; valamint a védett területen kívül elhelyezkedő földtani alapszervények természetvédelmi oltalom alá helyezését és a megóvásukhoz szükséges intézkedések foganatosítását.

Stratégiai jelentőségű az UNESCO védnöksége alatt működő Európai, illetve Globális Geopark Hálózathoz történő csatlakozás, mely szervezetek célja, hogy elősegítsék bolygónk földtani örökségének védelmét és az arra irányuló geoturizmus révén az érintett térségek fenntartható fejlődését. Ennek előfeltétele az első hazai geoparkok (a Bakony-Balaton Geopark és a Szlovákiával közös Nógrád-Novohrad Geopark) létrehozása.

5.4.2 Karszt területek

Bár a nyílt karsztterületek hazánk felszínének alig 2%-át alkotják, e területek - széles körű felszínalaktani, barlangtani és élővilágvédelmi jelentőségük mellett - meghatározó szerepet játszanak az ivóvízellátásban egyre jelentősebbé váló karsztvizek utánpótlódása és minősége szempontjából. Általános védelmük érdekében a NTA-II tervidőszakának jelentős előrelépése a nyílt karsztterületek külterületi jegyzékének kihirdetése [8002/2005. (MK 138.) KvVM tájékoztató]; az érintett 34 891 db helyrajzi szám összesen 180 000 hektárt fed le.

Feladatok

A nyílt karsztok általános védelmére, illetve azok kiemelt oltalom alatt álló elemeinek - barlangok, víznyelők, karsztos nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek - védelmére vonatkozó előírások következetes érvényesítésén túlmenően fel kell gyorsítani a védelemre tervezett további karsztterületek (pl. Nyugat-Mecseki TK) védetté nyilvánítási eljárását, és gondoskodni kell a belterületre eső nyílt karsztterületek jegyzékének kihirdetéséről is. Ez utóbbiak körében kiemelt jelentőségű a Budai Termálkarszt területe, amelynek védelmét világviszonylatban is egyedülálló módon egy főváros lakóterülete alatt kell biztosítanunk.

5.5 Károsodott területek helyreállítása

A természetes élőhelyek megőrzése és fenntartása mellett természetvédelmi szempontból kiemelkedő fontosságú az emberi tevékenység hatására leromlott élőhelyek, termőhelyek helyreállítása (élőhely-rehabilitáció) és adott esetben a már teljesen elpusztult élőhelyek visszaállítása (élőhely-rekonstrukció). Az első esetben a bekövetkezett leromlás megállítása, illetve az eredeti állapot visszaállítása a cél, míg az élőhely rehabilitáció esetében a teljesen leromlott állapotot kell helyreállítani, lehetőség szerint minél jobban megközelítve a természetes állapotot. Különösen kiemelkedő jelentőségű ez a tevékenység a védett természeti területeken, ahol a megőrzés mellett kiemelt természetvédelmi cél a fejlesztés, a természeti állapot javítása és a biológiai változatosság növelése.

Az élőhelyek helyreállítása, illetve visszaállítása bármely élőhely-típus esetében alkalmazható, de módszereit, ütemét, a helyreállítás lehetőségét az adott élőhely specialitásai, leromlottságának mértéke szabja meg. Az NTA-II időszakában a kiemelt jelentőségű vizes élőhelyek helyreállítása mellett megkezdtük a Kárpát-medence egyedi értékeit és társulásait őrző élőhelyek - dolomit sziklagyepek, homoki társulások, alföldi maradvány tölgyesek - leromlásának megállítását, ahol lehet, a korábbi állapot visszaállítását. Emellett olyan kiemelt fajok élőhelyének javítására is sor került, mint a tűzok vagy a rákosi vipera. Az élőhely-rekonstrukciókat elsősorban pályázatos pénzekből sikerült megvalósítani. Fő forrásai a megnyert KIOP, illetve a LIFE pályázatok voltak.

Feladatok

A tervezési időszakban folytatni kell a megkezdett élőhely helyreállításokat és rehabilitációkat. Kiemelt terület marad a vizes élőhelyek helyreállítása, valamint a Kárpát-medencei speciális élőhelyek természeti állapotának javítása. E mellett jelentős élőhely-helyreállítási munkákat tervezünk erdőterületeken (a természetesség fokozása elsősorban az őshonos fafajok alkalmazásával, illetve a folyamatos erdőborítás biztosításával), jelentős feladat lesz az elektromos légvezetékek földkábelre cserélése, valamint az élettelen természeti értékek védelmét biztosító barlangrekonstrukciók végrehajtása. Állandó feladat a természetes élőhelyeket és életközösségeket veszélyeztető invazív növény- és állatfajok visszaszorítása, valamint tájrehabilitáció keretében a felhagyott, illetve tájképromboló épített elemek, felszíni tájsebek, felhagyott katonai gyakorlóterek stb. rendezése. A rekonstrukciós feladatok végrehajtásának elsősorban forrása a tervidőszakban az ÚMFT Környezet és Energia Operatív Programjának (KEOP) „Természeti értékeink jó kezelése” prioritásán keresztül elnyerhető pályázati kerete. További EU-s forrást jelentenek a LIFE+ pályázati lehetőségek. E forrásokból mind a nemzeti park igazgatóságok, mind egyéb állami és önkormányzati szervezetek részére fennállnak a pályázati lehetőségek. A magántulajdonosok, illetve a magángazdálkodók elsősorban az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretein belül pályázhatnak rekonstrukciós jellegű élőhely-fejlesztésekre (pl. gyeprekonstrukciók, őshonos fafajú erdőfelújítások stb.)

5.5.1 Duna-Tisza közti homokhátság szárazodásának visszafordítása

Az 1980-as évek eleje óta a Duna-Tisza közén egyre nagyobb mértékű vízhiány alakult ki. Ez vonatkozik a talajvízszint süllyedésére, amely egyes pontokon 9 métert is csökkent, de nem kímélte a felszíni vizeket sem. Több mint 100 kisebb-nagyobb állandó víz szűnt meg. Természetvédelmi szempontból különösen kedvezőtlen a Fülöpháza térségében lévő korábbi szikes tavak (Kondor-tó, Szappan-szék) kiszáradása.

1990-es évek közepe óta több tanulmány is foglalkozott a térség vízháztartásának javításával, de érdemi intézkedés mind a mai napig nem történt. Ennek következtében nem csak természetvédelmi kár keletkezett, hanem megszűnt, vagy jelentősen csökkent a térség lakosságmegetartó képessége azáltal, hogy a mezőgazdasági tevékenység - elsősorban a legeltető állattartás - feltételei nagymértékben romlottak. Az összeadódó hatású negatív tényezők következtében az ökoturizmus sem tudott kibontakozni.

Feladatok

Az eddig kidolgozott az egész területre vonatkozó nagyléptékű beavatkozást feltételező tervek gyakorlati megvalósítása mindaddig nem reális, amíg nem rendelkezünk a térség állapotának javítására vonatkozó helyben szerzett tapasztalatokkal. Nem lehet ugyanis előrevetíteni, hogy amennyiben a teljes területen a korábbi, vagy azt megközelítő állapotot sikerül visszaállítani, akkor a térség lakossága valóban kihasználja az így keletkező lehetőségeket.

Mindezek miatt mintaprojektek kidolgozására és megvalósítására van szükség, amelyek gyakorlati megvalósítása után lehet dönteni a megvalósítás során szerzett tapasztalatok birtokában arról, hogy milyen további intézkedések szükségesek.

A Fülöpháza, illetve Tiszaalpár térségére kidolgozott programok megvalósítása a tervezési időszak alatt reális célkitűzés, ezért a rendelkezésre álló forrásokat és szaktudást erre a két területre kell koncentrálni. Megvalósulás esetén folyamatos monitoring vizsgálatokat kell végezni a társadalmi, gazdasági és természeti hatások nyomon követése érdekében.

6. Természetvédelmi tervezés

6.1 Természetvédelmi stratégiai tervezés

Már az NTA-II tervezési időszakában is látszott, hogy az ország előtt álló változások (EU tagság, termőföldek magántulajdonba kerülésének kiterjedése stb.) szükségessé teszik a természetvédelem hosszú távú jövőjének megtervezését. Ezért az NTA-II tervezési időszakán túlmutató koncepcionális és stratégiai tervek elkészítése - a tervek és koncepciók összefüggő rendszerének kialakítása volt az egyik legfontosabb természetvédelmi célkitűzés.

Ennek megfelelően mind a központi természetvédelmi igazgatás (minisztérium), mind a területi szervek (nemzeti park igazgatóságok) szintjén egy összehangolt stratégia mentén került sor az átfogó és az egyes szakterületeket érintő koncepciók, stratégiák, programok, tervek, szabványok, útmutatók kidolgozására. E stratégiai tervezés legfontosabb elkészült elemei a következők:

- Nemzeti Természetvédelmi Alapterv II (2003-2008) - 132/2003. (XII. 11.) OGY határozat

- Természetvédelmi Stratégia 2003-2006, illetve 2007-2008
- Tízéves védetté nyilvánítási terv
- Nemzetipark-igazgatóságok hatéves fejlesztési tervei (2003-2008)
- A természetvédelmi célok beépítése a Nemzeti Fejlesztési Tervbe
- A nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodási stratégiája, illetve útmutatója
- Barlangok vagyongazdálkodási koncepciója
- Természetvédelem vadászati koncepciója
- Természetvédelem erdészeti koncepciója
- Természetvédelem informatikai koncepciója
- Természetvédelem ökoturisztikai koncepciója
- Természetvédelmi szempontból legveszélyesebb inváziós növényfajok kezelési stratégiája

- LIFE pályázati terv
- Nemzeti Erdőprogram (2006-2015) a természetvédelmi szempontok beépítése
- Nemzeti Agrár-vidékfejlesztési Stratégiai Terv kidolgozásban való közreműködés
- Természetvédelmi, tájvédelmi, ökoturisztikai szabványok kidolgozása, hatályba léptetése (2003 - 11 db, 2004 - 2 db, 2005 - 1 db, 2006 - 1 db, 2007 - 8 db, 2008 - 3 db, előkészületben 1 db)

- Nemzeti park igazgatóságok Barátságos Természetvédelem Program Stratégia Terve

- Megújuló energia nemzeti koncepcióba természetvédelmi szempontok beépítése
- Útmutató a védett természeti területekre vonatkozó kezelési tervek készítéséhez
- Útmutató a barlangi bűvármerülés engedélyezéséhez
- A közhiteles barlangnyilvántartás adatfelvételi és adatszolgáltatási rendje
- Tájvédelmi kézikönyv a 166/1999. (XI. 19.) Korm. rendelet gyakorlati alkalmazásához

- Tájékoztató a szélerőművek elhelyezésének táj- és természetvédelmi szempontjairól

- Eljárási rend a Körzeti Erdőtervezésben való nemzetipark-igazgatósági részvételre vonatkozóan

- Természetvédelmi kezelési tervek számítógépes tervtári adatbázisának kifejlesztése, feltöltése

- Növényvédőszer és termésfokozók engedélyezésében természetvédelmi szempontok érvényesítése

- Hortobágyi legeltetési stratégia

- Növényfajokra vonatkozó fajmegőrzési tervek egységes tartalmi követelményeinek meghatározása

- 22 állat- és 20 növényfaj Fajmegőrzési Terve

- Kormorán kezelési szabályzat

- Bütykös hattyú kezelési szabályzat

- 50 fokozottan védett, illetve megkülönböztetett védelmet igénylő barlang Kezelési Terve

- Fotózási, filmezési szabályok meghatározása

- Védjegy használatának engedélyezésére vonatkozó útmutató
- A természetvédelemi szakterületre vonatkozó jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei című szakmai segédlet
- Természet és tájvédelmi tervek rendszerének kidolgozása - mintaterv elkészítése a Zempléni-hegységre és a Fertő-tájra.

Feladatok

Fenti dokumentumok kidolgozásával, elfogadásával, folyamatos aktualizálásával a természetvédelem hosszú távú működésének stratégiai megalapozása megtörtént. A következő tervidőszak feladata elsősorban a stratégiai tervek lebontása megvalósítási tervek szintjére, valamint a tervezésben foglaltak megvalósítása.

6.2 Területi tervezés

6.2.1 Védett természeti területek kezelési tervei

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján valamennyi védett természeti területre kezelési tervet kell készíteni. A kihirdetett tervek a kezelők, használók számára fogalmaznak meg szabályokat. Miniszteri rendeletben történő megjelentetésük bonyolult egyeztetéseket igénylő elhúzódó folyamat. Elfogadtatásuk mégis kiemelkedően fontos, mert a védett természeti területeken tevékenykedők számára ezek teszik tervezhetővé, kiszámíthatóvá az ott folyó tevékenységet, ugyanakkor biztosítják a természeti értékek megőrzését. A természetvédelmi kezelési tervek kihirdetését széles körű területi és közigazgatási egyeztetés előzi meg, amely több hónapig, néha 1-2 évig is elhúzódik. 2003 és 2008. között 51 védett természeti terület kezelési terve került kihirdetésre miniszteri rendelettel. A miniszteri rendeletek szakmai alapját a természetvédelmi kezelési tervdokumentáció képezi, amelyből 120 db készült el.

A tervezési folyamat során szerzett tapasztalatok alapján a tervkészítésre és az elfogadási eljárásra vonatkozó előírások újraszabályozásra kerültek a természetvédelmi kezelési tervek készítésére, készítőjére és tartalmára vonatkozó szabályozásról szóló 3/2008. (II. 5.) KvVM rendelettel, amely hatályon kívül helyezte a 30/2001. (XII. 28.) KöM rendeletet. A tervdokumentáció tartalmi követelményeit és elkészítésének rendjét a 9/2008. (K. V. Ért. 8.) KvVM utasítás tartalmazza.

Feladatok

Az NTA-III megvalósításai időszaka alatt valamennyi országos jelentőségű védett természeti területre el kell készíteni, és ki kell hirdetni a természetvédelmi kezelési tervet. A tervkészítésben elsőbbséget élveznek a védettségük ellenére veszélyeztetett területek, illetve a védelemre tervezett területek.

6.2.2 Natura 2000 területek fenntartási tervei

A vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv (továbbiakban: élőhelyvédelmi irányelv) 6. cikke alapján a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek megőrzésének érdekében hozott intézkedések egyik lehetséges eszköze kezelési tervek készítése. A Natura 2000 területekre készülő tervek az egyes területek általános természetvédelmi célkitűzéseit, a rajtuk előforduló fajok, élőhely-típusok megőrzése érdekében kívánatos, támogatási rendszerbe illeszthető kezelési előírásokat és a területek gazdálkodási jellemzőit határozzák meg. A tervkészítés szakmai megalapozása során a Pannonhalmi-dombság különleges természetmegőrzési területre és a Hevesi-sík különleges madárvédelmi területre mintatervek készültek. A LIFE Nature pályázatok keretében egyes közösségi jelentőségű fajokra és élőhelyeikre készültek Natura 2000 szempontú kezelési tervek (pl. réti angyalgöyökér, tűzok). Átmeneti Támogatás keretből megkezdődik 20 Natura 2000 terület fenntartási tervének elkészítése. A tervkészítés felgyorsítását biztosítja a 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet módosítása, amely a jelölt különleges természetmegőrzési területeinket az Európai Bizottság döntését követően jóváhagyott területekként hirdeti ki, és bevezeti a fenntartási terv fogalmát.

Feladatok

Cél, hogy valamennyi Natura 2000 területre minél előbb készüljön fenntartási terv. Elsőbbséget kell adni a nem védett Natura 2000 területekre vonatkozó fenntartási tervek elkészítésének, annak érdekében, hogy a területhasználók minél előbb megismerjék, milyen kompenzációs és támogatási rendszerekhez csatlakozhatnak, amennyiben a természetvédelmi előírásokat betartják.

Fenntartási tervek részint a KvVM által elnyert 2009-ben lezáruló Átmeneti Támogatás pályázatból, másrészt az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program III. tengelyéből támogatható jogcím forrásának felhasználásával, illetve tovább pályázati forrásokból készülnek.

A Natura 2000 területek őrzése, kezelése, illetve az azokról készítendő jelentések jelentős mértékű feladatnövekedést okoznak, melyet eddig nem követett a szükséges létszámnövekedés. Elsősorban a jelentéskészítési kötelezettség, illetve a fenntartási tervek készítése csak akkor biztosítható, ha az azok készítéséhez szükséges létszámfejlesztés megvalósul.

6.2.3 Tájvédelmi, természetvédelmi tervek

A kedvezőtlen terület- és településrendezési folyamatok megelőzése érdekében olyan tervtípus kidolgozása vált szükségessé, amely a tervek rendszerébe épülve a természet- és tájvédelmi szempontok jobb érvényesülését szolgálja. Az NTA-II időszakában elkészült két tájvédelmi mintaterv: a Zempléni-hegység, valamint a Fertő-Hanság-medence területére. A tervek tartalmazzák az érintett területek tájkarakterének elemzését és az arra vonatkozó javaslatokat, valamint az ökológiai hálózat rehabilitációs tervét és a tájhasználati intenzitásra vonatkozó javaslatokat. A mintatervek készítése során megtörtént a tervezés módszertanának kidolgozása, amely megalapozza az ország teljes területére készülő tájvédelmi tervek készítését.

Feladat

Az Európai Táj Egyezményben vállalt, az ország területére kiterjedő tájtípus- és tájkarakter-meghatározás és lehatárolás eredményeire támaszkodva folytatni kell a tájvédelmi tervek készítését az egyéb területekre, illetve a természetvédelmi tervek kidolgozását a nemzeti parkok területére. Ezzel párhuzamosan ki kell dolgozni a terület- és településrendezési tervek rendszerébe való beépülés módját, annak szabályait.

6.2.4 Területrendezési tervek

A kiemelt térségek és a megyék területrendezési tervei területi vonatkozásaik, valamint a fenntarthatóságot célzó területfejlesztési elveket követő tartalmuk miatt számos szálon kapcsolódnak a természet- és tájvédelem céljaihoz, különösen a nem védett természeti területeket illetően. Az ökológiai hálózat részeként a védett természeti területek, a védett természeti területek védőövezetei, az ökológiai folyosók, valamint a természeti területek a területrendezési tervek védelmi övezeteit képezték/képezik. Ezek határozzák meg az egyes övezetekben tervezett területhasználatokat és a létesítmények (építmények, műszaki infrastruktúra-hálózatok) elhelyezkedését, kialakítását.

A Balaton-felvidéki Nemzeti Park teljes területét magában foglalja a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetre vonatkozó területrendezési terv és területrendezési szabályzat, a Duna-Ipoly Nemzeti Park egy részét pedig a Budapest Agglomeráció Területrendezési Terve, amely terveket az Országgyűlés törvényben rögzített.

Az OTrT törvény 2008-ban került felülvizsgálatra, és a következő ötéves periódusban az alacsonyabb szintű területrendezési terveket a 2008-tól hatályos szabályok szerint kell készíteni. Természetvédelmi, illetve területrendezési tervezés szemszögéből legjelentősebb változás az ökológiai hálózat átdolgozása volt, mely nem a Tvt.-ben meghatározott területi kategóriák alapján jelöl ki területeket, hanem a páneurópai ökológiai hálózat kijelölésének elvei érvényesülésével - az élővilág rendszerének működését biztosító magterület, ökológiai folyosó és pufferterület képezik alapját az övezeti szabályozásnak. A fő cél az ökológiai rendszer működésének biztosításával megalapozott fenntartható területhasználat elérése.

A Nemzeti Ökológiai Hálózat kiemelt szerepe a tervezésben

A páneurópai ökológiai hálózat részeként a Nemzeti Ökológiai Hálózat kialakítása jóval a Natura 2000 területek kijelölése előtt megkezdődött. Ennek jogi hátterét a természetvédelméről szóló törvény és az OTrT törvény egyidejűleg biztosítja. Az Nemzeti Ökológiai Hálózat első kijelölése 1997-ben történt meg. Az OTrT törvény felülvizsgálati eljárásával egyidejűleg az ökológiai hálózat felülvizsgálatát a nemzetipark-igazgatóságok elvégezték.

Az OTrT törvény az országosan szabályozott övezetek között külön nevesíti az ökológiai hálózatot, s különböző megkötésekkel fogalmazott meg az ökológiai hálózat védelmének biztosítására, pl. a területhasználatot, a vonalas létesítmények elhelyezését illetően. A 13. § (1) szerint az országos ökológiai hálózat övezetben csak olyan kiemelt térségi és megyei területfelhasználási kategória, illetve övezet jelölhető ki, amely az ökológiai hálózat természetes és természetközeli élőhelyeit és azok kapcsolatait nem károsítja. 2006-ban kezdődött meg az OTrT törvény felülvizsgálata. Útmutatót dolgoztunk ki a Nemzetközi Ökológiai Hálózat felülvizsgálatához, annak érdekében, hogy a területi szervek egységes elvek alapján dolgozzanak.

Ezzel egyidejűleg a Natura 2000 területeket is besoroltuk az országos ökológiai hálózat újonnan létrehozott övezeteibe, ezek a magterületek, puffertületek és ökológiai folyosók. Ez újszerű megközelítés az Európai Unióban, mivel az uniós Natura 2000 ökológiai hálózat és a korábban kialakított páneurópai megközelítésű Nemzeti Ökológiai Hálózatot ötvözi, elősegítve a legjelentősebb élőhelyek közötti kapcsolatot és a fajok migrációjának megőrzését és fenntartását. Így a legtöbb Natura 2000 területen (a jogszabállyal országosan védett természeti területekhez hasonlóan) országos szinten, a konkrét hatásbecslést és hatósági eljárást megelőzően már tervezési szinten is orientációt lehet biztosítani a területhasználat vonatkozásában.

Feladatok

Az OTrT törvény ötvenként felülvizsgálatot ír elő önmaga számára. Az első felülvizsgálat 2008-ban megtörtént, a következő törvénymódosítás 2013-ban esedékes. A felülvizsgálat több éves tárcaközi munkát igényel, amit már 2009-től meg kell kezdeni, a természetvédelmi érdekek érvényesítését az ökológiai hálózat, valamint az országos és a térségi jelentőségű tájképvédelmi területek övezetén keresztül szükséges megoldani. Az OTrT törvény alapján módosul a Budapest Agglomeráció Területrendezési Tervéről szóló törvény, valamint a megyei területrendezési tervek, amely tervekbe a fenntartható területhasználat, az ökológiai hálózat és a táj védelmét be kell építeni. Az ökológiai hálózat tervezésével kapcsolatos 2009-2014 közötti feladatok a következők:

- A természetvédelmi törekvések érvényesítése a megyei területrendezési tervekben az ökológiai hálózattal kapcsolatos szabályozások szerepeltetésével.
- Az élőhelyvédelmi irányelv 10. cikkelyéhez kapcsolódva a koherencia és az egységes védelmi törekvések biztosítása a Natura 2000 hálózat és a Nemzeti Ökológiai Hálózat területei között.
- A meglévő országos szintű élőhelyvédelmi adatbázisok eredményeinek alkalmazása az ökológiai hálózattal kapcsolatos tevékenységekben.
- Új élőhelyek, ökológiai folyosók létesítésének elősegítése az ökológiai hálózat területeinek védelmén és a hálózat fejlesztésén keresztül.
- Biztosítani kell, hogy a Natura 2000 területek fenntartási terveiben és a védett természeti területek kezelési terveiben olyan szabályozások, előírások, kerüljenek rögzítésre, amelyek az ökológiai hálózat funkciójának megvalósulását, magának a hálózatnak a tervszerű megőrzését biztosítják.

6.2.5 Körzeti erdőtervek

A körzeti erdőtervek elsősorban az erdőgazdálkodás tervszerűségét hivatottak meghatározni, nem elsősorban a természetvédelmi tervezésre irányulnak, de az erdők tekintetében olyan alapvető terveknek tekinthetők, melyek a természetvédelmi vonatkozások beépítése nélkül nem adhatók ki. Ennek megfelelően ezek a tervek jogszabályi előírás alapján a védett természeti területek vonatkozásában csak a természetvédelemért felelős miniszter egyetértésével, míg a nem védett erdők esetében a miniszter véleményének figyelembevételével adhatók ki. Természetvédelmi jelentőségüket még jobban erősíti a természetvédelmi kezelési tervek készítésére, készítőjére és tartalmára vonatkozó 3/2008. (II. 5.) KvVM rendelet azon rendelkezése, mely szerint a természetvédelmi kezelési tervek megjelenéséig az egyes körzeti erdőtervben érintett védett erdők vonatkozásában a körzeti erdőtervet kell természetvédelmi kezelési tervnek tekinteni. E rendelkezésnek megfelelően az NTA-II időszaka alatt a körzeti erdőterveken keresztül kerekén 265 000 hektár védett erdőterületre és további 48 000 hektár fokozottan védett erdőterületre, az összes természetvédelmi oltalom alatt álló erdő 78%-ára készült el a természetvédelmi kezelési terv. A természetvédelmi kezelési tervek és a körzeti erdőtervek összhangjának megteremtését nehezíti, hogy ezek eltérő területi hatállyal és eltérő érvényességi időre készülnek.

A 2004. évi kihirdetést követően 2006-ban a nem védett Natura 2000 erdőterületekre vonatkozó természetvédelmi kezelői iránymutatások is megjelentek az előzetes jegyzőkönyvekben.

A Természet védelméről szóló törvény 29. § (3) bekezdése járulékos védett természeti területi kategóriaként vezette be az erdőrezervátum fogalmát. Az 1990-es években megtörtént az erdőrezervátum területek hálózatának kijelölése (63 terület, 13 100 hektár). 2003 előtt 49 terület kihirdetése megtörtént. Az NKP-II 2003-2008-ig tartó időszakában 5 erdőrezervátummá kijelölt természeti terület védetté és erdőrezervátummá nyilvánítása történt meg (így 2008-ra összesen 11 413,8 hektárra nőtt a jogszabállyal kihirdetett erdőrezervátumok területe). További 7 terület miniszteri rendelettel történő kihirdetése a közeljövőben várható. A fennmaradó 2 terület esetében a védetté nyilvánításhoz az érdekelt felek közötti további egyeztetés szükséges.

Feladatok

A védett erdőkben minden egyéb szempontot a természetvédelmi érdekeknek kell alárendelni. Tehát amennyiben a gazdálkodási érdekek sértik a természetvédelem elsődleges érdekeit, akkor azokat védett természeti területen nem lehet figyelembe venni. E területeken a természetvédelmi érdekeket, szempontokat a természetvédelmi igazgatás megfelelő szerveinek kell megadni és mind a tervezésnél, mind a végrehajtásnál érvényesíteni.

A védett természeti területen álló erdők kezelésének természetvédelmi célkitűzései, irányelvei a körzeti erdőtervekben megfelelő hangsúllyal kell, hogy szerepeljenek, azokat gazdasági érdekek nem írhatják fölül. Védett természeti területek esetében biztosítani kell a területre vonatkozó természetvédelmi kezelési tervek prioritását és az abban foglalt előírások átültetését a körzeti erdőtervekbe. A jogszabályok a továbbiakban is biztosítsák a természetvédelmi kezelésért felelős szerv, és az azt felügyelő miniszter megfelelő súlyú közreműködési, véleménynyilvánítási és egyetértési jogát a körzeti erdőtervezés folyamatában, illetve kiadásában. E tekintetben különös figyelmet érdemel az erdőről és az erdő védelméről szóló törvény folyamatban lévő módosítása, amely jelentősen érinti az erdészeti tervezési rendszert és a kapcsolódó erdészeti hatósági eljárásokat. Fontos, hogy a természetvédelmi tervezési rendszer megerősítésével, a hatósági eljárások helyébe lépő esetleges bejelentési-ellenőrzési rendszerhez alkalmazkodó eljárásokkal elérhető legyen, hogy a változó helyzet ellenére az erdők védelmi szintje ne csökkenhessen.

Védett természeti területen lévő erdőkben folyamatos erdőborítást biztosító üzemmód alkalmazására van szükség. A tervezés során a védett erdőkben gondoskodni kell arról, hogy a társadalmi elvárásokat leginkább kielégítő módszerek kerüljenek alkalmazásra, melyek nem csak a természetvédelmi elvárásoknak, hanem a tájképi-, közjóléti elvárásoknak is megfelelnek. Ennek érdekében védett állami erdőkben kötelezően, magánerdőkben a tulajdonossal való egyeztetés és a támogatási lehetőségek függvényében, folyamatos erdőborítást biztosító erdőkezelési eljárásokat, szálaló üzemmódot kell tervezni és megvalósítását megkövetelni. Alapvető természetvédelmi célkitűzés a termőhelynek megfelelő őshonos fafajokból álló vegyeskorú és elegendő állományok létrehozása.

Kiemelt feladat az erdős nemzeti parkok natúr zónáinak kijelölése és ezzel együtt a bolygatatlan erdőfoltok megfelelő arányának kialakítása a védett természeti területek egyes erdőtípusaiban.

A tervezések során az erdőrezervátumok terepi jelzéseinek felújítása szükséges. Az erdőrezervátumok területének kijelölésekor a hatékony őrzés és védelem érdekében a magterületek határát festéssel jelölték meg az 1990-es évek elején, azóta ezek jelentős része elhalványult vagy a határok megváltoztak.

Az NKP-III tervezési időszakára húzódik át 9, korábban már erdőrezervátum céljára kijelölt terület védetté és erdőrezervátummá nyilvánítása. Ezen kívül nyitva kell hagyni a lehetőséget az erdőrezervátum hálózat további kismértékű bővítésére, amely a Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság ajánlásai alapján, az erdőrezervátum-hálózatban alul reprezentált erdőtársulások (pl. cseres-tölgyesek) bevonására irányul.

A következő tervezési időszakban az Erdőrezervátum Program kiemelt feladatául folytatni kell az erdőrezervátumok monitorozását a standard módszertan (ún. ERDŐ háló) szerint. A fokozatosan egyre több erdőrezervátum magterületén folytatott felmérések eredményeként erdőrészlet szinten kapunk képet a természetes folyamatok felé elmozduló erdők faállomány és növényzeti mintázatairól. Az eredmények más monitorozó programhoz is szolgáltatnak adatokat (holtfa és faállomány-szerkezeti vizsgálatok, denevérek, gombák, mohák, xylofág rovarok).

6.2.6 Barlangok kezelési tervei

2003-2008. közötti időszakban a 147 fokozottan védett és a 302 megkülönböztetett védelmet igénylő barlang közül összesen 375 barlangban fejeződött be a részletes állapotfelmérés. Az erre alapozott barlangkezelési tervek közül eddig 50 db került miniszteri jóváhagyásra.

Az elkészült részletes szempontrendszer alapján további 22 barlangkezelési terv készítése, valamint 50 új barlangkezelési terv kidolgozása van folyamatban.

Feladatok

A tervidőszakban valamennyi fokozottan védett és megkülönböztetett védelmet igénylő barlangra vonatkozóan el kell készíteni az állapotfelmérést és ki kell dolgozni azok kezelési tervét.

7. Együttműködések a természet védelme érdekében

7.1 Nemzetközi Egyezmények

7.1.1 A biológiai sokféleségről szóló egyezmény

A biológiai sokféleségről szóló egyezményt (Convention on Biological Diversity, CBD) Magyarországon az 1995. évi LXXXI. törvény hirdette ki. A holisztikus szemléletet tükröző egyezmény fő célja a földi élet védelme, az egész élővilág sokszínűségének megőrzése. Ezt három célkitűzés megvalósításával kívánja elérni: a biológiai sokféleség megőrzésével, elemeinek fenntartható használatával, valamint a genetikai erőforrásokból származó hasznok igazságos elosztásával. Az egyezmény részes felei vállalták, hogy e célok hatékonyabb megvalósítása érdekében 2010-re jelentősen mérsékelik a biológiai sokféleség csökkenésének jelenlegi ütemét.

Az egyezmény előírásának megfelelően megtörtént a biológiai sokféleség megőrzéséről szóló nemzeti stratégia és cselekvési terv alapvetéseinek kidolgozása, melyet a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium 2004 végén elfogadott és tárcaegyeztetésre alkalmasnak ítélt. A dokumentum kormány szintű elfogadására azonban még nem került sor.

Az egyezmény első alappillére az egyre nagyobb mértékben csökkenő genetikai erőforrások védelme. Ez nemcsak a vadon élő növények, állatok sokszínűségét, tehát a klasszikus természetvédelmi feladatokat jelenti, hanem a mezőgazdasági biodiverzitás (agrobiodiverzitás) megőrzését is. A hazai génbankok helyzetének javítása érdekében megkezdődött az együttműködés az érintett tárcák között.

Feladatok

Az egyezménnyel kapcsolatos nemzetközi döntéshozatalban az Európai Unió tagállamai közös álláspontot képviselnek, melynek kialakításában, a globális és a hazai élővilágvédelmi szempontok hatékony érvényesítése érdekében, hazánknak is folyamatosan részt kell vennie.

A biológiai sokféleség védelmét szolgáló szempontokat a biológiai sokféleségről szóló egyezmény hazai végrehajtásának stratégiájában foglaltak szerint be kell építeni az érintett ágazatok döntéshozatalába, az ágazati stratégiákba és programokba.

Az agrobiodiverzitás megőrzése érdekében az érintett társtárcával (FVM) együtt ki kell dolgozni régi fajtáink genetikai sokféleségének megőrzési stratégiáját, és biztosítani kell a sok évtizedes tapasztalattal rendelkező génbankjaink (gyümölcs-, szőlő-, zöldség-, dísnövény-, erdészeti-, szántóföldi- és mikroorganizmus génbankok stb.) közkincként történő, megfelelő működtetését. A vadon élő növényeink természetes élőhelyen történő (in situ) megőrzésének kiegészítése érdekében létre kell hozni a vadon élő növényeink génbankját is. Ezt a költségtakarékosság, a génmegőrzéssel kapcsolatban már meglévő tudás és a már kiépített infrastruktúra optimális felhasználása érdekében a mezőgazdasági génbankjaink funkcióinak kibővítésével kell megoldani.

Az egyezmény második célkitűzését, a biológiai sokféleség elemeinek fenntartható hasznosítását a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervben foglalt célkitűzések megvalósítása szolgálja.

Az egyezmény harmadik célkitűzésének teljesítése érdekében, a részes feleknek 2010-ig ki kell dolgozniuk egy nemzetközi rendszert a genetikai erőforrások megőrzésére és a használatukból származó javak igazságos és méltányos megosztására. Az elfogadásra kerülő nemzetközi rendszer hazánkra is vonatkozni fog, ezért ennek végrehatási feltételeit meg kell teremteni.

A biológiai sokféleség világnap (május 22.) jó lehetőséget nyújt az egyezmény széles körű megismertetésére, ezért a korábbi évek hagyományait követve e jeles naphoz kötődően folytatni kell lakosság tájékoztatását, szemléletformálását. Az egyezmény szélesebb körű megismertetését szolgáló honlapot (<http://biodiv.kvvm.hu/>) folyamatosan frissíteni kell.

7.1.2 Cartagena Jegyzőkönyv és géntechnológiával módosított szervezetek

A Biológiai sokféleség egyezmény Cartagena Jegyzőkönyve a biológiai biztonságról szól és az élő, módosított szervezetek kereskedelmét szabályozza. Ennek keretében különös hangsúlyt fektet ezen szervezetek környezeti kockázataira.

Magyarország csatlakozott a Jegyzőkönyvhöz, 2004-ben törvénnyel hirdette ki a szövegét. A végrehajtásról szóló rendelet 2008-ban született meg [226/2008. (IX. 11.) Korm. rendelet].

Feladatok

A Jegyzőkönyvről, aktuális eseményekről és döntésekről információs honlap ad tájékoztatást (<http://biodiv.kvvm.hu/>). A lakosság széles körű szemléletformálását kampányok, előadássorozatok és pályázatok segítségével folytatjuk.

A génmódosított szervezetekre vonatkozó szabályozást továbbra is megfelelő körültekintéssel, az elővigyázatosság elvét szem előtt tartva, alapos környezeti és egészségügyi hatásvizsgálatokat megkövetelve hajtjuk végre.

2011 első félévében Magyarország látja el az Európai Unió elnökségi teendőit. Ennek keretében elnökölni fogjuk a Nemzetközi Környezeti Ügyekkel foglalkozó Munkacsoport (WPIEI) biológiai biztonsággal foglalkozó üléseit, ahol nagy hangsúlyt fektetünk majd a Jegyzőkönyvre vonatkozó döntések végrehajtására, valamint a soron következő döntéshozatali fórumra, az ún. MOP-ra (Részes Felek Találkozója) történő uniós felkészülésre.

7.1.3 A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló Washingtoni Egyezmény (CITES)

A CITES célja azoknak a fajoknak a védelme, melyeket elsősorban a nemzetközi kereskedelem veszélyeztet. Szigorú engedélyezési rendszerrel szabályozza a hatálya alá tartozó csaknem 35 000 állat- és növényfaj nemzetközi kereskedelmét, melyeket a veszélyeztetettségük alapján három függelékebe sorol.

Az 1975-ben hatályba lépett egyezményhez Magyarország 1985-ben csatlakozott, előírásait a 2003. évi XXXII. törvény hirdette ki. Az Európai Unió az egyezményt valamennyi tagállamban közvetlenül hatályos rendeletek útján hajtja végre, melyek 2004. május 1-i európai uniós csatlakozásunkkal Magyarországon is hatályba léptek. Az egyezmény és a vonatkozó EU rendeletek speciális hazai végrehajtási szabályairól kormányrendelet rendelkezik.

A CITES minisztériumokhoz telepített engedélyezési rendszerrel működik, amelyhez egyéb hatósági, nyilvántartási, ellenőrzési és koordinációs feladatok is társulnak. A Tanácsi rendeletben meghatározott import- és (re-)export engedélyeket, valamint a Közösségen belüli kereskedelemhez szükséges bizonylatokat a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, mint Igazgatási Hatóság állítja ki.

A területi nyilvántartások vezetését és az ehhez kapcsolódó ellenőrzési feladatokat a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek végzik.

A veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló washingtoni egyezmény (CITES) hatálya alá tartozó élő állatokkal és a belőlük készült termékekkel, származékokkal folytatott kereskedelem mértéke az NTA-II időszakában nem változott jelentős mértékben. Az európai uniós csatlakozással csökkent a kiállított (re-)export és importengedélyek száma, ugyanakkor nagymértékben nőtt a belső kereskedelemhez kiállított bizonylatok mennyisége. A kereskedelem szerkezete kapcsán csak kisebb változások figyelhetők meg.

Az elmúlt hat évben végbement a CITES hatósági feladatainak részleges decentralizációja, melynek eredményeként a bejelentés-köteles fajokról vezetett nyilvántartást a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek vezetik, és végzik az ehhez kapcsolódó ellenőrzési, illetve dokumentum kiállítási feladatokat is. Kialakításra került a nyilvántartás informatikai háttere, melynek lényege, hogy a felügyelőségek által bevitt adatok egy központi adatbázisba kerülnek, így országos szinten követhető a példányok mozgása, amely jelentősen megkönnyíti a hatósági munkát.

Folytatódott a vám- és pénzügyőrség munkatársainak továbbképzése. Emellett megindult a rendőri szervek és az állat- és növényegészségügyi hatóságok képzése is. 2006-ban a KvVM átfogó, minden korábbinál nagyobb szabású oktatási programot hajtott végre, melynek során az igazgatási hatóság munkatársai felkeresték valamennyi jelentősebb határállomást és regionális vámparancsnokságot, ahol egynapos képzések keretében tájékoztatták a vámszervek, a határőrség és az állat-, illetve növényegészségügyi hatóságok szakembereit a CITES és a vonatkozó közösségi szabályok előírásairól. A programban 550 fő vett részt.

2003-ban megtörtént a CITES 2003. évi XXXII. törvénnyel való kihirdetése, illetve az azóta módosult függelékek átültetése.

2003 óta a KvVM öt alkalommal rendezett CITES Kampányt, melynek célja a külföldre utazók, illetve iskolás diákok tájékoztatása volt az egyezmény előírásairól.

Feladatok

Az európai uniós jogszabályok hatékony végrehajtása érdekében a belső vámhatárok csatlakozást követő megszűnése miatt szigorú belső ellenőrzésekre van szükség, amit a jövőben fokozni kell. Erre az Európai Bizottság 2007-ben kiadott ajánlása is felszólítja a tagállamokat. E feladatok ellátásához szükség van a megfelelő személyi és infrastrukturális háttér (gépjárműhasználat, számítógép, mobiltelefon stb.) kialakítására, biztosítására.

A jogalkotás terén feladat az egyezmény függelék módosítással kapcsolatos döntéseinek beültetése a hazai jogrendbe, a hazai végrehajtási szabályokat kihirdető kormányrendelet időről időre történő felülvizsgálata és szükség szerinti módosítása, valamint a közösségi jogalkotási folyamatokban való aktív részvétel és a természetvédelmi érdekek hatékony képviselése az EU különböző fórumain.

Feladat a hatóságok közötti együttműködés kialakítása, biztosítása.

A ellenőrzés területén kiemelkedő szerep jut a határellenőrzést végző hatóságoknak (vámszervek, állat- és növényegészségügyi hatóságok). Az európai uniós csatlakozást és a belső határok megnyílását követően ugyanakkor egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni az országon belüli ellenőrzésekre és a felderített jogsértések kivizsgálására, amelyekben a rendőrségnek van kiemelkedő szerepe.

A rendeletek hatékony végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges az érintett hatóságok tisztviselőinek képzése, továbbképzése, amelyeket a KvVM szakemberei az elmúlt években - a rendőrséggel és a vám-és pénzügyőrséggel megkötött együttműködési megállapodások keretében rendszeresen megtartották, és ennek folytatása a jövőben is feladat.

7.1.4 Ramsari Egyezmény

„A nemzetközi jelentőségű vadvizekről, különösen, mint a vízimadarak tartózkodási helyéről” szóló, 1971. február 2-án az iráni Ramsarban aláírt, ún. Ramsari Egyezményt Magyarországon az 1979. évi 28. törvényerejű rendelet, majd az 1982-es és 1987-es egyezményi módosításokkal egységes szerkezetben az 1993. évi XLII. törvény hirdette ki. Az egyezmény célja a vizes élőhelyek megőrzésének előmozdítása, valamint ésszerű hasznosításuk elősegítése, továbbá az ehhez szükséges jogi és intézményi keretek kialakítása. Az egyezmény aláírásakor elsősorban a vízimadarak élőhelyéül szolgáló vizes élőhelyek védelem alá helyezését hangsúlyozta, de ma már a vizes ökoszisztémák általános megőrzését tűzi ki célul, kiemelve az ember és környezetének egymásra épülő, egymást feltételező kapcsolatait. Az egyezmény részes államainak a vizes élőhelyek általános védelmén túl legalább egy nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyet is ki kell jelölnie (a hazai ramsari területekkel kapcsolatosan lásd a „Ramsari területek” fejezetet).

Feladatok

Az egyezmény hazai végrehajtásának követnie kell az egyezmény részes feleinek 10. konferenciáján meghatározott, 2009-2014-es időszakra szóló stratégia fő prioritásait. Ennek megfelelően forrásokat kell biztosítani a természetközeli állapotú vizes élőhelyek megőrzésének és megfelelő kezelésének folytatásához, a károsodott, degradált vizes élőhelyek rekonstrukcióját célzó további projektek végrehajtásához, továbbá a vizes élőhelyek és élőviláguk monitorozásához (különös tekintettel a Natura 2000 hálózatba tartozó vizes élőhelyekre és azon belül is a ramsari területekre). Be kell építeni a vizes élőhelyek megőrzésének szempontjait a különböző ágazati szakpolitikákba és jogszabályokba, és következetes hatósági munkával biztosítani kell ezen szempontok érvényesítését. Gondoskodni kell továbbá bármely, a vizes élőhelyek természetességét károsan befolyásoló hatású jogszabálynak vagy gazdasági ösztönzőnek a ramsari egyezmény szellemében történő módosításáról. Tovább kell működtetni a vizes élőhelyek kezelésével és fenntartásával leginkább érintett szakterületek szakértőit tömörítő Ramsari Egyezmény Magyar Nemzeti Bizottságát annak érdekében, hogy az egyezmény végrehajtása során felmerülő kérdésekben átfogó és független szakmai ajánlásokkal segítse azok megoldását. Aktívan támogatni kell a Ramsari Egyezmény és a Kárpátok Egyezmény végrehajtását célzó Kárpáti Vizes Élőhely Kezdeményezést (lásd külön fejezet).

Az egyezmény végrehajtásának társadalmi elfogadtatása érdekében folytatni kell a ramsari kommunikációs programot. Ennek keretében a vizes élőhelyek általános ismertségét, a ramsari területek helyi, regionális és országos ismertségét erősítő tevékenységeket kell folytatni, amiben kiemelkedő szerepe van a minden év február 2-án megrendezendő vizes élőhelyek világnapjának, vagy a Tatai Vadlúd Sokadalom nevű rendezvénynek.

7.1.5 A vándorló állatfajok védelméről szóló Bonni Egyezmény

A Bonni Egyezményhez Magyarország 1986-ban csatlakozott (1986. évi 6. törvényerejű rendelet).

A vándorló fajok védelme érdekében a vándorlás és vonulás útvonalába eső országok megállapodásokat és egyetértési memorandumokat kötnek. Magyarország jelenleg két megállapodásnak, az Európai Denevérvédelmi Egyezmény (EUROBATS) és az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodásnak (AEWA) tagja. Ezen kívül csatlakoztunk három memorandumhoz is. Ezek a vékonycsőrű póling, a közép-európai tűzok - melynek létrehozásában Magyarország vezető szerepet játszott - és a csíkosfejű nádiposzáta védelméről szóló egyetértési memorandumok.

Az afrikai-eurázsiai vándorló vízimadarak védelméről szóló megállapodáshoz (AEWA) hazánk 2002. december 17-én csatlakozott. A hazai végrehajtás során egyik legfontosabb feladatunk volt, hogy megszüntessük a vizes élőhelyeken az ólomsörét használatát 2005. augusztus 15-ig. [lásd: 56/2005. (VI. 25.) FVM rendelet] A hazai veszélyeztetett vízimadár-fajok esetében a védelmi munka a megállapodásnak megfelelően történt.

A EUROBATS határozatainak végrehajtásában egyik legfontosabb eredmény volt, hogy a különböző denevérek kolóniák és élőhelyeik monitorozása bekerült a Nemzeti Biodiverzitás Monitoring Rendszerbe. 2007. májusában Magyarország rendezte meg a 12. tanácsadó testületi ülést Budapesten.

Magyarország csatlakozott a csíkosfejű nádiposzáta védelméről szóló egyetértési memorandumhoz, amelyet Magyarország az elsők között, 2003. április 29-én írt alá. A faj állományának monitorozása, és az aktív élőhelykezelés a faj érdekeinek figyelembevételével a HNPI területén biztosítva van.

A tűzokvédelmi munkacsoport szakmai koordinálása alatt elkészültek a nemzeti park igazgatóságok tűzok élőhelyeinek stratégiai tervei, elfogadásra került az országos fajmegőrzési terv, illetve 2004-ben elindult a LIFE Tűzokvédelmi Program, amelynek keretében számos nemzetközileg is előírt akció megvalósításra került. A program 2008. szeptember 30-án sikeresen lezárult.

Feladatok

A Magyarország már hivatalosan aláírta, az afrikai és eurázsiai vándorló ragadozómadarak védelmét szolgáló egyetértési memorandumot. Hazánknak kiemelkedő szerepe van a vándorló ragadozómadarak védelmében, így a nemzetközi együttműködés e fajok megőrzéséért, a memorandum ajánlásainak, az elfogadásra kerülő cselekvési tervnek hazai végrehajtása a következő évek fontos feladata.

A vizes élőhelyeken az ólomsörét használati tilalmának jogi háttere 2005 óta adott, így a hangsúlyt az elkövetkezendő időszakban a gyakorlati végrehajtásra, illetve az ezzel kapcsolatos felvilágosító munkára kell helyezni, melyet a vadászati szervekkel közösen kell megvalósítani. Az AEWA által elfogadott fajvédelmi tervek hazánkra eső feladatait végre kell hajtani, és biztosítani kell a jelentős vízimadár-élőhelyek megőrzését.

Hazánk az EUROBATS tanácsadó testületének négy munkacsoportjában vesz részt. E vállalásaink teljesítésének folytatása, az EUROBATS ülésekről kikerülő szakmai ajánlások, illetve az elfogadott határozatok hazai érvényesítése és gyakorlati megvalósítása további feladat. 2011 a denevérek nemzetközi éve lesz, így a Bonni Egyezmény Titkárságának felkérésére a tagállamoknak programokat kell szervezniük a denevérek népszerűsítésére.

Az Egyetértési memorandumokat tekintve, hazánknak kiemelt feladata a csíkosfejű nádiposzáta hortobágyi fészkelő helyének fenntartása a költő állomány megőrzése és gyarapítása. Emellett, mint Közép-Európában messze a legnagyobb, ráadásul növekedő tűzokállománnyal rendelkező ország, a tűzokpopulációk védelme, illetve a bilaterális együttműködések ösztönzése a szomszédos államok populációinak stabilizálása érdekében szintén prioritást igénylő tevékenysége természetvédelmünknek.

7.1.6 Az európai, vadon élő állatok, növények és élőhelyeik védelméről szóló egyezmény (Berni Egyezmény)

Az egyezmény fő célja az európai együttműködés biztosítása a régió veszélyeztetett állat- és növényfajainak és veszélyeztetett élőhelyeinek védelme érdekében. E nemzetközi megállapodás célkitűzéseinek gyakorlati megvalósítását az Európai Unióban a madár-, illetve az élőhelyvédelmi irányelv által előírt feladatok fedik le. Ennek megfelelően hazánkban a természetvédelmi, erdészeti, vadászati és halászati jogszabályban meghatározott feladatok végrehajtását kellett összhangba hozni e nemzetközi megállapodás előírásaival.

Az egyezmény tagállamai konkrét esetekre vonatkozó ajánlásokat is elfogadnak. Ezek közül eddig egy vonatkozott kifejezetten Magyarországra, a rákosi vipera védelmének szigorítását kérték a magyar természetvédelemtől. Ezért kutatási és védelmi program készült, többek között EU-s támogatással, és 2007-ben sikeresen zárult a „Rákosi vipera hosszútávú megőrzésének megalapozása” című LIFE-Nature program.

Feladatok

A veszélyeztetett fajok esetében az egyezmény által elfogadott fajvédelmi tervek ajánlásait be kell építeni a hazai természetvédelmi munkába.

7.1.7 Az Európai Táj Egyezmény

A több évszázados emberi tevékenység által jelentős mértékben átalakított, az északi és a hegyvidéki tájak kivételével igen sűrűn lakott kontinensünkön a táj védelmét, fejlesztését az Európai Unió különböző szervezetei fontos feladatuknak tekintik. A gazdag európai táji örökség megőrzését szolgálja az Európai Táj Egyezmény.

A 2000. október 20-án, Firenzében létrejött Európai Táj Egyezményt hazánk 2005. szeptember 28-án írta alá. Az Országgyűlés 2007. szeptember 17-én fogadta el az Európai Táj Egyezmény kihirdetéséről szóló 2007. évi CXI. törvényt, amely 2008. február 1-jén lépett hatályba.

Az egyezmény célja, hogy elősegítse a táj védelmét, kezelését és tervezését, valamint hogy hozzájáruljon a tájak vonatkozásában megvalósuló európai együttműködéshez. Ennek érdekében az egyezményt aláíró országok vállalják, hogy a tájat törvényben ismerik el és jogszabályba foglalt tájpolitikát alkotnak, melyek előkészítésébe és megvalósításába bevonják az összes érintettet, a hatóságoktól kezdve a tájban élő emberekig. Vállalják, hogy a tájpolitikát beépítik a regionális és települési tervezés rendszerébe, valamint minden olyan ágazati koncepcióba, stratégiába és politikába, amelynek közvetlen vagy közvetett hatása van, vagy lehet a tájra. Vállalják továbbá, hogy erősítik a táj lakóinak kötődését szűkebb pátriájukhoz, és növelik az egyének és társadalmi szervezetek részvételét a döntéshozatalban. Mindemellett a tájjal, tájvédelemmel kapcsolatos oktatást, képzést más szakterületekre is igyekeznek kiterjeszteni.

Feladatok

Az Európai Táj Egyezményből adódó feladatok végrehajtása érdekében a végrehajtásért felelős tárcák közreműködésével létre kell hozni az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Bizottságot és el kell készíteni az intézkedési tervet.

A tájegyezmény végrehajtásának szakmai megalapozása érdekében el kell végezni a hiányzó táj kutatásokat, különös tekintettel a tájak számbavételére, természet- és tájvédelmi szempontú osztályozására.

El kell végezni az Európai Táj Egyezmény végrehajtásához szükséges hazai jogi szabályozási feladatokat, illetve közreműködni szükséges az európai szintű szabályozási, együttműködési programokban.

Fontos a tájegyvezmény megismertetése a végrehajtásban érdekelttel (önkormányzatok, társadalmi szervezetek, a tájban élő és dolgozó emberek stb.).

Az Európai Táj Egyezmény szemlélet formáló szerepe a kétévente adományozható Európai Táj Díjban is érvényesül. Ennek előkészítésére nemzeti táj díj alapítására van szükség. Az évente megrendezendő táj díj pályázat nyertesei elismerésben részesülnek. A nemzeti táj díjban részesült pályázatok közül a legkiemelkedőbb kerül felterjesztésre az Európai Táj Díjra. Az első pályázati forduló és nyertesének európai felterjesztése 2008. decemberében megtörtént.

7.1.8 A bálnavadászat szabályozásáról szóló nemzetközi egyezmény

Az utóbbi két évtizedben alapvetően megváltozott a világ közvéleményének hozzáállása a bálnavédelem kérdéséhez. Az új felfogás szerint többek között a bálnák jelképezik a világ közös természeti kincseit és ezért megőrzésükben a tengerrel nem rendelkező országoknak is van felelőssége.

Az egyezmény végrehajtó szerve, a Nemzetközi Bálnavadászati Bizottság 1948 óta koordinálja a bálnák védelmével kapcsolatos nemzetközi feladatokat, illetve meghatározta az elejthető állatok számát. Mivel az állományok jó része ennek ellenére a kipusztulás szélére sodródott, 1986-ban moratóriumot hirdetett ki és azóta kereskedelmi célból tilos bálnát elejteni.

Az Európai Unió politikájának megfelelően és a hazai közvélemény nyomására Magyarország 2004. június 1-jén csatlakozott az egyezményhez, és azóta hazánk is támogatja szavazatával a néhány ország önző érdekeit szolgáló bálnavadászat tiltását.

Feladatok

Nemzetközi természetvédelmi, illetve széles közvélemény egybehangzó óhaja, hogy szűnjön meg a bálnavadászat. Az EU országokkal közösen továbbra is indokolt és szükséges, hogy Magyarország is határozottan képviselje a vadászatot elutasító álláspontját.

7.1.9 Kárpátok Egyezmény

A Kárpátok védelméről és fenntartható fejlesztéséről szóló keretegyezmény aláírására 2003-ban Kijevben került sor. Az Egyezményt mind a hét aláíró ország (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia) ratifikálta, hazánkban a 306/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet hirdette ki.

A Keretegyezmény több témakörben fogalmaz meg feladatokat a részes felek részére: biológiai és táji sokféleség megőrzése és fenntartható használata; fenntartható és integrált víz/vízgyűjtő gazdálkodás; fenntartható mezőgazdaság és erdőgazdálkodás; fenntartható közlekedés és infrastruktúra; fenntartható turizmus; ipar és energia, környezeti értékelés/információrendszer; tudatosság erősítése; oktatás és társadalmi részvétel.

A Keretegyezmény természetvédelmi szempontból legnagyobb eredménye, hogy elkészült a biológiai és táji sokféleség megőrzésére és fenntartható használatáról szóló Jegyzőkönyv. A Jegyzőkönyvet 2009. június 17-én Magyarország is aláírta, ratifikációja folyamatban van.

Feladat

A Jegyzőkönyv hazai végrehajtása, különös tekintettel a Kárpátok védett területei hálózatának (CNPA) fejlesztésére. Kidolgozás alatt áll a fenntartható turizmusról szóló jegyzőkönyv, melynek megalkotásában Magyarországnak is tevékenyen részt kell vennie.

7.1.10 Kárpáti Vizes Élőhely Kezdeményezés

A Ramsari Egyezmény és a Kárpátok Egyezmény közös céljainak végrehajtását szolgáló kezdeményezés Szlovákia koordinálásában a kárpáti régió összes érintett országát és számos civil szervezetét mozgósította a hegyvidéki vizes élőhelyek felmérésének, a védelemre érdemes területek egységes szempontú kijelölésének, védelem alá helyezésének, megőrzésének és a régió vizes ökoszisztémáinak bölcs hasznosítása érdekében. A tervezett tevékenységek között szerepel a határon átnyúló vizes élőhelyek meghatározása és közös kezelésének kidolgozása, a vizes élőhelyek és kulcsfajaik egységes monitorozási módszereinek kidolgozása, a nemzetközi szakmai találkozók és képzések szervezése, továbbá a vizes élőhelyek társadalmi, gazdasági fontosságáról szóló közös ismeretterjesztés.

Feladatok

A szlovák koordinációban folyó programba be kell építeni a hazai (a kárpáti régió magyarországi részére vonatkozó) természetvédelmi szempontokat (pl. a kis méretű vizes élőhelyek, így a hegyi patakok védelme, továbbá az Északi-középhegységre jellemző, az EU élőhelyvédelmi irányelvének II. vagy IV. mellékletén szereplő gerinctelen fajok és halfajok felmérésére egységes módszertan kidolgozása).

7.2 Együttműködések az Európai Unióban

7.2.1 Az Európai Unió politikája

A Göteborgban kitűzött cél, azaz: A biológiai sokféleség csökkenésének megállítása 2010-ig, valamennyi tagállam számára kiemelt feladat és ennek megfelelően alakul az Unió politikája is.

Feladat

A világszintű és uniós vállalás értékelésére a spanyol-belga-magyar elnökség ideje alatt kerül sor. 2011. I. félévében feltehetően a magyar elnökség (Elnökség) feladata lesz, hogy a többi uniós tagállammal közösen megtárgyalja a COP-10 döntéseinek végrehajtási módját, meghatározza az uniós prioritásokat, valamint döntsön a konferenciaközi nemzetközi ülésekre történő uniós felkészülésről. Különösen fontos lesz, hogy az EU feltárja a 2010 utáni stratégiákat is, amely célkitűzés már a korábbi elnökségek feladata is.

7.2.2 EU Bizottságok

Az EU Bizottsággal való kapcsolattartás fórumai az EU Természetvédelmi Igazgatók Értekezlete, a különböző bizottságok (EU Biodiverzitási és Természetvédelmi Koordinációs Csoport, Élőhelyvédelmi Bizottság, Ornis Bizottság), továbbá a tematikus akciócsoportok. A legfontosabb tematikus akciócsoportok az özönfajokkal, a bányászati kérdésekkel, a jelentési kötelezettségekkel, a Natura 2000 hálózat finanszírozásával, a biológiai sokféleség védelmével kapcsolatos ügyek kommunikációjával, a szélerőművekkel stb. foglalkoznak. Ezek munkájában jelentős feladatok hárulnak a központi természetvédelmi igazgatásra, valamint a nemzeti park igazgatóságok természetvédelmi szakszemélyzetére.

Feladat

Biztosítani kell a bizottságokban Magyarország természetvédelmi kormányzati politikájának megfelelő képviselőt különös tekintettel a 2011. évi magyar elnökségre. Gondoskodni kell a bizottsági döntéseknek, iránymutatásoknak a hazai kormányzati munkába történő becsatornázásáról.

Várható, hogy az özönfajokkal kapcsolatos uniós kezdeményezések a magyar elnökség idejére „érnek be”, így a magyar elnökségnek hangsúlyos szerepet kell vállalnia az özönfajokkal kapcsolatos közösségi politika kialakításában.

7.2.3 Az Európai Unió Biodiverzitás-védelmi Cselekvési Terve (BAP)

Az Európai Bizottság 2006-ban elfogadott közleményében („A biológiai sokféleség csökkenésének megállítása 2010-ig - és azon túl”) megfogalmazza, hogy a biológiai sokféleség csökkenésének megállítása érdekében közösségi és tagállami szinten milyen feladatokat kell elvégezni. A Cselekvési Terv végrehajtása érdekében a tagállamoknak időközönként jelentést kell készíteniük, melyet a Bizottságnak nyújtanak be. A Cselekvési Terv megvalósulásának értékeléséhez az EU tagországok által kidolgozott ún. „Európai 2010-es Biodiverzitás Indikátorokat” európai és nemzeti szinten is használni szükséges.

Feladat

A Bizottság által meghatározott időközönként hazánknak is jelentést kell készítenie az Cselekvési Terv végrehajtásáról. A Bizottsággal együttműködve értékelni kell, hogy a Cselekvési Terv által meghatározott tevékenységek milyen mértékben teljesültek és hol vannak a hiányosságok.

Az EU biológiai sokféleség csökkenésének megállítására irányuló törekvésének a világszintű és uniós vállalás értékelésére a spanyol-belga-magyar elnökség ideje alatt kerül sor 2011. I. félévében. Ezért magyar elnökség (Elnökség) feladata lesz, hogy a többi uniós tagállammal közösen megtárgyalja a COP-10 döntéseinek végrehajtási módját, meghatározza az uniós prioritásokat, valamint döntsön a konferenciaközi nemzetközi ülésekre történő uniós felkészülésről.

7.2.4 EU magyar elnökség 2011

2011 első félévében Magyarország látja el az EU soros elnöki feladatait, melyet megelőz a spanyol, illetve belga elnökség. A három ország szoros együttműködésben kell, hogy tevékenykedjen a másfél év alatt.

2011-ben hazánknak kell a nemzetközi biológiai sokféleség védelmi ügyekkel foglalkozó tanácsi munkacsoport ülések háttéranyagait elkészíteni, az uniós álláspont kialakítását koordinálni és a munkacsoport-üléseket levezetni. Emellett a géntechnológiával módosított szervezetek (GMO-k) nemzetközi kereskedelmét szabályozó ún. Cartagena jegyzőkönyvvel foglalkozó tanácsi munkacsoport ülések háttéranyagait, az ezzel kapcsolatos nemzetközi ülésekre vonatkozó uniós álláspontot is nekünk kell kialakítani és egyeztetni a tagállamokkal. Ezt a munkacsoport ülést is hazánknak kell elnökölni.

Feladat

Ki kell dolgozni a spanyol-belga-magyar uniós elnökség másfél éves programját Biológiai Sokféleség Egyezmény és GMO témában, és abban meg kell határozni a hazánk számára kiemelt témaköröket az 1. és 2. táblázatban foglaltak szerint.

A Biológiai Sokféleség Egyezmény (CBD) fő témakörei a hármas elnökség alatt

1. A Biológiai Sokféleség Egyezmény Stratégiai Tervének felülvizsgálata
2. Pénzügyi kérdések
3. Genetikai erőforrásokhoz való hozzáférés és a hasznosításukból származó javak igazságos és méltányos megosztása (Access and Benefit Sharing)
4. Éghajlatváltozás és biológiai sokféleség megőrzés összefüggései
5. Bioüzemanyagok
6. Védett területek
7. Inváziós idegen fajok
8. Biodiverzitással és ökoszisztéma szolgáltatásokkal kapcsolatos kormányközi platform (Intergovernmental Science Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES))
9. Mezőgazdasági biodiverzitás (agrobiodiverzitás)
10. Növényvédelmi világstratégia
11. Erdők biodiverzitása
12. Ösztönző intézkedések
13. Ökoszisztéma szemlélet
14. Hagyományos tudás megőrzése (CBD 8(j) cikkelye)
15. Technológiák átadása és együttműködés
16. Monitorozás és indikátorok
17. Száraz és félnedves területek (pl. sivatagos)
18. Vizes élőhelyek

19. Tengeri és tengerparti területek
20. Szigetek biodiverzitása
21. Globális Taxonómiai Kezdeményezés
22. Felelősség és kártérítés
23. Üzleti szféra bevonása a biodiverzitás megőrzésbe
24. Együttműködés más egyezményekkel
25. A Biológiai Sokféleség Egyezmény működése
26. Tudományos és Szakmai Együttműködés és az Egyezmény Információs mechanizmusa (CHM)
27. Kommunikáció

A GMO-k nemzetközi kereskedelmét szabályozó Cartagena Jegyzőkönyv fő témakörei a hármas elnökség alatt

1. Kapacitásbővítés
2. Megfelelés a jegyzőkönyv előírásainak (Compliance)
3. Pénzügyi kérdések
4. Az élő
5. Kártérítés és felelősség
6. Monitoring és jelentés
7. Kockázat értékelés és kockázatkezelés
8. Szakértői adatbázis
9. BCH
10. Jelentéstételi kötelezettségek (nemzeti jelentések a Jegyzőkönyv végrehajtásáról)
11. Kiegészítő testületek a Jegyzőkönyv égisze alatt
12. A jegyzőkönyv értékelése és felülvizsgálata
13. Szociális és gazdasági megfontolások
14. A nyilvánosság bevonásával
15. Egyéb szervezetekkel

7.3 Nemzetközi szervezetek, államközi együttműködések

7.3.1 Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN)

A Magyarországon a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, illetve négy civil szervezet az IUCN tagja. 2003-ban megalakításra került az IUCN Magyar Nemzeti Bizottság, valamennyi tagszervezet részvételével.

Feladat

IUCN tagként Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumnak is elő kell segítenie, hogy az IUCN Countdown 2010 programját minél eredményesebben teljesítsük:

- Védett természeti területek és különböző ökológiai hálózatok részeként kijelölt területek fejlesztése.
- A 2010-es célok eléréséhez kapcsolódó európai uniós jogszabályokban és Magyarország által aláírt természetvédelmi egyezményekben foglalt kötelezettségek hiánytalan végrehajtása.
- A hazai természetvédelem jogi- és eszközrendszerének erősítése.
- A 2010-es biodiverzitási célok megismertetése, tájékoztatás, környezeti nevelés.
- Védett természeti területek és fajok megőrzése, kezelése témakörében jelentős előrehaladást érjünk el.

7.3.2 Osztrák-Magyar Fertő Tavi Nemzeti Park Bizottság

A Magyar-Osztrák Nemzeti Park Bizottság 1994 óta működik, váltva hol magyar, hol osztrák elnök irányítása alatt. Az évente tartott ülések száma 1-2, amelyek szintén felváltva Magyarországon, illetve Ausztriában zajlottak. Az előbbi 6 évben az üléseken, illetve a közös bejárásokon, illetve az ülést követő gyakorlati munkában az alábbi témakörök szerepeltek: közös füves élőhely kezelési, legeltetési, illetve kaszálási projektek, vizes élőhelyrekonstrukciók, közös őrszolgálati tevékenység, közös, határon átnyúló ökoturisztikai, illetve természetvédelmi oktatási pályázatok összeállítása, megvalósítása. Főbb eredmények: egységes füves élőhely kezelési rendszer, oktató és látogatóközpont Fertőújlakon, vizes élőhelyrekonstrukciók a Hanságban.

Feladat

A következő évek feladatai: egységes ökoturisztikai rendszer kialakítása (közös pályázat), erdei iskolai fejlesztések (közös pályázat), a Fertő-tó egységes halászati kezelése, közös geoinformatikai kutatások, rákosi vipera élőhelyvédelme, visszatelepítése (közös nyertes LIFE+pályázat), amelybe a bécsi állatkert, illetve a Természettudományi Múzeum is bekapcsolódik.

7.3.3 Szlovákia

A Magyar Köztársaság Kormánya és a Szlovák Köztársaság Kormánya között 1999-ben aláírt környezetvédelmi együttműködési alapján megalakult a Magyar-Szlovák Környezetvédelmi és Tájvédelmi, Együttműködési Vegyes Bizottság, melynek 10 munkacsoportja van. A Természet- és tájvédelmi munkacsoporthoz számtalan eredmény kötődik: közös ökológiai hálózat térkép, Natura 2000 területek és egyes fajmegőrzési tervek és akciók (farkas, hiúz, túzok) egyeztetése, 3 nyelvű (magyar-szlovák-angol) természetvédelmi szótár, közös ramsari terület kihirdetése. A barlangvédelem területén a legjelentősebb eredmény az Aggteleki- és a Szlovák-karszt világörökséggé nyilvánított barlangjainak védelme és kezelése volt. Az albizottság kijelölte a Domica-Baradla barlangok felszíni védőövezetét. Számtalan publikáció, leporelló, közös kiállítás, film, önálló honlap dicséri a két munkabizottságban dolgozók munkáját. 2007 februárban - amikor a szlovák kollégákkal közösen rendezték meg a Vizes területek világnapját - volt az utolsó hivatalos kapcsolat. A korábban évi rendszerességgel ülésező munkacsoport a szlovák oldalon bekövetkezett személyi változások miatt nem működik.

Feladat

A munkacsoport átmenetileg szünetelő tevékenységét fel kell újítani.

A kapcsolatfelvétel után a már teljesített feladatokat le kell zárni és ki kell dolgozni a következő időszak munkaprogramját. Ebben elsősorban a határ menti területek közös kezelésére, bemutatásra kell a hangsúlyt helyezni.

7.3.4 Románia

A Magyar Köztársaság Kormánya és Románia Kormánya között 1997-ben aláírt környezetvédelmi együttműködési Egyezmény alapján 2004-ben megalakult a Magyar - Román Környezetvédelmi Vegyes Bizottság Természetvédelmi Szakértői Csoportja. Az együttműködés fő céljai a Natura 2000 hálózat működtetésével kapcsolatos feladatok (fenntartási tervek készítése, támogatási rendszerek kidolgozása), valamint a közös fajvédelmi és monitoring összehangolt végrehajtása. Az együttműködés eredményeként a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság koordinálásában 2006 januárjában közös LIFE Nature projekt indult „A kék vércse védelme a Pannon régióban” címmel. A program jelenleg a megvalósítás szakaszában van, eredményei jól mutatják a kooperáció hatékonyságát. A határ menti területeken az elmúlt években már összehangolt monitoring tevékenység folyt, elsősorban a rétisas (*Haliaeetus albicilla*), a parlagi sas (*Aquila heliaca*), a szirti sas (*Aquila chrysaetos*) és a túzok (*Otis tarda*) állományainak téli szinkronszámlálása terén.

A romániai Verespatakon ciános technológiával tervezett újabb aranybánya esetleges megnyitása a sajnálatos tiszai ciánszennyezéssel összefüggésben félelmet kelt Magyarországon, amely üzemzavar esetén súlyos természeti veszélyeztetést jelent számunkra is.

Feladat

A két fél a területi szervek koordinációjában közös természetvédelmi projekteken dolgozik a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködési Program keretében, melyek elsődleges célja a határon érintkező természetvédelmi területek kialakítása (pl. a Cséffai Természeti Park mielőbbi kihirdetése). A jövőben is kiemelt fontosságú feladat a Natura 2000 fenntartási tervek készítésében való együttműködés (pl. az Alcsíki medencére vonatkozó fenntartási terv elkészítése). Az együttműködés keretében tovább kell erősíteni a területi szervek gyakorlati kapcsolatait, valamint a két fél GMO szervezetekkel foglalkozó szakértői tevékenységének összehangolását.

Folyamatos párbeszédet kell folytatni a romániai kormányzervekkel és hatóságokkal annak elérése érdekében, hogy a Verespatakra tervezett ciános technológiájú aranybánya ne kerüljön megnyitásra.

7.3.5 Horvátország

2006. január 26-án, az első magyar-horvát együttes kormányülésen aláírták a kormányközi környezet- és természetvédelmi együttműködési egyezményt, amely 2007. május 10-én lépett hatályba. Az Egyezményt Magyarországon a 127/2006. (V. 30.) Korm. rendelet hirdette ki. 2008-ban megalakult a Magyar-Horvát Környezetvédelmi és Természetvédelmi Vegyes Bizottság, melynek első ülését 2008. október 6-án, Budapesten tartották.

Feladatok

Az Egyezményben foglaltaknak megfelelően létrejött a Vegyes Bizottság Természetvédelmi Albizottsága amelynek kiemelt célkitűzései közé tartozik a magyar-horvát határon átnyúló bioszféra rezervátum (Mura-Dráva-Duna Határon Átnyúló Bioszféra Rezervátum) megalakításának előkészítése. További feladat Horvátország várható EU csatlakozása kapcsán a Natura 2000 területek kijelölésében, fenntartásában a szorosabb együttműködés, illetve a tanácsadási rendszer kialakítása. Folytatni kell a Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság és a Kopácsi rét természetvédelmi terület igazgatásának eddigi jó együttműködését mind a kölcsönös tapasztalatcserével, mind a közös élőhely-kezeléssel, az élőhely-rekonstrukciókkal, a határ menti területek természeti állapotának felmérésével, megőrzésével összefüggésben.

7.3.6 Szlovénia

A szlovén-magyar-osztrák hármashatár, a muravidéki magyarság és a vendvidéki (Rába-vidéki) szlovénség a legmesszebbmenő EU konform együttműködések mintaszerű rendszerét eredményezheti. Ennek alapját képezi az Őrség-Raab-Goricko natúrpark együttműködési megállapodás.

Feladat

Natura 2000 területeket és egyes fajmegőrzési terveket össze kell hangolni, és ki kell dolgozni a közös ökológiai hálózatra vonatkozó térképeket.

A magyar-szlovén kétoldalú természetvédelmi együttműködés fellendítésére kezdeményezzük a szlovén társmisztériumnál közös természet- és tájvédelmi program kidolgozását, illetve annak végrehajtására szakértői bizottság létrehozását.

7.4 Hazai együttműködések

A természetvédelem tipikusan olyan tevékenység, mely csak akkor eredményes, ha a társadalom széles körben támogatja a védett és nem védett természeti értékek, a biológiai sokféleség, illetve az emberi létezés biológiai alapjainak megőrzését.

A természet hosszú távon a természetvédők (civiliek, kutatók, állami alkalmazottak stb.) tevékenysége által, illetve csak jogszabályokkal nem őrizhető meg. Ezért a természetvédelmi igazgatásnak kiemelten kell kezelnie az együttműködések a hazai igazgatási, tudományos és társadalmi szervezetekkel.

Fentiek szellemében az NTA-II időszakában a természetvédelem szempontjából legfontosabb szervezetekkel alakult ki együttműködés, illetve a korábban indítottak folytatódtak.

7.4.1 Kétoldalú együttműködések

Államigazgatási szinten a természetvédelem legfontosabb partnerei a földművelésügyi és vidékfejlesztési, a gazdasági ügyekkel foglalkozó, a nemzeti örökségvédelemért, a pénzügyekért felelős, valamint az igazságügyi és rendészeti feladatokat ellátó minisztériumok és e minisztériumok országos, illetve regionális hatáskörű területi szervei. E mellett kiemelendők a tudományos intézményekkel és a természetvédelmi célú társadalmi szervezetekkel való együttműködés. Felsorolászerűen a legfontosabb partnerek:

Együttműködési megállapodáson alapuló partneri kapcsolatok:

- Állami Közúti Műszaki és Információs Kht.
- Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
- Határország Országos Parancsnoksága
- Központi Statisztikai Hivatal
- Közterület-felügyelők Országos Szövetsége

- Magyar Barlangi Mentőszolgálat
 - Magyar Hivatalos Közlönykiadó
 - Magyar Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.
 - Magyar Tudományos Akadémia
 - Mezőgazdasági és Szakigazgatási Hivatal
 - Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal
 - Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
 - Nyugat Magyarországi Egyetem
 - ORFK Közbiztonsági Főigazgatóság
 - Országos Magyar Vadász Kamara;
 - Országos Magyar Vadászati Védegylet
 - ÖTM Turisztikai Szakállamtitkárság
 - Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat
 - Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnoksága
- Hivatalos együttműködés nem állami intézményekkel (többek között az „Akadálymentes Égbolt” megállapodás keretében)
- Áramszolgáltatók
 - Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület „Akadálymentes Égbolt”
 - Magyar Természetbarát Szövetség
 - Országos Erdészeti Egyesület

Feladatok

A természetvédelem a társadalom szinte minden területére ható tevékenység. Az oktatástól a földhasználatig, a turizmustól a kutatásig sok területtel szoros, napi kapcsolatban valósítható meg, ezért a kölcsönös előnyök és a közös célok érdekében folyamatosan működtetni kell a már létező együttműködések és azokat tovább kell szélesíteni, szakmai és területi alapon.

7.4.2 Vízügyi Szervek

Az állami természetvédelem területi szervei (nemzeti park igazgatóságok) és a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok között a 2000-es évektől szoros együttműködés alakult ki, amely elsősorban a nemzeti park igazgatóságok által megvalósított vizes élőhelyek kezelésére, rehabilitációjára terjedt ki.

A tervidőszak első évében el kell készíteni a Víz Keretirányelv által meghatározott vízgyűjtő gazdálkodási terveket. Tekintettel arra, hogy a Víz Keretirányelv a vizek jó ökológiai állapotának elérését írja elő, a jövőbeni a két ágazat közötti együttműködést szorosabbá kell tenni.

Feladatok

A Környezet és Energia Operatív Programban (KEOP) mind a vízügyi igazgatóságok, mind a nemzeti park igazgatóságok pályázhatnak vizes élőhelyek állapotának javítását szolgáló projektekkel, valamint a Regionális Operatív Programok (ROP) felszíni vizes fejlesztései is érinthetnek védett területeket. Ezek megvalósítása szoros együttműködést igényel, mivel mind a tervezés mind a működtetés - még a védett természeti területeken is - csak folyamatos vízügyi közreműködéssel valósítható meg.

A két szervezetnek közösen kell kidolgozni az egyes térségekre vonatkozó ún. vízgyűjtő gazdálkodási terveket.

Ügyszintén közös feladat - a Kiskunsági Nemzeti Park érintettsége miatt - a Duna-Tisza közti homokhátság további szárazodásának megállítása, illetve a tervidőszakban mintaprojektek megvalósításával a jelenlegi helyzet javítása, ami az előrevetített klímaváltozás miatt az ország más területein is szükséges lehet.

Szükséges a felszín alatti vizek tájszintű vizsgálata, különös tekintettel a Duna-Tisza közti síkvidéken bekövetkezett talajvízszint süllyedés okozta drasztikus és összetett tájszintű állapotváltozások problémájára, amely a Kiskunsági Nemzeti Park értékeinek megőrzése és a térségben élő több százezer ember jövőjének meghatározó stratégiai kérdése.

A Víz keretirányelv szerint készülő vízgyűjtő gazdálkodási tervek kidolgozásában a természetvédelmi szakembereknek aktívan részt kell venniük. Így biztosítható, hogy a Víz keretirányelv hatálya alá tartozó és egyben Natura 2000 területnek minősülő víztestek esetében a vízgyűjtő-gazdálkodási terv és a fenntartási tervek, illetve a későbbiekben a területek kezelése harmonizáljon.

7.4.3 Szakmai csoportok és testületek

A természetvédelmi tevékenység kiszélesítésének és a társadalom bevonásának egyik fontos eszköze olyan szakmai testületek létrehozása, amelyek segítik a természetvédelmi szervek stratégiájának meghatározását, hozzájárulnak ahhoz, hogy azok a lehető legmagasabb színvonalúak legyenek. A természetmegőrzési feladatok eredményes és hatékony megvalósítása - az állami természetvédelem munkatársai mellett - olyan speciális szakemberek részvételét is igényli, akik adott területre vonatkozó alapkutatási eredményeket szolgáltatnak. Ezért fontos és szükséges a hazai kutatóintézetek és egyetemi kutatóhelyek munkatársainak célfeladatokba történő bevonása.

Az NTA-II időszakában a természetvédelem stratégiai megalapozásának szerves részét képezte a legfontosabb szakterületi, illetve területi szakmai szervezetek, tanácsok, bizottságok létrehozása. Ennek keretében a következő szakmai szervezetek kezdték meg munkájukat, illetve folytatták működésüket megújított formában:

Létrehozott új testületek:

- Nemzeti Parki Tanácsok (10 Tanács)
- Természetvédelmi Stratégiai Tanácsadó Testület
- IUCN Nemzeti Bizottság
- Natura 2000 Tanácsadó Testület
- Víz Keretirányelv Természetvédelmi Tanácsadó Testület
- Informatikai Tanácsadó Testület
- Rákossiviperá-védelmi Tanács
- Tűzokvédelmi Munkacsoport

Megújított testületek:

- Ramsari Egyezmény Magyar Nemzeti Bizottság [újraalakítás a 6/2004. (K V. Ért. 3.) KvVM utasítással]
- Magyar Nemzeti Erdőrezervátum Bizottság [újraalakítás a 6/2004. (K V. Ért. 3.) KvVM utasítással]
- Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Szakértői Bizottság
- Ember és Bioszféra Nemzeti Bizottság
- Pro Natura Díj Bizottság

Feladatok

Az NTA-III tervezési időszakában az Európai Táj Egyezményből fakadó, több tárcát érintő feladatok koordinálására létre kell hozni az Európai Táj Egyezmény Nemzeti Koordinációs Bizottságot.

Az eddigiekben elsősorban a területek kijelölését, illetve ez EU részére készülő szakmai jelentések előkészítését segítő Natura 2000 Tanácsadó Testületet át kell alakítani. A jövőbeni elsődleges feladata a hálózat működtetésének segítése kell, hogy legyen.

7.4.4 Önkormányzatok

Valamennyi települési, illetve a Fővárosi önkormányzat illetékességi területén egyben védetté nyilvánításra jogosult hatóság is. Az 1989. október 23. előtt kihirdetett helyi jelentőségű védett természeti területekről alkotott jogi aktusok hatályon kívül helyezése után azok ismételt kihirdetése nem történt meg teljeskörűen.

A Natura 2000 területekkel és a helyi jelentőségű védett természeti területekkel kapcsolatos jegyzői feladatok eredményes ellátása érdekében a megyeszékhelyeken szakmai továbbképzés folyt, melyen eddig 1100 jegyző vett részt.

Feladat

Be kell fejezni az 1989. október 23. előtt kihirdetett, ún. technikai deregulációval érintett helyi jelentőségű védett természeti területek jogi státuszának (védeltségének megerősítése) rendezését és az önkormányzati adatszolgáltatást követően a KvVM-ben vezetett „Védett Természeti Területek Törzskönyv” aktualizálását.

Folytatni kell a jegyzők természetvédelmi - különösen Natura 2000 területekkel kapcsolatosan megkezdett - továbbképzését és az önkormányzatok minden lehetséges eszközzel való tájékoztatását. Az a cél, hogy valamennyi jegyző legalább egy alkalommal részt vegyen természetvédelmi továbbképzésen.

7.4.5 Társadalmi szervezetek bevonása a természetvédelmi célok megvalósításába

Hazánkban a természetvédelmi céllal alakult társadalmi szervezetek hagyományosan jelentős szerepet játszanak a természeti értékek megőrzésében, bemutatásában, illetve az ismeretterjesztésben és a környezeti nevelésben is. Száznál több azoknak a társadalmi szervezeteknek a száma, amelyek többé-kevésbé rendszeresen részt vesznek a fenti tevékenységben. Egyes természetvédelmi társadalmi szervezetek tulajdonában lévő természeti területeken különösen jelentős eredmények születtek az utóbbi két évtizedben, például a területkezelés, a veszélyeztetett fajok állományainak megőrzése, a védett fajok élőhelyeinek feltárása vagy az állományok folyamatos nyomon követése tekintetében.

A környezeti nevelés terén a társadalmi szervezetek egyedülálló eredményeket értek el, tevékenységük számos vonatkozásban messze megelőzte az állami szerveket. A természetvédelmi, természetismereti, illetve oktatóközponti tevékenységet is folytató társadalmi szervezetek munkáját kiemelten kell kezelni és támogatni. A társadalmi szervezetek szakmai tevékenységük mellett fontos befolyásolói a környezetügynek. Gyors reagálásuk miatt hatékonyan egészítik ki az állami szervek munkáját, és egyúttal a megfelelő szakmai ismeretek birtokában a társadalom ellenőrző szerepét is betöltik. A jól szervezett és felépített civilszervezet-hálózat a természetvédelem tömegbázisát alkotja.

A természetvédelem terén számos olyan feladat van, amelyről a jogszabályok alapján az államnak vagy az önkormányzatoknak kellene gondoskodniuk, ám e feladatok egy részét a civil szervezetek sokszor hatékonyabban, gyorsabban és olcsóbban tudják elvégezni, tehermentesítve ezzel az állami szerveket. Mindezek miatt a jövőben is indokolt a civil szervezetek - Nemzeti Természetvédelmi Alaptervben meghatározott feladatokat megvalósító - programjait támogatni.

Feladatok

Továbbra is cél, a természetvédelmi célú társadalmi szervezetekkel történő együttműködés, illetve az, hogy közösen valósuljon meg a természeti értékek megőrzése.

7.4.6 Védett természeti területen gazdálkodók

Az egész világon bevált gyakorlat szerint az állami tulajdonú és természetvédelmi kezelésben lévő területeken a leghatékonyabb és a legolcsóbb a természetvédelmi tevékenység. A hazai védett természeti területek döntő többsége állami tulajdonú, de ezek jelentős része nem a nemzeti park igazgatóságok vagyongazdálkodásában van.

A terület további jelentős része magántulajdonban van. A tulajdonosokkal és az állami területeken gazdálkodó bérlőkkel való együttműködés kiemelt jelentőségű feladat, hiszen sok esetben az ő közreműködésükkel valósul meg a természetvédelmi kezelés.

Feladatok

A védett területen gazdálkodókkal való együttműködésnek a kölcsönös előnyökön kell alapulnia. A nemzeti park igazgatóságok szakembereinek segítségét kell nyújtaniuk a gyakorlati kezelési feladatok ellátásához és különösen a gyakran bonyolult pályázati rendszerekben való eligazodáshoz.

Számos gazdálkodó olyan terméket állít elő, amelyik minden tekintetben megfelel a legszigorúbb bio minősítésnek, piacra jutása azonban különböző okok miatt nem biztosított. Segíteni kell a gazdálkodók termékeinek lehetőség szerinti helyi piacokon történő értékesítését, vagy helyben történő felhasználását.

Speciális természetvédelmi feladatok megoldása érdekében, pl. tűzokvédelem, gondoskodni kell a gazdálkodók képzéséről, folyamatos informálásáról.

8. Jogi szabályozás

2003-2008 között a természetvédelmi törvényben biztosított felhatalmazás alapján 6 kormányrendelet, 7 miniszteri rendelet, illetve 39 db védetté nyilvánító, védett természeti területet bővítő, vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet lépett hatályba. A tervezési időszak alatt több mint 60 módosítása jelent meg a fent jelzett jogszabályoknak.

Mivel az 1989. október 23. előtt kihirdetett jogszabályok egy általános dereguláció következtében hatályon kívül kerültek, 121 korábban védetté nyilvánított terület jogi védettségét kellett megerősíteni, miniszteri rendelettel történő kihirdetéssel. (A jogszabályok jegyzékét a 2. sz. melléklet tartalmazza.)

A természetvédelmi törvény alapján ma 11 kormányrendelet, 14 miniszteri rendelet, illetve 217 védetté nyilvánító vagy kezelési tervet kihirdető miniszteri rendelet hatályos.

Az ágazati munkamegosztás keretében, a természeti értékek megőrzése érdekében több mint 600 jogszabályban található természetvédelmi vonatkozású rendelkezések.

A 2003-2008. közötti időszak jelentős eredménye, hogy sikerült megteremteni a természetvédelmi érdekből elrendelt korlátozások kompenzálása érdekében a kártalanítás jogintézményét, amellyel lehetővé vált, hogy a hatósági határozattal elrendelt korlátozás esetén a gazdálkodók kártalanítást kapjanak.

Jogszabályok mellett a szakterület számára irányadó miniszteri tájékoztatók (pl. nyílt karszterületek jegyzéke, illetve miniszteri utasítások [pl.: a bioszféra-rezervátumokról szóló 10/2007. (K. V. Ért. 4.) KvVM utasítás és az Európa Diplomával rendelkező területekről szóló 9/2007. (K. V. Ért. 4.) KvVM utasítás], is kihirdetésre kerültek.

Megjelent továbbá a 166/1999. (XI. 19.) Korm. rendelet egységes értelmezése érdekében a 2004-ben kiadott, majd 2007-ben átdolgozott Tájvédelmi kézikönyv.

Feladatok

A jövőbeni jogszabály-alkotási kötelezettségek elsősorban egyes közösségi irányelvek átültetéséből fakadnak. Továbbá sok esetben a közigazgatás egyszerűsítése, ügyfélbaráttá tétele, valamint az ügyintézési határidők csökkentése miatt kerül majd sor egyes jogszabályok módosítására.

Ugyancsak jogalkotási feladat a védett ősmaradványok körét és pénzben kifejezett értékét megállapító miniszteri rendelet, valamint a belterületi barlangok védőövezetét meghatározó miniszteri rendelet kidolgozása és kihirdetése.

A védett természeti területekre vonatkozó kezelési terveket valamennyi, egyedi jogszabállyal védetté nyilvánított területre ki kell dolgozni és miniszteri rendelettel kihirdetni az NTA-III időszakában.

A 2008-ban indult szakhatósági hatáskörök felülvizsgálatának lezárását követően el kell érni, hogy a természetvédelmi vonatkozású hatósági/szakhatósági rendszer teljes körűen megjelenjen az új jogszabályokban.

Az Európai Táj Egyezmény hazai végrehajtását szolgáló jogszabályi környezet kialakítása az NTA-III tervidőszak feladata.

9. Intézményrendszer

A kormányzati munkamegosztásban a természet védelme a környezetvédelmi és vízügyi miniszter (a továbbiakban: miniszter) feladat- és hatáskörében nevesített feladat. Ennek értelmében a természet védelmét szolgáló tevékenység központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése a miniszter feladata.

A miniszter a jogszabályban meghatározott, a természet védelmével kapcsolatos szakigazgatási, hatósági és szakhatósági területi feladatait a nemzeti park igazgatóságokon valamint a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségeken keresztül valósítja meg.

A természeti értékek megóvásának eredményessége, az illető ország természetvédelmének sikere minden mást megelőzve - a természetvédelmi civil szervezetek érdemeinek elismerése mellett - elsősorban a hivatásos, állami természetvédelmi szervezettől függ.

Ugyanakkor a sikeres természetpolitika alapfeltétele, hogy a magas színvonalú természetvédelmet és a természeti értékek megóvását, fenntartását, fejlesztését egyre inkább be kell építeni hazánk más szakpolitikáiba, más tárcák felelősségi körébe tartozó tervekbe, intézkedésekbe.

9.1 Nemzeti park igazgatóságok

A 10 igazgatóság működési területe lefedi az ország egész területét, csakúgy, mint a 10 felügyelőség illetékességi területe. A két szervezettípus jogszabályban megállapított területi hálózata eltérő. A Kormány törvényben meghatározott hatásköreiben a védett természeti területek természetvédelmi kezeléséért felelős szervként a nemzeti park igazgatóságot jelöli ki.

Az elmúlt időszakban két esetben került sor a természetvédelem szervezetének át- majd visszaalakítására és a közszférában általános létszámcsökkentés a nemzeti park igazgatóságokat sem kerülte el.

A korábbi szervezeti rendszerhez képest a legjelentősebb változás, hogy az elsőfokú hatósági jogkörök 2005. január 1-től átkerültek az igazgatóságoktól a felügyelőségekre, az egységes zöld hatósághoz.

Az NTA-II időszakában a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság Veszprém belvárosából kiköltözött Csupakra, ahol új székházban, a Balatonhoz közelebb, a feladathoz méltó környezetben folytatja tevékenységét.

Folyamatban van a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság Debrecenből Hortobágyra történő kiköltözése is.

2008-ban jelentős térségi támogatással civil kezdeményezésként megfogalmazódott a Zempléni Tájvédelmi Körzet nemzeti parkká alakítása és annak irányítására önálló jogi személyiségű igazgatóság létrehozása. Tényként kell rögzíteni, hogy a térségben nemzeti parki szintű természeti és táji gazdagság található és azt is, hogy Északkelet Magyarország térségében lévő nagyobb tájvédelmi körzetek - Zempléni, Szatmár-Bergyi - bármely meglévő természetvédelmi központtól nagy távolságra vannak.

Nemzeti park igazgatóságok:

- Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő
- Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság, Csupak
- Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, Eger
- Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság, Pécs
- Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság, Esztergom
- Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság, Sarród
- Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, Hortobágy
- Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság, Kecskemét
- Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság, Szarvas
- Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter

Feladatok

A nemzeti park igazgatósági szervezet erősítése indokolt a megnövekedett európai uniós feladatok és a hazai természetvédelmi kezelési, kutatási, monitorozási, projekt-menedzselési stb. feladatok miatt. Csak feladatokhoz igazodó létszámkeret biztosítása lehet a záloga az eredményes természetvédelmi ágazat kialakulásának.

A kialakult és jól működő rendszer jelen formájában történő fenntartása mellett biztosítani kell a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság végleges elhelyezését, illetve gondoskodni kell az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság számára megfelelő irodaépület kialakításáról.

A több megyés működési területtel rendelkező igazgatóságok esetében gondoskodni kell a megfelelő szintű területi képviselőről, illetve az adott térségben dolgozó kollégák számára az irodai munkavégzés feltételeinek kialakításáról: Szatmár-Bereg térségében, Zempléni TK térségében.

Meg kell teremteni annak a feltételét, hogy a nemzeti park igazgatóságok térségükben szellemi központtá váljanak, mint ahogy külföldi társszervezeteik ezt a szerepet már betöltik. Ennek érdekében a jelenlegi költségvetési szervekre vonatkozó szabályokat a nemzeti park igazgatóságok sokrétű tevékenységének megfelelően kell alakítani.

Mivel Észak-kelet Magyarország térségében nagy kiterjedésű védett természeti területek találhatóak - országos jelentőségű védett természeti területek, Natura 2000 területek, Világörökségi terület -, melyek együttes kiterjedése meghaladja a 250 000 hektárt, meg kell vizsgálni egy önálló igazgatóság, illetve a Zempléni Nemzeti Park létesítésének feltételeit.

Utóbbi létesítését a megye önkormányzata, a térség önkormányzatai, országgyűlési képviselők, számos civil szervezet és a tudományos élet képviselői egybehangzóan támogatják, illetve kezdeményezik.

9.2 Környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek

A természetvédelem és a tájvédelem elsőfokú hatósági (szakhatósági) feladatait 2005-től a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi felügyelőségek látják el. Szintén a felügyelőségek hatáskörébe tartozik a környezetvédelmi és vízügyi hatósági (szakhatósági) feladatok ellátása is. A nemzeti park igazgatóságoktól a felügyelőségekhez történt hatósági tevékenység áttelepítése komolyabb fennakadás nélkül megvalósult, annak ellenére, hogy több helyen az intézmények székhelye nem esett egybe, ezért pl. Nyíregyházán, Szolnokon, Szegeden, Szombathelyen újonnan kellett kialakítani a természetvédelmi feladatokat ellátó egységeket.

A hatósági feladatok nemzeti parkoktól a felügyelőségekhez történő áttelepítése megteremtette annak lehetőségét, hogy hazánkban is kialakuljanak a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően működő nemzeti parkok, amelyek vagyongazdálkodói az adott területnek.

A nemzeti park igazgatóságok szakértőként működnek közre a természetvédelmi hatósági, illetve szakhatósági feladatok ellátásában.

A természetvédelem és tájvédelem másodfokú hatósága (szakhatósága) az Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőség (Budapest).

Feladatok

Gondoskodni kell arról, hogy a Természetvédelmi Információs Rendszer valamennyi felügyelőség részére is folyamatosan (on line) elérhető legyen, azaz ugyanabból az adatbázisból dolgozzon a természetvédelmi kezelő és a hatóság is.

Gondoskodni kell arról, hogy a felügyelőségek a Natura 2000 hálózattal kapcsolatos megnövekedett feladatok szakszerű ellátását biztosítani tudják.

10. Bemutató, tájékoztatás, oktatás, nevelés

10.1 Bemutató, szemléletformálás

A természeti örökség bemutatása elsődlegesen védett természeti területeken lévő, illetve a nemzeti park igazgatóságok kezelésében lévő természetvédelmi bemutatóhelyekhez kötődik. Jelentős eredmény, hogy a NKP-II tervezési időszakának több látogató- és oktatóközpont, tanösvény, valamint számos egyéb bemutatóhely létesült.

A nemzeti park igazgatóság fenntartásában jelenleg 26 fogadó-, látogató- és oktatóközpont üzemel. Ezek egy része az elmúlt években létesült vagy felújított, a látogatói igényeket messzemenően figyelembe vevő és a környezeti szemlélet formálásának hatékonysága szempontjából is eredményesebb látogatóbarát, interaktív bemutatóhely (pl. Bechtold István Természetvédelmi Látogatóközpont, Sas-hegyi Látogatóközpont).

Örvedetesen gyarapodott a tanösvények száma is. A nemzeti park igazgatóság fenntartásában, illetve más szervezetekkel közösen létrehozott tanösvények száma 148. Állapotuk sajnos nem minden esetben kielégítő, a következő időszakban ezek felújítása szükséges.

A NKP-II tervezési időszakában több barlangi bemutatóhely nyílt. Jelenleg a tömeg- és szakrális turizmus számára 9 barlang van kiépítve, további 25 barlang kalandturizmus keretében látogatható.

A nemzeti park igazgatóságok fenntartásában 9 tájház, 3 arborétum és botanikus kert, valamint további 43 egyéb bemutatóhely szolgálja a természeti örökség bemutatását és a látogatók környezeti szemléletének formálását.

2007-ben elkészült a természetvédelmi bemutatóhelyek adatbázisa, amely a folyamatos frissítésnek köszönhetően naprakész adatokat tartalmaz a nemzeti park igazgatósági kezelésben lévő bemutatóhelyekről. A jövő feladata, hogy az érdeklődők számára biztosítva legyenek az adatbázis turisztikai vonatkozású információi.

A KvVM kezdeményezésére 2008-ban a tévénezők szavazatai alapján kiválasztásra került Magyarország 7 Természeti Csodája, melyek a következők:

- Füzéri Várhegy
- Hévízi-tó
- Ipolytarnóci Ősmeradványok
- Kardoskúti Fehértó
- Őrség
- Kerecsensólyom
- Parlagi sas

A díjak odaítélését megelőző tévékampány jelentős mértékben ráirányította a nagyközönség figyelmét a természeti értékekre, melynek köszönhetően elsősorban a 7 nyertes esetében nagymértékben megnövekedett a megismerés igénye.

Feladatok

Természetvédelmi fogadó/látogató/bemutatóhelyek hálózatának fejlesztése:

A védett természeti területek bemutatásában szervező funkciójuk miatt kiemelkedő szerepet játszanak a látogatóközpontok. A tervezési időszakban el kell érni, hogy minden nemzeti parkban fő belépési pontjaiban (az ún. „kapukban”) megépüljön egy látogatóközpont. Ezen túl a nagyobb kiterjedésű tájvédelmi körzetekben is törekedni kell kialakításukra. A látogatóközpontokat új szemlélettel, a látogatói igények fokozottabb mértékű figyelembevételével szükséges kialakítani. Az NTA-III tervezési időszakában megépül a Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság Levendula-ház látogatóközpontja (Tihany), amely a tervezett Bakony-Balaton GEOPARK keleti kapujaként is működik.

A tanösvények esetében a mennyiségi fejlesztés helyett a minőségi szemléletet szükséges előtérbe helyezni, elsősorban a látogatói program élményszerűségének növelésével. Az új tanösvényeken biztosítani kell az interaktivitás lehetőségét, a bemutató jellegű tanösvények egy részét foglalkoztató tanösvénnyé érdemes átalakítani. A meglévő tanösvényeken fokozottabb figyelmet kell fordítani a fenntartási munkálatokra.

Az erdei iskolák esetében a minőségi fejlesztés kívánatos, amelyre a KEOP pályázat keretében az anyagi lehetőségek is biztosítottak. Az NTA-III tervezési időszakában megújul a Bakonybéli Erdőismereti Oktatóbázis és Kismesterségek Háza, a Tihanyi Levendula Erdei Iskola, a Rejteki Erdei Iskola, a szögligeti Szalamandra Erdei Iskola, valamint a Csapody István Természetiskola sarródi (Kócsagvár) és öntésmajori (Hanság Élővilága Központ) bázishelye. A környezeti nevelés hatékonyságának növelése érdekében fejlesztés kívánatos a Királyréti Erdei Iskolában, a Felsőtárkányi Erdei Iskolában, a Naprózsa Erdei Iskolában, a réhelyi Kődvirág Erdei Iskolában, valamint a Csapody István Természetiskola fertőújlaki bázishelyén.

A természetvédelmi bemutatóhelyek népszerűsítésére központi honlapot vagy weboldalt szükséges létesíteni, amely segíti a látogatókat a természetben tett túrájuk előzetes megtervezésében.

10.2 Oktatás, nevelés

A nemzeti park igazgatóságok fontos szerepet töltenek be a környezeti nevelésben, oktatásban, természetvédelmi szemléletformálásban. A látogató, oktató, bemutató feladatot ellátó nemzeti park igazgatósági létesítményeknek ebben kiemelt jelentősége van, mivel azokban az óvodás, iskolás látogatócsoportok saját tapasztalataik alapján, szakember vezetésével testközelből megismerhetik a természet csodáit és a természetvédelem fontosságát, különböző foglalkozások, bemutatók, versenyek, terepi programok keretében.

Az iskolarendszerű természet-környezetismereti oktatásnak fontos területe az erdei iskola hálózat, amelyben a nemzeti park igazgatóságok is részt vesznek. Az NTA-II időszakában megnyílt az Óbányai Erdei Iskola, a Hortobágyi Erdei Iskola, a Bihari Madárvárta Erdei Iskola, valamint a Mórahalmi Községi Ház és Erdei Iskola. Jelenleg a nemzeti park igazgatóságok fenntartásában 6 önálló, valamint az egyéb bemutatóhelyekhez kapcsolódóan további 7 erdei iskola üzemel.

Az oktatás-nevelés fontos eleme a település/megye/régió és az intézmény közötti kapcsolatfelvételt és szakmai együttműködést elősegítő interaktív környezeti tudáslánc térkép. Megszerveződött és beindult az ökoiskolás, zöld óvodás gyermekek jeles napi, ingyenes nemzeti parki látogatása, a természet megismerése céljából.

Magyarországon jelenleg 5 egyetemen (Debreceni-, Gödöllői Szent István-, Nyugat-Magyarországi-, Kaposvári Egyetem, illetve a Pannon Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kara Keszthely) zajlik nappali szakos természetvédelmi mérnök képzés. A diplomát szerző hallgatók száma messze több, mint ahány szakembert az ágazat fel tud venni. Oktatásukban a természetvédelmi szakemberek is részt vesznek, illetve a hallgatók szakdolgozatának kidolgozásában segítséget nyújtanak.

A nappali szakos természetvédelmi mérnökképzésben résztvevő hallgatók féléves kötelező gyakorlatának legoptimálisabb helyszínei a nemzeti park igazgatóságok. Az ilyen gyakorlatok eltöltésére vonatkozó igény azonban nem csak a természetvédelem szakos hallgatók részéről merül fel.

Feladat

Tovább kell bővíteni a természet-, környezetismereti oktatást, nevelést, az erdei iskola programokat, a nemzeti park igazgatóságok infrastrukturális hátterének fejlesztésével, igénybevételével. Alapvető követelmény, hogy a nemzeti parkok által működtetett erdei iskoláknak a legmagasabb szintű szakmai szolgáltatást kell nyújtaniuk.

Be kell vezetni a tárca támogatásával négy korosztály számára a Zöld Programot és Oktatócsomagot, mely beépíthető az óvodai, iskolai tanrendbe, továbbá a nemzeti park igazgatóságok foglalkozásaiba.

Tovább kell folytatni az ökoiskolások, zöld óvodások számára a már megkezdett nemzeti parki látogatási lehetőségeket, környezeti-, természetvédelmi ismereti, szemléletformálási, illetve az egészséges életmódra nevelési célból.

Miközben az Aggteleki és Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság már ma is, kihelyezett egyetemi tanszékként is működik, meg kell teremteni a többi nemzeti park igazgatóságnál is hallgatók fogadásának feltételeit. Ehhez az eddigieknél is szorosabb együttműködést kell kialakítani az érintett felsőoktatási intézményekkel és motiválttá kell tenni a hallgatókkal való foglalkozásra kijelölt nemzeti park igazgatósági munkatársakat is. A hallgatók számára olyan feladatokat kell kitűzni, amelyek hasznos számukra diplomamunkájuk kidolgozásához, ugyanakkor a nemzeti park igazgatóságnak is gyakorlati hasznot hoz.

10.3 Honlapok

A 2005-ben létesített KvVM Természetvédelmi Hivatala honlap elsődleges célja, hogy valamennyi a magyar természetvédelemben rendelkezésre álló információt hozzáférhetővé tegye az érdeklődők számára.

A nemzetipark-igazgatóságok egyedi honlapjai - egy központi fejlesztést követően - 2005 márciusában készültek el. Fő céljuk a nemzeti parkok és a kezelésükben lévő védett természeti területek bemutatása, illetve aktuális információk biztosítása a folyamatosan növekvő számú látogatók számára.

Az érdeklődők 2008-tól a honlapon belül önálló weboldalon tájékozódhatnak az Európai Táj Egyezményről és a hazai végrehajtás aktualitásairól.

A biológiai sokféleségről szóló egyezmény, valamint a Biológiai Biztonságról szóló Cartagena Jegyzőkönyv és a géntechnológiával kapcsolatban szabályozás szélesebb körű megismertetését szolgáló új hazai honlap (<http://biodiv.kvvm.hu/>) az Európai Közösség eszköztárának segítségével 2006- óta elérhető a nyilvánosság számára.

A Washingtoni Egyezményt (CITES) ismertető és a „NE VEDD, VÉDD!” CITES kampányt szolgáló honlap szintén az utóbbi hat évben készült el (www.cites.hu).

A Tolna Megyei Természetvédelmi Alapítvány a www.hunbat.hu címen honlapot indított a denevérvédelem, -kutatás, -gyűrés és az ezzel kapcsolatos programok ismertetésére.

A nemzeti parkok honlapjai elérhetők egy közös címen, a www.nemzetipark.gov.hu, ahol részletes információk találhatóak az adott nemzeti park igazgatóság tevékenységéről, területi, természeti adottságairól, programjairól.

Feladatok

A honlapokkal kapcsolatosan a tervidőszak feladatai elsősorban a meglévő honlapok fejlesztése, illetve folyamatos aktualizálása. A tartalom aktualitási szintjének megfelelően negyedéves felülvizsgálatot, áttekintést, illetve az adatbázisok (pl. természetvédelmi adatok) éves aktualizálását tervezzük. Természetesen az új szakanyagok, koncepciók az elkészülés után folyamatosan felkerülnek a honlapokra. A hírértékű események frissítése aktualitásuknak megfelelően történik.

Továbbra is jelentős erőfeszítéseket teszünk arra, hogy megőrizzük, javítsuk a honlapok (természetvédelem, nemzeti parkok) egységes arculatát, annak érdekében, hogy a látogatók hasonló szerkezetben a már megismert szerkezeti és funkcionális elemek ismeretében könnyedén tudjanak a természetvédelem állami szervezetének különböző honlapjain „szörfözni”. Ennek érdekében fejleszteni szükséges a nemzeti park igazgatóságok egyedi honlapjainak és a központi honlap közötti egységesítést. Külön figyelmet kell fordítani az ökoturisztikai, oktatási, nevelési, bemutatási aktuális információknak, megkönnyítve ezzel az internetes hozzáférést.

10.4 Ökoturizmus

2005-ben kidolgozásra és elfogadásra került „A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója”, amely megalapozta a nemzeti park igazgatóságok saját, illetve részvételükkel zajló ökoturisztikai fejlesztéseket.

2008-ban - az akkori Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium koordinálásával, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és a nemzeti park igazgatóságok szakembereinek közreműködésével - elkészült az „Országos ökoturizmus fejlesztési stratégia”.

A védett természeti területeken, a nemzeti park igazgatóságok szervezésében zajló ökoturizmus elsődleges színterei a természetvédelmi bemutatóhelyek, amelyeket a „Bemutatás, szemléletformálás” fejezetben mutattunk be.

A bemutatóhelyek mellett az igazgatóságok egyre gazdagabb programmal várják a látogatókat. A hagyományos szakvezetéses túrák mellett új típusú, a látogatói igényeket fokozottabban szem előtt tartó kínálati elemek is megjelentek (pl. jelvénygyűjtő túrák, fotótúrák).

A nemzeti park igazgatóságok kezelésében lévő bemutatóhelyek és az igazgatóságok ökoturisztikai szolgáltatásainak bemutatására rendszeresen jelennek meg különböző kiadványok. 2006 óta nemzeti park igazgatóságokként évente megjelenik a „minileporelló”. 2007-ben és 2008-ban a Magyar Turizmus Zrt. (MT Zrt.)-vel közös kiadásban, a korábbi évekhez képest nagyobb példányszámban, a magyar mellett angol és német nyelven jelent meg a 10 nemzeti park turisztikai kínálatát bemutató francia méretű leporelló. Több tematikus kiadvány jelent meg a látogatható barlangokról, valamint az egyéb földtudományi értékekről. A minisztériumi kiadású kiadványokon túl a nemzeti park igazgatóságok minden évben megjelentetik ökoturisztikai programajánlójukat, illetve számos egyéb kiadványban ismertetik bemutatóhelyeiket, ökoturisztikai szolgáltatásaikat.

A Zöldturizmus Éve 2007 kapcsán gyümölcsöző együttműködés alakult ki a KvVM és a MT Zrt. között különösen a nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai tevékenységével kapcsolatos marketing és kommunikációs tevékenység vonatkozásában.

A nemzeti park igazgatóságok kezelésében lévő bemutatóhelyek és az igazgatóságok ökoturisztikai szolgáltatásai népszerűsítésének egyik eszköze a turisztikai vásárokon és egyéb rendezvényeken való részvétel. A budapesti Utazás kiállításon a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium és a nemzeti park igazgatóságok rendszeresen központi standdal vesznek részt, és a Művészetek Völgyében is több alkalommal közös nemzeti park igazgatósági megjelenésre került sor. 2007-ben pedig a MT Zrt. közreműködésével 5 külföldi vásáron való részvételre nyílt lehetőség. 2007-ben hagyományteremtő céllal indult útjára a Magyar Nemzeti Parkok Hete rendezvénye.

Az ökoturizmus kínálati oldalának felmérésére a MT Zrt.-vel közösen 2007-ben részletes kutatások kezdődtek, melynek eredményei jól hasznosíthatók a fejlesztések tervezése során.

Az ökoturisztikai objektumok fejlesztése nem végtelen folyamat, míg az azokban bemutatásra kerülő látnivaló folyamatos fejlesztést igényel. Az egyes nemzeti park igazgatóságok ennek szellemében dolgozták ki a Regionális Operatív Programokhoz benyújtott pályázataikat.

A tervszerű fejlesztések eredményeként létesült bemutatóhelyeknek és az új, vonzó programoknak köszönhetően a védett természeti területek látogatóinak száma az elmúlt években folyamatosan emelkedett. A nemzeti park igazgatóságok kezelésében álló bemutatóhelyeken belépőjegyet váltott látogatók száma 2007-ben meghaladta az 1 millió főt, miközben a csoportos látogatókkal kiegészülve számuk elérte a 2,5 millió főt. Ezen felül további több százezer bakancsos turista látogatta meg a nemzeti parkokat, illetve tájvédelmi körzeteket, de pontos létszámuk nem ismert.

A NTA-II tervezési időszakában az alábbi ökoturisztikai fejlesztések kerültek átadásra, megnyitásra:

- Baradla barlang vöröstói szakaszának felújítása, Vöröstói Látogatóközpont létesítése
- Tengersizem étterem (Jósvafő) felújítása
- Színi Malom megvásárlása, felújításra előkészítése
- Keleméri Látogatóközpont létesítése
- Martonyi pálos kolostor felújításának első üteme
- Szalamandra ház felújítása, turistaszállóvá alakítása
- Kápolnapusztai Bivalyrezervátum bemutatóhely létesítése
- Kotsy Malom (Zalaszántó) felújítása, bemutatóhelyé alakítása

- Drávaszentesi Oktató- és Látogatóközpont létesítése
- Drávaszentesi állattartó telep létesítése
- Abaligeti Denevérmúzeum létesítése
- Mohácsi Történelmi Emlékhely felújítása
- Gemenci Bemutatóközpont létesítése
- Királyréti Oktatóközpont bővítése, üzembe helyezése
- Ócsai Bemutatóház kialakítása
- Szemlő-hegyi barlang felújítása
- Egreskátai major létesítése
- Hortobágy halastavi kisvasút felújítása
- Poroszlói vízisétány létesítése
- Hortobágyi Látogatóközpont létesítése
- Cégénydányádi Kastély megvásárlása
- Körösvölgyi (Szarvas) Látogatóközpont létesítése
- Réhelyi (Dévaványa) Látogatóközpont létesítése
- Felsőtárkányi Látogató és Oktatóközpont létesítése
- 430 db kerékpár beszerzése nemzeti parki látogatók részére
- Hortobágyi Pásztorház felújítása
- Bihari Madárvárta létesítése
- Ipolytarnóci Látogatóközpont létesítése
- Fertőújlaki Oktató és Látogatóközpont létesítése
- Kőszegi Bechtold István látogatóközpont létesítése
- Szélmalmi Fogadóház kialakítása
- Vörsei Talpasház felújítása
- Mészégető-források barlangja (Orfű) megnyitása a kalandturizmus számára
- Szentgáli kőlik barlang megnyitása a kalandturizmus számára
- Pálfája Oktatóközpont (Nagykőrös) létesítése
- Pécsi Mészutóház Barlang megnyitása
- Budapesti sas-hegyi bemutatóhely létesítése
- Jósvalói Kessler Hubert emlékház létesítése
- Zirci Arborétum felújítása
- Fehér Gólya Múzeum (Kölked) létesítése

(Megjegyzés: Mivel egy-egy beruházás megvalósítása az ötlettől az átadásig több évet vesz igénybe, értelemszerűen néhány itt felsorolt objektum tervezése 2002 előtt kezdődött, míg átadására 2002 után került sor)

Feladatok

Az „Országos ökoturizmus fejlesztési stratégia” végrehajtása érdekében létre kell hozni a turizmusért és a természetvédelemért felelős tárca együttműködési fórumát. A stratégiában foglalt programok végrehajtására intézkedési tervet kell készíteni, amelyet a pénzügyi lehetőségek függvényében végre kell hajtani.

A végrehajtás során természetvédelmi szempontból prioritás a látogatóközpontok létesítése, a természetvédelmi bemutatóhelyek rendszerszemléletű fejlesztése. A fejlesztéseket a védett természeti területeken csak a természetvédelmi szempontok elsődlegességének biztosítása mellett szabad végrehajtani. A turizmus környezetre gyakorolt hatásait folyamatosan monitorozni szükséges. Az ökoturisztikai marketing terén kiemelkedő fontosságú a nemzeti park igazgatóságok részvétele a Turisztikai Desztinációs Menedzsment szervezetek munkájában.

A nemzeti park igazgatóságok ökoturisztikai fejlesztései munkahelyeket teremtenek olyan térségekben is, ahol más lehetőség csak nagyon korlátozottan áll rendelkezésre. A helyi termékek helyben történő felhasználása, illetve értékesítése további lehetőséget kínál a térség gazdálkodói számára. Számos térségben már aktív kapcsolat van a nemzeti parki objektumot üzemeltetők, szállásadók, vendéglátók és termelők között, az együttműködés tapasztalatai valamennyi fél számára kedvezőek.

A nemzeti park igazgatóságok akarva akaratlanul konkurensei lehetnek egymásnak, amennyiben ökoturisztikai fejlesztéseik nem egyediek, azok látványosságai több helyen ismétlődnek. Többek között ennek elkerülését szolgálja az, hogy valamennyi Nemzeti Park Igazgatóság kidolgozta a 2009- 2013 közötti időszakra vonatkozó Fejlesztési Terve tervét, melyek elfogadása 2008-ban megtörtént. Egy-egy fejlesztés vonatkozásában elkészül annak elemzése is, hogy az új létesítménynek milyen lesz a várható kihasználtsága.

A 2009-2014 közötti időszak legfontosabb tervezett ökoturisztikai fejlesztései a következők:

- Világörökség Programház kialakítása Jósvalón(ANPI)
- Levendula-ház látogatóközpont Tihanyban- a Bakony-Balaton GEOPARK keleti kapuja (BfNPI)
- Az ipolytarnóci ősvilági Pompeji turisztikai célú fejlesztése II. ütem (BNPI)
- Bükki Nemzeti Park szilvászvárad látogatóközpontjának kialakítása (BNPI)
- Mohácsi Történelmi Emlékhely fejlesztése (DDNPI)
- Duna menti turisztikai fejlesztés - Gemenci látogatóközpont (DDNPI)
- Sas-hegyi Látogatóközpontban zöld terasz kialakítása (DINPI)
- Az Ipoly-völgy ökoturisztikai bemutatóhelyeinek fejlesztése (DINPI)
- Dunakanyari Látogatóközpont létesítése (DINPI)
- Szemlő-hegyi barlang fogadóépületének fejlesztése (DINPI)
- Kerékpárral a Fertő-tó/Neusiedlersee kultúrtájon - tájegységi, öko- és aktív turisztikai programcsomagok fejlesztése (FHNPI)
- „Daruvonulás Hortobágyon” - a Hortobágyi Halastavi kisvasút továbbfejlesztése és új ökoturisztikai attrakciók létrehozása (HNPI)
- Hortobágy-Hortobágy-Halastavi turisztikai kerékpárút építése (HNPI)
- A történelem országútján - tematikus csárdaútvonal Hortobágyon keresztül (HNPI)
- Pusztaszafari - A Hortobágyi Vadaspark fejlesztése (HNPI)
- Kulturális értékek megőrzése az Órálók földjén (ÖNPI)
- Az Őrségtől a Vendvidékig - keleti és nyugati kapu kialakítása az Őrségi Nemzeti Parkban (ÖNPI)

A nemzeti parki igazgatósági ökoturisztikai létesítmények kialakításánál arra kell hangsúlyt fektetni, hogy azoknak minimális legyen a fosszilis energia igénye, megújuló energiával működjenek és egyúttal legyenek ezek a megújuló energia hasznosítás bemutatóhelyei is.

11. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, természetvédelmi információs rendszer

11.1 Természetvédelmi kutatások

A természetvédelmi tevékenység megalapozásához, a napi munkavégzéséhez elengedhetetlen a védelem megalapozásával, a gyakorlati intézkedésekkel és azok hatásának nyomon követéssel kapcsolatos vizsgálatok, adatgyűjtések biztosítása és támogatása. Az ilyen típusú adatgyűjtés egyaránt magába foglalja a rendszeres, és alkalmi, valamely cél érdekében szabványos módszerrel végzett vizsgálatokat, illetve a nem kötött módszertan alapján végzett megfigyeléseket. A természetvédelemmel összefüggő, rendkívül szerteágazó kutatások Magyarországon elsősorban a különböző felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek, múzeumok és civil szervezetek együttműködésével és a nemzeti park igazgatóságok munkatársainak közreműködésével valósulnak meg.

A természetvédelmi ágazat feladata, hogy az egyes pályázati kiírások feltételrendszerének kidolgozásánál érvényesítse a szakterület szempontjait (pl. operatív programok, K+F, MTA-KvVM együttműködés, Svájci Alap, Zöld Forrás, határon átnyúló Interreg együttműködések). A kutatásokkal kapcsolatos munkamegosztás alapján a természetvédelmi ágazat támogatásával elsődlegesen olyan stratégiai kutatások támogatása a cél, amelyek a gyakorlati természetvédelmi munkát segítik.

Feladatok

Az egyes természetvédelmi célú, illetve természetvédelmi hatással járó beavatkozásokat megelőző állapotleíró és feltáró, valamint a beavatkozások hatásait hosszabb távon vizsgáló felmérések kiemelt támogatása.

A rendszeres, szabványos adatgyűjtés keretében biztosítani kell a nemzetközi és európai uniós adatszolgáltatási kötelezettséget kiszolgáló, a természet általános állapotáról, egyes fajok természetvédelmi helyzetéről információt adó országos (nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer) és regionális (Kis-Balaton, Dráva) monitorozó programok folyamatos működtetését.

11.2 Adatgyűjtés

11.2.1 A védett természeti területek és a védett természeti értékek törzskönyve

A védett természeti területek és értékek nyilvántartásáról a Tvt-ben kapott felhatalmazás alapján a környezetvédelmi és vízügyi miniszter gondoskodik. Ez a gyakorlatban a védett természeti területek, illetve a védett természeti értékek törzskönyvében testesül meg. A törzskönyvben szereplő adatokat a különböző szintű döntéshozásban alapadatokként rendszeresen használják.

A védett természeti területek törzskönyvének legfontosabb melléklete a földhivatali ingatlan-nyilvántartáson alapuló, számítógépes programmal kezelt, birtokügyi adatbázis.

A törzskönyvek valamennyi adatának a Természetvédelmi Információs Rendszerbe történő konvertálása 2008-ban megtörtént. Az egyes területek védettségének tényét a földhivatali ingatlan-nyilvántartás közhitelesen tartalmazza.

A két nyilvántartás adategyezősége alapvető kívánalom.

Feladatok

A földhivatali ingatlan-nyilvántartás és más, területhez kapcsolódó nyilvántartási rendszerek természetvédelmi vonatkozású adategyezőségének megteremtése digitális térképi fedvények és folyamatosan aktualizált állományaik (alapvetően: KÜVET, BEVET) beszerzésével történik.

11.2.2 A helyi jelentőségű védett természeti területek nyilvántartása

A helyi jelentőségű védett természeti területek nyilvántartását a KvVM a védett természeti területek és értékek nyilvántartásáról szóló 13/1997. (V. 28.) KTM rendelet alapján vezeti. A nyilvántartás jelenleg 1296 helyi jelentőségű védett természeti területet tartalmaz. A 2007. évi LXXXII. törvény alapján minden, 1989. október 23-át megelőzően létesített helyi jelentőségű védett természeti terület védettségét önkormányzati rendeleti formában meg kellett erősíteni, 2008. január 1-jei hatálybalépéssel. Ez a feladat 461 település 727 helyi jelentőségű védett természeti területét érintette. Ehhez kapcsolódóan a KvVM megkezdte a helyi jelentőségű védett természeti területekkel kapcsolatos nyilvántartásának teljes felülvizsgálatát és az adatoknak a Természetvédelmi Információs Rendszerbe történő bevitelét. Ennek eredményeképpen 2008 végéig Budapest és 11 megye helyi jelentőségű védett természeti területeinek aktualizált nyilvántartása található meg a www.termeszetvedelem.hu oldalon.

Feladatok

A 2009-2014 közötti időszak feladata a helyi jelentőségű védett természeti területekről vezetett nyilvántartás felülvizsgálatának befejezése. Ehhez elengedhetetlen az érintett önkormányzatokkal a folyamatos kapcsolattartás, a védettségről rendelkező hatályos normatívák beszerzése. Az aktuális adatok folyamatosan feltöltésre kerülnek a www.termeszetvedelem.hu oldalra is a minél szélesebb körű megismerhetőség érdekében. További feladat a helyi védettséget határidőben meg nem erősítő települési önkormányzatokkal együttműködve az érintett területek újbóli védetté nyilvánítása. Az időszak további célkitűzése egy tematikus digitális adatbázis összeállítása, amely a helyi védettséget megállapító települési önkormányzati rendeleteket tartalmazza

11.2.3 Natura 2000 területek nyilvántartása, adatbázisa

A Natura 2000 területek kiterjedését, határait, a kijelölésük alapjául szolgáló fajok állományadatait és a területekre vonatkozó egyéb adatokat az Európai Bizottság által elfogadott módon (a Bizottság 97/266/EK számú határozata (1996. december 18.) a Natura 2000 keretében javasolt területek adatszolgáltatási űrlapjáról), az általuk meghatározott adatbázisrendszerben („Natura 2000 adatbázis”) jelentette be hivatalosan Magyarország 2004-ben, mintegy 11 000 oldal terjedelemben. Az adatokat a Természetvédelmi Információs Rendszer is tartalmazza, különös tekintettel arra, hogy a hatósági munka során az egyes területek kijelölésekor figyelembe vett fajok természetvédelmi helyzetére tekintettel kell a hatósági döntést meghozni.

Az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti hatévente esedékes tagállami jelentés 2007 októberében, 46 közösségi jelentőségű élőhely-típusra és 211 fajra elkészült, mintegy 1000 oldal terjedelemben.

Feladatok

Az Európai Bizottság részére megküldött Natura 2000 adatbázis rendszeres, - a Bizottság útmutatása alapján legalább 6 évenkénti - aktualizálása szükséges. Az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészelekről szóló 45/2006. (XII. 8.) KvVM rendeletet szükség szerint módosítani kell.

Elérendő cél, hogy a Natura 2000 területek Európai Bizottságnak bejelentett határait a lehetőségek szerint minél inkább közelítsük a földrészelek térképi határaihoz, mivel a hatósági tevékenységek során a helyrajzi számos nyilvántartás a közhiteles.

A Natura 2000 területekre vonatkozó adatokat a TIR-ben a nemzeti park igazgatóságok, illetve a hatóságok számára elérhetővé kell tenni.

11.2.4 Vagyonkezelési adatnyilvántartás

2003 óta - miniszteri utasítás alapján - a nemzeti park igazgatóságoknak június 30-i és a december 31-i állapotnak megfelelően évente kétszer kell adatot szolgáltatniuk. Az adatszolgáltatásra alapozva a vagyonkezelési adatnyilvántartás hiteles és naprakész.

Feladatok

A nemzeti park igazgatóságok vagyonkezelési nyilvántartásának vezetését a továbbiakban is folytatni kell a Természetvédelmi Információs Rendszer részeként.

11.2.5 Forrás- és víznyelő-nyilvántartás felállítása

Az NTA-II időszakában elkészített adatbázis kezelő programok alapján működő országos nyilvántartások szerint, az ismert 647 víznyelőből 459 található védett területen kívül; míg a 2002 óta helyszínen ellenőrzött több mint 5015 forrásból 2479 felelt meg aktuálisan az ex lege védetség kritériumainak.

Feladat

Az elkövetkező tervidőszak feladata a nyilvántartások országos szintű lezárása (ami a források egy részénél a legalább 5 l/perc vízhozam tartóssága tekintetében további adatfelvételeket is igényel), valamint e természeti emlékek védetségének ingatlan-nyilvántartási bejegyeztetése.

11.2.6 Barlangnyilvántartás

Az Országos Barlangnyilvántartásban rögzítendő alapadatok, mellékletek és egyéb dokumentumok körét a 13/1998. (V. 6.) KTM rendelet szabályozza, melynek a fenti adattartalommal történő felállítása 2006-ban fejeződött be.

Feladat

A Nyilvántartás adatainak aktuálisan tartása a jelenleg 250 barlangban folyó kutatási tevékenységről leadott jelentések és szakvélemények, az évente kiírt Cholnoky Jenő karszt- és barlangkutatási pályázatra érkező pályamunkák, valamint a különféle bejelentések feldolgozását és - új barlang, barlangszakasz feltárása esetén - annak terepi adatfelvételét igényli. Az elkövetkező hat évben teljes körűen el kell készíteni a még felméréstlen barlangjáratok pontos térképét is.

11.3 Természetvédelmi Információs Rendszer

11.3.1 A természet állapotának nyomon követése

A TIR kialakításának szükségessége az 1990-es évek elején jelentkezett. A nemzetipark-igazgatóságokon képződő élővilágvédelmi, biodiverzitás-monitorozási, földtani, tájvédelmi, természetvédelmi terület- és vagyonkezelési stb. adatok és nyilvántartások eleinte papír adathordozón, majd az utóbbi évtizedben egységenként különböző szerkezetű adatbázis kezdeményekben, illetve alrendszerekben gyűltek, egységes protokollok és törzsadattárak nélkül.

A TIR az Országos Környezetvédelmi Információs Rendszer önálló részeként működik.

A TIR-t a szaktárca az állami természetvédelem intézményeinek munkáját kiszolgáló komplex térinformatikai támogatással megvalósult számítógépes információs rendszerként, EU támogatással hozta létre 2004-2007. időszak alatt, valamennyi természetvédelmi szempontból releváns adat és térkép mindennapi munkában és döntéshozatalban való, gyors és hatékony hasznosítása érdekében.

Feladatok

Az NTA-III távlati stratégiai célkitűzése: a Természetvédelmi Tér-adat Infrastruktúra kialakítása és működtetése, a természetvédelmi szakmai adatok szabványos és közhiteles nyilvántartása és szolgáltatása érdekében. A tervidőszak során egységes módszertan alapján megkezdődik a rendszeres és országos adatgyűjtés, felkutatásra kerül valamennyi térben lokalizált természetvédelmi vonatkozású adatforrást.

A természetvédelmi nyilvántartás minél teljesebb adatfeltöltése érdekében szükséges az egységes és szabványos eljárások, törzsadattárak, útmutatók, segédprogramok használatának lehető legszélesebb körben való terjesztése (beleértve a civil szervezeteket, kutatókat, az érdeklődő iskolákat és állampolgárokat), és valamennyi külső adatközlő bevonása a környezet-állapot rögzítésébe, a változások megfigyelésébe.

Távlati célként a környezetvédelmi megelőzési és tájékoztatási alapelvek érvényesülésének érdekében a potenciális felhasználói csoportok számára differenciált elektronikus szolgáltatásokat kívánunk működtetni, amelyek igénybevételével a természetvédelmi szakmai adatok térinformatikai tervezési, elemzési, statisztikai rendszerekben használható módon jutnak el a célközönséghez.

11.3.2 Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer (NBmR)

A Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természet- és Környezetmegőrzési Szakállamtitkársága irányításával működő országos program, melynek feladata a magyarországi biológiai sokféleség (biodiverzitás) állapotának és változásainak hosszú távú megfigyelése, kiválasztott komponensek vizsgálatával, állandó helyszíneken, egységesített módszerekkel. Az országos programok kidolgozását, összehangolását központi irányítás biztosítja, míg a helyi feladatokat a területi szervek (nemzetipark-igazgatóságok) koordinálják. A rendszer működése 1997-ben kezdődött. Az elmúlt tízéves időszakban a vizsgált komponensek köre folyamatosan bővült, újabb vizsgálati helyszínek bevonásával. Az NBmR monitorozó tevékenységének áttekintésére 2003 és 2005 között egy átfogó felülvizsgálati program valósult meg. Néhány élőlénycsoport esetében a mintavételi módszer további pontosítása, továbbfejlesztése, más komponensek vonatkozásában a több éves adatsorok kiértékelése történt meg. A felülvizsgálati program eredményeként a rendszer működése tovább javult. Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkkal, a természetvédelmi irányelvekből adódóan a monitorozási és jelentéstételi kötelezettségeink jelentősen bővültek. Ezen új elvárásoknak megfelelően egyes élőlénycsoportoknál megkezdődött a több éve folyó mintavételezések tesztelése és továbbfejlesztése a közösségi megfelelés irányába. A NBmR eddigi tíz projektje egy további projekttel bővült. A XI. projekt „Közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek monitorozása (Natura 2000)”, a madárvédelmi (79/409/EGK) és élőhelyvédelmi (92/43/EGK) irányelvek mellékletein felsorolt közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek országos szintű felmérését célozza, amely többek között az élőhelyvédelmi irányelv 17. cikke szerinti hatéves jelentési kötelezettségünk teljesítéséhez szolgáltat alapadatokat.

Feladatok

A következő hat év feladata az európai uniós és nemzetközi jelentéstételi és monitorozási kötelezettségekhez igazodva a monitorozó rendszerek további bővítése, fejlesztése. Kiemelten kell kezelni a közösségi jelentőségű fajok és élőhelyek természetvédelmi helyzetéről hatévenként elkészítendő jelentés összeállításához szükséges adatgyűjtést.

A gyűjtött adatok Természetvédelmi Információs Rendszerbe történő betöltését, és a biotikai modul teljes körű üzembe állítását kiemelt feladatnak tekintjük, amely egyben támogatja a gyors és objektív hatósági munkavégzést, valamint az adat alapú döntés-előkészítést. Fontos cél a lakosság minél szélesebb rétegének bekapcsolására az adatgyűjtésbe, felkeltve az érdeklődést természetes környezetünk maradandó értékeire. Folytatni kell az adatgyűjtést a természetvédelmi monitorozás egyéb programjai keretében is, mint

- A fokozottan védett és telepesen fészkelő madárfajok országos felmérése
- Magyar Vízivad Információs Rendszer (MVIR)
- Mindennapi Madaraink Monitoringja
- Madárgyűrés
- Érzékeny Természeti Területek monitorozása
- Erdőrezervátum-monitorozás
- After LIFE monitorozás (a LIFE pályázatok befejezését követő monitorozás)
- Éticsiga-monitorozás

Víz Keretirányelv előírásainak megfelelő természetvédelmi szempontú monitorozás

A szakmai feladatokon túl fontos követelmény a nagyközönség tájékoztatása is. Az egyes fajok, élőhelytípusok változásának folyamatos nyomon követése alapján levont vagy levonható következtetéseket a döntéshozókon kívül a nagyközönséggel is folyamatosan meg kell ismertetni.

Ezzel egyrészt biztosítható, hogy folyamatos érdeklődés kísérje hazánk környezeti állapotát, másrészt széles körben nyilvánvalóvá teszi a tevékenység fontosságát és a ráfordítások szükségességét alátámasztja

12. Források a természet védelmére

2003 és 2008 között a természetvédelem finanszírozása alapvető változáson ment keresztül. Az uniós csatlakozás után a KAC és KÖVICE pályázatok megszűntek, viszont egyre nagyobb mértékűek lettek a nemzetközi, ezen belül az európai uniós pályázati források. A nemzeti park igazgatóságok eredeti előirányzatai kis mértékben, folyamatosan bővültek, de ezek az összegek a támogatáson kívül tartalmazzák a saját bevételt is. Az elmúlt években az eredeti költségvetésben a saját bevétel aránya egyre magasabb lett, a 2003-as 16%-os arány, 2008-ban már 38% volt., köszönhetően az egyre nagyobb mértékű ökoturisztikai tevékenységnek és a földalapú támogatásoknak.

KvVM források 2003-2008 (Mft)

Mft	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Nemzeti park igazgatóságok eredeti előirányzatai	4066	4550	4663	4991	4906	5291
Egyéb KvVM-es források (fejezeti kezelésű előirányzatok, igazgatás keretei)	1154	683	725	620	800	933
KAC/KÖVICE (természetvédelem)	1926	2155	60	0	0	0
Összesen	7279	7422	5595	5679	5800	6312

Az uniós pályázati források 2007-től tovább bővültek. A 2007-2013-as időszakban a LIFE+, a KEOP és KMOP természetvédelmi pályázatai, a ROP ökoturisztikai pályázatai révén az előző időszakhoz képest nagyságrendekkel nagyobb összeg áll rendelkezésre élőhely rekonstrukciókra, veszélyeztetett fajok megőrzésére, oktató és bemutatóhelyek létesítésére, illetve egyéb természetvédelmi beruházásokra. A rendelkezésre álló összegek felhasználása 2008-ban már megindult, ahogy az alábbi táblázat is mutatja. A kedvezményezettek között a nemzeti park igazgatóságok mellett a LIFE, a KEOP és KMOP táblázatban feltüntetett forrásai más állami szervezetek és társadalmi szervezetek is szerepelnek. A projektek megvalósítása több évre elhúzódik, az átláthatóság kedvéért a táblázatban azonban a jóváhagyás/nyerés événél szerepeltettük az adott pályázati összeget.

Nemzetközi pályázati források 2003-2008 (Mft)

	2003	2004	2005	2006	2007*	2008
LIFE/LIFE+	773	1816	584	1136		1 918
GEF, PHARE, ROP, INTERREG, egyéb	764	1045	1904	527		3 239
KIOP/KEOP, KMOP természetvédelem		3051				10 763
Összesen	1537	5912	2488	1663	0	15 920

Megjegyzés: a táblázatban feltüntetett összegek a megnyerés événél szerepelnek, felhasználásuk azonban gyakran 3-5 év alatt történik.

* 2007-ben nem hirdettek meg pályázatokat

A 2009-2013-as időszakban el kell érni, hogy a nemzeti park igazgatóságok együttes költségvetési támogatása elérje a kiemelt kulturális intézményekét, melyek látogatóinak száma a tizedét sem éri el a nemzeti parkokénak. Mivel a nemzeti parkok iránt érdeklődők, és különösen az azokat látogatók száma évről évre jelentősen emelkedik, ezért indokolt az állami természetvédelmi alapfeladatok ellátására szánt közpénzek arányának növelése.

Fontos további indoka a költségvetési támogatás növelésének, hogy a küszöbönálló klímaváltozás miatt a Kárpát-medencére jellemző természeti állapot, az előrevetíthető szárazodás miatt, különösen veszélyeztetett. Az ebből adódó veszélyek tompítására a nemzeti parkok és más védett természeti területek a legalkalmasabbak.

A 2008-as évi 5 Mrd forintot legalább 15%-os költségvetési támogatással kell bővíteni.

A nemzetközi források közül továbbra is jelentős lesz a LIFE +, amelyből Magyarország indikatív éves kerete 1,5 Mrd Ft körül mozog. A keret legalább 50%-át természetvédelemre kell költeni, de az eddigi tapasztalatok alapján akár a keretet meghaladóan is nyerhetnek magyarországi projektek, hiszen pl. 2008-ban a négy nyertes hazai pályázat együttes költségvetése eléri a 2 Mrd Ft-ot.

A KEOP természetvédelmi prioritásának 2007-2013 között rendelkezésre álló kerete 33,55 Mrd Ft, amelyből a 2007-2008-ra elkülönített keret:11,2 Mrd Ft. A fennmaradó összeg 2009-2013 közötti időszakra vonatkozó tervezett felosztását az alábbi táblázat mutatja be.

KEOP 2009-2013 (M Ft)

	2009	2010	2011	2012	2013
KEOP	10 600	400	11 350	0	0

Megjegyzés: az egyes években a pályázatokról szóló döntés alapján jelezzük az összegeket, a felhasználás több évet is igénybe vesz.

A KMOP természetvédelmi konstrukcióiban a 2013-ig fennmaradó időszakra megközelítőleg 7 Mrd Ft áll még rendelkezésre.

A regionális operatív programok 2009-től meghirdetett pályázataiban is megjelenik majd az ökoturisztikai cél, amelyre nemzeti park igazgatóságok a fentebb meghatározott prioritások megvalósítása érdekében várhatóan mintegy 3-7 Mrd Ft összértékű projekteket nyújtanak be.

TARTALOMJEGYZÉK

96/2009. (XII. 9.) OGY határozat	1
a 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programról	1
Melléklet a 96/2009. (XII. 9.) OGY határozathoz	1
Nemzeti Környezetvédelmi Program 2009-2014	1
Bevezetés	1
1. Helyzetértékelés és kitekintés	2
2. A Program tervezésének és megvalósításának keretei	29
3. A Program átfogó célterületei	32
4. A Program átfogó intézkedési területei, eszközei	33
5. Tematikus akcióprogramok	48
6. A Program végrehajtását elősegítő intézményrendszer	147
7. A Program finanszírozási feltételei	148
Függelék	151
Mozaik- és idegen szavak gyűjteménye	151
A 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program 1. melléklete	157
A biológiai sokféleség megőrzésének stratégiája	157
Bevezetés	157
A biológiai sokféleségről szóló nemzetközi egyezmény hazai végrehajtásának stratégiája	159
1. A biológiai sokféleség megőrzése és helyreállítása a védett természeti területeken kívül	159
2. A védett természeti területek állapotának megőrzése és javítása	160
3. Az ex situ védelem megerősítése	161
4. Molekuláris biológiai módszerek és a biológiai sokféleség	162
5. A biológiai sokféleség fenntartható használata, és a fenntartható használathoz szükséges eszközrendszer kialakítása	162
6. A biológiai sokféleség és a természeti környezet megőrzéséhez, gazdagításához szükséges társadalmi tudatosság fejlesztése: oktatás, képzés, ismeretterjesztés	163
7. A genetikai erőforrások hasznosításából származó javak igazságos és méltányos elosztása	164

8. A biológiai sokféleség megőrzését szolgáló szempontok integrálása az egyes szektorok döntéshozatalába, az ágazati stratégiákba, a regionális, kistérségi és helyi tervekbe és programokba	165
A 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program 2. melléklete	171
Nemzeti Természetvédelmi Alapterv-III 2009-2014	171
Bevezetés	171
1. Magyarország természeti állapota és jövőképe	172
2. A Nemzeti Természetvédelmi Alapterv-III prioritásai	182
3. Magyarország természetvédelmi helyzete	182
4. Természeti és táji értékek megóvása	184
5. Védett természeti területek, Natura 2000 területek őrzése, kezelése, fenntartása	195
6. Természetvédelmi tervezés	204
7. Együttműködések a természet védelme érdekében	210
8. Jogi szabályozás	225
9. Intézményrendszer	225
10. Bemutatás, tájékoztatás, oktatás, nevelés	227
11. Természetvédelmi vonatkozású adatok gyűjtése, természetvédelmi információs rendszer	233
12. Források a természet védelmére	237